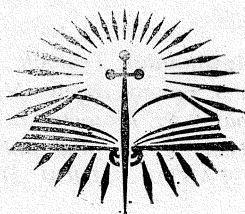

STUDII TEOLOGICE

REVISTA INSTITUTELOR TEOLOGICE DIN PATRIARHIA ROMÂNĂ

SERIA A II-A ANUL XXXVIII, Nr. 5 SEPTEMBRIE — OCTOMBRIE 1986

BUCUREȘTI

COMITETUL DE REDACȚIE :

Președinte : *Prea Fericitul Părinte TEOCTIST, Patriarhul Bisericii Ortodoxe Române.*

Membri : *din partea Institutului Teologic de grad universitar din București : P. S. Episcop Rector VASILE TÎRGOVIȘTEANUL, vicar patriarhal și Pr. Prorector DUMITRU RADU ; din partea Institutului Teologic de grad universitar din Sibiu : Arhid. Rector CONSTANTIN VOICU și Pr. Prorector DUMITRU ABRUDAN.*

Redactor responsabil : *Pr. DUMITRU SOARE, Directorul Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă.*

Redactor : ȘTEFAN GĂNCEANU.

COLABORATORI :

Inalt Prea Sfinții Mitropoliți și Prea Sfinții Episcopi, Prea Cucernicii Preoți Profesori de la Institutele teologice de grad universitar, candidații la titlul de doctor în teologie, studenții Institutelor teologice și Prea Cucernicii Preoți.

CUPRINS

Editorial: *Trepte ale unei noi istorii*, de Conf. Dr. Remus Rus 5

STUDII ȘI ARTICOLE

Epistola a doua a Sfântului Apostol Pavel către Timotei, teză de doctorat de Pr. Prof. Gheorghe Sârbu (continuare)

Partea a doua

Timotei este îndemnat să vegheze asupra credincioșilor 11

Primejdia prezentată de învățătorii mincinoși 11

Prevenirea lui Timotei asupra pericolelor din vremurile de apoi 35

«Slujba ta fă-o deplin» (4, 1—5) 65

Testamentul Sfântului Apostol Pavel 77

Responsabilitatea creștină după Epistolele Sfântului Apostol Pavel, de Pr. Drd. Stelian Tofană 84

Taina Mărturisirii, de Drd. Constantin-Eugen Jurca 99

Rolul catehetic-misionar al ierurgiilor, de Pr. Drd. Vasile Gordon 114

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

Al XVII-lea Congres internațional de Bizantinologie (Washington D. C. — S.U.A., 3—8 august 1986), de Prof. Dr. Emilian Popescu 126

Manuscrisele (articole, studii) trebuie însoțite și de un rezumat într-o limbă străină de circulație, în întindere de cel mult 2 pagini (în patru exemplare).

*

Manuscrisele nepublicate nu se restituie. Colaboratorii sînt rugați să-și păstreze copie de pe manuscrisele pe care le trimit Redacției.

*

Manuscrisele, cărțile, comunicările oficiale ale Eparhiilor, revistele periodice, abonamentele și orice fel de corespondență privitoare la revistă se trimit pe adresa: Editura Institutului Biblic și de Misiune Ortodoxă, Intrarea Patriarhiei nr. 9, sectorul IV, București, cont 49.8.01.000 — Banca Națională a R. S. România, Filiala sectorului V, cu mențiunea: pentru «Studii teologice», revista Institutelor teologice din Patriarhia Română.

TREPTE ALE UNEI NOI ISTORII

Marea sărbătoare a eliberării Patriei noastre, 23 August 1944, ne dă posibilitatea să reflectăm, an de an, asupra istoriei noi făurită de poporul nostru, liber și stăpîn pe propriile sale destine și aceasta pentru că declanșarea revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și anti-imperialistă a reprezentat un moment hotărîtor, cu implicații istorice epocale, pentru dezvoltarea ulterioară a României. De aceea, rememora-rea acestui eveniment și a dezvoltării sale istorice realizată ca o consecință a obținerii independenței naționale depline, solicită și răsfoirea filelor de cronică ale timpurilor noi și ale vieții libere și demne pe care o trăim ca cetățeni liberi și stăpîni în țara noastră în plin avînt constructiv de dezvoltare impetuoasă.

Intrarea României, cu începere de la 23 August 1944, în războiul împotriva Germaniei naziste a înrîurit considerabil și sub multiple aspecte desfășurarea evenimentelor, pentru că Statul Român se alia, prin propria voință, cu toate disponibilitățile sale umane și materiale, Națiunilor Unite, ceea ce a avut un efect politic, militar și moral imediat defavorabil Reichului hitlerist, grăbind sfîrșitul conflictului mondial și realizarea victoriei asupra Germaniei naziste, la 9 mai 1945.

Documentele politice fundamentale care au fost aduse la cunoștința întregii opinii politice românești și internaționale odată cu declanșarea revoluției de eliberare națională, antifascistă și antiimperialistă în România au evidențiat în chip limpede caracterul noii orientări politice interne și externe a țării noastre. Ele au definit fără echivoc caracterul suveran al hotărîrii poporului român de a se angaja plenar în lupta împotriva Reichului nazist, decizie conformă, în totalitate, cu interesele fundamentale ale statului și națiunii române, corespunzătoare sensului evoluției istorice pe plan universal în care înfrîngerea fascismului devine condiție sine qua non a progresului, a menținerii civilizației pe planeta noastră. După cum se arată într-un document al vremii : «Poporul român înțelege să fie singur stăpîn pe soarta sa. Oricine s-ar împotrivi hotărîrii noastre liber luate și care nu atinge drepturile nimănui este un dușman al neamului nostru». Se sublinia, de asemenea, faptul că apărarea independenței, afirmată puternic prin declanșarea revoluției de eliberare, necesita un efort colectiv național, unitatea de voință și acțiune a întregului popor : «Români, de curajul cu care ne vom apăra cu armele în mîină independența împotriva oricărui atentat la dreptul nostru de a ne hotărî singuri soarta depinde viitorul țării noastre».

Afirmarea *independenței statale* de către cele mai înalte instanțe politice ale națiunii, ca expresie a voinței întregului nostru popor, a fost asociată firesc de revendicarea suveranității absolute a statului român asupra teritoriului Transilvaniei smuls României prin amenințarea cu forța de marile puteri fasciste prin Dictatul de la Viena din 30 august 1940.

Astfel, în textul documentului sus citat se arăta : «...mobilizînd toate forțele națiunii, vom trece hotarele impuse prin actul nedrept de la Viena pentru a elibera pămîntul Transilvaniei noastre de sub ocupație străină», iar în declarația guvernului : «Recunoașterea de către guvernele din Moscova, Londra și Washington a nedreptății făcută României prin Dictatul de la Viena deschide posibilitatea ca armatele române, alături de armatele aliate, să elibereze Transilvania de Nord de ocupația străină».

România a declarat război Germaniei naziste fără a cere consimțămîntul vreunei puteri străine din coaliția Națiunilor Unite, fără a urmări alte scopuri decît cele conforme, exclusiv, intereselor naționale fundamentale ale poporului român, fără a fi avut o înțelegere prealabilă scrisă sau verbală cu state din coaliția antihitleristă. Cînd, cu începere din noaptea de 23 August spre 24 August 1944, puterile alianței Națiunilor Unite au luat cunoștință de fapta României, armata și întregul popor român se găseau deja în lupta împotriva trupelor germane aflate pe teritoriul național. Deci, întoarcerea armelor împotriva Germaniei naziste a fost un act suveran, independent al României efectuat prin opțiunea liberă a întregii națiuni române.

Este interesant de reținut că acest act a avut loc în momentul hotărît de factori politici de decizie interni. Alegerea momentului istoric nu a fost impusă României, nici precipitată de intervenții ultimative sau presiuni de orice natură ale vreunei puteri străine ori grupări de state.

Desigur, această decizie de o importanță politică și militară covârșitoare a luat în calcul toate elementele situației interne și internaționale, raportul de forțe între părțile beligerante, informațiile despre înțelegerile politice intervenite între puterile coaliției antihitleriste, cuantumul efectivelor Wehrmacht-ului aflate în România sau în vecinătatea ei etc., dar alegerea momentului de întoarcere a armelor împotriva Germaniei naziste nu a fost călăuzită de oportunitatea politică și militară de a asigura României beneficii în dauna vreunui popor, ori de dorința de a obține o situație privilegiată, în cazul în care s-ar fi întrezărit, cumva, prăbușirea imediată și totală a Reichului hitlerist. Momentul acesta a fost stabilit de națiunea română în funcție de întrunirea condițiilor optime, interne și internaționale, care să asigure șanse maxime de suc-

ces acțiunii preconizate, care să precipite înfringerea definitivă a fascismului, a variantelor funeste ale acestuia, nazismul și horthysmul, scutind omenirea, în acest fel, de noi pierderi umane și materiale.

Înfăptuirea insurecției armate, la 23 August 1944, a însemnat începutul revoluției de eliberare socială și națională, antifascistă și antiimperialistă, a pus capăt participării României la războiul purtat alături de Germania hitleristă și a dus la trecerea întregii armate române la lupta împotriva hitlerismului, pentru eliberarea deplină a patriei și înfrângerea fascismului.

În același timp, revoluția de la 23 August 1944 a deschis calea unor transformări înnoitoare, democratice în patria noastră, căci, odată cu victoria revoluției de eliberare socială și națională începe o nouă perioadă creatoare și novatoare în dezvoltarea independentă a României.

Într-o perioadă istorică relativ scurtă — de peste 4 decenii — țara noastră a străbătut mai multe etape istorice de dezvoltare. Dintr-o țară agrară, cu o industrie slab dezvoltată și o agricultură înapoiată — despre care cercurile conducătoare burghezo-moșierești spuneau că trebuie să rămână o țară eminentamente agricolă — România s-a transformat într-o țară industrial-agrară, cu o industrie puternică, modernă, dotată în cea mai mare parte cu tehnica cea mai avansată, cu o agricultură socialistă în plin progres.

În comparație cu 1944, producția industrială a fost în 1985 de peste 100 de ori mai mare. Din aceasta, circa 80 la sută s-a realizat în ultimii 20 de ani. Producția agricolă a crescut de peste patru ori, iar venitul național de peste 32 de ori. S-a dezvoltat puternic averea națională, iar fondurile fixe productive au ajuns la 2.200 miliarde lei, din care 82 la sută s-au realizat în perioada începând din 1965, de când la conducerea țării se află D-I. Nicolae Ceaușescu.

În anii din urmă s-a realizat un vast program de construcții industriale, agricole și social-culturale, s-a schimbat întreaga înfățișare a țării. Peste 80 la sută din populație s-a mutat în locuințe noi, s-a ridicat continuu nivelul general de trai material și spiritual al poporului român.

Remarcabilele realizări ale poporului nostru dovedesc cu puterea faptelor posibilitățile superioare ale socialismului de a lichida asuprirea și inegalitatea socială și națională, de a asigura dezvoltarea economică și socială puternică, ridicarea bunăstării generale, independența, libertatea și fericirea fiecărui popor, a fiecărei națiuni.

Tot ce s-a realizat în țara noastră este rezultatul și meritul întregii națiuni, demonstrând forța creatoare a unui popor devenit liber și stăpîn pe destinele sale, care își făurește viața așa cum dorește.

Cincinalul 1986—1990 a pus în prim plan dezvoltarea puternică a energiei și a bazei de materii prime. Pînă în 1990 se preconizează rezolvarea în linii generale a problemei energiei, prin punerea în producție a noilor centrale electrice, inclusiv a celor nucleare. S-au intensificat cercetările pentru noi surse de energie, pentru creșterea randamentului și reducerea consumului de combustibil pe kilowatt-oră.

Totodată, s-au luat măsuri în vederea realizării programului de punere în valoare a noilor minerale și substanțe utile, de creare de noi materiale, cu caracteristici superioare.

Una din noile realizări ale socialismului este înfăptuirea deplinei egalități în drepturi între toți oamenii muncii, fără deosebire de naționalitate. Conducătorii statului nostru s-au pronunțat totdeauna împotriva oricăror forme de inegalitate, pentru deplina egalitate între toți oamenii muncii, între toți cetățenii, indiferent de originea lor națională.

În același timp, se fac eforturi în vederea dispariției treptate a deosebirilor și în vederea apropierii tot mai mari a condițiilor de muncă și de viață de la orașe și sate, la omogenizarea societății în ceea ce privește nivelul de viață a oamenilor muncii.

În cadrul activității internaționale, țara noastră dezvoltă larg relații cu toate statele, fără deosebire de orînduire socială. Ea așează cu toată hotărîrea la baza colaborării cu alte state principiile deplinei egalități în drepturi, respectului independenței și suveranității naționale, neamestecului în treburile interne, avantajului reciproc, renunțarea la forță și la amenințarea cu forța. Se știe, de altfel, că prin întreaga ei politică internațională, România a adus o contribuție importantă la afirmarea acestor principii în relațiile dintre toate statele lumii.

Astfel, România a dezvoltat larg relațiile ei cu țările socialiste, în primul rînd cu popoarele vecine. O mare însemnătate este acordată, în acest cadru, relațiilor cu Uniunea Sovietică.

Au fost extinse în continuare relațiile cu țările în curs de dezvoltare, cu toate țările mici și mijlocii, cu țările nealinierte, precum și cu țările capitaliste dezvoltate, în spiritul principiilor coexistenței pașnice.

Țara noastră este ferm hotărîtă să participe tot mai activ la diviziunea internațională a muncii, la schimbul de valori materiale și spirituale cu toate statele lumii.

În actualele împrejurări internaționale, România se pronunță și sprijină activ programul de dezarmare nucleară în mai multe etape, pînă în anul 2000 propus de Uniunea Sovietică și consideră că propunerile formulate de Statele Unite, precum și de către alte state, constituie o bază pentru desfășurarea negocierilor și realizarea unor acorduri corespunzătoare. Țara noastră cere trecerea la un program vast de dezarmare generală care să cuprindă toate armele chimice și toate armamentele convenționale clasice. În același timp, susține reducerea cheltuielilor militare și alocarea fondurilor disponibilizate în scopul dezvoltării economico-sociale.

Împletindu-și destinele sale și lucrarea cu aspirațiile și strădaniile creatoare ale întregului nostru popor, Biserica Ortodoxă Română a sprijinit eforturile constructive ale tuturor cetățenilor Patriei noastre în spiritul învățaturii și al lucrării ei în lume de slujire a lui Dumnezeu și a oamenilor. Acest lucru este în realitate o coordonată majoră a Ortodoxiei românești, materializată în legătura vie și permanentă cu poporul căruia îi aparține și cu care a crescut. De aceea, și integrarea ei în noile realități sociale și culturale de după 23 August 1944 nu a fost decît un proces pe cît se poate de firesc.

Păstrînd cu deosebită fidelitate tradiția doctrinară și principiile ei canonice, Biserica Ortodoxă Română s-a organizat în pas cu noile cerințe ale credincioșilor și vremii sale, avînd conștiința că ea este o instituție a slujirii omului în Hristos și pentru Hristos, în vederea instaurării unei lumi mai drepte și mai bune.

Astfel, ca prim pas în această direcție, învățămîntul teologic a fost pus sub oblăduirea și grija nemijlocită a Bisericii, dîndu-i-se nuanțe specifice care îl apropie de viața și nevoile spirituale ale credincioșilor noștri de azi. Din aceleași rațiuni, cursurile de îndrumare misionară și pastorală a clerului au imprimat preoților altarelor noastre străbune un nou mod de a înțelege preoția și de a sluji aspirațiile spre mai bine ale credincioșilor și întregului popor, cu păstrarea însă a identității de credință a Bisericii și a unității poporului pe care trebuie să-l slujească. Cultura teologică și presa generală bisericească au abordat dimensiuni specifice timpurilor noi, descoperindu-se bogate motivații spre slujire în tezaurul revelațional al Bisericii și dezlegări de adîncime problemelor noastre contemporane și ale vieții noi din Patria noastră.

Dacă în trecutul ei istoric Biserica Ortodoxă Română a fost vatra caldă și primitoare în care s-a format și afirmat limba română literară, s-a plămădit cultura veche românească, sau s-a dezvoltat și conștiința de sine a poporului român și mai apoi conștiința națională, astăzi, aceeași Biserică își dovedește pas cu pas, în întreaga ei lucrare, dragostea ei față de popor și credincioșii ei, continuînd să fie alături de statul nostru în strădania de ridicare a nivelului de trai al poporului, în lupta pentru păstrarea independenței și neatîrnării țării a afirmării ei ca luptătoare neabătută și dîrză apărătoare a păcii pe planeta noastră și promoatoare a spiritului de colaborare între toate popoarele lumii.

Legămîntul unității poporului, pecetluit la 1 Decembrie 1918 prin unirea politică a Transilvaniei cu Țara-mamă, este întărit nu numai prin actul întregirii Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania în 1948, ci și prin inițiative ulterioare, cînd, în cadrul Conferințelor teologice interconfesionale, se abordează atît problema colaborării ecumenice între Bisericile creștine din țara noastră, cît și promovarea unei strînse coeziuni în vederea înfrățirii românilor cu celelalte naționalități conlocuitoare ca vie contribuție la propășirea Patriei comune, Republica Socialistă România.

Tot în același spirit trebuie văzută aderarea și participarea Bisericii Ortodoxe Române, ca instituție, la Frontul Democrației și Unității Socialiste, organism național, larg reprezentativ, de unitate și acțiune a întregului popor. Prin contribuția ei în acest for al întregului popor, Biserica Ortodoxă Română își mărturisește statornicia ei în slujirea neabătută a intereselor generale și speciale ale țării noastre.

Conștientă de marile pericole care amenință însăși viața pe planeta noastră, Biserica Ortodoxă Română s-a alăturat cu tărie și perseverență acțiunilor și inițiativelor de pace ale Președintelui Țării noastre, Domnul Nicolae Ceaușescu, arătând că numai într-o lume a păcii este posibilă dezvoltarea liberă și echilibrată a tuturor popoarelor lumii; numai în timp de pace fiecare națiune, fiecare popor își poate aduce o contribuție de valoare la tezaurul universal al culturii umane.

Slujitorii și credincioșii Bisericii Ortodoxe Române își exprimă ferma lor hotărâre de a lucra neconținut alături de întregul popor pentru atingerea unui nivel de viață materială și spirituală cit mai ridicat în țara noastră, pentru traducerea în faptă a strădaniilor de pace, colaborare și înțelegere între toate popoarele lumii.

Conf. Dr. REMUS RUS

EPISTOLA A II-A CĂTRE TIMOTEI A SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL

TEZĂ DE DOCTORAT

de Pr. Prof. GHEORGHE SĂRBU

(continuare)

TIMOTEI ESTE ÎNDEMNAT SĂ VEGHEZE ASUPRA CREDINCIOȘILOR (2, 14—4, 8)

Grija cea mare a Apostolului neamurilor, atunci când scrie Epistolele pastorale, se referă la pregătirea celor doi ucenici ai săi, Timotei și Tit, așezați episcopi în Efes și în Creta, în vederea îndeplinirii exemplare a îndatoririlor lor de slujitori aflați pe cea mai înaltă treaptă a ierarhiei bisericești. Una din laturile fundamentale ale activității lor de episcopi este păzirea adevărului creștin împotriva falselor învățături, împotriva celor care răstălmăceau adevărata propovăduire apostolică. Sfătuindu-i ca ei înșiși să propovăduiască învățătura cea adevărată (II Tim. 2, 2; cf. Tit 2, 1, 7—8), Apostolul îi îndeamnă pe cei doi episcopi din veacul apostolic să se îndepărteze și să se împotrivescă falșilor învățători (I Tim. 1, 3—7; 4, 1—5; 6, 3—5; Tit 1, 10—16; 3, 9—11).

De aceea, după ce îl întărește pe Timotei prin cuvinte de mângiere și prin reamintirea unora din meritele sale care l-au făcut vrednic să fie episcop al Bisericii Efesului, în cea de-a doua parte a Epistolei, Apostolul îi atrage luarea aminte asupra acestei grave primejdii pe care o reprezintă pentru Biserică învățatorii mincinoși, așa cum de altfel făcuse și în prima Epistolă către Timotei în pericopa 4, 6—16, care este, de fapt, o paralelă a pericopei 2, 14—26 din II Timotei.

A. PRIMEJDIA REPREZENTATĂ DE ÎNVĂȚĂTORII MINCINOȘI (2, 14—16)

1. Indemnuri către Timotei de a propovădui neștirbit adevărul (2, 14-18).

2, 14: *Amintește-te acestea, mărturisind înaintea lui Dumnezeu să se ferească de certurile de cuvinte, care nu servesc la nimic altceva decât la pierderea ascultătorilor.*

15: *Silește-te să te arăți încercat înaintea lui Dumnezeu, lucrător care nu are de ce să se rușineze, drept învățând cuvîntul adevărului. 16: Iar de lumeștile vorbiri deșarte ferește-te, căci ele vor spori nelegiuirea*

tot mai mult. 17 : *Și cuvîntul lor va roade ca o gangrenă. Dintre ei sînt Imeneu și Filet, 18 : Care au rătăcit de la adevăr, zicînd că învierea s-a și petrecut și răstoarnă credința unora.*

Variante ale textului. Vers. 14 : În loc de Θεου, unele manuscrise și traduceri au transcris Κυριου și anume : A, D, K, P, Ψ, 048, 81, 88, 104, 181, 326, 1241, 1739, 1881, 1984, 1985, 2127, manuscrisele reprezentînd așa-numita recenziune bizantină, lectionariile, Itala (în parte), Vulgata, traducerea gotică, Ambrosiaster, Hrisostom (în parte), Teodoret, Damaschinul etc. Θεου este atestat de **Ν** C, G, I, 330, 436, 451, 614, 629, 630, 1877, 1962, 2492, Itala (în parte), Efrem, Ambrozie, Hrisostom (în parte), Pelagiu, Teofilact etc. În sfîrșit în maunscrisele minuscule 206, 429, 1758, citim Χριστου, ceea ce îl determină pe Bruce M. Metzger⁶³⁴ să creadă că aceste manuscrise au fost copiate după altele mai vechi, care păstrau varianta Κυριου. Același autor explică preferința ediției critice a Societăților Biblice Unite (*The Greek New Testament*, edited by Kurt Aland, Matthew Black, Carlo M. Martini, Bruce M. Metzger and Allen Wikgram, Third edition, 1975), prin armonizarea textului de față cu I Tim. 6, 4 și 21 și II Tim. 4, 1). Tot în vers. 14 infinitivul λογομαχειν este înlocuit cu imperativul în A. C. 048, 1175 și în traducerile latine.

Vers. 18. O variantă importantă : Articolul την de pe lîngă αναστασιν este omis din manuscrisul Sinaiticus **Ν** cel mai important din cele care conțin Epistolele pastorale (Vaticanus prezintă o lipsă a filelor care conțineau aceste epistole), G, 048, 33, Ciril al Alexandriei. Edițiile critice ale lui Tischendorf, von Soden, Nestle preferă această variantă. Textul pe care l-am tradus și noi este reprezentat de A, C, D, K, P, Ψ, 81, 88, 104, 181, 326, 330, 436, 451, 614, 629, 630, 1241, 1739, 1877, 1881, 1962, 1984, 1985, 2127, 2492, 2495, recenziunea bizantină, lectionariile, traducerile copte (sahidică și bohairică), Hrisostom, Eutaliu, Teodoret, Damaschin. Varianta aceasta este preferată în edițiile critice ale Noului Testament grec îngrijite de Weiss, Westcott-Hort, Vogela, Bover, Merk, Kurt Aland ezită.

2, 14. *Indemnul adresat lui Timotei : «Aminteste-le acestea»* (ταυτα υπομιμνησκε — verbul este la imperativul prezent, ceea ce întărește caracterul de stringentă necesitate al indemnului apostolic)⁶³⁵ se referă, în primul rînd, la versetele 11—13, cum precizează Sf. Ioan Hrisostom, care spune că Apostolul a adăugat imediat cuvintele de mai sus, pentru a nu se crede că Timotei a avut nevoie el însuși de învățătura Apostolului din versetele 11—13⁶³⁶. Fără îndoială că spusele Apostolului neamurilor, privind relația dintre purtarea creștinilor și răsplata care urmează să fie primită din partea lui Dumnezeu (vers. 11—13), sînt absolut necesare pentru a introduce pericopa 2, 14—18, în care sînt descrise unele din faptele celor ce stau împotriva adevărului evanghelic. Dar, în același timp, îndrumarea dată lui Timotei prin cuvintele : «Aminteste-le acestea» (cf. Tit 3, 1), poate să fie extinsă la întreaga învățătură a Apos-

634. *Op. cit.*, p. 647.

635. N. Brox, *op. cit.*, p. 246.

636. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 625 ; cf. și Dr. I. Olariu, *op. cit.*

tolului de care Timotei se împărtășise, ca martor al propovăduirii acestuia în cursul întregii sale activități misionare (cf. II Tim. 2, 2; 3, 10), acesta fiind un act fundamental al slujirii pastorale (Tit 3, 1; II Petru 1, 12). Nici o strădanie și nici un argument biblic sau teologic nu trebuie neglijate pentru combaterea și prevenirea tendințelor sectariste sau chiar eretice care se manifestau, după cum se pare (I Tim. 1, 3—4, 6—7; 4, 1—2; 6, 3—5), în Biserica Efesului⁶³⁷. Importanța îndemnului apostolic este întărită de cuvintele care urmează: «Mărturisind înaintea lui Dumnezeu». Verbul διαμαρτύρομαι (cf. I Tim. 5, 21; II Tim. 4, 1), al cărui participiu este folosit de Apostol aici, înseamnă în primul rând a adevăra, a mărturisi solemn, a conjura, dar și a protesta împotriva a ceva, a interzice ceva. Oricare din înțelesurile de mai sus ar fi aplicat în acest verset, din ele se desprinde ideea că Apostolul pune un accent cu totul deosebit pe cuvintele care urmează imediat. Sf. Ioan Hrisostom comentează: «Înfricoșător lucru este acela de a mărturisi ceva înaintea lui Dumnezeu. Căci dacă cineva nu ar cuteza să nege mărturia făcută în fața unui om, cu atât mai mult nu se poate tăgădui mărturia făcută înaintea lui Dumnezeu»⁶³⁸. Desigur că conținutul demersului lui Timotei la care îl îndeamnă aici Apostolul este religios⁶³⁹, o dată ce se săvârșește «înaintea lui Dumnezeu» și se referă mai cu seamă la probleme care privesc adevărul evanghelic. În același timp, acțiunea lui Timotei trebuie să se producă în public, în fața membrilor comunității creștine, care sînt, în același timp, martori ai intervenției lui Timotei și beneficiari ai acestei intervenții, în sensul că, fiind preveniți, nu se vor lăsa atrași în mrejele sectanților și ereticilor din Efes. Dar mai ales «să se ferească de certurile de cuvinte» (λογομαχεῖν — termen aflat aici în Noul Testament). Substantivul λογομαχία, care face parte din aceeași familie de cuvinte, este întrebuițat în același sens și într-un context asemănător în I Timotei 6, 4. Prin acest cuvînt, Apostolul se referă la II Timotei ca și în I Timotei 6, 4, la aceia care se îndepărtau de la adevărata învățătură și înseamnă cam același lucru cu «deşartele vorbiri lumesti» din II Timotei 2, 16. Este, fără îndoială vorba despre disputele verbale, în care interlocutorii nu sînt interesați atît în aflarea adevărului, cît în punerea în evidență a unor închipuite însușiri personale sau a unor aparente cunoștințe pe care le-ar dori prevalente asupra opiniilor adversarilor săi. Subliniind, în comentariul său la aceste cuvinte ale Apostolului, că unii au înclinația de a se război în cuvinte⁶⁴⁰, Sfîntul Ioan Hrisostom precizează că nu se poate aștepta nimic bun din aceste deșarte dispute, care, cel mai adesea, trădează puținătatea credinței⁶⁴¹ acelora care le provoacă și le întrețin. Aceste dispute «nu servesc la nimic altceva, decît la pieirea ascultătorilor». Nocivitatea logomahiei este clar arătată de Apostol care folosește în acest sens un termen grec deosebit de expresiv: καταστροφή

637. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 56; cf. și N. Brox, *op. cit.*, p. 246; P. Dornier, *op. cit.* p. 212.

638. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 108.

639. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, 753.

640. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626.

641. *Com. la II Tim.*, în Migne, P. G., LXII, 592; cf. și Teodoret, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 842.

care înseamnă ruinare, distrugere, dărîmarea, sfîrşitul a ceva, pierzanie, în sensul de moarte morală. Primejdia disputelor fără sens se răsfrînge mai întîi asupra celor ce participă la ele, dar şi asupra «ascultătorilor» (τῶν ἀκούοντων). Deci credincioşii sînt aceia care au cel mai mult de suferit, în măsura în care participă fie şi numai ca ascultători la aceste certuri de cuvinte, căci, prin influenţa lor dăunătoare, pot pricinui pierzania lor prin îndepărtarea de la învăţătura sănătoasă. Sfîntul Apostol Pavel vorbeşte adesea despre purtarea creştinilor care trebuie să tindă neîntrerupt spre zidire, nu spre pierzare (Rom. 15, 2; I Cor. 3, 9; 14, 12) după principiul paulin: «Toate spre zidire să se facă (I Cor. 14, 26; cf. II Cor. 10, 8; 13, 10; Efes. 2, 21; 4, 12, 16, 29). Prin activitatea lor în adunările creştinilor, falşii învăţători se abăteau de la regula paulină a zidirii credincioşilor şi aduceau grave prejudicii tinerei Biserici efesene, lucrînd nu spre zidirea acesteia, ci spre ruinarea unora din cei ce le ascultau disputele fără sens, fiind atraşi ei înşişi în aceste certuri de cuvinte şi devenind focare ale dezordinii spirituale, ale falselor învăţături, cărora aceste dispute le dădeau naştere. Este lesne de înţeles, în lumina acestor lămuriri, de ce Apostolul foloseşte cuvinte deosebit de aspre împotriva logomahiei şi împotriva celor ce o practicau. Pericopa de faţă este o dovadă a marelui îngrijorări pe care Apostolul o resimte faţă de acţiunile falşilor învăţători care pun în pericol edificiul creştin pe care-l citorise cu atîta trudă în Efes.

2, 15. Apostolul vede în exemplul personal al lui Timotei unul din cele mai bune mijloace de combatere a acţiunilor falşilor învăţători (cf. I Tim. 4, 12—16; Tit 2, 7—8)⁶⁴². De aici îndemnul pe care i-l adresează: «*Sileşte-te să te arăţi încercat înaintea lui Dumnezeu*». Verbul σπουδάω, a face eforturi (cf. I Tes. 2, 17), folosit aici la aoristul imperativ implică o acţiune permanentă şi activă de autocontrol din partea lui Timotei căruia îi este adresat îndemnul apostolic. În acelaşi sens este folosit acest verb şi în alte epistole pauline (Gal. 2, 10; Efes. 4, 3; I Tes. 2, 17). Verbul tranzitiv παριστάναι, întrebuintat aici la aoristul infinitiv, înseamnă a se înfăţişa, a se prezenta (Fapte 1, 3; 9, 41) mai ales înaintea lui Dumnezeu (Luca 2, 22; Rom. 12, 1; II Cor. 11, 2; Efes. 5, 27) şi subliniază un anumit comportament caracteristic creştinilor care se împărtăşesc din roadele lucrării mîntuitoare săvîrşite de Iisus Hristos (Col. 1, 22, 28), fiind unul dintre verbele fundamentale din vocabularul teologic, atît de bogat şi de nuanţat al Sf. Apostol Pavel⁶⁴³. Şi aici verbul παριστάναι cheamă pe Timotei să lucreze permanent cu gîndul la înfăţişarea «*înaintea lui Dumnezeu*» (πρὸ Θεοῦ), cînd trebuie să se arate «*încercat*» (δοκιμος). Acest adjectiv, folosit în Noul Testament numai de Sfîntul Apostol Pavel (Rom. 14, 18; 16, 10; I Cor. 11, 19; II Cor. 10, 18; 13, 7) şi de Sfîntul Iacob (1, 12), se referă, în special, la atitudinea credinciosului faţă de adevărul religios (Rom. 16, 10; I Cor. 11, 19), sau la caracteris-

642. Timotei este, prin viaţa şi lucrarea sa, «cea mai puternică armă împotriva falşilor învăţători», cum spune un comentator modern al textului (Hans Bürki, *op. cit.*, p. 62).

643. Unii exegeţi dau acestui termen sensul de ofrandă religioasă şi liturgică, ca în Luca 2, 22; Rom. 12, 1. Vezi Hans Bürki, *op. cit.*, p. 62; cf. şi P. Dornier, *op. cit.*, p. 213.

tica lucrării slujitorilor bisericești (cf. 10, 18; 13, 5—7), care își dovedesc în fiecare moment calificarea lor ca propovăduitori ai adevăratei învățături. Folosindu-se de substantivul «încercare» (δοκιμή — folosit numai de Sfântul Pavel în Noul Testament), Apostolul neamurilor îi dă sens de test pentru dovedirea calităților creștinilor, îndeosebi a slujitorilor bisericești, în fața încercărilor la care sînt supuși pentru credința și propovăduirea lor (cf. Rom. 5, 4; II Cor. 2, 9; 13, 3; Filip. 2, 22).

Timotei trebuie să se arate, în opoziție cu cei care se ceartă în cuvinte, «lucrător» (ἐργάτης). În Noul Testament, acest termen este folosit cel mai adesea în sensul de slujitor al Evangheliei, de Apostol (cf. Luca 10, 2, 7; I Tim. 5, 18; Filip. 3, 2). În greaca clasică ἐργάτης înseamnă cel ce lucrează efectiv, autorul a ceva, muncitor. Aici, termenul se referă, fără îndoială, la slujirea evanghelică a lui Timotei, care trebuie, înainte de orice, să-și îndeplinească, între credincioșii din Efes, lucrarea misionară, îndatorirea sa fundamentală. Timotei, ca slujitor al Evangheliei «nu are de ce să se rușineze» (ἀνεπαίσχυντος, adjectiv verbal întilnit numai aici în Noul Testament). Cum rezultă din comentariul Sfântului Ioan Hrisostom, aici Apostolul îl îndeamnă pe Timotei, ca și în alte locuri (II Tim. 1, 8, 12, 16), să nu se rușineze de Sfântul Pavel și de predica lui, să nu se înfricoșeze de încercările la care ar fi putut să fie supus, răbdînd totul pentru adevărul Evangheliei⁶⁴⁴, pe care este chemat să-l propovăduiască. Acesta este, în Epistolele pastorale, un atribut pentru cel ce îndeplinește înalta chemare de propovăduitor creștin, cum, pe drept cuvînt, subliniază un comentator modern⁶⁴⁵. De altfel, întregul verset constituie o înfățișare a tabloului ideal al propovăduitorului creștin față de falșii învățători. Cuvintele cu care se încheie versetul: «Drept învățînd cuvîntul adevărului» sînt o dovadă în acest sens. Verbul ὀρθορμεῖν (hapax legomenon al Noului Testament, cf. Proverbe 3, 6 și 11, 5), înseamnă literal a tăia drept, și evocă un lucrător al ogorului care taie drept brazda cu plugul, fără nici un deviere de la linia dreaptă⁶⁴⁶. Aici este raportat de Apostolul neamurilor metaforic la puritatea și corectitudinea învățăturii expuse de Timotei, așa cum subliniază Teodoret al Cirului, cînd spune că precum plugarul este vrednic de laudă pentru brazda sa dreaptă, și învățătorul trebuie prețuit cînd propovăduiește în mod corect învățătura creștină⁶⁴⁷. De aceea expresia «drept învățînd» este fericit aleasă pentru a traduce acest participiu prin care, fără îndoială, Sfântul Pavel îl îndeamnă pe ucenicul său preaiubit să propovăduiască dreapta învățătură. Aceasta impune o exprimare adecvată, în care termenii să fie aleși în așa fel încît să redea cu precizie, dar și cu expresivitate și în mod atractiv, principalele capitole ale învățăturii, ex-

644. Com. la II Tim., Migne, P. G., LXII, 626; cf. și Teofilact, Com. la II Tim., Migne, P. G., CXXV, 108—109.

645. Cf. Norbert Brox, op. cit., p. 247.

646. Cf. Fred D. Gealy și Morgan P. Noyes, *The first and second Epistles to Timothy and the Epistle to Titus*, în «The Interpreter's Bible», vol. XI, Nashville, 1980, p. 478; Walter Bauer, op. cit., col. 1150.

647. Com. la II Tim. Migne P. G., LXXXII, 841; cf. și Fred D. Gealy și M. P. Noyes, op. cit., p. 488; N. Brox, op. cit., p. 247; I. Knabenbauer, op. cit., p. 317.

ciuzind posibilitatea înțelegerii eronate a acesteia ⁶⁴⁸. De aceea, în acest participiu al verbului ὀρθοτομέω, trebuie să vedem termenul cheie al acestui verset ⁶⁴⁹, el însuși fiind fundamentul pentru înțelegerea întregii Epistole, care în general se referă la slujirea cuvîntului lui Dumnezeu, la ortodoxia propovăduirii de către ierarhia bisericească. Pe bună dreptate, Sf. Ioan Hrisostom notează că propovăduitorul creștin trebuie să taie cu sabia duhului, să înlăture tot ceea ce este de prisos și străin de propovăduirea Evangheliei ⁶⁵⁰.

«Cuvîntul adevărului» este aici ca și în alte scrieri pauline (Efes. 1, 13 : «cuvîntul adevărului, Evanghelia mîntuirii» ; Col. 1, 5), Sfînta Evanghelie, conținutul însuși al predicii pauline, mesajul Bisericii către lume ⁶⁵¹. Mîntuitorul însuși este adevărul revelat (Ioan 14, 6). Cuvîntul lui Dumnezeu, Evanghelia adusă oamenilor de Mîntuitorul este, de asemenea, adevărul deplin (17, 17). Închinarea pe care slujitorii bisericești și, în general, toți creștinii o aduc lui Dumnezeu, trebuie să fie caracterizată de adevărul pe care oamenii l-au aflat prin Fiul lui Dumnezeu, trebuie să fie adusă «în duh și adevăr» (4, 23—27). Creștinii vor primi și vor fi învățați tot adevărul, în Biserică, prin Sfîntul Duh (16, 13 ; cf. 14, 26). În tîlcuirea acestui verset, trebuie să avem permanent în vedere că Apostolul neamurilor definește, în această pericopă, lucrarea slujitorului bisericesc, în raport cu activitatea nefastă a falșilor învățători, care trebuie combătută cu arma ortodoxei învățături.

2, 16. În consecință, Timotei este îndemnat : «Iar de lumestile vorbiri deșarte, ferește-te». Termenul βεβήλος înseamnă lumesc, profan (în opoziție cu ἱερός, sfînt), impur, necurat și cunoscut de toți, vulgar ⁶⁵². Acest cuvînt este întilnit în Noul Testament numai în epistolele pauline (de patru ori în epistolele pastorale : I Tim. 1, 9 ; 4, 7 ; 6, 20 și II Tim. 2, 16 și în Evrei 12, 16), cu sensul de lumesc, profan, fiind raportat în epistolele pastorale la cei ce sînt necurați (I Tim. 1, 9), la basmele lumesti (I Tim. 4, 7) și la vorbirile deșarte (I Tim. 6, 20 ; II Tim. 2, 16). Acest termen, peiorativ în general, își sporește acest sens atunci cînd este raportat la termenul κενοφωνία care înseamnă pălăvrăgeală, vorbire goală, lipsită de conținut, care, departe de a fi gratuită, aduce grave prejudicii lucrării misionare dacă slujitorul bisericesc se lasă atras de cei ce o practică. Mai mult, «lumestile vorbiri deșarte» pun în primejdie «cuvîntul adevărului», care este revelat, prin aceea că ele sînt străbătute de orgoliul unei false filosofii, rod al unei imaginații omenești ⁶⁵³. O astfel de vorbărie, inspirîndu-se dintr-un jargon profan, folosit în vorbirea filosofică obișnuită din epoca apostolică ⁶⁵⁴, îndeapărtează pe ascultători, pe credincioși, de la adevărul revelat care are primatul absolut în predica creștină, de la «limanul cel liniștit», către amarnice rătăcirii

648. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 754—755.

649. Norbert Brox, *op. cit.*, p. 245.

650. *Com. la I Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626 ; Cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 108 ; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 216.

651. Cf. H. Bürki, *op. cit.*, p. 63 ; P. Dornier, *op. cit.*, p. 213.

652. A. Mailly, *op. cit.*, p. 355 ; cf. și W. Bauer, *op. cit.*, col. 275.

653. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 755.

654. F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 489.

și către inovații⁶⁵⁵. De acestea, Timotei, predicatorul creștin, trebuie să se ferească. Verbul περιστασο (imperativul mediu de la περιστημι, cf. și Tit 3, 9) înseamnă: îndepărtează-te, dă-te la o parte, ferește-te, ceea ce exprimă ideea de înlăturare a oricărei posibilități de contact cu lumestile vorbiri, dar mai ales cu cei ce se îndeletniceau cu asemenea metode de vorbire, cu autorii lor⁶⁵⁶.

«Căci ele vor spori nelegiuirea tot mai mult», spune, ca o primă concluzie, Apostolul neamurilor. Atît ἐπι πλεῖον (mereu mai mult), cît și προκοφουσιν (viitorul de la προκόπτω), a progresa, a spori, redau ideea de continuă creștere a răului făcut creștinilor efeseni de contactul cu vorbiri deșarte, lumești. «Acesta, spune Sf. Ioan Hrisostom, este un rău care nu poate fi înfrînat, care nu poate fi oprit prin vreun leac, ci vatămă totul»⁶⁵⁷. Verbul προκόπτω împrumutat din limbajul retoric (cf. Luca 2, 52; Gal. 1, 14; cf. II Tim. 3, 9, 13), este întrebuințat aici în sens ironic⁶⁵⁸, deoarece «lumeștile vorbiri deșarte», constituie de fapt un regres, o întoarcere către neleguire, către necredință, către lipsa de cucernicie, acesta fiind sensul termenului grecesc ἀσέβεια. Lipsa de cucernicie duce la neascultarea față de poruncile lui Dumnezeu, la necredință.

2, 17. Se continuă descrierea consecințelor grave ale acțiunii celor care înlocuiesc «cuvîntul adevărului» (vers. 15) sau «cuvîntul lui Dumnezeu» (vers. 9) prin «cuvîntul lor» (ὁ λόγος αὐτῶν). «Cuvîntul lor» se identifică cu «lumeștile vorbiri deșarte» (vers. 16). Aceeași expresie subliniază acțiunea intensă a dascălilor mincinoși la care se referă aici Apostolul neamurilor, neastîmpărul și activitatea lor periculoasă. Termenul γάγγραινα este un hapax legomenon biblic și înseamnă: gangrenă, cancer, fiind folosit cu acest sens de Hipocrat⁶⁵⁹, părintele medicinei. Folosind acest termen, autorul Epistolei exprimă plastic cît de nocivă și devastatoare este acțiunea ereticilor din Efes.

Referindu-se la spusele Apostolului din acest verset, Sf. Ioan Hrisostom precizează că acesta are în vedere aici o boală și încă una foarte grea de care cine se îmbolnăvește nu-și mai poate afla vindecarea⁶⁶⁰.

Expresia νομῆν ἔξει înseamnă: «a avea pășune». În Biblia de la Buzău (1856) se traduce această expresie paulină prin: «pășune va afla», deoarece termenul νομῆ înseamnă pășune. (În Noul Testament se mai întâlnește numai în Ioan 10, 9). Aici Sfîntul Apostol Pavel se referă la faptul că acțiunea ereticilor pe care îi are în vedere este cu neputință de împiedicat să se dezvolte o dată ce a atîns acest stadiu al pătrunderii adînci în unii credincioși. Aceștia trebuie înlăturați din Biserică

655. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 110.

656. P. Dornier, *op. cit.*, p. 214.

657. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626.

658. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 755; P. Dornier, *op. cit.*, p. 214; F.-D. Gealy, M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 489.

659. W. Bauer, *op. cit.*, col. 295; A. Bailly, *op. cit.*, p. 384.

660. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 626—627.

pentru ca nefasta lor lucrare să nu pricinuiască un rău mai mare. «Acesta este un rău de neînfrînat, spune Sfîntul Ioan Hrisostom, neputînd fi oprit prin vreo doctorie»⁶⁶¹.

Pentru a arăta cît de reală este amenințarea pentru sănătatea Bisericii din partea ereticilor din Efes, Apostolul amintește numele a doi dintre aceștia : «*Dintre ei sînt Imeneu și Filet*». Aceștia sînt victime ale celor care s-au îndepărtat de la învățătura ortodoxă, ca urmare a faptului că s-au lăsat atrași de cei ce sînt influențați de certurile de cuvinte, de pălăvrăgeala deșartă și cvasifilosofică a unora dintre creștinii efeseni.

Primul numit, Imeneu, este amintit de Sfîntul Pavel în I Tim. 1,20, «ca unul care a căzut din credință» (1, 19) și a fost «dat satanei» (1, 20). Despre Filet nu se știe nimic din celelalte cărți ale Noului Testament.

2, 18. Mai importantă decît mențiunea celor două nume este aluzia făcută de Sfîntul Apostol Pavel la erorile pe care ei le susțineau. Mai întîi Apostolul constată în general că cei doieretici «*au rătăcit de la adevăr*». Verbul *ἀστοχέω* (în text la aorist) însemnează a pierde drumul, a rătăci, a greși țelul, a nu nimeri și exprimă ideea că ereticii auți în vedere de Apostol cunoscuseră mai întîi învățătura Bisericii de la care acum se îndepărtau. Această idee este confirmată de faptul că ei au rătăcit nu în necunoștință de cauză, nu în general, ci de la «*adevăr*», adică de la Evanghelie (cf. II Tim. 2, 15). În continuare, Sfîntul Pavel precizează natura erorilor teologice ale ereticilor din Efes : «*Zicînd că învierea s-a și petrecut*». Una din temele fundamentale ale teologiei pauline este învățătura eshatologică cu toate capitolele sale, dar, mai cu seamă, cu cel privitor la învierea morților, permanent prezent în predica și scrierile Sfîntului Apostol Pavel (cf. Fapte 17, 31—32⁶⁶² ; I Tes. 4, 14 ; I Cor. 15 ; II Cor. 5, 1—5 ; Filip. 3, 11, 21 ; cf. Ioan 5, 28—29). Apostolul neamurilor arată că învierea morților este piatra de temelie a învățăturii creștine, rațiunea însăși a lucrării mîntuitoare a lui Hristos : «*Dacă nu este înviere a morților, nici Hristos n-a înviat. Și dacă Hristos n-a înviat, zadarnică este atunci propovăduirea noastră, zadarnică și credința voastră*» (I Cor. 15, 13—14).

Această expunere atît de clară și de categorică a Apostolului, cu privire la învierea morților își află, se pare, motivarea în neînțelegerea și uneori chiar respingerea acestei învățături, în mediul grecesc îndeosebi (cf. Fapte 17, 31—32). Este îndeobște cunoscut că ideea de înviere a tuturor morților era «cu totul necunoscută sistemelor filosofice antice»⁶⁶³ ; stocii și epicureii, filosofii Atenei din vremea Sfîntului Pavel considerau această doctrină o absurditate⁶⁶⁴. Acesta este motivul pentru care unii ascultători ai predicii apostolice în Areopagul Atenei au început să-și bată joc de Apostol cînd le-a vorbit despre învierea morților (Fapte 17, 32). Avînd în vedere toate acestea, nu e de mirare că

661. *Ibidem*, p. 626.

662. Prof. univ. Iustin Moiescu, *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel la Atena*, (Fapte 17, 16—34), în «Candela», anul LVII, 1946, p. 234—235.

663. *Ibidem*, p. 234.

664. *Ibidem*.

ideea de înviere a întâmpinat o oarecare opoziție în mediul grecesc, la Atena (Fapte 17, 32); la Corint («Cum zic unii dintre voi că nu este înviere a morților» I Cor. 15, 12)⁶⁶⁵ și, acum, în Asia Mică, la Efes, unde unii din cei ce se abăteau de la învățătura Bisericii cu privire la învierea morților sînt excomunicați (I Tim. 1, 20). Imeneu și Filet nu tăgăduiau în mod deschis învierea trupurilor, căci Apostolul neamurilor se arătase, în această direcție foarte categoric în nenumărate rinduri (cf. I Tes. 4, 4; I Cor. 15; II Cor. 5, 1—5; Filip. 3, 11, 12 etc.). Ei căutau să dea acestei învățături pauline fundamentale un înțeles «spiritual». În acest sens trebuie înțelese cuvintele: «Zicînd că învierea⁶⁶⁶ s-a și petrecut». Este greu de știut numai pe baza acestor cuvinte ale Sfîntului Pavel la ce anume se refereau cei doi eretici cînd spuneau că «învierea s-a și petrecut»⁶⁶⁷. Se poate doar presupune că ei interpretau învierea, într-o manieră spirituală, așa cum vor face cîțiva gnostici de care vor vorbi unii Sfinți Părinți și scriitori bisericești. Astfel, Sf. Irineu⁶⁶⁸ spune că Simon și Carpocrate avînd în vedere, probabil, textul din Ioan 17, 3 și 21, 23 învățau pe ucenicii lor că primirea doctrinei lor echivala cu nemurirea; inițierea în adevărata gnoză era pentru ei, învierea. Sf. Iustin Martirul⁶⁶⁹ spune că Menandru (90—100), ucenic al lui Simon Magul (cf. Fapte 8, 9—24), învăța pe adepții săi că «nu vor muri». În legătură cu acest eretic, Sfîntul Irineu⁶⁷⁰ și Eusebiu de Cezareea⁶⁷¹ aduc o precizare. Acest gnostic învăța că cei care au primit botezul prin el, sînt deja înviați, că nu vor cunoaște nici bătrînețea, nici moartea. Nu este exclus ca cei doi eretici efeseni de care face amintire aici Sf. Apostol Pavel să fi înțeles în acest sens «spiritual» dogma învierii morților, fără să făgăduiască, așa cum făcea Menandru, ucenicilor săi că nu vor muri fizic.

Teodoret al Cirului, în comentariul său la aceste cuvinte ale Apostolului, face precizarea că acești eretici socoteau că nașterea de copii echivalează cu învierea, părinții continuîndu-și existența prin aceștia⁶⁷².

Sf. Ioan Hrisostom⁶⁷³ atrage atenția asupra consecințelor deosebit de dăunătoare pe care le are tăgăduirea învierii. «Dacă învierea s-a și pro-

665. Vezi E.-B. Allo, *Saint Paul, Première épître aux Corinthiens*, ed. a II-a, în col. *Études bibliques*, Paris, 1934, p. 387 ș.u.

666. Așa cum am arătat, din unele manuscrise (Sinaiticus, F, G, 048 și altele) lipsește articolul τῶν de pe lângă ἀνάστασις, ceea ce duce la traducerea o înviere, în loc de înviere. Cf. și *Translational Notes in The Translator's New Testament*. The British and Foreign Bible Society, Londra, 1973, p. 519.

667. Verbul λέγοντες introduce, de obicei, un citat literar (cf. Matei 27, 23), ceea ce arată obiectivitatea de care Apostolul neamurilor dă dovadă în privința redării ideilor celor doi eretici cu privire la înviere.

668. *Adversus Haereses* I, 23, 5; Migne, P. G., VII, 673.

669. *Apologia I-a*, XXVI, 4, Migne, P. G., VI, 367; trad. rom. de pr. prof. T. Bogdogae, pr. prof. Olimp Căciulă, Pr. Prof. D. Fecioru, *Apologeji de limbă greacă*, în *Colecția «Părinți și scriitori bisericești»*, 2, București, 1980, p. 42.

670. *Adversus Haereses*, I, 23, 5, Migne, P. G., VII, 673.

671. *Istoria bisericească*, III, 26, Migne, P. G., XX, 272.

672. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 844. Cf. și Ambrosiaster, *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 516; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 216; cf. și I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 319.

673. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 727.

dus, spune el, nu numai de slava cea mare vor fi păgubiți credincioșii, ci s-au înlăturat, de asemenea, judecata și răsplătirea. Așadar cei buni au îndurat lipsuri și dureri, iar cei răi, deși dedați păcatului, nu vor fi pedepsiți... Dacă înviere nu există, continuă Sfântul Părinte, zadarnică este propovăduirea noastră (I Cor. 15, 14, 13)... Iar dacă Hristos n-a înviat, nici nu s-a născut și nici la ceruri nu s-a înălțat».

Negînd această dogmă fundamentală, ca urmare a influențelor nefaste din partea unei anumite gîndiri profane, lumești, nu e de mirare că activitatea acestor eretici «*răstoarnă credința unora*». Verbul ἀνατρέπω înseamnă a răsturna, a ruina (o casă, un oraș), a distruge și exprimă o acțiune puternică distructivă și dăunătoare (cf. Ioan 2, 15 pentru verb). Cei care se lasă influențați nu sînt prea numeroși (τινων), dar ei sînt afectați în bunul cel mai de preț pe care îl au, în credința lor, care echivalează cu învățătura cea dreaptă și sănătoasă primită de la Apostol. «Dacă nu este înviere, spune Sf. Ioan Hrisostom, sînt ruinate toate cele ale credinței»⁶⁷⁴.

2. Biserica lui Dumnezeu stă neclintită pe temelia ei (2, 19-21).

2, 19 : *Dar temelia cea tare a lui Dumnezeu stă neclintită, avînd pe-cetea aceasta : «Cunoscut-a Domnul pe cei ce sînt ai Săi» ; și : «Să se depărteze de la nedreptate oricine cheamă numele Domnului».* 20. *Dar într-o casă mare nu sînt numai vase de aur și de argint, ci și de lemn și de lut ; și unele sînt spre cinste, iar altele spre necinste.* 21. *Deci dacă cineva se va curăți pe sine de acestea va fi vas de cinste, sfințit, trebucios Stăpînului, potrivit pentru tot lucrul bun.*

Variante ale textului. Vers. 19. În Sinaiticus (corecturi) se citește παντας înainte de τους οντας, iar în unele manuscrise (Sinaiticus — corecturi 2 —, C — corecturi —, D — corecturi 2 — ψ, Vulgata etc.) se introduce και înainte de ευχαριστον.

2, 19. Oricît de intensă și de nefastă ar fi acțiunea unor eretici ca Imeneu și Filet, Biserica rămîne neclintită pe temelia lui Dumnezeu : «Dar temelia cea tare a lui Dumnezeu stă neclintită». Particula μέντοι înseamnă : firește, fără îndoială, desigur, într-adevăr, ce-i drept, e drept și este folosită de Sfîntul Apostol Pavel pentru a introduce învățătura despre temelia cea tare a lui Dumnezeu, pentru însușirea ei de a exprima antiteza de șubrezenie «lumeștilor vorbiri deșarte» (vers. 16) ale ereticilor.

Departa de logomahie (vers. 14), de «lumeștile vorbiri-deșarte» (vers. 16) și de erezie (vers. 17—18), rămîne «temelia cea tare a lui Dumnezeu» pe care este așezată Biserica. Aceasta este de neclintit. Fiecare cuvînt din acest verset produce impresia de soliditate. Astfel στέρεος, care înseamnă solid, tare, puternic (cf. Evrei 5, 12, 14 ; I Petru 5, 9) și θεμέλιος, fundament, temelie, exprimă foarte clar ideea de trăinicie, de lucru definitiv făcut (Luca 6, 48 ; I Cor. 3, 10, 11 ; Efes. 3, 20 ; I Tim. 6,

674. *Ibidem.*

10; Evrei 11, 10). Acest ultim termen este totdeauna folosit de Sfântul Apostol Pavel în sens metaforic (I Tim. 6, 19; cf. θεμελιώω, Efes. 3, 17; Col. 1, 23), cel mai adesea în legătură cu Biserica (cf. I Tim. 3, 15; I Petru 2, 5 ș.u.). Această temelie este «a lui Dumnezeu» (τοῦ Θεοῦ), nu a oamenilor, ceea ce, de fapt, este caracteristica fundamentală a Bisericii (cf. I Tim. 3, 15). Verbul folosit aici la indicativul perfect (ἔστηκεν) înseamnă, în cea mai mare parte a Epistolelor pauline: a sta ferm pe, a se menține (cf. Rom. 11, 20; I Cor. 7, 37; 10, 12) și amplifică ideea de stabilitate, de poziție definitivă a ceva.

Sfântul Apostol Pavel raportează termenul temelie când la Hristos, pe care Biserica este zidită (I Cor. 3, 11), când la Apostoli (Efes. 2, 20; cf. Apoc. 21, 14). Această temelie este pusă de Dumnezeu, cum citim în textul nostru, sau de Apostoli (Rom. 15, 20; I Cor. 3, 10). Exegeții își pun problema de a ști ce înțelege în acest text, Apostolul prin «temelie». Ambrosiaster⁶⁷⁵ vede în temelia lui Dumnezeu credința în care sînt cuprinse făgăduințele lui Dumnezeu și pe care nu o pot înfringe născocirile perfide ale ereticilor. Sf. Efrem Sirul⁶⁷⁶ vede în temelia lui Dumnezeu dreapta predicare a adevărului evanghelic, iar Teodoret de Cyr nădejdea învierii, «căci, spune el, cine neagă învierea obștească, respinge învierea lui Hristos»⁶⁷⁷. Comentatorii mai noi⁶⁷⁸ referă cuvîntul Apostolului la Biserica Efesului sau chiar la Biserică în general⁶⁷⁹.

Temelia cea tare a lui Dumnezeu este însemnată cu o pecete care o face inconfundabilă. Termenul σφραγίς este folosit aici de Apostol pentru a sublinia purtarea de grijă a lui Dumnezeu față de cei aleși ai Săi pe care i-a deosebit de ceilalți oameni pecetluindu-i (II Cor. 1, 22), așa cum, odinioară, prin pecetluirea tăierii împrejur, Avraam a fost ales «pentru credința lui din vremea netăierii împrejur, ca să fie el părinte al tuturor celor ce cred» (Rom. 4, 11). Folosind verbul σφραγίζω, Sfântul Apostol Pavel definește condiția celui nou intrat în Biserică, prin Sfîntul Botez, scriind efesenilor: «Am nădăjduit întru Hristos, întru care și voi auzind cuvîntul adevărului, Evanghelia mîntuirii noastre, crezînd în El, ați fost pecetluiți cu Sfîntul Duh al făgăduinței» (1, 13). Aici pecetluirea creștinului apare identică cu primirea botezului ca urmare a nădejzii în Hristos și a credinței în cuvîntul adevărului evanghelic, mijloace sigure de recunoaștere a celor despre care Sfîntul Apostol Pavel vorbește atunci cînd citează un text din Numeri 16, 5: «Cunoscut-a Domnul pe cei ce sînt ai Săi»⁶⁸⁰.

Verbul γινώσκω are, aici, sensul de a recunoaște, a identifica. Acest înțeles este întîlnit mai cu seamă în scrierile Sf. Ioan Evanghelistul pentru exprimarea ideii că Păstorul cel bun cunoaște oile Sale, precum și

675. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 516.

676. Sf. Efrem Sirul, *Comment. in Epist. Pauli nunc primum ex Armenio in Latinum Sermonem a patribus Mekhitaristis translatis*, Venetiis, 1893, citat la I. Knabebauer, *op. cit.*, 320; P. Dornier, *op. cit.*, p. 217.

677. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 844.

678. Cf. C. Spicq, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*, vol. II, p. 759.

679. Drach, *op. cit.*, p. 634.

680. L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 506. De notat că în Septuaginta întîlnim, ὁ Θεός, iar în text paulin Κόριος.

oile îl cunosc pe El (Ioan 10, 14) și a ideii că Tatăl cunoaște pe Fiul (10, 15). În formă negativă, același verb este folosit de Mîntuitorul pentru a arăta incapacitatea celor care nu pot recunoaște pe Tatăl în Fiul (Ioan 14, 7, 9). Păzirea poruncilor (I Ioan 2, 3, 4) și a cuvintelor lui Dumnezeu este semnul că cineva L-a cunoscut pe El (cf. 3, 6). Cel mai sigur semn al faptului că cineva e cunoscut de Dumnezeu este acela că îl iubește pe Dumnezeu (I Cor. 8, 3: «Dacă iubește cineva pe Dumnezeu, acela e cunoscut de El»). Faptul că Dumnezeu cunoaște «pe cei ce sînt ai Săi», adică pe creștini, se materializează prin purtarea Sa de grijă față de ei, prin dragostea lui Dumnezeu față de Biserica Sa (Matei 6, 18).

Creștinii au fost întăriți, cum spune Sf. Ioan Hrisostom⁶⁸¹, pe temelia credinței, fiind firi puternice care nu se clatină în fața încercărilor care vin din partea ereticilor.

Al doilea citat: «Să se depărteze de la nedreptate oricine cheamă numele Domnului» nu se întâlnește ca atare nicăieri în Vechiul Testament⁶⁸². Prima sa parte se inspiră din Psalmul 6, 9 și Isaia 52, 11, iar cea de-a doua din Levitic 24, 16 (Septuaginta) și Isaia 26, 13; Numeri 16, 16⁶⁸³. Textul pe care unii interpreți îl consideră a fi extras dintr-un imn creștin⁶⁸⁴, începe printr-un imperativ aorist: ἀποστήτω (de la ἀφίστημι) adresat «celor ce cheamă numele Domnului», adică acelora care, în mod real sînt închinători ai lui Dumnezeu cel adevărat, separîndu-se de cei ce s-au îndepărtat de adevărata credință (cf. I Cor. 5, 11; 6, 9—11; 10, 21; II Cor. 6, 14; Efes. 4, 30—31 etc.). Acestora li se cere, ca semn al apartenenței lor la Biserică, să se îndepărteze de nedreptate (ἀδικία). Regula contextului ne îndeamnă să vedem în «nedreptatea» de care vorbește aici Apostolul, învățătura eretică mai ales cea cu privire la învierea morților (vers. 18). Ereticii sînt cei ce «țin nedreptatea drept adevăr» (Rom. 1, 18). Sf. Ioan Hrisostom spune că semnul temeliei puternice este tocmai această îndepărtare de nedreptate. Oricine este nedrept nu are temelie; iar cel ce lucrează nedreptatea nu are pecetea lui Dumnezeu⁶⁸⁵.

2, 20. Apostolul își continuă ideea din vers. 19, scriind: «Iar într-o casă mare (Ἐν μεγάλῃ δὲ οἰκίᾳ) nu sînt numai vase de aur și de argint, ci și de lemn și de lut». Cuvintele Apostolului privesc, fără îndoială, diversitatea firii și comportamentului uman, mai cu seamă față de adevărurile religioase și morale.

Referindu-se la expresia «într-o casă mare», Sf. Ioan Hrisostom face precizarea: «Aici... el (Apostolul), nu vorbește de Biserică, ci de lumea întreagă»⁶⁸⁶. Căci, continuă marele Părinte bisericesc, Sfintul Pavel ar vrea ca în Biserică toate vasele să fie de aur și de argint, și nici unul de lemn sau de lut, căci unde este Trupul lui Hristos, unde e Biserica

681. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 627.

682. P. Dornier, *op. cit.*, p. 218.

683. *Ibidem*.

684. H. Bürki, *op. cit.*, p. 66. În același sens, se exprimă Dibelius, Meinertz, Bardy, Boudou, Hanson. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 761.

685. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 627.

686. *Ibidem*, Migne, P. G., LXII, 629; cf. și Teodoret de Cir, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 844; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 217; Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 112.

Lui cea slăvită, Fecioară curată, neavînd întinăciune sau prihană sau altceva de acest fel (II Cor. 11, 2; Efes. 5, 27), acolo nu trebuie să se afle vase de lemn sau de lut»⁶⁸⁷. Continuîndu-și ideea, preluată de toți Părinții și scriitorii bisericești greci, Sf. Ioan Hrisostom precizează că în lume, și avarul, și vanitosul, și negustorul constituie, într-un fel, factori care contribuie la o anumită propășire, cel puțin pe planul vieții materiale, deși, din punct de vedere religios, ei nu au un rol de seamă⁶⁸⁸.

Ambrosiaster⁶⁸⁹, într-un comentariu mai lung decît de obicei, raportează aceleași cuvinte ale Apostolului la Biserică și la credincioșii săi care se deosebesc între ei, în ce privește practicarea virtuții. În același fel, se exprimă și Teodor de Mopsuestia⁶⁹⁰. În continuare, Ambrosiaster identifică cu vasele de aur și de argint pe creștinii plini de virtute, iar cu vasele de lemn și de lut, pe cei ce nu săvîrșesc binele, pe cei păcătoși, citînd în acest sens, situația existentă în epoca apostolică în Biserica Corintului, cum este descrisă de Apostolul neamurilor în I Corinteni, în care sînt muștrați pe față cei ce se abăteau de la regula credinței și a dreptei trăiri. În templul de la Ierusalim, «în al cărui tip era Biserica», trăiau saducheii «din a căror rădăcină erau Imeneu și Filet» (vezi vers. 17), care, ca și unii din Corint (I Cor. 15, 12), se îndepărtau de la dreapta învățătură tăgăduind învierea. În concluzia la amplul său comentariu, Ambrosiaster precizează: «Nu vorbește aici (Apostolul) despre lumea cea mare, ci despre Biserică»⁶⁹¹. Această din urmă opinie este susținută de mai toți comentatorii mai noi⁶⁹².

În ce privește sensul termenului *σκεῦος* trebuie precizat că el desemnează nu numai vasele, ci și celelalte unelte trebuitoare într-o gospodărie, în deosebi mobilier, dar și instrumentele de lucru, ustensilele, într-un cuvînt, întregul inventar necesar bunei desfășurări a unei activități gospodărești⁶⁹³.

Dintre aceste unelte, unele sînt «de aur și de argint», iar altele «de lemn și de lut»; unele «sînt spre cinste, iar altele spre necinste». În Romani 9, 21—23, Apostolul a vorbit deja despre vase «de cinste și de necinste», despre «vasele miniei Sale» și despre «vasele îndurării». Dar perspectiva este alta, Apostolul arătînd atunci că Dumnezeu este atotputernic. Din textul nostru trebuie reținut însă că, în Biserică, sînt două

687. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 629—630.

688. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 630.

689. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 518—519.

690. La I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 320.

691. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 519. Ambrosiaster nu citează un loc anume din această epistolă și nici o situație precisă, dar, desigur, el se referă la păcatele săvîrșite de creștinii din Corint (cf. I Cor. 5, 1 ș.u.; 6, 9 etc.). Actualizîndu-și comentariul, Ambrosiaster amintește de greșelile învățăturii ale lui Novatian.

692. L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 506; A.-F. Maunoury, *Commentaire sur les Epîtres de Saint Paul à Timothée, à Tite, à Philémon, aux Hebreux*, Paris, 1882, p. 193; J.-A. Petit, *op. cit.*, vol. XVI, p. 413 nota 5; N. Brox, *op. cit.*, p. 249; H. Bürki, *op. cit.*, p. 68; J. Reuss, *op. cit.*, p. 57; W. Barclay, *op. cit.*, p. 165; F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 493; P. Dornier, *op. cit.*, p. 218; I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 320; cf. și Dr. I. Olariu, *op. cit.*, p. 255; C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 761 etc.

693. Vezi C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 762.

categorii de creștini, unii care trăiesc conform învățaturii celei adevărate, iar alții, ca Imeneu și Filet, care se îndepărtează de la aceasta și chiar o falsifică⁶⁹⁴.

În prima categorie, a «vaselor spre cinste», se cuprind acei credincioși ai Bisericii care se curăță de păcate, îndepărtându-se de săvârșirea răului, iar în cea de-a doua, a celor «spre neciste», se cuprind păcătoșii, care, rămânând în Biserică, au posibilitatea să se îndrepte, să se curețe, spre a deveni și ei vase de cinste (versetul 21). Din Biserică, deci, nu fac parte numai cei dreپți, cei aleși sau sfinți, ci și cei păcătoși (Matei 9, 12; 13, 47—50; I Tim. 1, 15), căci nu este nimeni fără de păcat (Iacov 3, 2; I Ioan 1, 8—10). Dumnezeu nu dorește moartea păcătoșului, ci îndreptarea lui (Ezechiel 23, 11; I Petru 3, 9), iar această îndreptare nu se poate dobândi decît în Biserică și prin Biserică, unde se săvîrșește lucrarea Sfintului Duh (Ioan 20, 22—23).

Vers. 21. Versetul constituie o concluzie la cele spuse mai înainte, îndeosebi în vers. 20. Apostolul atribuie omului rolul principal în stabilirea poziției sale nu numai în Biserică, dar și înaintea lui Dumnezeu. «Deci, dacă cineva se va curăți pe sine de acestea, va fi vas de cinste». Sf. Ioan Hrisostom subliniază în comentariul său la aceste cuvinte ale Apostolului neamurilor: «Ai văzut că a fi de aur sau de lut nu este de la natură, nici din vreo constrîngere oarecare, ci numai din voința noastră»⁶⁹⁵. În creștinism, lasă să se înțeleagă marele Părinte bisericesc, oricine poate deveni, prin voința sa, vas de aur. Însuși marele Pavel a fost vas de lut, dar a devenit de aur, așa cum Iuda, care fusese vas de aur s-a făcut vas de lut⁶⁹⁶. «Aici, conchide Sf. Ioan Hrisostom, (Pavel) vorbește despre libera noastră voință (περι προαιρέσεως)⁶⁹⁷. Referindu-se la vocabularul folosit de Sf. Apostol Pavel aici, Sf. Ioan Hrisostom remarcă folosirea termenului ἐκκαθάρη (aoristul conjunctiv de la ἐκκαθαίρω), care subliniază mai mult decît καθάρη ideea de purificare, de înlăturare a necurăției, mai ales în ordinea morală și religioasă. De altfel, întregul vocabular folosit aici de Apostol întărește și reliefează ideea de pregătire multiplă, conștientă și totală a creștinului, în scopul de a deveni vas ales pentru primirea adevărului evanghelic. Astfel, ἐκκαθάρη ἑαυτὸν ἀπὸ τούτων indică nu numai o curățire totală în profunzime, de tot ceea ce poate întina chipul adevăratei viețuiri creștine, dar și o îndepărtare, o ferire de orice contact cu falșii învățători, «vase ale necinstei», surse ale contaminării (II Tes. 14; cf. I Cor. 15, 33⁶⁹⁸, ca și de «lumeștile vorbiri deșarte» (vezi vers. 16). Un astfel de creștin, de slujitor bisericesc devine prin curățire «vas ales» (σκεῦος ἐκλογῆς), putînd îndeplini cea mai înaltă misiune în Biserică, aceea de propovăduitor al adevărului evanghelic. Prin efortul făcut în această direcție, crești-

694. Fer. Augustin, *Serm. XV*, 2, Migne, P. L., XXVIII, 116.

695. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 630.

696. *Ibidem*, Col. 630—631.

697. *Ibidem*. 631. În același sens se exprimă, de asemenea, Teodoret, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 844; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 220; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 112 și Ambrosiaster, *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 529, care spune că chiar Imeneu și Filet se puteau curăți dacă voiau; Teodor de Mopsuestia, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 321.

698. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 763.

nul, dar, în primul rând, slujitorul bisericesc devine «vas de cinste» (σκεδός εἰς τιμὴν), dar mai ales «sfințit» (ἡγιασμένον, participiul perfect pasiv de la ἀγιάζω) consacrat unei lucrări dumnezeiești, cum erau vasele din templu, dedicate cultului divin. Acest vas «sfințit» este «trebuincios stăpînului» (εὐχρηστον τῷ δεσπότῃ; cf. Filimon, vers. 11; I Tim. 6, 1; II Tim. 4, 11; Tit 2, 9), spre deosebire de vasele de neciste (vers. 20), care nu numai că nu sînt necesare proprietarului lor, dar pot să pună în pericol și celelalte vase cu care stau împreună, prin contaminare. Acest vas este «potrivit pentru tot lucrul bun» (εἰς πᾶν ἔργον ἀγαθὸν ἡτοιμασμένον; cf. II Tim. 3, 17; II Cor. 9, 8; Col. 1, 10; Efes. 2, 10). Sf. Ioan Hrisostom subliniază că, deși toate vasele sînt într-un fel folositoare, chiar cele de lemn și de lut, numai vasele de cinste, sfințite, trebuincioase stăpînului sînt potrivite pentru tot lucrul bun, pregătite adică să îndeplinească orice lucrare și să suporte orice încercare, fie moartea, fie mușcătura, fie fecioria sau orice alt lucru bun⁶⁹⁹.

3. Purtarea adevăratului slujitor bisericesc față de cei îndepărtați de la dreapta învățătură

(2, 22—26)

22. *Iar de poftele tinerețelor, fugi, urmează dreptatea, credința, dragostea, pacea, cu cei ce cheamă pe Domnul din inimă curată.* 23. *Iar de cercetările nebunești și neînțelepte, ferește-te, bine știind că sînt prilej de vrajbă.*

24: *Slujitorul Domnului nu trebuie însă să certe, ci să fie blînd față de toți, destoinic să dea învățătură, răbdător,* 25: *Cu blîndețe învățînd pe cei potrivnici că, poate, Dumnezeu le-o da pocăință spre cunoașterea adevărului.* 26: *Și să devină din nou conștienți odată izbăviți din cursa diavolului, care îi ținea prinși, supuși voii lui.*

Variante ale textului. Vers. 22, prezintă în locul textului των επικαλουμένων întilnit în cele mai importante manuscrise și traduceri (N, D, K, P, Ψ, 88, 181, 614, 629, 630, 1241, 1739, 1881, 1962, 1984, 2127, 2495), în lecionare, într-o parte a manuscriselor Italei, în Vulgata, într-o parte a manuscriselor traducerei Siriace Peșito, Coptă bohairică, gotă, armeană, în Ambrosiaster, Hrisostom — comentariu, Eutalie, Ioan Damaschinul, Teofilact următoarele variante: του καλουμενον (manuscrisul minusculei 1985), considerată de specialiști⁷⁰⁰, ca fiind o greșeală ortografică; παντων των επικαλουμενων, în C, G (care omite, ca și F των), I, 048, 33, 81, 104, 326, 330, 436, 451, 1877, 2492, ms. g al Italei, Siriaca harcleană, copta sahidică și bohairică (unele manuscrise), etiopiană, Hrisostom — textul, Isidor, Teodoret. Această variantă este explicată ca o influență a textului din Rom. 10, 12 sau a celui din I Cor. 1, 2⁷⁰¹. În sfîrșit, la versetul 22 apare varianta παντων των αγαπωντων în Codex Alexandrinus (A), desigur sub influența textului din Efeseni 6, 24.

699. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 631; Cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 219; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 112.

700. Bruce, M. Metzger, *op. cit.*, p. 648; Drach, *op. cit.*, p. 635.

701. *Ibidem.*

În versetul 24 e de notat varianta $\nu\eta\pi\iota\omicron\nu$ (prunc) pentru textul $\eta\pi\iota\omicron\nu$. Varianta $\nu\eta\pi\iota\omicron\nu$ se întâlnește în D (corecturi), F, G.

În versetul 25 o primă variantă se întâlnește în Vulgata care, în loc de *potrivnici* ($\alpha\nu\tau\iota\delta\iota\alpha\tau\iota\theta\epsilon\mu\epsilon\nu\omicron\upsilon\varsigma$) prezintă textul *qui resistunt veritati*, cei ce se opun adevărului, variantă pe care n-o mai întâlnim în altă parte. A doua variantă a acestui verset: în loc de textul $\delta\omega\eta$, atestat în \aleph corecturi, A, C, D, corecturi, F, G, 81, 104 etc., se întâlnește forma $\delta\omega$ în \aleph a doua corectură, D a doua corectură, K, 17, fiind preferată de von Soden în textul critic al Noului Testament pe care l-a editat în 1913. Dar Tischendorf, Bower, Merk, Nestle, Lock, Parry preferă $\delta\omega\eta$ = $\delta\omicron\iota\eta$, optativ elenistic rar, dar care se întâlnește totuși în alte trei cazuri în Pastorale (toate în II Timotei 1, 16, 18 și 4, 14; cf. Rut 1, 4, 9; 2, 18) ⁷⁰².

Pericopa este un adevărat ghid pastoral pentru slujitorul bisericesc care trebuie să readucă la adevărata învățătură pe cei căzuți în mrejele întinse de falșii învățători. Timotei care se afla în fruntea uneia din cele mai importante comunități creștine din epoca apostolică, deși nu avea o vîrstă înaintată, se învrednicește să primească din partea învățătorului său, Sf. Apostol Pavel, îndrumări pastorale care, fără îndoială, îi puteau asigura o mare superioritate față de falșii învățători din Biserica Efesului. Îndrumările Apostolului poartă pecetea unei uriașe experiențe misionare care, împărtășite direct, nu puteau să aibă decît o influență binefăcătoare asupra lui Timotei; de aceea el este îndemnat la o conduită și activitate pline de înțelepciune și tact pastoral.

Vers. 22. În lucrarea ce se împlinesc în Biserică pentru îndreptarea celor rătăciți de la adevărata învățătură, un rol fundamental îi revine slujitorului bisericesc. De aceea primul gînd al Apostolului, preocupat de situația dificilă în care se găsea comunitatea creștină a Efesului, se îndreaptă spre persoana episcopului acestei cetăți: «*Iar de poftele tinerețelor, fugi*» ($\tau\acute{\alpha}\varsigma\ \delta\epsilon\ \nu\epsilon\omega\tau\epsilon\rho\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$ — termen folosit numai aici în Sfînta Scriptură — $\epsilon\pi\iota\theta\upsilon\mu\iota\acute{\alpha}\varsigma\ \varphi\epsilon\delta\gamma\epsilon$). Se știe că Timotei era tînăr (I Tim. 4, 12; cf. 5, 1—2). Deși expresia «poftele tinerețelor» are adesea înțelesul de exces de senzualitate ⁷⁰³ (cf. I Tim. 6, 9; II Tim. 3, 6; 4, 3; Tit 2, 12; 3, 3), aici se pare că Apostolul nu se referă la acest înțeles al termenului $\epsilon\pi\iota\theta\upsilon\mu\iota\acute{\alpha}$, ci, mai curînd, la acele porniri ale omului, care, în tinerețe, sînt mai evidente, ca intransigența, nestatornicia, zelul tineresc, fuga după noutate cu orice preț, instabilitatea, lipsa de măsură și tact ⁷⁰⁴, exagerările de orice fel, într-un cuvînt «orice fantezie a tinereții» ($\varphi\alpha\nu\tau\alpha\sigma\iota\acute{\alpha}\varsigma\ \nu\epsilon\omega\tau\epsilon\rho\iota\kappa\acute{\alpha}\varsigma$), cum spune Sf. Ioan Hrisostom ⁷⁰⁵. Aceste trăsături negative se întîlnesc uneori, cum notează același mare Părinte bisericesc, și la cei în vîrstă ⁷⁰⁶. Este deosebit de prețios sfatul dat lui Timotei pentru că, deși tînăr, acesta avea, la Efes, o deosebită răspundere față de păstrarea

702. Vezi *Septuaginta*, ed. cit., p. 496—497; Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. I, p. 309.

703. P. Dornier, *op. cit.*, p. 219.

704. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 764; P. Dornier, *op. cit.*, p. 319; F. D. Gealy, M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 494; cf. Teodor de Mopsuestia, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 321; J.-A. Petit, *op. cit.*, p. 413; L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 507.

705. *Com. la II Tim.*, P. G., LXII, 631; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 220; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 112—113.

706. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 631.

unității de credință și orice eroare putea să pună în cumpănă tocmai acest bun de mare preț al Bisericii : păstrarea unității în credință a tuturor credincioșilor.

Cuvintele adresate în continuare lui Timotei întregesc sfatul de mai înainte adâncindu-i înțelesul : «*Urmează dreptatea, credința, dragostea, pacea cu cei ce cheamă pe Domnul din inimă curată*» (cf. I Tim. 6, 11 ; Iacob 3, 13—18, considerat cu dreptate ca un bun comentariu la acest text)⁷⁰⁷. «Cînd zice «dreptate», comentează Sf. Ioan Hrisostom (Pavel), înțelege totalitatea virtuților : viață evlavioasă, credință, dragoste, blîndețe»⁷⁰⁸. Sau, cum notează Ambrosiaster⁷⁰⁹ «cine a ales dreptatea nu va face nimic împotriva ei». Δικαιοσύνη contrastează cu ἀδικία din vers. 19, de la care trebuie să se îndepărteze «*oricine cheamă numele Domnului*». De aceea, pe lângă sensul moral de virtute, prin «dreptatea» de care se vorbește aici trebuie înțeleasă și adevărata, dreapta învățătură, așa cum ἀδικία din vers. 19 înseamnă și falsă învățătură, erezia.

Ca și în I Timotei 6, 11 (cf. și 4, 12), Apostolul îndeamnă pe ucenicul său să urmeze nu numai dreptatea, ci și «*credința, dragostea și pacea cu cei ce cheamă pe Domnul cu inimă curată*». Comentînd aceste ultime cuvinte, Sf. Ioan Hrisostom, ține să facă unele precizări importante : «Să ai încredere nu în cel ce îl invocă (pe Dumnezeu) oricum, ci cu cei fără prihană, cu cei curați la inimă, cu cei ce nu au nici o viclenie în suflet, cu cei ce se apropie de noi în pace, cu cei ce sînt liniștiți, cu aceia să trăiești laolaltă, cu ceilalți nu trebuie să fii blînd, ci să fii în pace numai cît îți stă în putință»⁷¹⁰ (cf. Rom. 12, 18). Virtuțile pe care Sfîntul Pavel le cere lui Timotei sînt indispensabile unui slujitor bisericesc (cf. I Tim. 1, 5 ; 6, 11), pentru reușita lucrării lui preoțești (vezi vers. 23 ; I Tim. 6, 4). «Cei ce cheamă pe Domnul cu inimă curată» (cf. Fapte 2, 21 ; Rom. 10, 12 ; I Cor. 1, 2) sînt creștini autentici (Fapte 9, 14, 21 ; I Cor. 1, 2), Iisus fiind Domnul (Rom. 10, 9 ; I Cor. 12, 3)⁷¹¹. În Vechiul Testament, Ioil (3, 5) proclamă că toți cei ce vor chema numele Domnului (Iahve) se vor mîntui ; iar Noul Testament va aplica Persoanei Mîntuitorului toate textele care anterior, vizau pe Iahve⁷¹² (cf. Fapte 2, 21 ; 4, 12 ; 22, 16 ; Rom. 10, 13 ; I Cor. 1, 2).

2, 23. Sfîntul Apostol Pavel revine adesea, în Epistolele pastorale, asupra inutilității și primejdiei pe care o reprezintă pentru creștini controversele și discuțiile inutile, nezditoare (cf. I Tim. 1, 4 ; 4, 7 ; II Tim. 2, 16 ; Tit 3, 9). Cel mai adesea, asemenea controverse tulburau pacea în sînul comunităților creștine, «discuțiile și certurile de cuvinte» fiind considerate de Apostolul neamurilor o adevărată *boală* din care pornesc : cearta, pizma, defăimarea, bănuielile viclene (cf. I Tim. 6, 4).

707. H. Roux, *Les Épîtres pastorales*, Geneva, 1959, p. 134, cit. la P. Dornier, *op. cit.*, p. 219.

708. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 631 ; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 113.

709. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 520.

710. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 631.

711. Cf. P. E. Langevin, *Ceux qui invoquent le nom du Seigneur*, în «*Sciences Ecclésiastiques*», 1967, p. 323 ș.u., cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, 764—765.

712. P. Dornier, *op. cit.*, p. 220.

În această ultimă Epistolă a sa, Apostolul neamurilor revine cu aceeași vehemență de totdeauna prevenind încă o dată pe Timotei, episcopul Efesului, asupra primejdiilor acestor certuri și controverse pe care le întrețineau unii creștini, proveniți, fără îndoială, din cercuri ale unor sofisti greci, în mod deosebit din școala din Elea⁷¹³. După cum se știe, Zenon din Elea, unul dintre fondatorii acestei școli, se îndeletnicea mai puțin cu aflarea adevărului, decît cu punerea în dificultate a adversarilor săi prin argumente înșelătoare⁷¹⁴. Acestea sînt așa-numitele *aporii* care echivalează cu aducerea gîndirii într-o adevărată fundătură⁷¹⁵.

Sfîntul Apostol Pavel se folosește pentru a denumi aceste «cercețări» de termenul grec ζήτησις, cercetare: mai ales filosofică dar și juridică (cf. Fapte 25, 20⁷¹⁶). În Noul Testament, termenul este întilnit cu sensul de neînțelegere (Ioan 3, 25; Fapte 15, 2; 28, 29). Sfîntul Apostol Pavel îl folosește numai în Epistolele pastorale de trei ori și, de fiecare dată, cu sensul întilnit și în textul de care ne ocupăm (vezi și I Tim. 6, 4; Tit 3, 9). Acestor «cercețări», Sfîntul Apostol Pavel le aplică, pentru a le defini mai bine, două epitete. Primul este μωρός care înseamnă: nebunesc, nechibzuit, fără judecată, nesocotit, absurd și e referit de Sfîntul Apostol Pavel la speculațiile pseudo-teologice care aduc dezbinări și grave prejudicii climatului de pace și înțelegere din comunitățile creștine (cf. și Tit 3, 9, unde întilnim o paralelă la textul de care ne ocupăm). De aceea, unii exegeți arată că cei caracterizați prin acest termen negau adevăruri evidente și conforme bunului simț comun⁷¹⁷.

Termenul ἀπαιδευτος înseamnă: ignorant, fără cultură, neînvățat⁷¹⁸ și este întilnit numai aici în Noul Testament. Eutimie Zigabenuț⁷¹⁹ spune că cei caracterizați astfel de Sfîntul Apostol Pavel erau avizi de glorie și de spirit de ceartă (cf. I Tim. 1, 4; 4, 7; 6, 7). Ei nu înțelegeau învățătura creștină pentru că se lăsau călăuziți «de duhurile cele înșelătoare» (I Tim. 4, 1), luînd aminte la «basmelor cele lumești și băbești» opuse dreptei credințe (4, 7). Gîndirea acestora nu este disciplinată de logică și de aprofundare, cum remarcă un teolog modern⁷²⁰. De toate aceste nebunești și neînțelepte dispute să se ferească Timotei (παραιτοῦ) de la παραιτιοθαί — I Timotei 4, 7; 5, 11; Tit 3, 10), cum îl îndeamnă Apostolul în mod energic, prin acest imperativ prezent.

713. A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 496.

714. *Ibidem*. Platon ne relatează că, în felul acesta lui «Zenon îi reușea, prin această artă, să prezinte ascultătorilor săi același lucru ca fiind egal și neegal, ca unitate și multiplu, ca nemișcat și mișcat» (*Phaidros*, 261 D, cit. la Diac. Prof. Dr. Nicolae Balca, *Istoria filosofiei antice*, București, Editura Institutului Biblic, 1982, p. 48).

715. Diac. N. Balca, *op. cit.*, p. 48.

716. V. Platon, *Cratil* 406 a, *Timeu* 47 a, *Republica* 336 e, 368 e, cit. la A. Bailly, *op. cit.*, p. 883.

717. A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 196; H. v. Soden, *Die Briefe an die Kolosser, Epheser, Philemon, Pastoralbriefe*, în «Handkommentar zum Neuen Testament», 2 Auflage, Leipzig, 1893, p. 196.

718. Ambrosiaster (*Com. la II Tim.*, P. L., XVII, 620) traduce acest termen prin *ineruditas*.

719. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 322—323.

720. H. v. Soden, *op. cit.*, p. 196.

Sf. Ioan Hrisostom aprofundează, ca de obicei, înțelesul cuvintelor Apostolului neamurilor, spunînd : «Ai văzut cum îl oprește peste tot de la disputele zadarnice ? Aceasta o face Apostolul, nu pentru că Timotei nu era destoinic să respingă cercetările cele nebunești ; era destul de destoinic..., dar el știa că astfel de «cercetări» sînt fără nici un fel de folos și devenea deci de prisos întru totul de a se angaja în asemenea lupte zadarnice, din care, pînă la sfîrșit, nu rezultă nimic bun, ci numai vrăjmășie zadarnică, batjocură și sudalmă»⁷²¹. Eutimie Zigabenu subliniază pe bună dreptate că cei ce se dedau la aceste polemici și dispute vane nu urmăresc decît să-și afirme așa-zisa lor cultură filosofică și o glorie deșartă⁷²².

Timotei știe din îndelungata sa experiență misionară și pastorală (acesta este sensul expresiei *σίδως ὄτι*) că aceste polemici zadarnice (pe de o parte izvorînd din necredință, iar pe de alta, din erezie, cum le caracterizează Ambrosiaster⁷²³, nu aduc decît lupte, certuri, vrajbă (*μάχας*), ceea ce dă Bisericii un aspect în contradicție cu chipul său de instituție a păcii, echilibrului și înțelegerii depline dintre membrii ei.

2, 24. Față de cei avuți în vedere în versetul 23, care manifestau duh de gilceavă, slujitorul bisericesc trebuie să arate atașament față de valori morale cum sînt pacea și blîndețea. Însăși expresia «*slujitor al Domnului*» (*δοῦλος Κυρίου*), întîlnită, în această formă, numai aici în Noul Testament este de natură să arate starea de totală subordonare a păstorului spiritual față de Dumnezeu, căruia îi slujește, deoarece *δοῦλος* înseamnă, în primul rînd : rob, sclav, slujitor întru totul devotat stăpînului său⁷²⁴. Această supunere necondiționată față de Dumnezeu Căruia îi aparține slujitorul bisericesc (Rom. 1, 1 ; I Cor. 7, 22 ; II Cor. 4, 5 ; Gal. 1, 10) exclude orice manifestare a egoismului, a unor orgolii și ambiții personale, lăsînd loc dragostei care «nu caută ale sale, nu se aprinde de mînie» (I Cor. 13, 5).

În această lumină trebuie deci să vedem înțelesul interdicției pauline «*slujitorul Domnului nu trebuie să se certe*» (*μάχεσθαι*, infinitivul prezent de la *μάχομαι*, a se lupta, a se certa, a se afla în conflict, a lupta în concurs etc.). Acesta trebuie nu numai să se ferească de certuri, de lupte de cuvinte, ci el trebuie să fie «*blînd față de toți*» (cf. I Tes. 2, 7).

Sf. Ioan Hrisostom spune că slujitorul Dumnezeului păcii nu se poate certa chiar dacă, în altă parte, Apostolul îi îndeamnă pe slujitorii bisericești (I Tim. 4, 12 ; Tit 1, 13 ; 2, 15), să mustre sau să certe pe cei ce se abat de la dreapta credință sau viețuire. «Certarea cea mai aspră, spune marele tilcuitar al scrierilor Sfîntului Apostol Pavel, care mai cu seamă poate îndrepta pe cineva, este cea făcută cu blîndețe. Este posibil să cerți pe cineva mai cu folos, dacă faci aceasta cu blîndețe, decît cu o asprime prea mare»⁷²⁵. Purtarea cu blîndețe întregeste

721. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 631 ; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 113.

722. *Com. la II Tim.*, cit. la I. Knabenbauer, *op cit.*, p. 322—323.

723. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 520.

724. A. Bailly, *op. cit.*, p. 535.

725. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 632 ; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 113.

chipul păstorului creștin, apropiindu-l de bunătatea și dragostea Păstorului cel Bun (Ioan 10, 10, 11, 15), care este Domnul nostru Iisus Hristos, căci, așa se cuvine ucenicului, să fie asemenea Învățătorului său (Matei 10, 24—25; Luca 6, 40). A fi blînd față de toți exclude sarcasmul, duritatea în conduită și în limbaj, intoleranța (cf. Iacob 3, 13—18; I Tes. 2, 7). Organic legată de blîndețea pe care trebuie s-o manifeste slujitorul bisericesc este cealaltă însușire pe care Apostolul o cere slujitorului bisericesc și este redată prin epitetul διδακτικός (cf. I Tim. 3, 2), care nu poate fi tradus decît prin locuțiunea «destoinic să dea învățătură». Cel caracterizat cu acest epitet trebuie să fie în primul rînd, pregătît să dea învățătură, să cunoască dreapta învățătură, pe care s-o fi primit de la Apostoli (II Tim. 2, 2; Tit 1, 9; 2, 1), căci spre aceasta a fost așezat propovăduitor și învățător al păgînilor însuși Apostolul neamurilor (II Tim. 1, 11). El trebuie să țină «dreptarul învățăturilor sănătoase», «lucrul cel bun» care i s-a încredințat. Deci, în primul rînd, Apostolul are în vedere ca cel ce este slujitor bisericesc să propovăduiască adevărul creștin nerăstălmăcit, curat, fără știrbire. În al doilea rînd, exigențele Apostolului se referă și la însușirile personale ale celui așezat spre slujirea cuvîntului, la posibilitățile pe care acesta le pune în această slujire și care pot să fie sporite prin contactul permanent cu Sfintele Scripturi (II Tim. 3, 15; cf. I Tim. 4, 6), prin lectură în general (I Tim. 4, 13), prin dobîndirea unei experiențe pastorale și folosirea acesteia în slujirea cuvîntului (I Tim. 1, 18; 6, 2, 14). O însușire, asupra căreia se pare că Apostolul pune un accent deosebit este cea redată prin termenul ἀνεξίτατος, care e tradus în mai multe feluri pentru a fi redat cît mai apropiat de sensul său, prin locuțiuni ca: «răbdător în suportarea nedreptății»⁷²⁶ sau «răbdător în încercări»⁷²⁷, «suportînd răutatea»⁷²⁸, sau «suportînd contrarietatea»⁷²⁹. Oricare din aceste perifraxe acoperă o parte din înțelesul acestui hapax legomenon biblic.

Sf. Ioan Hrisostom dă o mare însemnătate reușitei lucrului pastoral, acestei însușiri cerute de Sfîntul Pavel slujitorului bisericesc, mai ales cînd acesta își exercită atribuțiile sale de învățător. «Această (insușire), a adăugat-o, pe bună dreptate, căci este de mare trebuință dascălului, care altfel își poate zădărnici totul». Dascălul trebuie să stăruiască în propovăduire, chiar dacă nu întotdeauna roadele se arată de la început, «fiindcă cel ce aude de mii de ori, va simți, ceva pînă la urmă, deoarece nu este om care să audă ceva mereu și să nu simtă nimic»⁷³⁰. Este deci posibil ca tocmai atunci cînd cineva este aproape să înțeleagă și să simtă înrîurirea învățăturii, dascălul să lenevească și deci să piardă orice folos al muncii de pînă atunci. El se va asemăna cu țaranul care va munci trei ani la vița de vie după ce o sădește, iar, în al patrulea an, cînd urmează să culeagă roadele, o lasă în părăsire,

726. H. Bürki, *op. cit.*, p. 73; W. Barclay, *op. cit.*, p. 166; J. Jeremias, *op. cit.*, p. 58; Fritz Rienecker, *op. cit.*, p. 503.

727. *La Sainte Bible traduite sous la direction de l'École biblique de Jérusalem*, Paris, 1961, p. 1571; P. Dornier, *op. cit.*, p. 220.

728. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 767.

729. *Traduction Oecuménique de la Bible. Nouveau Testament*, Paris, 1973, p. 649.

730. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 632.

fără să aibă vreun folos din ostenele sale ⁷³¹. Comentarul Sfântului Ioan Hrisostom pe lângă că ne ajută să înțelegem sensul pastoral al termenului «răbdător», folosit de Sfântul Apostol Pavel aici, ne oferă și generoase perspective pentru lucrarea învățătoarească a slujitorului bisericesc permanent supus unor probe și încercări din partea celor care caută cugete mai slabe pentru a le influența cu învățături false și răsălmăciri.

2, 25. Că epitetul ἀνεπίτακτος trebuie referit la lucrarea învățătoarească a slujitorului bisericesc, rezultă din continuarea textului Epistolei: «Cu blindețe învățînd pe cei potrivnici». Formula ἐν πραύτητι παιδεύοντα nu poate fi tradusă cu exactitate. Blindețea trebuie să caracterizeze orice lucru pastoral, mai ales în ce privește contactul direct cu cei rătăciți de la adevărata învățătură (cf. Tit 1, 9; 3, 2; I Tim .6, 20), fapt care rezultă din versetul 22 și în special din versetul 24, unde este stabilit unul din principiile fundamentale ale pastoralei creștine, cel potrivit căruia păstorul trebuie «să fie blind față de toți». Aici, «blindețea» este nu o virtute a păstorului în raporturile de orice fel cu credincioșii săi, ci o condiție a reușitei acțiunii învățătoarești față de cei potrivnici, practic față de cei ce s-au îndepărtat de la credința adevărată. Bine accentuează Sf. Ioan Hrisostom: «Nu este cu putință ca cel ce învață, să transmită ceva (cunoștințele) cu asprime sau cu ceartă» ⁷³². De aici se vede că Sfântul Părinte dă verbului παιδεύοντα (participiul de la παιδεύω) înțelesul de a învăța, căci, în antichitate, acest verb înseamnă și a îndrepta, a corecta, a educa și chiar a pedepsi, deoarece în acea epocă, nu o dată, în procesul de educație, se aplicau pedepse corporale ⁷³³. De aceea, trebuie să vedem aici un îndemn la o pedagogie specific creștină care cuprinde, în primul rînd, propovăduirea dreptei învățături, explicarea corectă a Sfintei Scripturi, în raport cu erorile săvîrșite de unii cu voie sau fără de voie (cf. Tit 2, 12; II Tim. 3, 16), în conformitate cu prescrierile din versetele 15 b, 23—24 ⁷³⁴. Aici Sfântul Pavel are în vedere «pe cei potrivnici» (ἀντιδιατιθέμενους, hapax legomenon biblic; cf. ἀντιλέγοντες, Tit 1, 9; ἀντικείμενος, I Tim. 5, 14; ἀντιθεσις, 6, 20).

Sf. Ioan Hrisostom lasă să se înțeleagă că «cei potrivnici» auți în vedere aici de Sfântul Apostol Pavel, deși îndepărtați de la dreapta învățătură, puteau să fie aduși la adevărul revelat. De aceea recomandă față de ei folosirea unei blinde și înțelepte pedagogii. Citînd textul din Tit 3, 10: «De omul eretic, după întîia și a doua mustrare, depărtează-te», Sfântul Părinte accentuează aici că Sfântul Apostol Pavel are în vedere pe omul care nu se îndreaptă, fiind de nevindecat de boala sa, pe cînd în textul pe care-l comentăm, recomandă stăruință și blindețe, tocmai pentru că există încă șanse de îndreptare pentru cei care îi are în vedere ⁷³⁵. Teofilact al Bulgariei, care urmează îndeaproape tilcuirea

731. *Ibidem.*

732. *Ibidem.*

733. P. Dornier, *op. cit.*, p. 142.

734. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 767.

735. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 632; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 221.

Sfintului Ioan Hrisostom, citind și el textul din Tit 3, 10, face precizarea că, dacă în acest text, Apostolul are în vedere pe cei ce nu mai pot fi recuperați de pe drumul rătăcirii, în II Timotei 2, 25, Apostolul se gîndește la cei pentru care mai este nădejde de vindecare⁷³⁶. În același sens comentează textul paulin și Teodoret al Cirului, cînd spune că aici Apostolul îl îndeamnă pe Timotei să manifeste o «blîndețe părintească» față de cei pentru care mai nutrește o speranță de îndreptare»⁷³⁷.

După cum nota încă Teofilact al Bulgariei⁷³⁸, interpretarea de mai sus este susținută de însăși urmarea textului Epistolei: «Că, poate, Dumnezeu le-o da pocăință spre cunoașterea adevărului». Conjunția⁷³⁹ sau particula interogativă⁷⁴⁰ μήποτε introduce, de obicei, o întrebare indirectă, mai ales cînd e urmată, ca în cazul de față, de un optativ (δὲφη, aoristul optativ de la δίδωμι)⁷⁴¹, prin care se exprimă o dorință, o speranță a cărei împlinire depinde de altcineva decît de acela asupra căruia se va răsfringe binefacerea (cf. aceeași construcție în Luca 3, 15). Deci μήποτε δὲφη «că poate le-o da» exprimă speranța Apostolului că Timotei, prin învățătura sa, va influența și îndrepta pe calea adevărului pe cei ce se abătuseră de la Evanghelie. Cum spune Sf. Ioan Hrisostom, «poate că va fi o îndreptare⁷⁴² și pentru aceștia». Este deci ultima lor posibilitate să revină la adevăr, deci în sînul Bisericii. Dar îndreptarea acestora depinde atît de pocăința lor, cît și de lucrarea lui Dumnezeu care le dă această pocăință sau, cum spune Sfintul Apostol Pavel: «Că, poate, Dumnezeu le-o da pocăință». Sf. Ioan Hrisostom scrie: «Privește cum îi învață pe ucenici să fie smeriți, căci nu spune: «Poate cîndva vei putea tu să-i întorci la pocăință», ci «Poate, Dumnezeu le-o da pocăință». Chiar de se va face ceva, totul este al Domnului: tu răsădești, tu uzi, dar El seamănă și face să rodească»⁷⁴³. Sau, cum spune Ecumeniu, întoarcerea la pocăință «este lucrarea lui Dumnezeu, nu a blîndeței și răbdării tale» (a lui Timotei)⁷⁴⁴. Substantivul μετανοια frecvent întilnit în Evanghelii, dar numai aici în Epistolele pastorale, desemnează o schimbare de sentimente, unită cu regrete pentru unele fapte, anterioare, dar și o convertire, cum și este, de altfel, tradus de unii comentatori⁷⁴⁵, act în care, cum subliniază Părinții și scriitorii bisericești, rolul principal îl are Cel Atotputernic⁷⁴⁶, pentru Care «nimic nu este cu neputință» (Luca 1, 37). Dar conceptul de «convertire» nu exclude pe cel de «pocăință», ci, dimpotrivă, îl implică, deoarece, în orice act re-

736. Com. la II Tim., Migne, P.G., CXXV, 114.

737. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXXXII, 845.

738. Com. la II Tim., Migne, P.G., CXXV, 114.

739. A.-F. Maunoury, op. cit., p. 197.

740. W. Bauer, op. cit., p. 1027.

741. Fritz Rienecker, op. cit., p. 503; P. Dornier, op. cit., p. 221.

742. Com. la II Tim., Migne, P. G., LXII, 632.

743. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 632—633.

744. Com. la II Tim., Migne, P.G., CXIX, 221.

745. P. Dornier, op. cit., p. 221—222; C. Spicq, op. cit., vol. II, p. 767; Norbert Brox, op. cit., p. 252; Fritz Rienecker, op. cit., p. 503; cf. și *La Sainte Bible traduite en français sous la direction de l'Ecole biblique de Jérusalem*, Paris, 1961, p. 1571; *Nouveau Testament. Traduction oecuménique*, Paris, 1973, p. 649.

746. Vezi notele 735—736.

Ilglos, omul cooperează cu harul lui Dumnezeu (cf. Fapte 9, 18). Deci răbdarea și blîndețea învățătorului, a slujitorului bisericesc, unită cu buna cunoaștere a adevărului cuprins în Sfînta Scriptură și în predica apostolică sînt, s-ar putea spune, factorii providențiali, determinanți în această întoarcere la pocîință a celor rătăciți de la adevăr⁷⁴⁷. Unirea tuturor acestor factori este însă rodul iubirii lui Dumnezeu⁷⁴⁸.

Expresia εἰς ἐπίγνωσιν ἀλήθειας, «spre cunoașterea adevărului», înțlnită adesea în Epistolele pastorale, (I Tim. 2, 4; II Tim. 2, 25; 3, 7; Tit 1, 1; cf. I Tim. 4, 3; Evrei 10, 26) înseamnă: deplina cunoaștere a adevărului revelat în Iisus Hristos⁷⁴⁹. Acest adevăr al Evangheliei trebuie să fie cunoscut tuturor oamenilor (cf. Gal. 2, 5, 14; II Cor. 6, 7; Efes. 4, 24; II Tes. 2, 11). Comentînd această expresie care apare și în I Timotei 2, 4 și întrebîndu-se la cunoștința cărui adevăr se referă Sfîntul Pavel, Sf. Ioan Hrisostom răspunde: «la adevărul credinței»⁷⁵⁰. Se subliniază că între γνώσις folosit peiorativ în I Timotei 6, 20, ceea ce nu se întîmplă în celelalte Epistole pauline (cf. Rom. 15, 14; I Cor. 1, 5; 8, 1; II Cor. 4, 6 etc.) și ἐπίγνωσις întrebuițat aici și în celelalte locuri din Epistolele pastorale numai în sintagma «cunoștința adevărului», nu este o sinonimie, cum susțin unii cercetători⁷⁵¹, ci primul desemnează cunoașterea la care omul poate ajunge pe cale naturală, iar al doilea, cunoașterea prin revelația dumnezeiască⁷⁵². Este deci sigur că aici Apostolul are în vedere cunoașterea adevărului revelat, așa cum este el propovăduit în Biserică și cum se cuprinde în Sfînta Scriptură. «Adevărul» este deci învățătura revelată (Prov. 3, 3; 8, 7; 23, 23; cf. I Tim. 3, 15). Rezultă deci clar că învățătura pe care o propovăduiește Timotei ca și comportamentul său pot să ajute pe cei îndepărtați de la dreapta învățătură să distingă și să identifice adevărul Bisericii și calea care-i readuce în sinul comunității, între cei aleși (Efes. 4, 5; Tit 1, 1, 4, 13; I Tim. 1, 5)⁷⁵³.

2, 26. Scopul eforturilor bazate pe tact și înțelepciune pastorală ale slujitorului bisericesc este readucerea celor rătăciți la adevărul de credință, la o stare de luciditate, care să le permită o apreciere corectă a situației deplorabile în care se află și, pe acest temei, să se smulgă din «cură diavolului». Acesta este sensul cuvintelor Sfîntului Apostol Pavel: «Și să devină din nou conștienți». Ideea de redobîndire a stării de conștiință, de luciditate, este redată prin verbul ἀνανήψω care înseamnă: a deveni din nou conștient, lucid⁷⁵⁴, a ieși dintr-o stare de beție, a recîștiga bunul simț⁷⁵⁵.

747. cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 768.

748. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 58.

749. Asupra acestei teme a se consulta Jerome Murphy O'Connor, *La vérité chez Saint Paul et à Qumran*, în «Revue Biblique», 1965, p. 29—76.

750. *Com. la I Tim.*, Migne, P.G., LXII, 536; cf. și Ecumeniu, *Com. la I Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 149; Teofilact, *Com. la I Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 32.

751. R. Bultmann în *Theologische Wörterbuch zum Neuen Testament*, vol. I, p. 608—719, cit la P. Dornier, *op. cit.*, p. 51.

752. C. Spicq; art. *Pastorales*, în *Dictionnaire de la Bible*, Supplement, vol. VII, col. 45.

753. Cf. C. Spicq, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*, vol. II, p. 769.

754. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 505.

755. La A. Bailly, *Dictionnaire Grec-Français*, ed. a IX-a, Paris, f.a., p. 132.

Sf. Ioan Hrisostom, comentînd textul, extinde această stare de lipsă de luciditate, de pierdere a controlului cugetării și la cei care duc o viață decăzută, de supunere față de păcat ⁷⁵⁶ care, de fapt, este strîns legată de primirea și urmarea falselor învățături ⁷⁵⁷. Deci revenirea la dreapta credință echivalează cu o însănătoșire după o boală grea care putea să ducă la moartea spirituală. Aceasta este însă lucrarea lui Dumnezeu (vezi vers. 25) ⁷⁵⁸.

Imaginea «*curșa diavolului*» (τοῦ διαβόλου παγίδος) este folosită și în I Timotei 3, 7 în legătură cu însușirile pe care trebuie să le aibă cel ce urmează să devină slujitor bisericesc (cf. I Tim. 6, 9). Sf. Ioan Hrisostom notează, pe bună dreptate, că cel ce nu face voia lui Dumnezeu este prins în curșa care i-a fost întinsă de diavolul. Marele Părinte bisericesc vede în săvîrșirea milosteniei mijlocul cel mai eficient pentru ieșirea de sub stăpînirea, sau din «*curșa diavolului*» ⁷⁵⁹. Verbul ἐζωργημένοι (participiul perfect pasiv ⁷⁶⁰ de la ζωργέω aflat numai aici în Epistolele pauline), înseamnă a prinde de viu ⁷⁶¹, a ține prizonier (pe cineva), deci la dispoziția celui care l-a prins, supus voii lui (τὸ ἐκείνου θῆλημα adică voii diavolului. Acesta este înțelesul pe care-l dau celei de-a doua părți a versetului cei mai mulți comentatori ⁷⁶²; ei raportează cele două pronume, personal și demonstrativ ⁷⁶³ αὐτός și ἐκείνος la același subiect — diavolul, ceea ce este neobișnuit — e adevărat —, într-o astfel de frază scurtă, dar nu fără precedent (cf. Înțelepciunea lui Solomon, 1, 16 ⁷⁶⁴. Față de unii comentatori, care fac distincție între cele două pronume, aplicînd pe cel de-al doilea lui Dumnezeu, se susține ⁷⁶⁵ că o astfel de exegeză pare forțată, sensul frazei fiind cel amintit mai înainte. Cele două pronume nu pot fi aplicate decît unui singur subiect. Cum primul pronume trebuie sigur aplicat diavolului (imaginea cursei), este preferabil să se rețină prima interpretare și o traducere în consecință ⁷⁶⁶.

756. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 633; cf. Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 115.

757. Cf. Norbert Brox, *op. cit.*, p. 262.

758. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 58.

759. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 633; cf. Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 115.

760. Gustav Wohlenberg (*Die Pastoralbriefe*, în «Th. Zahn, *Kommentar zum Neuen Testament*», 3 Auflage, Leipzig, 1923, p. 312) precizează că, prin folosirea perfectului, aici se indică starea de luciditate căreia i-a premers căderea în mrețele falșilor învățători; de aici concluzia că Apostolul are în vedere pe aceia care au căzut din dreapta credință.

761. Cf. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 503.

762. Sf. Efreem Sirul, *Comm. in epist. Pauli nunc primum ex Armenio in Latinum Sermonem a patribus Mekhitaristis translati*, Venetiis, 1893, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 324; Teodor de Mopsuestia, *In omnes S. Pauli epistolas commentarii* (editat de H. B. Swete, Cambridge, 1882) la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 324; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 221; Iosepho Knabenbauer, *op. cit.*, p. 324; Holtzmann, Belsev, Dibelius, Scott, Bardy, Easton, Boudou, Roux, Gealy și M. P. Noyes, Hendriksen, Kelly, citați la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 769; P. Dornier, *op. cit.*, p. 222; A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 198—199; L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, vol. VIII, p. 507 etc.

763. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 769.

764. *Ibidem*.

765. P. Dornier, *op. cit.*, p. 222.

766. *Ibidem*.

B. PREVENIREA LUI TIMOTEI ASUPRA PERICOLELOR DIN VREMURILE DE APOI (3, 1—17).

1. Păcatele și răutatea oamenilor în vremea cea de apoi (3, 1—9).

3.1. Aceasta însă să știi tu că, în zilele din urmă, vor veni vremuri grele; 2. Că oamenii vor fi iubitori de sine, iubitori de arginți, lăudaroși, trufași, hulitori, neascultători de părinți, nemulțumitori, nelegiuți, 3. lipsiți de dragoste, neînduplecați, defăimători, neînfrânați, cruzi, nelubitori de bine, 4. trădători, obraznici, îngâmfați, iubitori de deslătări mai mult decât iubitori de Dumnezeu. 5. având înfățișarea dreptei credințe, dar tăgăduind puterea ei. Și de aceștia depărtează-te. 6. Căci dintre aceștia sînt cei ce se vîră prin case și robesc femeiuști împovărate de păcate și purtate de tot felul de poftă, 7. mereu învățînd și neputînd niciodată să ajungă la cunoștința adevărului. 8. La fel cum Iannes și Iambres s-au împotrivit lui Moise, tot așa și aceștia stau împotriva adevărului, oameni stricați la minte, nevrednici în ce privește credința. 9. Dar ei nu vor merge mai departe, căci nebunia lor va fi vădită tuturor, precum a fost și a aceloră.

Variante ale textului. Vers. 1. În unele manuscrise (A, F, G, 33) se citește pluralul γινώσκετε în loc de singularul γινώσκε, probabil sub influența cuvîntării eshatologice a Mîntuitorului (Matei 24, 31)⁷⁶⁷. Vers. 2, Se întîlnește în C și K αχρηστοί, inutili, în loc de αχαριστοί. Vers. 3. Ordinea substantivelor αστοργοί, ασπονδοί, este inversată în D, 365, Ambrosiaster, iar αστοργοί este omis, în N. Vers. 6. În manuscrisul A, ca și traducerea siriacă harcleană se adaugă înainte de ποικιλais cuvintele και ηδονais. Vers. 8. În manuscrisele F, G, în traduceri latine și Ambrosiaster, Ciprian, Ipolit, Ps.-Augustin se înlocuiește Ιαμβρης cu Μαμβρης, probabil sub influența ortografiei unor surse iudaice paralele⁷⁶⁸.

*

În capitolul 1 al Epistolei, Sfîntul Apostol Pavel readuce în amintirea ucenicului său, așezat episcop în Efes, trecutul său frumos și, legat de acesta, speranțele puse în el; în capitolul al 2-lea, Timotei este atenționat asupra pericolelor care-l pîndesc pe el ca păstor al Bisericii din Efes și pe credincioșii ce i-au fost încredințați. În capitolul al 3-lea, l se atrage atenția lui Timotei, asupra încercărilor și dificultăților care se vor ivi în vremurile din urmă, cînd păcatul se va înmulți și va pune stăpînire pe mulți. Cele ce urmează constituie o avertizare a lui Timotei asupra fețelor pe care le va avea, purtarea necredincioasă și imorală a unora. Cum spune un comentator modern: «Din prezent Apostolul aruncă o privire asupra timpurilor de pe urmă»⁷⁶⁹. Pentru caracterizarea

767. C. Spicq, *op. cit.*, vol. I, p. 309.

768. Bruce M. Metzger, *op. cit.*, p. 648.

769. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 59.

necredinței și imoralității din vremurile de pe urmă, Apostolul întocmește o listă cuprinzând 19 vicii ale oamenilor ⁷⁷⁰ (cf. și Rom. 1, 29—31; 13, 13; I Cor. 5, 10, 11; 6, 9—10; II Cor. 12, 20—21; Gal. 5, 19—21; Efes. 4, 31; 5, 3—5; Col. 2, 5—8; I Tim. 1, 9—10).

*

3. 1. Imperativul prezent $\gamma\iota\nu\omega\sigma\kappa\epsilon$ aparține stilului epistolar și se folosește pentru a aminti lucruri știute deja (Rom. 6, 6) sau spre a anunța unele noi (II Petru 3, 17), ca și pentru a atrage atenția în sensul: ia bine aminte, constată că se va împlini ceea ce te învăț (cf. II Tim. 1, 18) ⁷⁷¹. Această prevenire are rolul de a înlătura caracterul de surpriză care ar fi putut șoca pe Timotei la întâlnirea situațiilor descrise de Apostol în activitatea sa pastorală. Această prevenire mai fusese făcută de Apostolul neamurilor în I Tim. 4, 1, după cum sumblinază chiar Sfântul Ioan Hrisostom ⁷⁷². Întrebându-se: De ce oare face aceasta (Apostolul), Sf. Ioan Hrisostom răspunde: «Ca să nu se tulbure Timotei sau vreunul din noi, când vedem că în lume sînt și oameni răi» ⁷⁷³.

Expresia «în zilele din urmă», $\epsilon\kappa\ \epsilon\sigma\chi\acute{\alpha}\tau\alpha\iota\varsigma\ \eta\mu\acute{\epsilon}\rho\alpha\iota\varsigma$, pe care Sfântul Apostol Pavel o întrebuințează numai aici, se întâlnește în Evanghelia după Ioan, avînd sensul de ziua a învierii (6, 39, 40, 44, 54; 11, 24), sau ziua judecării de apoi (12, 48). Din faptul că, în versetul 5, Timotei este îndemnat: «De aceștia, îndepărtează-te», se poate trage concluzia că Sfântul Apostol Pavel nu se gîndește la sensul ioaneic al expresiei «în zilele din urmă», ci mai curînd la un viitor destul de apropiat, care va afecta lucrarea misionar-pastorală a lui Timotei. Acest sens îl are expresia de care ne ocupăm în două din Epistolele sobornicești (Iacov 5, 3; II Petru 3, 3; cf. Evrei 1, 2). Acesta este sensul pe care îl dă indirect expresiei «în zilele din urmă» și Sf. Ioan Hrisostom cînd comentează: «Dacă în timpul lui Moise, zice, au fost oameni răi și vor fi și după aceasta, nu este de mirare dacă aceștia se găsesc și în timpul nostru» ⁷⁷⁴.

Conform tradiției apocaliptice iudaice, ultimile zile vor fi «timpuri grele». Această idee este redată de expresia $\kappa\alpha\iota\rho\iota\ \chi\alpha\lambda\epsilon\pi\acute{o}\iota$. De subliniat că termenul $\kappa\alpha\iota\rho\iota$ este la plural ceea ce, cum subliniază unii comentatori moderni ⁷⁷⁵, sugerează ideea de epocă istorică, ideea că evenimentele legate de Parusia Domnului se vor derula pe epoci distincte. Totodată $\kappa\alpha\iota\rho\acute{o}\varsigma$ exprimă ideea de timp potrivit, ales de Dumnezeu pentru împlinirea voii Sale ⁷⁷⁶. $\chi\alpha\lambda\epsilon\pi\acute{o}\varsigma$, întilnit numai aici în Epistolele pauline și în Matei 8, 28, este întrebuințat și de Homer pentru a caracteriza pe omul cu care e dificil să ai relații, pe omul supărăcios, lipsit de bunăvoință, dur, chiar dușmănos, rău ⁷⁷⁷. «Timpurile» ($\kappa\alpha\iota\rho\iota$) capătă înfățișarea oa-

770. *Ibidem*. Cf. Heinrich Zimmermann, *Neutestamentliche Methodenlehre, Darstellung der Historisch-Kritischen Methode*, Stuttgart, 1970, p. 165.

771. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 771.

772. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 636—637.

773. *Ibidem*. Cf. și Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 116.

774. *Com. la II Tim.*, Migne, P.L., XVII, 537.

775. H. Bürki, *op. cit.*, p. 77—78; H. v. Soden, *Pastoralbriefe*, în *Handkommentar zum Neuen Testament*, 2 Auflage, Leipzig, 1893, p. 197; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 503.

776. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 503.

777. *Ibidem*.

menilor care le trăiesc. Timpurile sînt dificile pentru că oamenii care le trăiesc sînt ei înșiși dificili⁷⁷⁸. Dar este absolut necesară sublinierea Sfîntului Ioan Hrisostom : «Aceasta o spune, nu pentru a defăima zilele, nici timpurile, ci pe oamenii din acele timpuri»⁷⁷⁹. Întotdeauna cărțile Noului Testament prezintă timpurile eshatologice ca fiind caracterizate de proliferarea păcatului (cf. Matei 24, 12 ; Luca 18, 8 ; II Tes. 2, 9—12 ; II Petru 2, 1—3 ; I Ioan 2, 18—19 ; 4, 1—3 ; Iuda 18 ; Apoc. 12, 9 ; 13, 4 ; 19, 20 ; 20, 7—8). Mai ales ultima perioadă a istoriei, este în mod deosebit dureroasă și plină de încercări, o perioadă în care răul se va înmulți (cf. Gal .1, 4 : αἰὼν πονηρός ; Efes. 5, 16 : αἱ ἡμέραι πονηραί).

3. 2. În acest verset începe înșirarea a 19 vicii și păcate de care oamenii se vor face vinovați în viitorul nu prea îndepărtat, pe care Sfîntul Pavel îl definește prin expresia «în zilele din urmă» (vers. 1). Subiectul propoziției este un substantiv la plural cu articol hotărît : «oamenii» (οἱ ἄνθρωποι) formă întîlnită numai aici în epistolele pauline, care sugerează că cei care se vor lăsa dominați de păcatele enumerate mai departe sînt foarte numeroși. Acești «oameni» sînt avuți în vedere de Sfîntul Apostol Pavel și în versetele 8 și 13. Ei sînt «stricați la minte» (vers. 8) și «răi și amăgitori» (vers. 13). Lista păcatelor din această pericopă și cea din Romani 1, 29—31 sînt cele mai lungi din Noul Testament (cf. I Tim. 1, 9—10 ; 6, 4—5)⁷⁸⁰.

Ceea ce caracterizează acest catalog, cuprinzînd cele mai grele păcate într-o listă pe care n-o mai găsim în tot restul Sfintei Scripturi, este mai puțin gravitatea păcatelor amintite, cît negația fundamentelor înseși ale moralității (cf. φίλαυτοι, ἀφιλάγαθος). Pe cînd în celelalte liste ale Noului Testament se accentuează diversele forme ale plăcerilor, aici este dezvăluit egocentrismul absolut, care pare singura regulă a gîndirii și a conduitei ; dictatura acestui egoism exclude orice lege morală, pe cea revelată, pe cea naturală, pe cea a părinților sau pe cele care guvernează relațiile dintre semeni⁷⁸¹.

«Că oamenii vor fi iubitori de sine (ἔσονται γὰρ οἱ ἄνθρωποι φίλαυτοι. Φίλαυτος este folosit numai aici în Vechiul și Noul Testament). În iubirea de sine, primul păcat enumerat de Apostolul neamurilor în această listă, Sfinții Părinți și scriitori bisericești văd «rădăcina relelor» (ἡ ρίζα τῶν κακῶν)⁷⁸². Sf. Ioan Hrisostom comentează astfel aceste cuvinte ale Apostolului : «Dar tocmai cel ce se iubește cel mai mult pe sine, acela de fapt nu se iubește pe sine ; cel ce iubește însă pe fratele său, acela se iubește pe sine cel mai mult. Din iubirea de sine izvorăște și iubirea

778. Gustav Wohlenberg, *op. cit.*, p. 313 ; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 503.

779. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 637 ; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G. CXIX, 221 etc.

780. S. Wibbing, *Die Tugend und Laster-Kataloge und ihre Traditionsgeschichte unter besonderer Berücksichtigung der Qumrân — Texte* (B Z N W 25), Berlin, 1959, p. 78 ș.u. ; E. Kamlach, *Die Form der Katalogischen Paränese im Neuen Testament*, Tübingen, 1964, p. 103 ș.u., 150 ș.u., 172, nota 2.

781. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 773.

782. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 221 ; cf. Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 115. Fer. Augustin, *In Ioan Tract.*, 123, 5 ; în Migne, P.L., XXXV, 1968.

de argint», mai spune Sfântul Părinte ⁷⁸³. Iubirea de sine nu este, cum spune un comentator modern ⁷⁸⁴, numai expresia egoismului, ci și a unui narcisism care exclude comunitatea și relația firească cu semenii. Fericitul Augustin subliniază ⁷⁸⁵, în acest sens, că cel ce se iubește pe sine devine propriul său Dumnezeu.

Așa cum arăta Sf. Ioan Hrisostom, iubirea de argint (φιλάργυρος, hapax legomenon paulin) izvorăște din iubirea de sine ⁷⁸⁶; fiind o manifestare dintre cele mai caracteristice ale acestui viciu, iubirea de arginț este, la rîndul ei, rădăcina a tuturor relelor (I Tim. 6, 9—10). Urmărind consecințele iubirii de arginț, același Sfânt Părinte spune că cel stăpînit de acest viciu va ajunge pînă la urmă chiar la necredință, după ce a parcurs un traseu al unor păcate, ca: mîndria, disprețuirea semenului, blasfemia etc. Teodoret al Cirului notează, pe bună dreptate, că iubirea de arginț sporește dependența omului față de vicii ⁷⁸⁷. Una din cauzele îndepărtării de la dreapta credință este «cîștigul urit» (Tit 1, 11) pe care-l urmăresc cei ce învață «cele ce nu se cuvin». Acesta era și păcatul fariseilor (Luca 16, 14).

Adjectivele ἀλαζόνες (vezi și Rom, 1, 30) și ὑπερήφανοι (vezi și Luca 1, 31; Rom. 1, 30; Iacov 4, 6; I Petru 5, 5), denumesc păcatele lăudăroșeniei și mîndriei, care, cum spune Sf. Ioan Hrisostom, își au rădăcina în iubirea de arginț ⁷⁸⁸. Păcatul trufiei este în mod deosebit condamnat de Mîntuitorul în parabola vameșului și a fariseului, care se încheie cu această învățătură: «Oricine se înalță pe sine se va smeri, iar cel ce se smerește pe sine se va înălța» (Luca 18, 14; cf. 14, 11). Sfântul Apostol Pavel este el însuși o pildă de smerenie, virtute care reprezintă opusul mîndriei (II Cor. 11, 7; Cf. Iacov 4, 10). Dumnezeu dă har numai celor smeriți, iar «celor mîndri le stă împotriva» (Iacov 4, 6; cf. Proverbe 3, 34; Iov 22, 29). Hula sau blasfemia este un păcat împotriva lui Dumnezeu și a învățăturii creștine și se definește ca fiind «cuvînt împotriva Fiului Omului» sau «împotriva Duhului Sfînt» (Matei 12, 32) ieșind din inima omului (15, 19; Marcu 7, 22). De hula trebuie să se îndepărteze creștinii (Efes. 4, 31; Col. 3, 8). Acest păcat caracterizează pe cei îngimfați și pe cei ce suferă de boala discuțiilor și a certurilor de cuvinte (I Tim. 6, 4). «Cel ce se înalță contra oamenilor, spune Sf. Ioan Hrisostom, lesne se va înălța și împotriva lui Dumnezeu» ⁷⁸⁹. Conform poruncii din Decalog: «Cinstește pe tatăl tău și pe mama ta» (Ieșirea 20, 12), părinții sînt întotdeauna vrednici de respectul copiilor cărora le-au dat viață și i-au crescut și educat. De aceea cei «neascultători de părinți» comit un păcat din cele mai grave (Rom. 1, 30), deoarece porunca cinstirii părinților este reamintită de Mîntuitorul ca fiind obligatorie pentru cel ce vrea să aibă viața veșnică (Matei 19, 19). Lipsa de recunoștință (ἀχαριστος nemulțumitor, nerecunoscător, cf. și Luca 6, 35), este păcatul aceluia care datorează mulțumire binefăcătorilor săi și se arată, dimpotrivă,

783. *Com. Ia II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 637.

784. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 773.

785. *De civitate Dei*, XIX, 28; Migne, P.L., XLI, 658.

786. *Com. Ia II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 637.

787. *Com. Ia II Tim.*, Migne, P.G., LXXXII, 845.

788. *Com. Ia II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 643.

789. *Ibidem*.

nemulțumitor, ingrât, trădînd o viață morală precară și o neînțelegere a îndatoririlor sale fundamentale (Luca 6, 35 ; I Tim. 2, 1 ; Rom. 1, 21).

Sf. Ioan Hristostom spune că dacă cineva nu este «recunoscător față de binefăcătorul său, cum va putea fi recunoscător față de alții?»⁷⁹⁰. Tot acest Sfînt Părinte caracterizează pe cel nerecunoscător drept un ne iubitor de pace și fără dragoste⁷⁹¹.

Adjectivul ἀνόσιος (numai aici și în I Tim. 1, 9), înseamnă nelegiuit, scelerat, necucernic în vorbire, în acțiuni, în lucruri. Cei caracterizați cu acest adjectiv nu au nimic sfînt, sînt necredincioși, semeți, profanatori (cf. II Macabei 7, 3 ; 8, 32). Cei care, în antichitate, profanau templele sau mormintele și huleau pe zei, erau etichetați cu acest adjectiv⁷⁹².

3. 3. Termenul ἄσποργος, folosit numai aici și în Romani 1, 31, înseamnă lipsit de dragoste, de afecțiune, îndeosebi față de cei apropiați. Substantivul σποργή înseamnă tandrețe în mod deosebit, tandrețe părintească și filială, dragoste. În consecință ἄσποργος înseamnă lipsă de afecțiune și de dragoste față de familie⁷⁹³. Oamenii caracterizați prin termenul ἄσπονδοι (neînduplecați) sînt cei cu care nu se poate stabili nici o legătură, nici o înțelegere⁷⁹⁴, pentru că ei calcă orice înțelegere⁷⁹⁵.

Din punct de vedere creștin, oamenii neînduplecați, cei ce se situează pe o poziție ireconciliabilă, cei ce pot să fie caracterizați ca implacabili, cum spune Eutimie Zigabenu⁷⁹⁶, sau cei cu care nu se poate iniția nici o înțelegere, cum îi caracterizează Teodor de Mopsuestia⁷⁹⁷ sînt condamnați prin însăși natura conduitei lor morale la izolare, la neputința de a deveni subiecte ale unui oarecare dialog.

Termenul διάβολοι folosit în Epistolele pastorale și ca adjectiv (I Tim. 3, 11 ; Tim. 3, 3 ; Tit. 2, 3), înseamnă calomniator, defăimător, detractor. Este păcatul de care trebuie să se ferească femeile credincioase (I Tim. 3, 11 ; Tit. 2, 3). «Cei ce nu văd la ei ceva bun, simt o oarecare mîngiere în a defăima bunul nume al altora. Ei fac, prin aceasta, mii de păcate»⁷⁹⁸. Cei «neînfrînați» (ἀκρατεῖς) sînt aceia, care nici cu limba, nici cu pîntecele «nu se pot stăpîni»⁷⁹⁹. Înfrînarea este o virtute care se referă, atît la stăpînirea poftelor trupești (I Cor. 7, 5), cît și la înlăturarea ispitelor care asaltează sufletul omului. Referindu-se la termenul ἀνήμεροι, Sfîntul Ioan Hrisostom spune că cel ce este iubitor de argint, iubitor de sine, nemulțumitor, neînfrînat, este în același timp și crud⁸⁰⁰.

790. *Ibidem*.

791. *Ibidem*.

792. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 775.

793. Cf. și I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 327 ; H. Bürki, *op. cit.*, p. 79—80.

794. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504.

795. A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 204.

796. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 327.

797. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 327.

798. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 645. Cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224 ; Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117.

799. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 643 ; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224 ; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117, precum și Eutimie Zigabenu, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 327.

800. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 643.

Aceștia sînt, pentru ceilalți oameni, ca niște monștri⁸⁰¹, avînd o purtare inumană⁸⁰². Aceste tilcuiri sînt deplin îndreptățite de faptul că ἀνήμερος înseamnă crud, sălbatic, feroce. Aceiași oameni sînt caracterizați ca *ne iubitori de bine* (ἀφιλάγαθοι, hapax legomenon al Noului Testament). În Tit 1, 8 găsim φιλάγαθος, iubitor de bine, ceea ce constituie exact contrariul adjectivului ἀφιλάγαθοι. Cei ce nu iubesc binele, nu pot nici să-l săvîrșească, nici să-l înțeleagă, ci sînt dușmani ai tuturor celor bune, cum spune Teofilact⁸⁰³, inamici ai celor buni, cum comentează Ambrosiaster⁸⁰⁴, dușmani ai frumosului (μίσόκαλοι), cum tilcuiește Eutimie Zigabenu⁸⁰⁵.

3. 4. Sfîntul Apostol Pavel continuă enumerarea adjectivelor, prin care sînt narate păcatele oamenilor din vremurile de pe urmă. După cele 14 adjective de pînă acum, Apostolul folosește, la începutul acestui verset, pe cel de-al cincisprezecelea, προδότηι (aflat aici, în Luca 6, 16 și Fapte 7, 52), care înseamnă trădători (ca Iuda; cf. Luca 6, 16); cei caracterizați ca trădători sînt asociați cu cei ceucid pe profeți, trimișii lui Dumnezeu (Fapte 7, 52). Sf. Ioan Hrisostom referă adjectivul la cei ce trădează prietenia⁸⁰⁶, iar Ecumeniu la cei care trădează prietenia și tainele camaraderiei⁸⁰⁷. Aceștia nu vor ezita să dea pe mîna persecutorilor pe aproapele lor (Matei 24, 10). Termenul προπετεϊς (cf. Fapte 19, 36) este mai greu de tradus. Primul sens al acestui adjectiv este cel ce cade înainte, căzut la pămînt⁸⁰⁸, dar are și sensul figurat de iute la mînie, violent, coleric, nestăpînit. În scrierile biblice sapiențiale, termenul este întîlnit cu sensul de limbut, nesocotit, obraznic. Cel ce se poartă astfel este sortit unei ruine morale (Prov. 10, 14; 13, 3; Înțelepciunea lui Isus Sirah 9, 18). Sf. Ioan Hrisostom redă acest termen prin «instabili, nestatornici»⁸⁰⁹, iar Eutimie Zigabenu prin «nestăpîniți, obraznici»⁸¹⁰.

Τετρωμένοι (participiul perfect pasiv de la τρωώ; cf. I Tim. 3, 6; 6, 4) înseamnă: infumurați, îngîmfați, mîndri, orbiți de orgoliu⁸¹¹. Sf. Ioan Hrisostom are: «plini de aroganță»⁸¹², iar Ecumeniu: «copleșiți de aroganță»⁸¹³.

Sintagma «iubitori de desfătări mai mult decît iubitori de Dumnezeu» (φιλήδονοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι) e întîlnită, ușor modificată, și la Filon de Alexandria (φίλαυτοι μᾶλλον ἢ φιλόθεοι) într-un context asemănător, sufletul nerațional și nedisciplinat devine mai curînd prieten al plăcerii,

801. Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117.

802. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224.

803. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 117.

804. *Com. la II Tim.*, Migne, P.L., XVII, 520.

805. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 328.

806. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 643; cf. Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117.

807. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 221.

808. Sofocle, *Trachinienele*, 701; cf. și H. v. Soden, *op. cit.*, p. 198, cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504.

809. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 645; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117.

810. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 328.

811. P. Dornier, *op. cit.*, p. 225.

812. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 645.

813. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224.

al «dulceței celei trecătoare a păcatului» (Evrei 11, 25) și al patimilor, decît al virtuții și al lui Dumnezeu⁸¹⁴. Ecumeniu comentează: «Au schimbat dragostea lui Dumnezeu cu cele rușinoase și nedemne»⁸¹⁵. Sf. Iacov, primul episcop al Ierusalimului, dezvoltă și el aceeași idee cînd zice: «Prea desfrînaților, nu știți, oare, că prietenia lumii este dușmănie față de Dumnezeu? Cine, deci, va voi să fie prieten cu lumea, se face vrăjmaș al lui Dumnezeu» (Iacov 4, 4). Aceeași idee o va exprima și Teofilact în comentariul său: «Unde este dragoste față de îndulcirile lumii, acolo nu este dragoste față de Dumnezeu»⁸¹⁶.

3. 5. În acest verset ia sfîrșit lunga listă a viciilor, caracterizînd pe oamenii vremurilor de pe urmă. Ultimul dintre ele, al nouăsprezecelea, este exprimat astfel: «*Avînd înfățișarea dreptei credințe, dar tăgăduind puterea ei*» (ἐχοντες μόρφωσιν εὐσεβείας τὴν δὲ δύναμιν αὐτῆς ἠρνημένοι).

Cei mai mulți comentatori identifică pe cei pe care îi are în vedere aici Apostolul, cu ereticii contemporani cu Timotei⁸¹⁷, dar, desigur, caracterizarea Apostolului nu poate fi limitată cronologic. Ea atrage atenția asupra falsei evlavii, pe care o afișează neîntrerupt cei ce s-au îndepărtat de la dreapta învățătură spre a induce în eroare pe cei mai influențabili. De fapt, cum notează un comentator⁸¹⁸, aceștia fac numai înflucerea de păstrare a unei forme, a unei aparențe și depun eforturi ca să imite în cuvînt, în ținută, în acțiuni, în forme exterioare — pe cei evlavioși⁸¹⁹. Cum spune un alt exeget, ceea ce caracterizează pe acești oameni, este o «fundamentală nesinceritate»⁸²⁰ față de adevărata credință. Ei nu păstrează decît trăsăturile exterioare ale dreptei credințe, ale evlaviei (εὐσεβεία; cf. I Tim. 6, 5), ceea ce ne duce cu gîndul la cărturarii și fariseii a căror conduită nesinceră, cu două fețe, a fost condamnată cu atîta hotărîre de Mîntuitorul (Matei 23; cf. și Rom. 2, 17—23; Tit 1, 16). De altfel întreaga tradiție evanghelică pune în gardă pe credincioși asupra lucrării falșilor profeți care vin îmbrăcați în haine de oi, iar în realitate sînt lupi răpitori (Matei 7, 15; cf. Fapte 20, 29). Așa cum evidențiază Sf. Ioan Hrisostom: «Au fost Proorocii și pseudo-proorocii, Apostolii și pseudo-apostolii, Hristos și Antihrist și nu a fost timp în care diavolul să nu fi furișat minciuna în locul adevărului»⁸²¹. Prin această falsă evlavie, cei în cauză tăgăduiesc, resping, neagă (ἠρνημένοι, participiul perfect de la ἀρνέομαι; cf. Matei 10, 33; 26, 70, 72; Luca 12, 9)⁸²², puterea, forța (δύναμις) credinței care constituie esența învățăturii evanghelice, realitatea ei profundă. Evlavia este înțeleasă întotdeauna ca o trăire în sine a de către credincios a credinței și în-

814. *Fuga*, 81, cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 776.

815. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224.

816. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 117.

817. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 776; Martin Dibelius, *Die Pastoralbriefe*, în «Handbuch zum Neuen Testament», Tübingen, 1931, *ad loc.*, cit. la F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 499; J. Jeremias, *op. cit.*, p. 60.

818. G. Wohlenberg, *op. cit.*, p. 315.

819. cf. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504.

820. F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 499.

821. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 643.

822. Sfîntul Apostol Pavel folosește acest verb numai în epistolele pastorale (I Tim., 5, 8, cu același sens ca aici; II Tim. 2, 12—13, tăgăduirea lui Iisus; Tit 1, 16, același sens ca în II Tim. 3, 5; Tit 2, 12 și Evrei 11, 24).

vățăturii evanghelice. În aceste condiții, ea devine duh al puterii, al înțelepciunii și al dragostei (II Tim. 1, 7; cf. Fapte 1, 8). Credința a cărei putere e negată de cei la care se referă Apostolul în acest text e făcătoare de minuni (Matei 9, 22; 21, 21 etc.), ea e rod al Duhului (Gal. 5, 22). Sf. Ioan Hrisostom învață că o credință tare, puternică este numai aceea care este încununată cu fapte: «Așadar, credința fără fapte este numai o formă sau mai bine zis un schelet fără putere»⁸²³ sau, cum spune Teofilact, că puterea bunei cinstiri de Dumnezeu «în fapte se arată»⁸²⁴.

Un comentator modern⁸²⁵, arătând că, după învățătura Noului Testament, credința își arată puterea în săvârșirea de minuni, crede că Apostolul se referă aici la cei ce neagă învierea trupurilor (cf. 2, 18), miracolul prin excelență, cea mai mare minune care ne apare ca operă a puterii credinței; aceasta este o învățătură asupra căreia Apostolul neamurilor stăruie îndelung în Epistolele sale (vezi I Cor. 15, 12—19; cf. Filipeni 3, 10). De aceea, pe drept cuvânt spune Sf. Ioan Hrisostom că «păcatul acesta este mai rău decât toate păcatele»⁸²⁶.

Conjunția *καὶ* ne trimite, după un cercetător mai nou⁸²⁷, înapoi, la II Timotei, 2, 22—23, unde se arată și alte lucruri de care Timotei trebuie să fugă.

Verbul ἀποτρέπου (imperativul de la ἀποτρέπομαι, hapax legomenon al Noului Testament; cf. IV Macabei 1, 33; 16, 12) înseamnă a se întoarce de la, a evita, a fugi de, fiind un verb care exprimă ideea de evitare a ceva cu un plus de forță, însemnând nu numai a evita întâlnirea cu acești oameni (cf. I Tim. 4, 7; II Tim. 2, 23; Tit 3, 10), ci și pe aceea de a fugi de aceștia ca de niște animale sălbatice sau ca de niște bolnavi contagioși⁸²⁸. Iar Sf. Ioan Hrisostom precizează că Apostolul, adresându-se lui Timotei, ne sfătuiește pe noi toți să ne ferim de astfel de oameni⁸²⁹.

3. 6. În versetele 2—5, Apostolul face lista unor păcate pe care le săvârșesc cei ce s-au îndepărtat de la credința cea dreaptă. În versetele 6 și 7, întâlnim elemente mai concrete cu ajutorul cărora se pot identifica oamenii de care se ocupă Sf. Apostol Pavel și, în același timp, se pot sesiza metodele lor de lucru.

Cuvintele «dintre aceștia» (ἐκ τούτων) se referă la cei amintiți și caracterizați în vers. 2—5. Deci ei sînt propovăduitorii învățătorilor false, iar felul lor de lucru este dat în vileag de Apostol cînd spune că ei «sînt cei ce se vîră prin case și robesc femeiuști împovărate de păcate». Verbul ἐνδύοντες (participiul de la ἐνδύω, numai aici în Noul Testament), înseamnă a se strecura, a se vîri, a se insinua înăuntru și este foarte bine ales de Apostol pentru a descrie modul de acțiune al predicătorilor clandestini, care se strecoară discret ca furii (cf. Iuda 4). Sf. Ioan Hrisostom subliniază, de asemenea, înșelăciunea de care dau dovadă

823. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 643—644; cf. și Ecumeniu, Com. la II Tim., Migne, P.G., CXIX, 224.

824. Com. la II Tim., Migne, P.G., CXXV, 117.

825. F. D. Gealy și M. P. Noyes, op. cit., p. 499—500.

826. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 545.

827. Fr. Rienecker, op. cit., p. 504.

828. P. Dornier, op. cit., p. 225; cf. și H. Bürki, op. cit., p. 82.

829. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 644.

aceștia, înșelăciune pe care și diavolul a folosit-o împotriva lui Adam. «Ai văzut cum a învederat nerușinarea lor prin cuvintele «se vîră», ca și necinstea, înșelăciunea, lingușirea?»⁸³⁰. Locul unde aceștia își desfășoară activitatea sînt casele (εις τὰς οἰκίας, *prin case*). Cu alte cuvinte, ei nu își arată intențiile în adunările din biserică, ci în case, unde activitatea lor scapă oricărui control oficial, putînd astfel să inducă mai ușor în eroare pe femeiuștile care îi primesc și le ascultă pălăvrăgeala. Verbul αιχμαλωτίζοντες (participiul de la αιχμαλωτίζω; cf. Luca 21, 24; Rom. 7, 23; II Cor. 10, 5) înseamnă, a face prizonier, a lua captiv, a robi, dar și a ademni⁸³¹; cei asupra cărora se răsfîrge acțiunea acestui verb devin instrumente lipsite de voință și de posibilitatea de alegere în minile ereticilor. În plasa întinsă cu abilitate de aceștia, cad așa-numitele «femeiuști împovărate de păcate». Substantivul γυναικάριον (hapax legomenon biblic), femeiuști, este un diminutiv cu sens peiorativ⁸³², căci ele nu sînt model de virtute⁸³³, cum rezultă și din deosebirea făcută de Sf. Ioan Hrisostom⁸³⁴ între femeie (γυνή) și femeiușcă (γυναικάριον), căci acestea din urmă, se lasă înșelate de falșii predicatori. Aceste femeiuști sînt «împovărate de păcate». Verbul σεσωρευμένα (participiul perfect pasiv de la σωρεύω, a copleși, a îngreua, a împovăra), este folosit în Noul Testament numai aici și în Romani 12, 20 și exprimă și ideea de cumul de păcate. Sf. Ioan Hrisostom arată că prin cuvintele «împovărate de păcate», trebuie să înțelegem că nimic bun nu au în ele aceste femeiuști. «Chiar expresia «împovărate» este foarte cuprinzătoare, căci ne arată mulțimea păcatelor, neorînduiala și confuzia în comportare»⁸³⁵. Teofilact precizează că aici nu este vorba de femei în general, ci de cele care sînt împovărate de păcate, ca urmare a alegerii voii lor libere⁸³⁶. Această stare de cumul de păcate creează terenul ideal pentru sămînța învățăturilor răstălmăcite ale ereticilor și slăbesc rezistența spirituală în fața acestora. Aceleași femeiuști sînt «purtate de tot felul de poft». Verbul ἀγόμενα (participiul pasiv de la ἄγω) înseamnă a conduce, a mîna din urmă, a fi purtat spre (cf Matei 10, 18; I Cor. 12, 2) și redă ideea de subordonare a voinței subiectului, poftelor sale. Femeiuștile din acest verset sînt mînate de «tot felul» (ποικίλος, folosit cel mai adesea peiorativ; Tit 3, 3; cf. Evrei 13, 9; Matei 4, 24) de «păcate» (ἐπιθυμίας), Sf. Ioan Hrisostom, interpretînd sintagma «tot felul de păcate», spune că Apostolul a lăsat să se înțeleagă și dezmierdarea, nerușinarea, poftele trupului, dar și pofta de bani, de mărire, de onoruri și alte poftes murdare⁸³⁷.

830. *Ibidem*. Cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 224; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 120.

831. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504; cf. și F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 500.

832. H. v. Soden, *op. cit.*, p. 198; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504; cf. și P. Dornier, *op. cit.*, p. 225—226.

833. P. Dornier, *op. cit.*, p. 226.

834. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 644.

835. *Ibidem*.

836. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 120.

837. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 644; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 120.

În ce privește rolul nefast jucat uneori de unele femei, în propovăduirea falselor învățături, este necesar să se precizeze că gnosticismul va face numeroase victime din rîndul femeilor. Sf. Irineu citează cazul unui oarecare Marcu care își propunea să îndoctrineze mai ales pe femei, îndeosebi pe cele care se distingeau prin toalete, rochii de purpură și prin bogăție⁸³⁸. Astfel Simon Magul parcurgea Samaria, însoțit de o oarecare Elena, prostituată siriană, pe care o numea prima sa «noțiune»⁸³⁹.

3, 7. Și în acest verset, Apostolul vorbește despre aceleași femei din versetul anterior. Aici Apostolul spune că ele mereu învață (πάντοτε μαθητόντα). Acestea sînt stăpînite de o permanentă curiozitate spre a afla noutăți de tot felul (cf. auditorii Sfîntului Pavel la Atena, Fapte 17, 21), inclusiv noutăți cu caracter religios. De aceea, nu au niciodată timp să reflecteze asupra a ceea ce află, să aprofundeze una sau alta din învățăturile pe care le primesc, care este condiția oricărui proces real de cunoaștere, mai ales condiția cunoașterii adevărului creștin, a aceluși adevăr care eliberează (Ioan 8, 31—32), adevărul care este în-suși Hristos (Ioan 8, 36; 14, 6). La un astfel de adevăr nu pot ajunge aceste femei, deoarece n-au niciodată timp să-l înțeleagă și să și-l însușească. De aceea, cuvintele Apostolului sună aproape ca o sentință: «Mereu învățînd și neputînd niciodată să ajungă la cunoștința adevărului». Imperecherea dintre adverbul μητέποτε și verbul δύνανται (a putea, a avea facultatea de, a fi capabil de) exclude posibilitatea unei evoluții favorabile, a unei schimbări în bine în ce privește ajungerea acestora la cunoștința adevărului (εις ἐπίγνωσιν ἀληθείας ἐλθεῖν). Mîntuitorul dorește «ca toți oamenii să se mîntuiască și la cunoștința adevărului să vină» (I Tim. 2, 4; cf. și II Tim. 2, 25; Tit 1, 1). «Adevărul» este, desigur, în-suși Domnul nostru Iisus Hristos (cf. Ioan 8, 32, 36; 14, 6), însăși «dreapta credință» (Tit 1, 1). Cunoașterea «adevărului» este, după cum se vede, un aspect important asupra căruia stăruie Sfîntul Apostol Pavel în Epistolele pastorale. De aceea, în acest verset, Apostolul nu numai că compătimeste, ci și condamnă pe aceste femei ușurate pentru incapacitatea lor de a ajunge la cunoștința adevărului, cum notează Sf. Ioan Hrisostom, comentînd acest verset⁸⁴⁰.

3, 8. Apostolul continuă descrierea ereticilor, a oamenilor care «stau împotriva adevărului». Lucrarea acestora este comparată cu a lui Iannes și Iambres. Expresia ὁ πρόπος «la fel cum» este întîlnită numai aici în Epistolele pauline și îndeplinește același rol ca și în celelalte scrieri ale Noului Testament (Matei 23, 37; Luca 13, 24; Fapte 1, 11; 7, 28; 15, 11; 27, 25), acela de a stabili identitatea între cei doi termeni ai unei comparații. În cazul la care se referă Sfîntul Apostol Pavel, se stabilește identitatea de comportament între Iannes și Iambres care s-au

838. Adv. Haereses, I, 13, 3, Migne, P.G., VII, 577.

839. Sf. Iustin Martirul și Filosoful, *Apologia I-a*, I, 26, 3; Migne, P.G., VI, 367 și în *Apologeții de limbă greacă*, traducere, introducere, note și indice de Pr. prof. T. Bodogae, Pr. prof. Olimp Căciulă și Pr. prof. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic, București, 1980, p. 42; Cf. Adv. Haereses, I, 23, 2, Migne, P.G., VII, 671; cf. Prof. univ. Iustin Moiescu, *Activitatea Sfîntului Apostol Pavel în Atena* (Fapte 17, 16—34), în rev. «Candela», anul LVII, 1946, p. 158—159.

840. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 644.

Împotrivit lui Moise și ereticii care «*stau împotriva adevărului*». Autorul Epistolei realizează astfel, chiar de la început o punere în inferioritate a ereticilor contemporani, al căror comportament nu e deloc nou, ci, dimpotrivă, își găsește o perfectă identitate cu acela al unor jalnici împotrivitori ai lui Moise, deci într-o epocă foarte îndepărtată. Deși din Vechiul Testament, numele lui Iannes și Iambres nu ne sînt cunoscute, în Exod (7, 11; 8, 3—4; 9, 11), se vorbește în general despre vrăjitorii lui Faraon care s-au opus lui Moise și Aaron, fiind însă biruiți de aceștia din urmă. Se știe că, în Efes, iudaizanzii erau destul de activi (I Tim. 1, 4; 4, 6; 6, 20) și nu este exclus ca numele celor doi vrăjitori, opozanți ai lui Moise să fi apărut în rostirile acestora. Numele lui Iannes și Iambres apar în targumul lui Ionatan la Exod 7, 11⁸⁴¹; acești magicieni dobîndiseră o oarecare notorietate, deoarece numele lor ușor modificate (Ianne și Latape) se întîlnesc și în Istoria naturală a lui Pliniu cel Bătrîn⁸⁴². Citînd textul de care ne ocupăm, Origen⁸⁴³ cunoaște o carte a lui Iannes și Mambres⁸⁴⁴, pe care, probabil, papa Gelasie (în 495) o respingea ca apocrifă, referindu-se la ea astfel: Liber qui appellatur Paenitentia Janne et Mambre⁸⁴⁵. Cunoscut de păgîni, Iannes este totdeauna asociat lui Moise în listele magicienilor⁸⁴⁶.

În principiu, Sfîntul Pavel ar fi putut cunoaște numele celor doi vrăjitori din tradiția orală: ἐκ τῆς ἀγράφου τῶν Ἰουδαίων διδασκαλίας, cum spune Teodoret al Cirului⁸⁴⁷. Ecourile unor tradiții iudaice nu lipsesc, în legătură cu Moise, nici din unele cărți ale Noului Testament (Fapte 7, 22; 7, 53; II Cor. 3, 13; Gal. 3, 19; Evrei 2, 2; Iuda 9). În orice caz cu opoziția lor făcută lui Moise, care primise de la Dumnezeu misiunea de a izbăvi pe evrei din robia egipteană, este comparată opoziția făcută în vremurile cele din urmă, adevăratei învățături de către oamenii descriși de Apostol în versetul 2, ale căror vicii sînt înșirate în această pericopă. Această idee este subliniată de expresia: «*La fel cum... tot așa și aceștia*» (ὁν τρόπον ... οὕτως καὶ αὐτοί) ca și de folosirea verbului ἀντίστημι în cei doi termeni ai comparației, care este o formulă specific paulină, putînd să fie un termen tehnic mai ales în ce privește învățătura eshatologică (Efes. 6, 13; Iacob 4, 7; I Petru 5, 9) și rezistența față de credința cea adevărată (Fapte 6, 10; Luca 21, 15). Un astfel de exemplu de opoziție față de credința cea adevărată, față de predica apostolică este cel al lui Elimas vrăjitorul (Fapte 13, 8) și Alexandru (II Tim. 4,

841. I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 330.

842. Cartea XXX, 2; cit la A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 209.

843. *Series veteris interpretationis commentariorum Origenis in Matheum*, Migne, P.G., XIII, 1637; C. Cels, IV, 51, Migne, P.G., XI, 1111.

844. Vezi varianta textuală Μαμβρη̅ς supra.

845. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 778. Ambrosiaster, *Com. la II Tim.*, Migne, P.L., XVII, 521, scrie: «Exemplum hoc de apocryphis est».

846. Plinius, *Historia naturalis*, XXX, 2, cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 778.

847. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXXXII, 848; cf. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 644, care scrie că aceste nume (cel al lui Iannes și Iambres), fie că au fost cunoscute din predania nescrisă, fie că au fost cunoscute de Pavel de la Duhul Sfînt; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 225; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 120; Eutimie Zigabenu, *op. cit.*, com. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 330.

14—15). Căci «Adevărul», împotriva căruia se ridică acești oameni este, desigur, învățătura evanghelică, predica apostolică (cf. vers. 7 ; cf. Rom. 1, 18, 25 ; Fapte 7, 51—52). Acești «oameni» sînt caracterizați de Apostol cu termeni de o neobișnuită asprime. Ei sînt «stricați la minte» (κατεφθαρμένοι τὸν νοῦν, aflat numai aici în Noul Testament). Verbul καταφθείρω, al cărui participiu perfect pasiv este întrebuintat aici, înseamnă : a strica, este mai mult decît διεφθαρμένων din I Timotei 6, 5, zugrăvind o stare de gravă corupere și decădere din punct de vedere moral⁸⁴⁸.

În această situație, falșii învățători sînt radical incapabili de a exercita o funcție învățătoarească, deoarece facultatea lor de a raționa este coruptă și deturnată. De aici și calificativul pe care Apostolul li-l dă în continuare, ultimul din seria celor începute în vers. 2, «nevrednici» (ἀδόκιμοι, literal, descalificați, eliminați ; cf. Rom. 1, 28 ; I Cor. 9, 27 ; II Cor. 13, 5 ; Tit 1, 16) «în ceea ce privește credința» (περὶ τῆν πίστιν).

«Credința», aici articulat, este identică cu «cunoștința adevărului», definiția credinței în Epistolele pastorale (cf. vers. 7 ; I Tim. 2, 4 ; II Tim. 2, 25)⁸⁴⁹. Adevăratul Apostol este «încercat», «calificat» (δοκιμος, II Tim. 2, 15).

3, 9. Spre deosebire de II Timotei 2, 16—17, unde Apostolul arată că «lumeștile vorbiri deșarte... vor spori nelegiuirea... și cuvîntul lor va roade ca o gangrenă», aici tonul și constatarea Sfîntului Pavel sînt optimiste. El se exprimă categoric : «Dar ei nu vor merge mai departe». Verbul προκόψουσι, viitorul de la προκόπτω, cf. Luca 2, 52 ; Rom. 13, 12 ; Gal. 1, 14 ; II Tim. 2, 16 ; 3, 13) înseamnă a progresa, a înainta, a merge mai departe. Sf. Ioan Hrisostom, făcînd o comparație între II Timotei 2, 16—17 și textul de care ne ocupăm, spune că, în primul caz, cei din rîndul cărora se numără Imeneu și Filet nu vor înceta a descoperi noi mijloace de a înșela, «căci înșelăciunea nu stă niciodată pe loc»⁸⁵⁰, iar despre cei de aici Sfîntul Părinte spune că nu vor putea amăgi prea mulți oameni, abătîndu-i de la calea cea dreaptă, căci vor fi repede descoperiți⁸⁵¹.

Nocivitatea și absurditatea învățăturilor eretice vor fi repede date pe față, căci ele «nu sînt bune de la natură», cum spune Sf. Ioan Hrisostom⁸⁵². Expresia «nebunia lor» (ἄνοια αὐτῶν) pune în lumină caracterul nesănătos și absurd al activităților eretice, dar și un criteriu care permite identificarea celor care desfășoară o astfel de activitate. Termenul ἄνοια (aflat numai aici și în Luca 6, 11, în Noul Testament) înseamnă nerozie, prostie, nebunie, stupiditate, demență. Este de înțeles de ce o astfel de manifestare, caracterizată prin lipsa de echilibru, prin agresivitate (cf. Luca 6, 11), printr-o comportare dementă va fi repede «vădită tuturor». Termenul ἐκδηλος înseamnă complet dat pe față, vădit, învederat. Acești oameni nu vor putea să-și ascundă mult timp adevărata lor față ; aceasta va fi descoperită «tututor» (πασιν), așa cum s-a întîmplat și în cazul lui Iannes și Iambres (cf. Ieșirea 7, 12 ; 8, 14 ș.u. ;

848. H. von Soden, *op. cit.*, p. 199 ; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504.

849. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 780.

850. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 644.

851. *Ibidem.*

852. *Ibidem.*

9, 11). Aceste înșelătorii «progresează numai pentru moment, dar după aceea se dau pe față și pier», spune Sfântul Ioan Hrisostom⁸⁵³, iar ale noastre (învățătura evanghelică), nu se întemeiază pe înșelăciune, căci cine ar primi să moară pentru o înșelăciune?». Biserica va rămâne puternică pe temelia ei (II Tim. 2, 19; I Tim. 3, 15) și puterea diavolească nu o va putea sfărâma (Matei 16, 18). Asemenea încercări vor mai fi desigur în lunga istorie a Bisericii, Efesul însuși și comunitatea creștină de aici au fost supuse unor astfel de încercări (cf. Apoc. 2, 2), dar pînă la urmă adevărul și dreapta învățătură vor triumfa.

2. Timotei să urmeze exemplul de răbdare al Sfântului Apostol Pavel (3, 10—13).

10. Tu însă mi-ai urmat învățătura, purtarea, năzuința, credința, îndelunga răbdare, dragostea, stăruința, 11. în prigonirile și suferințele care mi s-au făcut în Antiohia, în Iconiu, în Listra. Ce prigoniri am răbdat! Și din toate m-a izbăvit Domnul. 12. Și toți care voiesc să trăiască cucernic în Hristos Iisus vor fi prigoniiți. 13. Iar oamenii răi și șarlatani vor merge spre mai rău, înșelînd și înșelîndu-se.

Variante ale textului.

3, 10. Perfectul *παρηκολουθησας* apare în : D Ψ, K, L, P, înlocuindu-l pe *παρηκολουθησας* (cf. I Tim. 4, 6); *τη αγαπη* este omis în A și alte puține manuscrise.

3, 11. *εγενοντο* înlocuiește în A, K, 81, 614, 629, 1881, pe *εγενητο*; după *Αντιοχεια* se adaugă *α δια την θεκλαν επαθεν* în manuscrisul minuscul 181, pe margine.

3, 12. *εουσεβως ζην*, ordine inversată în **8**, A, P, 3, 104, 365, 1739.

3, 10. În această parte a capitolului, Apostolul îi adresează lui Timotei îndemnul de a persevera în credință, urmîndu-i exemplul și învățătura. Nu rar este cazul cînd Apostolul neamurilor cere credincioșilor să-i urmeze învățătura și exemplul (I Cor. 4, 16; 11, 1; Fil. 3, 17; II Tes. 3, 7—9). Nu e în aceasta nici o urmă de vanitate, căci Apostolul fiind el însuși fidel exemplului suprem care este Hristos, pe Acesta îl urmează indirect credincioșii (cf. I Cor. 11, 1). Apostolul a predicat modelul de viațuire creștină nu numai prin cuvînt, ci și prin viața și purtarea sa, care devin învățături și bunuri ale Tradiției și ale Bisericii pentru totdeauna, depășind astfel, prin însemnătate, petrecerea unei oarecare vieți. Cei descriși mai înainte (3, 2—9) au rătăcit departe de acest exemplu luminos. Expresia *οὐ δὲ*, «tu însă» introduce un exemplu luminos care se deosebește puternic de exemplele negative despre care s-a vorbit mai înainte. Dacă în celelalte Epistole pauline pronumele *οὐ* este întîlnit în expresii ca «tu, omule» (Rom. 2, 3), «cine ești tu» (Rom. 14, 4), «dar tu de ce judeci pe fratele tău?» (Rom. 14, 10) etc., în această ultimă scriere paulină, pronumele personal, persoana a doua singular, *tu* este referit numai la Timotei (1, 18; 2, 1, 3; 3, 10; 3, 14; 4, 5, 15; cf. Tit 2, 1; Filimon 12), dovedind marea afecțiune care lega pe Sfântul

853. Com. la II Tim., Migne, P.G., LXII, 544—545.

Apostol Pavel de Timotei. În același timp, formularea «Tu, însă» exprimă și introduce ideea necesității ca purtarea lui Timotei să fie exemplară. În cazul de față, această expresie introduce constatarea conduitei ireproșabile a lui Timotei care a urmat exemplul Apostolului în toate privințele, constant și de mult timp⁸⁵⁴. Verbul παρακολουθέω înseamnă a urma îndeaproape, îndeosebi a urma gândirea cuiva (cu grijă, cu atenție) a ține cont de⁸⁵⁵. Se știe că Timotei l-a însoțit adesea pe Apostolul neamurilor în călătoriile sale misionare și l-a ajutat în lucrarea sa de propovăduire a cuvîntului evanghelic, dar, în acest text, accentul cade pe fidelitatea dovedită de Timotei față de Apostol, dascălul său și mai ales pe urmarea și păzirea fără știrbire a dreptei învățături primite de la Sfîntul Pavel. Timotei a ascultat, a înțeles, a păstrat și a urmat această învățătură. Un comentator modern⁸⁵⁶ analizînd sensul verbul παρακολούθησας, observă pe bună dreptate, că aici se află «începutul succesiunii», în sensul dogmatic al cuvîntului. Timotei este, deci, pe drumul cel drept⁸⁵⁷, pentru că el urmează Sfîntului Pavel (cu accent pe pronumele μου, mie), spre deosebire de ceilalți, care sînt înclinați să se alăture învățăturilor greșite⁸⁵⁸.

Se amintesc nouă aspecte și situații în care Apostolul a fost urmat de ucenicul său așezat episcop la Efes, care constituie o «mică biografie a Apostolului», cum se exprimă un exeget modern⁸⁵⁹. În primul rînd, Timotei a urmat Sfîntului Pavel în ce privește «învățătura» (διδασκαλία). Termenul desemnează aici, ca și în alte locuri din Epistolele pastorale (I Tim. 1, 10 ; 4, 6 ; 6, 1, 3 ; II Tim. 4, 3 ; Tit 1, 9 ; 2, 1, 10) doctrina Bisericii⁸⁶⁰ pe care Timotei o primise de la Apostol «prin cuvînt», cum spune Sf. Ioan Hrisostom⁸⁶¹. Învățătura însă stă în legătură și cu istoria revelației divine, așa cum aceasta s-a desăvîrșit în Iisus Hristos⁸⁶². Timotei a urmat, de asemenea, Sfîntului Pavel și în ce privește «purtarea» (ἀγωγή, termen aflat numai aici, în Noul Testament), care confirmă învățătura, căci, cum spune Sfîntul Ioan Hrisostom, purtarea se referă la viață⁸⁶³. Substantivul πρόθεσις (cf. Rom. 8, 28 ; 9, 11 ; Efes. 1, 11 ; 3, 11 ; II Tim. 1, 9 ; Evrei 9, 2) înseamnă, scop, proiect, plan, iar în epistolele pauline (cf. supra), planul dumnezeiesc al mîntuirii. Într-un sens mai larg, mai ales în acest context, πρόθεσις trebuie tradus prin «năzuință», o noțiune cu un conținut mai larg și mai bogat, cînd se referă la intensa activitate misionară a unui om ca

854. *Ibidem* ; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 225 ; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 120.

855. A. Bailly, *op. cit.*, p. 1466.

856. G. Wohlenberg, *op. cit.*, p. 319, cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504 ; cf. și Hans Bürki, *op. cit.*, p. 89.

857. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 61.

858. H. von Soden, *op. cit.*, p. 199, cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 504.

859. C. Spicq, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*, vol. II, p. 781.

860. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 225.

861. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645 ; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 121.

862. H. Rengstorf, «Διδάσκω, ... διδασκαλία», în «Theologisches Wörterbuch zum Neum Testament», vol. II, Stuttgart, 1935, p. 164.

863. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645 ; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 225.

Apostolul neamurilor, activitate care a devenit țelul vieții, al lucrării și al întregii lui capacități creatoare⁸⁶⁴. Sf. Ioan Hrisostom⁸⁶⁵, Ecumeniu⁸⁶⁶, Teofilact⁸⁶⁷ referă termenul *πρόθεσις* la zelul și promptitudinea Apostolului în lucrarea misionară, iar Teodoret al Cirului⁸⁶⁸ la scopul activității lui Pavel. O descriere mai pe larg a țelului, a năzuințelor Apostolului neamurilor este deosebit de pregnant făcută în Filipeni 3, 12—17, pericopă care poate fi considerată ca cel mai bun comentariu privind năzuințele lucrării și vieții Apostolului neamurilor⁸⁶⁹; în mod mai concret, Apostolul se poate referi aici, cum se menționează de unii exegeți⁸⁷⁰, la unele proiecte misionare încă nerealizate ca de pildă acela de a predica pe Hristos în Spania (Rom. 15, 24), sau la unele principii pe care le-a respectat cu strictețe în activitatea sa misionară: acela de a nu predica decât acolo unde «Hristos nu fusese numit» (Rom. 15, 20), sau acela de a urma cu acrivie acele itinerarii misionare primite prin descoperire, de la Duhul Sfânt (cf. Fapte 16, 6—10)⁸⁷¹.

În acest verset, unde este amintită dragostea, iar nădejdea este sugerată, «credința» nu poate fi decât virtutea teologică purtând același nume⁸⁷², deci nu o simplă fidelitate față de misiunea ce i-a fost încredințată lui Timotei. Dar și ca virtute teologică, credința este, cum bine îl cuiește Teofilact al Bulgariei, «statornicia arătată dogmelor adevărului», statornicie care l-a întărit pe Apostol în credința în Dumnezeu, chiar în vreme de primejdii, ceea ce l-a izbăvit din aceste primejdii⁸⁷³. «Îndelunga răbdare» (*μακροθυμία*, cf. I Tim. 1, 16; II Tim. 4, 2) este virtutea arătată de Apostol față de încercările la care l-au supus ereticii⁸⁷⁴, căci pe toate acestea le primea cu blîndețe⁸⁷⁵, ca să sufere, cum spune Teodoret, greșelile fraților⁸⁷⁶. Aceași virtute provine și înlătură reacțiile brutale și vindicative⁸⁷⁷, fiind răspunsul omului la îndelunga răbdare a lui Dumnezeu care a suportat de-a lungul timpului omenirea păcătoasă (Rom. 9, 22; cf. Efes. 4, 2; Col. 3, 12). Această virtute este în mod special necesară păstorului bisericesc în lucrarea sa de fiecare zi (II Tim. 4, 2). Dragostea și stăruința sînt alte două virtuți care, cum spune Sf. Ioan Hrisostom, lipseau ereticilor⁸⁷⁸. Credința, îndelunga răbdare, dragostea, stăruința sînt virtuți care îmbogățesc și dau strălucire vieții morale a creștinului mai cu seamă în vreme de suferințe și încercări⁸⁷⁹.

864. Cf. H. Bürki, *op. cit.*, p. 89.865. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.866. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 225.867. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 121.868. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 848.869. H. Bürki, *op. cit.*, p. 89.870. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 782.871. *Ibidem*.872. Teodoret al Cirului, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 848.873. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 121.874. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.875. Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.876. *Com. la II Tim.*, Migne, LXXXII, 848.877. P. Dornier, *op. cit.*, p. 228.878. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.879. F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 503.

3. 11. Timotei știa foarte bine că virtuțile dovedite de Apostol de-a lungul întregii sale lucrări de propovăduitor al lui Hristos s-au manifestat mai ales în vreme de prigoană și de suferințe (cf. II Cor. 1, 6; 11, 23—28; II Tes. 1, 4). Prin aceste două cuvinte sînt rezumate: *prigonirile* (διωγμός, cf. Rom. 8, 35; II Cor. 12, 10, II Tes. 1, 4) și *suferințele* (πάθημα, cf. Rom. 7, 4; 8, 18; II Cor. 1, 5—7; Gal. 5, 24; Filip. 3, 10; Col. 1, 24). Sf. Ioan Hrisostom subliniază caracterul pedagogic al acestor evocări ale Apostolului, spunînd că ele sînt menite să mîngîie pe ucenic în încercările pe care le îndură el însuși din pricina ereticilor⁸⁸⁰.

Prigonirile din «cauza cuvîntului» (Matei 13, 21) sau pentru Hristos (II Cor. 12, 10) au fost prevăzute și, la epoca în care Apostolul își scrie această ultimă Epistolă, sînt deja împlinite pentru mulți Apostoli. Însuși credincioșii simpli sînt puși la încercări prin suferințe (II Cor. 1, 5—7), ca să nu mai vorbim de suferințele Sf. Apostol Pavel (Col. 1, 24). Dintre prigonirile și suferințele îndurate, sînt amintite aici ca exemplu numai (οἶος, pronume relativ declinabil, specific scrierilor pauline, cf. I Tes. 1, 5; I Cor. 15, 48; II Cor. 10, 11; 12, 20)⁸⁸¹, cele din Antiohia, Iconiu și Listra. Cum nota încă Sf. Ioan Hrisostom⁸⁸². Apostolul vorbește despre Antiohia Pisidiei, în care el, împreună cu Barnaba au ajuns în prima călătorie misionară (cf. Fapte 13, 14), cînd Timotei nu se număra printre însoțitorii și colaboratorii Apostolului neamurilor.

După cum se știe din Faptele Apostolilor (13, 50), iudeii au întăritat pe femeile cucernice și pe fruntașii cetății «și au ridicat prigoană împotriva Sfîntului Pavel și a lui Barnaba și i-au scos din hotarele lor». Tot astfel, la Iconiu și tot în prima călătorie misionară, iudeii au incitat pe locuitorii cetății împotriva Sfîntului Pavel și Barnaba și «au dat năvală ca să-i ocărăscă și să-i ucidă cu pietre» (Fapte 14, 5). Sfînții Pavel și Barnaba au scăpat de primejdie, refugiindu-se în Listra și Derbe (Fapte 14, 6). Nici la Listra însă Apostolul nu a putut avea liniște, căci a fost urmărit de iudeii din Antiohia și Iconiu, «care au atras mulțimile de partea lor și, bătînd pe Sfîntul Pavel cu pietre, l-au tîrît afară din cetate, gîndind că a murit» (Fapte 14, 19). Sfîntul Pavel a scăpat cu viață, datorită îngrijirilor ucenicilor pe care-i făcuse în acest oraș și care l-au readus în cetate, iar a doua zi, cu Barnaba, a plecat către Derbe (Fapte 14, 20). Timotei, originar din Listra, cunoștea, desigur, aceste prigoane suferite de Apostol în orașul său natal și nu este exclus ca, din îndemnul bunicii și mamei sale, să fi făcut parte din acei ucenici care l-au readus în cetatea Listrei pe Apostol, imediat după ce acesta fusese bătut cu pietre și scos afară din cetate (Fapte 14, 20)⁸⁸³. Se poate presupune că intrarea lui Timotei în rîndul creștinilor datează din această epocă și e legată de aceste eve-

880. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.

881. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 782.

882. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 228; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 121.

883. Cf. și C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 782.

nimente⁸⁸⁴. Este, probabil, și motivul pentru care Sfântul Pavel, bătrîn acum, evocă în cea de-a II-a Epistolă a sa către Timotei aceste evenimente care l-au caracterizat pentru totdeauna și pe care le va aminti și altă dată (II Cor. 11, 25). Dar el nu are ce regreta pentru că, deși a avut de suferit aceste dure încercări, în Antiohia Pisidiei, în Iconiu și în Lистра, rezultatele muncii sale apostolice au fost deosebit de rodnice (cf. Fapte 13, 48—49; 14, 1; 11), fapt cunoscut de bună seamă de Timotei, care va fi alături de Sfântul Pavel, dascălul și îndrumătorul său, adevăratul său părinte spiritual, în cea de-a doua călătorie misionară (Fapte 16, 1—3).

Acum, cînd își simte apropiat sfîrșitul (II Tim. 4, 6), Apostolul neamurilor retrăiește cu o intensitate aparte evenimente din activitatea sa de slujitor al cuvîntului lui Dumnezeu și al Mîntuitorului și exclamă: «Ce (ofoș exclamativ) prigoniri am răbdat». Verbul ὑποφέρω (al cărui aorist este folosit aici) mai este întîlnit în Noul Testament numai în I Corinteni 10, 23 și I Petru 2, 19. Literal înseamnă a căra, a transporta, iar figurat, a suporta pericolele, oboselile, încercările vieții. Folosindu-l în acest context, Pavel vrea, după cum precizează un exeget, să redea ideea de dificultate maximă prin care a trecut ca urmare a prigoanelor, dar că nu a pierit sub această povară și nici nu a încercat să fugă sau să scape de ea⁸⁸⁵. Comentînd cuvintele Apostolului, Sf. Ioan Hrisostom spune că astfel s-a arătat puternicul zel apostolic al Sfîntului Pavel și că el n-a fost părăsit în încercările sale. Sfîntul Părinte pune în gura Sfîntului Apostol Pavel aceste cuvinte: «Nu se poate spune că Dumnezeu m-a predat unor astfel de încercări, ci numai că mi-a făcut cununa mai strălucitoare»⁸⁸⁶.

Sintagma «din toate m-a izbăvit Domnul» pare să se inspire din Psalmul 34, 18—20 (cf. 91, 3 ș.u.; Isaia 43, 2—3; Naum 1, 7), Dumnezeu fiind mereu Cel ce vine în ajutorul marelui Apostol în situațiile grele în care se află (cf. II Tim. 4, 17—19; II Cor. 1, 9—10). Și ucenicul, Timotei, este prevenit astfel asupra greutăților prin care putea să treacă, dar și asupra ajutorului pe care Dumnezeu îl acordă celor care se află în slujba Sa.

3. 12. Καὶ... δέ (cf. I Tim. 3, 10; Rom. 11, 23) leagă cuvintele Apostolului de cele spuse mai înainte și lărgeste aplicarea lor la «toți» (πάντες) «care voiesc» (οἱ θέλοντες) «să trăiască cucernic» (ζῆν εὐσεβῶς)⁸⁸⁷, adică autentic creștinește. O bună descriere a unei viețuiri creștine autentice o putem afla în Tit 2, 12: «Să lepădăm fărădelegea și poftele lumesti și, în veacul de acum, să trăim cu înțelepciune, cu dreptate și cu cucernicie». Adverbul εὐσεβῶς este folosit în Noul Testament numai aici și în Tit 2, 12, dar substantivul εὐσεβεία este adesea întîlnit mai ales în Epistolele pastorale (cf., de ex. I Tim. 2, 2, 3, 16; 4, 7; 4, 8; 6, 3, 5, 6, 11). Precizarea ἐν Χριστῷ Ἰησοῦ «în Hristos Iisus» este tipic paulină și arată faptul că orice creștin care trăiește cucernic, este unit, încorporat lui Hristos pe care trebuie să-L urmeze, trăiește în Hristos,

884. Cf. P. Dornier, *op. cit.*, p. 229.

885. H. von. Soden, *op. cit.*, p. 200, cit. la Fr. Reinecker, *op. cit.*, p. 505.

886. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 645.

887. H. von. Soden, *op. cit.*, p. 200, cit. la Fr. Reinecker, *op. cit.*, p. 505.

ceea ce implică, adesea, purtarea crucii (cf. Rom. 8, 17; Luca 14, 26—27)⁸⁸⁸. Această idee este exprimată cu pregnanță de verbul διώκω al cărui viitor pasiv, διωχθήσονται, este întrebuintat aici. Verbul înseamnă a urmări; la pasiv a fi urmărit, persecutat. După cele relatate în Faptele Apostolilor, revenind în Listra, Iconiu și Antiohia Pisidiei, Apostolul «întărind sufletele ucenicilor», îi îndemna să stăruie în credință, arătându-le că «prin multe suferințe trebuie să intrăm în Împărăția lui Dumnezeu» (Fapte 14, 21—22; cf. I Tes. 3, 4). Aceasta este o temă clasică a Sfintelor Evanghelii (Matei 10, 22—25; Ioan 15, 20), fiind bine rezumată în I Petru 2, 20—21: «Iar dacă pentru binele făcut, veți pătimi și veți răbda, aceasta este plăcut lui Dumnezeu. Căci spre aceasta ați fost chemați, că și Hristos a pătitit pentru voi, lăsându-vă pildă, ca să pășiți pe urmele Lui». Sf. Ioan Hrisostom precizează că Apostolul vrea să spună: «De ce vă vorbesc numai de mine, căci fiecare din cei ce doresc să viețuiască cucernic, va fi prigonit. Prin persecuții, aici înțelege necazurile și durerile, căci nu este cu putință ca un om care pășește pe calea virtuții să fie fără durere, fără întristare, fără necazuri și fără ispite»⁸⁸⁹. Este de reținut că, în acest text, Apostolul neamurilor, trecut prin atâtea grele încercări, cum era și aceea în care se afla chiar în clipa când își scria această epistolă, vorbește *dintr-o experiență dureroasă* (cf. II Cor. 11, 23—33; 12, 7—10). De aceea, cuvintele sale de aici au rezonanța și forța unei *învățăturii*, a unei *legi morale*⁸⁹⁰, asupra căreia Timotei și ceilalți creștini trebuie preveniți.

3. 13. După aprecierile făcute asupra buneii conduite urmate de Timotei (vers. 10), după evocarea unor prigoane pe care el le-a îndurat în prima călătorie misionară (vers. 11), ca și după rememorarea unor principii evanghelice confirmate în viața și activitatea sa (vers. 12), Sfântul Apostol Pavel reia polemica împotriva ereticilor, care părea să se fi încheiat în versetul 9⁸⁹¹ (tema va reveni încă în 4, 3—4). «Iar oamenii răi» (πονηροὶ δὲ ἄνθρωποι) reprezintă pe cei ce au fost împotriva Apostolilor; pe cei ce i-au persecutat, după mențiunea din versetul anterior. Adjectivul πονηρός (rău) caracterizează, în Vechiul Testament, pe cei necucernici (Isaia 25, 4—5; I Macabei 14, 14), pe cei violenți și pe opresori (Ieremia 15, 21; Psalmi 91, 1). În Noul Testament, acest adjectiv se folosește pentru a desemna nu numai o ființă coruptă, ci și răufăcătoare (ca Satan, cf. Matei 6, 13; 13, 19; Ioan 17, 15; Efes. 6, 16; II Tes. 3, 3; I Ioan 2, 13; 3, 12; 5, 18—19). pe oamenii de o totală imoralitate (II Tes. 3, 2; I Cor. 5, 13; cf. Ioan 3, 19—20), oamenii «neiubitori de bine» din vers. 3. Termenul γόγης, tradus prin «șarlatan», se folosește pentru a desemna un impostor, un vrăjitor, cum erau Iannes și Iambres⁸⁹². Termenul face parte din aceeași familie de cuvinte cu verbul γοάω, a urla; vrăjitorii își strigau cu glas tare formulele vrăjitorești pentru a înșela și pentru a induce în eroare pe asistenți⁸⁹³. Aceștia, oamenii răi și șarlatanii, «vor merge spre mai rău».

888. C. Spicq, *op. cit.*, p. 783.

890. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 783.

891. P. Dornier, *op. cit.*, p. 230.

892. *Ibidem*; W. Bauer, *Wörterbuch zum Neuen Testament*, col. 326.

893. G. Wohlenberg, *op. cit.*, p. 322.

Verbul προκόπτω (aici la viitor) înseamnă (intransitiv) a progresa, a propăși, a avansa (cf. Luca 2, 52; Rom. 13, 12; Gal. 1, 14; II Tim. 2, 16; 3, 9). De notat că în toate cele trei locuri în care verbul este folosit în II Timotei, se află la viitor și stă în legătură cu lucrarea celor potrivnici învățaturii celei curate. În mod ironic, aici Apostolul întrebuițează acest verb pentru că cine merge spre «mai rău» (χείρων, comparativul), acela nu progresează. Dar, desigur, aici este vorba de înmulțirea răului, pentru cei ce au fost antrenați pe povârnișul imoralității, al tăgăduirii legii morale.

Sf. Ioan Hrisostom⁸⁹⁴, Ambrosiaster⁸⁹⁵, Teofilact⁸⁹⁶ și alții interpretează aceste cuvinte ale Apostolului și în sensul că cei răi au parte de un progres material, de înavuțire, ceea ce nu trebuie să tulbure pe ucenic, căci cel ce a luat calea cucerniciei, a unei viețuiri alese, acela nu se poate aștepta la desfătări, ci la lipsuri și încercări (cf. vers. 12).

Expresia «înșelînd și înșelîndu-se» (πλανῶντες καὶ πλανώμενοι), pe care unii exegeți o traduc prin «totodată înșelători și înșelați»⁸⁹⁷, sau prin «înșelători înșelați»⁸⁹⁸ este un fel de proverb întîlnit la mai toate popoarele, cum a arătat un comentator mai nou⁸⁹⁹. În literatura sapiențială a Vechiului Testament⁹⁰⁰, se întîlnește ideea prezentă în textul de care ne ocupăm că «Cine sapă groapa (altuia) cade singur în ea și cel ce rostogolește o piatră se prăvălește (tot) peste el» (Prov. 26, 27; 18, 10; Psalmi 7, 15; Iov 5, 12—13; cf. I Cor. 3, 19). Ideea este prezentă și în Noul Testament, îndeosebi în epistolele Sfîntului Apostol Pavel (Gal. 6, 7: «Ce va semăna omul, aceea va și secera»). Deci cei ce ispitesc și înșeală pe alții, vor fi înșiși înșelați așa cum se întîmplă întotdeauna cu profesioniștii răului și înșelătoriei.

3. Timotei trebuie să rămînă credincios Tradiției și Sfintei Scripturi (3, 14—17).

3. 14. Dar tu rămîi în cele ce ai învățat și de care ești încredințat, pentru că tu știi de la cine le-ai învățat, 15. Și că de mic copil cunoști Sfintele Scripturi. Ele pot să te înțelepțească spre mîntuire prin credința cea întru Hristos Iisus. 16. Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțelepțirea ce întru dreptate, 17. astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîșit, bine pregătît pentru tot lucrul bun.

Variante ale textului: 3, 14. Unele manuscrise: C (corecturi), K, L; D, E și traduceri: Vulgata, Siriace, Gotica, Copta, Armeana, Etiopiana, Hrisostom, Teodoret, Sf. Ioan Damaschinul etc. au singularul τινος

894. Com. la II Tim., Migne, P. G., LXII, 645.

895. Com. la II Tim., Migne, P. L., XVII, 522.

896. Com. la II Tim., Migne, P. G., CXXV, 124.

897. P. Dornier, op. cit., p. 230; cf. C. Spicq, op. cit., vol. II, p. 783.

898. J. Jeremias, op. cit., p. 61.

899. M. Dibelius, Die Pastoralbriefe («Handbuch zum Neuen Testament»), ed. a III-a revăzută de H. Connelmann, Tübingen, 1955, p. 89; cit. la P. Dornier, op. cit., p. 230.

900. Vezi la C. Spicq, op. cit., vol. II, p. 784, o serie de proverbe cu un conținut asemănător celor citate de noi din Vechiul și Noul Testament, din literatura antică greco-latină, ca și unele exemple din istorie, ilustrînd aceste proverbe.

pentru pluralul τινων. Această din urmă variantă este susținută însă de cele mai bune manuscrise (N, A, C, F, G) și Ambrosiaster, Pelagiu și e preferată în cele mai bune ediții critice ale Noului Testament în greacă: Tischendorf, Von Soden, Vogels, Nestle, Bover, Merk; 15. Articolul τὰ înainte de ιερα γραμματα lipsește din manuscrise ca N, D (corecturi), F, G, dar e atestat de A, C (corecturi), K, L, P, E, Hrisostom, Teodoret, von Soden, Vogels. 16. και este omis din traduceri latine, Origen latin, Ilarie, Ambrosiaster, Primasius. Unele manuscrise (C, D, Ψ, K, P, 048) înlocuiesc pe ελεγκμον, care este atestat de N, A, C, F, G etc., cu ελεγχον.

3, 14. Apostolul își îndreaptă încă o dată cuvîntul său către Timotei, căruia îi adresează îndemnul: «Dar tu rămîi în cele ce ai învățat». Ca și în versetul 10, οὐδέ, introduce cuvintele de îndrumare ale Apostolului. Verbul μένω al cărui imperativ este întrebuițat aici înseamnă a rămîne stabil, a păstra ca bun, un comentator modern⁹⁰¹ traducîndu-l, pe bună dreptate, prin «a rămîne credincios».

Această statornicie în dreapta învățătură a lui Timotei este opusul aceluia «vor merge spre mai rău al ereticilor din versetul anterior⁹⁰². Sf. Ioan Hrisostom citează cuvintele Psalmului 36, 15: «Nu rîvni la cei ce viclenesc», pentru a explica îndemnul Apostolului neamurilor dat lui Timotei, acela de a rămîne în cele ce a învățat⁹⁰³. Este evidentă referirea la «oamenii răi», din vers. 13. Statornicia lui Timotei trebuie să se manifeste față de cele ce a învățat (ἐν οἷς ἔμαθες), deci nu de cunoștințe întîmplătoare sau inventate.

Verbul μαυδάνω al cărui aorist pasiv este întrebuițat aici, înseamnă a învăța, a studia, a se instrui și redă ideea de efort făcut pentru însușirea unor cunoștințe, pasivul implicînd și efortul sistematic al celui care predă aceste cunoștințe ca și al celui care le primește. Cunoștințele dobîndite de Timotei nu s-au obținut întîmplător sau sporadic, ci prin studiu și muncă disciplinată. Odată însușite, aceste cunoștințe trebuie să fie nu numai respectate, ci și păzite, apărate, ca o comoară de mare preț (I Tim. 6, 20; II Tim. 1, 14). Aceste învățături care au fost primite de Timotei prin studiu, calea cea mai sigură pentru recunoașterea autenticității lor, au o însușire suplimentară, aceea că primitorul lor, adică Timotei, s-a încredințat de deplina lor credibilitate. Verbul πιστώ (hapax legomenon în Noul Testament, în text la aoristul pasiv), înseamnă a avea încredere neclintită, puternică încredințare și se întrebuițează în Vechiul Testament pentru a sublinia încrederea care se dobîndește prin dovedirea a ceva (II Macabei 12, 25) sau prin mărturie sigură (Psalmi 93, 5). Deci Timotei cunoaște din experiența sa misionară, din trăirile sale împreună cu Apostolul de-a lungul perioadelor de colaborare în propovăduirea Evangheliei, valoarea și puterea învățaturii al cărei depozitar și destoinic păzitor este (I Tim. 6, 20). Sf. Ioan Hrisostom traduce, pe bună dreptate, pe ἐπιστώθης cu «ai crezut»

901. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 61.

902. H. v. Soden, *op. cit.*, p. 200, cit la Fr. Reinecker, *op. cit.*, p. 505.

903. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 646.

(ἐπιστολάς) ⁹⁰⁴, Ecumeniu ⁹⁰⁵ și Teofilact ⁹⁰⁶ subliniază și ei caracterul de deplină certitudine pe care îl are învățătura primită de Timotei. Teodoret al Cirului precizează, la rîndul său ⁹⁰⁷ că Timotei a probat adevărul celor învățate prin experiență directă și personală, referindu-se, desigur, la activitatea misionară a acestuia, fie ca însoțitor al Sfîntului Pavel, fie ca episcop al Efesului.

Un alt argument, nu mai puțin puternic pentru evidențierea autenticității și valorii învățaturii primite de Timotei, este lăsat în urmă și este formulat astfel: «Știind de la cine le-ai învățat» (εἰδὼς παρὰ τίνων μαθῆς). În comentariul Sf. Ioan Hrisostom ⁹⁰⁸, al lui Teodoret al Cirului ⁹⁰⁹, al lui Ecumeniu ⁹¹⁰ și al lui Teofilact ⁹¹¹ este preferată varianta τίνος (singular), care însă nu este atestată de cei mai importanți codici (vezi supra). Și este, deci, firesc ca cei de mai sus să identifice sursa de la care Timotei și-a însușit învățătura evanghelică cu Sfîntul Apostol Pavel sau, cum spune Teofilact: «Nu ai învățat cele ale credinței de la un om de rînd, ci de la mine, de la Pavel, adică de la însuși Hristos, Care grăiește prin mine» ⁹¹². Teodoret al Cirului subliniază că, astfel i se amintește lui Timotei că a fost educat în cucernicie ⁹¹³. Chiar dacă se admite, în textul de care ne ocupăm, varianta τίνων (pluralul pronumei τὴς, τῆ; genitivul plural τίνων), ceea ce, în prezent, este un fapt, Apostolul neamurilor rămîne tot prima și cea mai importantă sursă a învățaturii primite de Timotei. În acest caz însă, trebuie să se adauge în rîndul celor care l-au învățat pe Timotei adevărul Sfîntelor Scripturi și bunica sa Loida și mama sa Eunice (II Tim. 1, 5), ca și alți frați întru credință din Listra și Iconiu, care îl prețuiau și dădeau bune mărturii pentru el (Fapte 16, 2). În orice caz, toate sursele învățaturii lui Timotei sînt deosebit de vrednice de încredere. O dovadă în acest sens este folosirea în acest text a participiului causal (pentru că tu știi). Este, desigur, vorba de o tradiție sigură, puternică, normativă, acceptată de Biserică, aceea din care Timotei și-a primit învățătura. Iar cei prin care i s-a transmis această învățătură nu sînt oameni necunoscuți, aventurieri ai cuvîntului lui Dumnezeu, ci înșiși părinții săi după trup și părintele său spiritual, Sfîntul Apostol Pavel. De aceea se și pun atîta nădejdi în Timotei și în lucrarea pe care o are de îndeplinit la Efes. Calitatea și roadele ucenicilor sînt determinate, într-o mare măsură, de valoarea dascălului acestora.

3. 15. Conjuncția καὶ introduce încă un argument pentru susținerea îndemnulii apostolic din versetul 14: «Tu rămîi în cele ce ai învățat», argument care se adăugă la cel exprimat imediat mai înainte: «pentru că știi de la cine le-ai învățat». Noul argument (cf. ὅτι) este deosebit de

904. *Ibidem*.

905. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 228.

906. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 124.

907. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849.

908. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 646.

909. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849.

910. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 228.

911. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 124.

912. *Ibidem*; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 228.

913. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849.

puternic pentru un slujitor bisericesc: «De mic copil cunoști Sfintele Scripturi». Dacă în versetul 14 a fost vorba de instrucțiunea lui Timotei prin viu grai în familie și în contactul nemijlocit cu Sfântul Apostol Pavel, de această dată trimiterea e făcută la cunoașterea de către Timotei a Sfintei Scripturi, încă din fragedă copilărie. Expresia ἀπὸ βρέφους «de mic copil» arată o preocupare din partea autorului Epistolei în sensul accentuării ideii de permanentă instruire religioasă a lui Timotei. Înainte de orice altă grijă și preocupare, Timotei s-a bucurat de cunoașterea Sfintelor Scripturi. Această idee este pusă în relief de termenul βρέφος care desemnează, în Noul Testament, pe pruncul nenăscut încă (Luca 1, 41, 44) și pe noul născut (2, 12, 16; Fapte 7, 19; I Petru 2, 2). Tălmăcind acest cuvânt, Sf. Ioan Hrisostom spune: «Din prima vîrstă (πρώτης ηλικίας), zice, ai învățat Sfintele Scripturi»⁹¹⁴. Desigur, Apostolul se referă la posibilitatea pe care Timotei a avut-o în casa părintească de a-și însuși din gura și din purtarea bunicii și mamei sale, de îndată ce vîrsta i-a permis, învățăturile Sfintei Scripturi. Instrucțiunea religioasă începea în Israel foarte de timpuriu (I Samuel, 2, 11, 18, 19; Isaia 10, 19; Daniel 1, 3—4; IV Macabei 18, 10 ș.u.). O sentință rabinică cere ca, la 5 ani, copilul să înceapă a învăța Tora⁹¹⁵.

Dar chiar înainte de această vîrstă, nimic nu a putut împiedica pe Timotei să deprindă din cuvintele bunicii și ale mamei sale, unele din istorisirile Pentateuhului sau ale unor cărți istorice ale Vechiului Testament. De aceea, din cele scrise aici de Sfântul Apostol Pavel, trebuie să înțelegem că îndată ce Timotei a putut să înțeleagă, el a avut ocazia să deprindă învățături biblice. Primele lui cunoștințe sînt cunoștințe biblice. De altfel Sfînta Scriptură a Vechiului Testament, îndeosebi cartea Facerii este cu deosebire accesibilă copiilor cărora le hrănește și le dezvoltă imaginația.

Sfîntul Apostol Pavel știa acest lucru atît de bine, din proprie experiență și din activitatea sa de misionar al lui Hristos. Întrebîndu-se ce înseamnă expresia «Sfintele Scripturi», Sf. Ioan Hrisostom răspunde: «Dumnezeiasca Scriptură. În aceasta ai crescut, zice (Apostolul) și, prin aceasta, credința ta este tare și nimic nu te poate vătăma»⁹¹⁶. După ce precizează că Apostolul se referă aici la Vechiul Testament, Ambrosias-ter⁹¹⁷ spune că Sfintele Scripturi (ale Vechiului Testament) sugerează cunoștințe despre persoana lui Hristos, despre Întruparea Lui și despre mîntuirea oamenilor.

De notat că expresia τὰ ἐπερὰ γράμματα («Sfintele Scripturi») este întîlnită numai aici în întreaga Sfîntă Scriptură. Substantivul γράμμα care înseamnă ceea ce este scris, a desemnat mai întîi, litera sau felul scrierii (Gal. 6, 11), apoi o scrisoare, un document scris (Luca 16, 6; Fapte 28, 21), știința de carte (Ioan 7, 15; cf. ἀγράμματος, Fapte 4, 14) sau cultură în general (Fapte 26, 24). În Romani 1, 2 se întîlnește un sinonim al expresiei τὰ ἐπερὰ γράμματα și anume γραφαῖς ἀγίας — Sfintele Scripturi (cf. și I Macabei 12, 9; Fapte 8, 35). În concluzie, aici, cum arată și

914. Com. la II Tim., Migne, P. G., LXII, 646.

915. P. Dornier, op. cit., p. 231.

916. Com. la II Tim., Migne, P. G., LXII, 646; cf. Ecumeniu, Com. la II Tim., Migne, P. G., CXIX, 228; Teofilact, Com. la II Tim., Migne, P. G., CXXV, 124.

917. Com. la II Tim., Migne, P. L., XVII, 522.

Părinții și scriitorii bisericești citați, trebuie să conchidem că Apostolul se referă la Sfânta Scriptură a Vechiului Testament pentru următoarele motive: Cuvîntul «scripturi» este însoțit de adjectivul «sfinte»; este clar din versetul următor (16), că Apostolul se referă aici la Sfânta Scriptură. În plus, așa cum precizează un exeget modern⁹¹⁸, expresia ca atare, cu sau fără articol, desemnează în iudaismul elenistic, Scriptura Vechiului Testament⁹¹⁹. Desigur, aici termenul «Sfintele Scripturi» nu poate desemna decît Vechiul Testament, deoarece Apostolul se referă la vîrsta fragedă a lui Timotei cînd cărțile Noului Testament nu fuseseră încă scrise⁹²⁰.

Sfîntul Apostol Pavel rezervă Vechiului Testament un loc important în ce privește pregătirea omenirii în vederea venirii și primirii lui Hristos (Gal. 3, 24; Rom. 1, 12; II Tim. 3, 16; Evrei 1, 1 etc.). Termenul τὰ δυνάμεια este un participiu articulat (vezi și Rom. 16, 25; Gal. 3, 21; Efes, 3, 20). Articolul scoate în relief puterea deosebită a Sfintelor Scripturi și arată motivul pentru care autorul Epistolei amintește aici că Timotei le-a cunoscut și învățat din copilărie. Cuvîntul lui Dumnezeu, sădit în inimile creștinilor «poate să mîntuiască sufletele noastre» (Iacob 1, 21). Verbul σοφίζω nu se întîlnește decît aici și în II Petru 1, 16, în Noul Testament. Acest verb înseamnă: a înțelepți, a face (pe cineva) înțelept, a acumula experiență. Este un verb întrebuintat în mod curent în literatura sapiențială a Vechiului Testament pentru a caracteriza pe cei ce au o conduită înțeleaptă, echilibrată (Eccles. 2, 19; 7, 23; Iisus Sirah 18, 31; Proverbe 8, 33). În cazul de față, acest verb exprimă în mod desăvîrșit acea putere a Sfintelor Scripturi de a transforma în profunzime pe cel ce le cunoaște și le urmează învățăturile (cf. II Petru 1, 16). Sf. Ioan Hrisostom, comentînd cuvintele «care pot să te înțelepțească» precizează: «Aceasta înseamnă că nu-ți îngăduie să faci ceva prostesc, cum li se întîmplă celor mai mulți. Căci cel ce știe Sfintele Scripturi cum se cuvine nu se va scandaliza de nimic din cele ce se întîmplă, ci toate le rabdă, pe unele lăsîndu-le pe seama credinței și a economiei lui Dumnezeu celei necuprinse, pe unele cunoscîndu-le prin rațiune, pentru altele găsînd explicații în exemplele din Scripturi»⁹²¹. Teofilact, la rîndul său, atrage atenția că Sfintele Scripturi conduc pe om la «dumnezeiasca cunoștință care este așezată spre mîntuire»⁹²².

Dacă în Vechiul Testament σοφίζω exprimă buna conduită a oamenilor, în cazul de față el exprimă ideea înaltă că Sfintele Scripturi sînt importante, pentru că ele deschid mintea cititorului să înțeleagă raportul intim dintre mîntuire și credința cea întru Hristos. Vechiul Testament a călăuzit lumea spre Hristos (Gal. 3, 24). Ţelul și sfîrșitul Legii este Hristos «spre îndreptarea celui ce crede» (Rom. 10, 4). Predica misionară a Sfinților Apostoli (Fapte 2, 25; 3, 18; 7, 52; 13, 29 etc.) vorbește în mod regulat despre împlinirea profețiilor mesianice în persoana

918. M. Dibelius, *op. cit.*, p. 89, cit. la F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 505.

919. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 797 (în: *Excursus X: Ecriture Sainte, inspirée et utile au Pasteur*).

920. P. Dornier, *op. cit.*, p. 232; cf. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 62.

921. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 646—647.

922. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 124.

și lucrarea lui Hristos. Credința în Iisus Hristos și mărturisirea Lui echivalează cu mîntuirea însăși (Rom. 10, 9—10). «Oricine va chema numele Domnului se va mîntui» (10, 13; cf. Ioil 3, 5; Fapte 2, 21). Vechiul Testament, profețiile sale, devin clare tuturor, rostul său fiind făcut lămurit numai prin Hristos și prin lucrarea Sa (cf. Luca 24, 27, 32, 44; Ioan 5, 39, 46; Fapte 3, 18, 24; 7, 52; 10, 43; I Petru 1, 10).

3. 16. Versetul 16 este continuarea celui anterior în ce privește ideea principală, aceea că Sfînta Scriptură reprezintă izvorul în care creștinul găsește puterea, călăuză și învățăturile necesare petrecerii unei alese viețuiri morale și religioase pentru atingerea țelului mîntuirii. Dacă în versetul 15 Sfînta Scriptură este denumită τὰ ἱερὰ γράμματα, folosindu-se un plural, care este cît se poate de propriu pentru a desemna colecția de cărți ale Vechiului Testament, al căror caracter de sfințenie este bine subliniat de adjectivul ἱερός; aici Sfînta Scriptură este denumită simplu γραφή termen folosit de circa 50 de ori în Noul Testament, pentru a desemna cărțile Vechiului Testament⁹²³ (cf. Matei 21, 42; 22, 29; 26, 54, 56; Marcu 12, 10, 24; Luca 24, 27, 32, 45; Ioan 2, 22; 7, 38, 42; Fapte 1, 16; Rom. 1, 2, 4, 9; I Cor. 15, 3, 4; Gal. 3, 8, 22; I Tim. 5, 18; I Petru 2, 6 etc.).

Expresia πᾶσα γραφή (fără articol hotărît) este tradusă de mulți comentatori prin «fiecare (orice) parte (pasaj) a Scripturii»⁹²⁴, deoarece aici πᾶς nefiind precedat de un articol, are sens distributiv, însemnînd *fiecare, orice* (cf. Rom. 16, 5; II Cor. 9, 8; Efes. 1, 3; 6, 18; I Tes. 5, 22; I Tim 5, 10; Tit 1, 16; II Tim. 2, 21)⁹²⁵. Cînd πᾶς însoțește un substantiv și este precedat de un articol, are sens colectiv și înseamnă *în întregime, în ansamblu* (cf. Gal. 5, 14: «Toată (în întregime) Legea se cuprinde în...»). Dar problema este mai complexă (cf. Fapte II, 36; Efes. 2, 21)⁹²⁶, mai cu seamă că, în dialectul comun al limbii grecești, în care sînt scrise cărțile Noului Testament, regula folosirii articolului nu este întotdeauna observată cu strictețe⁹²⁷. În plus, într-un astfel de context, cînd Apostolul nu se referă la un anumit loc sau la o anumită carte a Vechiului Testament (cf. Marcu 12, 10; Luca 4, 21; Ioan 11, 37; Fapte 8, 35), ci urmărind ideea din versetul anterior, prin expresia de mai sus, desigur, că are în vedere întreaga Scriptură, pe care Timotei o cunoștea atît de bine. Sf. Ioan Hrisostom comentează: «Care Scriptură? Aceea de care am vorbit, zice (Apostolul), despre care zicea: «De mic copil cunoști Sfintele Scripturi. Toată aceasta este și insuflată de Dumnezeu»⁹²⁸. Deci marele dascăl al Bisericii identifică Sfintele Scripturi din versetul 15 cu Sfînta Scriptură din acest verset, cu întreaga Biblie care cuprinde cărțile pe care Biserica le recunoaște, ca inspirate. În orice caz, cele două sensuri ale termenului πᾶσα date de diferiți comenta-

923. L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, vol. VIII, p. 511.

924. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 61; N. Brox, *op. cit.*, p. 257; J. Reuss, *op. cit.*, p. 69; Dr. I. Olariu, *op. cit.*, p. 262—263; cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 787.

925. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 787.

926. J. H. Moulton, N. Turner, *A Grammar of New Testament Greek*, Edinburgh, 1963, III, p. 199, cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 787.

927. P. Dornier, *op. cit.*, p. 233.

928. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 649—640; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

tori nu se exclud, căci dacă fiecare parte a unui întreg are o însușire și întregul are această însușire, cu atât mai mult (cf. Evrei 9, 19). Desigur, în legătură cu sensul exact al expresiei «*toată Scriptura*» este de precizat dacă ea se referă numai la cărțile Vechiului Testament sau și la cele ale Noului Testament. Mulți comentatori sînt de părere că Apostolul are în vedere aici numai Sfînta Scriptură a Vechiului Testament⁹²⁹. Este de observat însă că ultima parte a versetului 15 («Ele — Sfintele Scripturi — pot să te înțeleptească spre mîntuire prin credința cea întru Hristos Iisus»), ne duce cu gîndul la Legea cea nouă, a harului, la Noul Testament, ale cărui cărți erau, în cea mai mare parte, cunoscute Bisericii din epoca apostolică, mai ales Epistolele Sfîntului Apostol Pavel, despre care Sfîntul Apostol Petru spune că ele cuprind «unele lucruri cu anevoie de înțeles, pe care cei neștiutori și neîntăriți le răstălmăcesc» (II Petru 3, 16). Pe bună dreptate, se notează într-un comentariu la acest text: «Sfîntul Petru are în vedere toate Epistolele lui Pavel, căci pînă la data apariției Epistolei II Petru, fuseseră scrise toate cele 14 Epistole pauline care... îi erau cunoscute lui Petru»⁹³⁰. După cum se știe, Epistola a II-a către Timotei este ultima din cele 14 epistole scrise de Apostolul neamurilor și deci Sfîntul Apostol Petru putea să privească în urmă spre acel impunător corp al Epistolelor trimise principalelor comunități creștine din epoca apostolică și să aibă conștiința însemnătății lor ca și simțămîntul ferm că ele purtau pecetea inspirației dumnezeiești. De altfel, Sfîntul Apostol Pavel citează în I Timotei (5, 18), un text luat *ad litteram* din Sfînta Evanghelie după Luca (10, 7), și anume: «Vrednic este lucrătorul de plata sa», căruia îi acordă aceeași autoritate ca și textului «Să nu legi gura bouului care treieră» din Deuteronom 25, 4, după Septuaginta⁹³¹. Sfîntul Apostol Petru spune că cei ce au vestit Evanghelia au făcut această lucrare «întru Duhul Sfînt trimis din cer» (I Petru 1, 12; cf. și Ioan 21, 24; Apoc. 1, 1—3). Încă din prima sa Epistolă, Apostolul neamurilor preciza cititorilor: «Luînd voi cuvîntul ascultării de Dumnezeu de la noi, nu l-ați primit ca pe un cuvînt al oamenilor, ci, așa precum este într-adevăr, ca pe un cuvînt al lui Dumnezeu, care și lucrează întru voi cei ce credeți» (I Tes. 2, 13; cf. I Cor. 2, 4; 14, 37; II Cor. 5, 20). De aceea, se poate trage concluzia că Sfîntul Apostol Pavel se gîndește, scriind acest verset, nu numai la cărțile Vechiului Testament, ci și la cele ale Noului Testament care, cu excepția scrierilor ioaneice, erau scrise la data trimiterii Epistolei a II-a către Timotei⁹³². Aceste cărți erau cinștite în mod deosebit în Biserica primară, privite ca inspirate de Duhul Sfînt, chiar dacă ceea ce numim astăzi canonul Noului Testament, va fi definitivat formal de Biserică mai tîrziu și mai ales pentru a se înlătura folosirea abuzivă și manipularea textului sfînt de către eretici și pentru a nu se confunda scrierile canonice cu cele apocrife sau eretice.

929. L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 511; Drach, *op. cit.*, p. 641; J. Reuss, *op. cit.*, p. 69.

930. Pr. Ioan A. Mircea, *Epistola a doua a Sf. Apostol Petru. Traducere și comentariu*, București, 1975, p. 72.

931. Vezi C. Spicq, *op. cit.*, vol. I, p. 543.

932. *Ibidem*.

Adjectivul θεόπνευστος, (inspirat, insuflat de Dumnezeu), este folosit numai aici în Sfânta Scriptură, dar se mai întâlnește de patru ori în literatura greacă precreștină și a oracolelor sibiline⁹³³. El a fost întotdeauna înțeles de Părinții greci ca și de cei latini⁹³⁴, în sens pasiv: inspirat de Dumnezeu și nu în sens activ: purtând suflarea (respirația) lui Dumnezeu⁹³⁵. Trebuie deci înțeles că Sfânta Scriptură în totalitate, dar și în părțile ei componente, fiecare pagină, este insuflată de Dumnezeu. Desigur, aceasta nu este o învățătură nouă. Iudeii din secolul I admiteau fără rezerve inspirația Sfintei Scripturi a Vechiului Testament⁹³⁶. Dar afirmația este importantă în ce privește doctrina Bisericii primare, în care această învățătură fundamentală își află o astfel de formulare clară, nelăsând loc la nici un fel de îndoieli cu privire la insuflarea de către Dumnezeu a Sfintei Scripturi (cf. II Petru 1, 21). În ce privește traducerea adjectivului verbal θεόπνευστος în contextul din acest verset, exegeții sînt împărțiți în două grupe. Prima traduce acest termen (laolaltă cu και ωφέλιμος) astfel: «*Toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos*». După cum se poate lesne constata verbul este, necesar în ambele variante ale traducerii, își găsește locul după cuvintele «toată Scriptura», traducătorii preferind, în același timp, varianta prezentei conjuncției και în text. Printre cei ce traduc astfel textul paulin se numără: J. Jeremias⁹³⁷, P. Dornier⁹³⁸, Norbert Brox⁹³⁹, H. Bürki⁹⁴⁰, J. Reuss⁹⁴¹ etc. A doua grupă de comentatori⁹⁴² traduce textul de care ne ocupăm: «*Toată Scriptura inspirată de Dumnezeu este folositoare...*». În cazul primei traduceri este evident că accentul cade pe «inspirată de Dumnezeu», iar în cazul celei de a doua, pe «folositoare». Din punct de vedere doctrinar însă, deosebirea dintre cele două traduceri este fără mare importanță⁹⁴³, căci, și într-un caz și în altul, se confirmă inspirația Sfintei Scripturi, ceea ce este esențial. Totuși, prima traducere are de partea sa argumente mai puternice. Mai întii această traducere ține cont de textul grec. În absența verbului este mai normal să se construiască în același fel cele două adjective unite prin conjuncția copulativă. Traducerea «toată Scriptura inspirată de Dumnezeu» este echivocă, lăsînd să se înțeleagă că există și părți ale acesteia neinspirate, ceea ce este absurd. Formularea «toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu» are de partea ei aproape întreaga exegeză patristică, în fapt însăși conștiința Bisericii din primele secole, care a redat textul paulin

933. P. Dornier, *op. cit.*, p. 233.

934. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 649—650; Ambrosiaster, *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 522; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

935. P. Dornier, *op. cit.*, p. 233.

936. Cf. Iosif Flaviu, *Contra lui Apion*, I, 37; Filon de Alexandria, *De spec. Leg.*, I, 65; IV, 49; apud P. Dornier, *op. cit.*, p. 233.

937. *Op. cit.*, p. 61.

938. P. Dornier, *op. cit.*, p. 232.

939. *Op. cit.*, p. 257.

940. *Op. cit.*, p. 95.

941. *Op. cit.*, p. 69.

942. A.-J. Petit, *op. cit.*, p. 419; L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 510—511; C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 787.

943. P. Dornier, *op. cit.*, p. 233.

prin această formulare, de o mare expresivitate și putere de pătrundere. De aici a intrat ca atare în limbajul teologic ortodox, devenind un text clasic al învățaturii despre inspirația dumnezeiască a Sfintei Scripturi.

Așadar Sfânta Scriptură, inspirată de Dumnezeu, este «folositoare» (ὠφέλιμος, cf. I Tim. 4, 8; Tit 3, 8; în Tit 3, 9: ἀνωφελεῖς), adică necesară unui slujitor bisericesc, ea fiind pentru el cartea de căpătii, în care se află «tot ceea ce trebuie făcut și tot ceea ce nu trebuie făcut», cum spune Sf. Ioan Hrisostom⁹⁴⁴, spre a se înțelege spre mîntuire (vers. 15).

Aici Apostolul enumeră patru direcții în care Sfânta Scriptură își vedește marea ei utilitate: «spre învățatură, spre mustrare, spre îndreptare, spre înțeleptirea cea întru dreptate», Sfânta Scriptură este, în primul rînd, temelia oricărei învățături (διδασκαλία) în Biserică. În Epistolele pastorale se pune un accent deosebit pe învățatură (cf. II Tim. 3, 10; I Tim. 5, 20; 4, 11, 16; Tit 1, 9—13; 2, 15), deoarece își făcuseră deja apariția falșii învățători (I Tim. 1, 3—4; 4, 1; II Tim. 2, 14, 16—27 etc.). Din Sfânta Scriptură se învață toate cele cu privire la Iisus Hristos la lucrarea Sa și la mîntuire (Fapte 8, 35; 17, 2), se învață că Evanghelia este împlinirea Scripturilor (Rom. 4, 3—25; Gal. 3, 6—9; 4, 22—31). «Dacă trebuie să știm sau să nu știm ceva, acolo (în Sfânta Scriptură) putem afla... Dacă trebuie a îndrepta ceva sau a înțelege, dacă lipsește ceva sau dacă trebuie să se adauge ceva spre mîngiere, de acolo putem afla», spune Sf. Ioan Hrisostom⁹⁴⁵. «Nimic nu este neclar care să nu se poată lămuri prin dumnezeieștile Scripturi»⁹⁴⁶. Sf. Scriptură este, în al doilea rînd, folositoare «spre mustrare» (πρὸς ἐλεγμόν, hapax legomenon în Noul Testament; cf. Ps. 38, 15; cf. Tit 1, 9, 13). A mostra pe cei ce se abat de la norma morală⁹⁴⁷, dar mai ales de la credință⁹⁴⁸, este o îndatorire pastorală de căpetenie (cf. I Tim. 5, 20; Matei 18, 15; I Cor. 14, 24; Tit 2, 15; II Tim. 4, 2), iar Sfânta Scriptură este cel mai bun temel al mustrării celor ce se arată călcători ai rînduieilor sau învățaturii. «Cuvîntul lui Dumnezeu, spune Sf. Apostol Pavel, e viu și lucrător și mai ascuțit ca orice sabie cu două tăișuri... și destoinic să judece simțirile și cugetările inimii» (Evrei 4, 12). Nimic, deci, nu poate avea forța și înțelepciunea textului scripturistic, în ce privește lucrarea pastorală de mustrare pentru abaterile de la doctrină și de la morală. Desigur, mustrarea urmărește îndreptarea celui ce a greșit și, de aceea, Apostolul îl atenționează pe Timotei asupra posibilității pe care o are la îndemîna de a folosi Sfânta Scriptură «spre îndreptare» (πρὸς ἐπανόρθωσιν). Termenul ἐπανόρθωσις este întrebuintat numai aici în Noul Testament (I Macabei 14, 34; cf. II Macabei 2, 22; 5, 20)⁹⁴⁹ și înseamnă îndreptare, corectare, dar și reabilitare, restabi-

944. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 647.

945. *Ibidem*.

946. Teofilact al Bulgariei, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

947. Teodoret al Cirului, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849; Teodor de Mopsuestia, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 335.

948. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, P. G., LXII, 647; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125; Eutimie Zigabenu, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 335.

949. Verbul ἀνορθῶν = a se îndrepta, se întilnește însă în Luca 13, 13; Fapte, 15, 16; Evrei 12, 12.

lire⁹⁵⁰. Ambrosiaster traduce această expresie grecească prin *ad redintegrationem*⁹⁵¹, iar Ecumeniu comentează : «Spre îndreptarea fraților»⁹⁵². Teodoret referă cuvintele Apostolului la readucerea pe calea cea bună a celui ce a greșit⁹⁵³.

A patra direcție în care se manifestă utilitatea Sfintei Scripturi în ce privește formarea omului educat de Biserică este cea redată prin sintagma : «*Spre înțeleptirea cea întru dreptate*».

Substantivul *παιδεία* înseamnă educație (a copiilor), de unde pedagogie, instrucțiune, mai ales morală și se întâlnește numai aici, în Efes. 6, 4 și în Evrei 12, 5, 7, 8, 11. În toate aceste cazuri termenul *παιδεία* este raportat la modul în care omul credincios este educat de Dumnezeu. Chiar când acest termen exprimă ideea de «certare» din partea lui Dumnezeu, ca în Evrei 12, 5, 8, 11, ca formă a educației religioase și morale, el apare într-un astfel de context, încât prin această certare se arată dragostea lui Dumnezeu, purtarea lui de grijă față de fiii Lui. «Când sînteți fără de certare (*παιδείας*) de care toți au parte, atunci sînteți fii nelegitimi și nu fii adevărați» (Evrei 12, 8). Sfînta Scriptură care este insuflată de Dumnezeu îndeplinește și ea o funcție educativă, de o valoare excepțională pentru că, prin ea, credinciosul cunoaște voia și legea divină, toate acele pilde de exemplară viață, în conformitate cu legea morală pe care credinciosul o află exprimată în cea mai autentică formă a sa numai în Sfînta Scriptură. Cel ce acceptă să fie educat prin Sfînta Scriptură, acceptă de fapt să fie «înțeleptit» de Dumnezeu însuși. «Așadar, spune Sf. Ioan Hrisostom, nu se poate ca omul să fie deplin, fără mîngîierea, fără cunoașterea Scripturilor. În locul meu, zice Apostolul, ai Scripturile ; dacă vrei să afli ceva, acolo vei putea afla»⁹⁵⁴. Conținutul acestei «*înțelepțiri*», echivalent deosebit de potrivit pentru termenul grecesc *παιδεία*, într-un astfel de context, folosit de mult timp în traduceri românești⁹⁵⁵ este «*dreptatea*» (*δικαιοσύνη*), un termen important, des întrebuițat în Noul Testament. Prin acest substantiv se reprezintă Legea morală a Noului Testament (Matei 5, 20 ; 6, 1, 33 ; cf. Matei 5, 6, 10 ; Fapte 13, 10), îndreptarea, adică mîntuirea (Rom. 1, 17 ; 3, 21, 22, 25, 26 ; Gal. 2, 21 ; 3, 6, 21 etc.)⁹⁵⁶.

950. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 505.

951. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., XVII, 522.

952. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229.

953. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849.

954. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 647.

955. Vezi *Biblia sau Testamentul Vechiu și nou*, Buzău, 1856, p. 380.

956. Vezi Pr. Asist. Dr. Vasile Mihoc, *Epistola Sfîntului Apostol Pavel către Galateni, Introducere, traduce și comentariu*, teză de doctorat în Teologie, în rev. «*Studii teologice*», anul XXXV (1983), nr. 3—4, p. 260—261 ; 268—269 ; 288—289.

În Epistolele pastorale, «dreptatea» apare ca desemnând virtutea cu aceiași nume (I Tim. 6, 11 ; II Tim. 2, 22), mîntuirea (II Tim. 4, 8) și Legea cea veche (Tit 3, 5). În textul de care ne ocupăm *δικαιοσύνη*, desemnează, cel mai probabil, virtuțile morale în ansamblu, caracteristice omului drept, așa cum pare să rezulte și din tîlcuirea lui Teodoret : «Ne învață chipurile virtuții»⁹⁵⁷.

Nu este exclus însă ca Sfîntul Apostol Pavel să se fi referit aici la Legea morală cea nouă, descoperită de Mîntuitorul mai ales în Predica de pe Munte, care este conținutul oricărei vieți trăite în duhul adevărului evanghelic.

3, 17. Rezultatul (*ἵνα* = ὅπως) profunde și multilateralei pedagogii a Sfîntei Scripturi este exprimat în cuvintele : «astfel ca omul lui Dumnezeu să fie desăvîrșit». Cuvintele «omul lui Dumnezeu» pot să fie referite, fie la orice credincios în general, căruia, în Epistolele pastorale, i se cere să fie gata spre a săvîrși tot lucrul bun (II Tim. 2, 21 ; Tit 3, 1), fie slujitorului bisericesc căruia i s-a încredințat spre păstorire o comunitate de credincioși și care trebuie să urmeze «dreptatea, evlavia, credința, dragostea» (I Tim. 6, 11). Se pare că, în primul rînd, trebuie să raportăm aceste cuvinte ale Apostolului la slujitorul bisericesc, «slujitorul lui Dumnezeu, casnicul lui Dumnezeu», cum tîlcuieste aceste cuvinte Eutimie Zigabenu⁹⁵⁸. «Dar, dacă Apostolul scria acestea lui Timotei, cum spune Sf. Ioan Hrisostom⁹⁵⁹, cu atît mai mult ni s-ar putea spune nouă».

Adjectivul ἄριστος este întîlnit numai aici în Sfînta Scriptură, ne fiind cunoscut nici în manuscrisele pe papirus⁹⁶⁰. Înseamnă : complet, întreg, total, desăvîrșit (Vulgata îl traduce prin *perfectus*), fiind în parte sinonim cu τέλειος. Această deplinătate, această perfecțiune n-o poate atinge omul, cum spune Sf. Ioan Hrisostom, «fără mîngîierea, fără cunoștința Scripturilor»⁹⁶¹. Omul lui Dumnezeu nu poate să fie decît acela care își petrece viața în conformitate cu Sfînta Scriptură. Prin Sfînta Scriptură, creștinul poate fi în toate privințele desăvîrșit, fie în învățatură, fie în pocăință, fie în aflarea drumului către dreptate, cum spune Teodor de Mopsuestia⁹⁶². Teofilact⁹⁶³ precizează că omul lui Dumnezeu

957. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849.

958. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 335 ; cf. H. Bürki, *op. cit.*, p. 104 ; P. Dornier, *op. cit.*, p. 235 ; F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 507.

959. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650.

960. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 789 ; este întîlnit însă în greaca clasică, *Iliada* ; *Odiseia* XIX, 248 etc.).

961. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650.

962. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 336—337.

963. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXXV, 125.

trebuie să fie desăvârșit în sensul că are o conduită constantă și sănătoasă în toate împrejurările: «Nici în încercările grele să te descurajezi, nici în cele prielnice să te mîndrești». Verbul ἐξαρτίζω al cărui participiu perfect pasiv îl folosește Apostolul aici (ἐξηρτισμένος) este hapax legomenon paulin (în Noul Testament se mai întâlnește numai în Fapte 21, 5)⁹⁶⁴ și înseamnă a fi bine pregătit, bine echipat (pentru o activitate spre a preveni orice surpriză). O astfel de pregătire perfectă a creștinului nu o poate asigura decît contactul cu Sfînta Scriptură, cunoașterea acesteia. Această pregătire este necesară pentru săvîrșirea «oricărui lucru bun» (πάν ἔργον ἀγαθόν; cf. II Tim. 2, 21; I Tim. 5, 10; Tit 3, 1)⁹⁶⁵. Teofilact subliniază că creștinul trebuie să săvîrșească cele bune nu numai într-o privință, ci în toate privințele, aceasta fiind condiția desăvîrșirii⁹⁶⁶. Cel ce cunoaște Sfintele Scripturi și puterea cuprinsă în ele, posedă o călăuză a întregii vieți morale și de aceea, între învățătura deprinsă din acestea și viața trăită în fiecare zi, trebuie să fie o deplină concordanță.

964. Forma ἀίτταρτίζειν este destul de frecventă în epistolele pauline (Rom. 9, 22; I Cor., 1, 10; II Cor. 13, 11; Gal. 6, 1; I Tes. 3, 10).

965. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 61, traduce această expresie paulină prin «orice lucrare a dragoste».

966. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

C. «SLUJBA TA, FĂ-O DEPLIN»

(4, 1—5)

4. 1. *Te rog fierbinte (te conjur) înaintea lui Dumnezeu și a lui Hristos Iisus, Care va să judece viii și morții și întru arătarea Lui și întru Împărăția Lui*; 2. *Propovăduiește cuvîntul, stăruiește cu timp și fără timp, muștră, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare și învățătura*. 3. *Căci va fi un timp cînd nu vor mai suferi învățătura sănătoasă, și, după poftele lor, își vor îngrămădi învățători, desfătîndu-și auzul*. 4. *Și își vor întoarce auzul de la adevăr și se vor îndrepta către basme*. 5. *Tu însă, fii treaz întru toate, suferă răul, fă lucrul evanghelistului, slujba ta fă-o deplin!*

Variante ale textului. Vers. 1. După διαμαρτύρομαι sînt adăugate cuvintele οὐν εἶπω de D¹, K și traduceri siriace etc.; κρινεῖν este înlocuit cu κριναί în F, G, unele manuscrise minuscule (33, 81, 1881, 2495 și altele cîteva); και este înlocuit cu κατα în **N**, D², Ψ, Vulgata Clementină, Sahidică; και e atestat de **N**^{*}, A, C, D^{*}, F, G și minusculele 6, 33, 1175, 1739, unele manuscrise ale Italei și Vulgatei, Bohairica; Varianta και este însușită de toate edițiile critice ale Noului Testament grecesc, fiind varianta cea mai dificilă. Vers. 2. Ordinea cuvintelor επιτιμησον, παρακαλεσον este inversată în **N**^{*}, F, G, 1739, 1881, traduceri latine, varianta fiind preferată de Tischendorf. Vers. 3. În loc de ιδίας επιθυμίας, varianta atestată de cele mai bune izvoare (**N**, A, C, D, F, G, P, Y, 33, 81, 104, 365, 630, 1175, 1739, 1881, 2495 etc.), în K și în ediția critică a lui von Soden aflăm επιθυμίας τας ιδίας. Vers. 5. După κακοπαθησον (care este omis în **N**^{*} și în unele manuscrise ale Vulgatei) sînt adăugate cuvintele ως καλος στρατιωτης Χριστου Ιησου (Ca un bun ostaș al lui Hristos Iisus), în A (Alexandrinus).

4, 1. Ultima Epistolă a Sfîntului Apostol Pavel se apropie de sfîrșit. Incepută sub semnul unor mișcătoare și gingașe sentimente de dragoste, prețuire și încredere în Timotei, cel mai iubit ucenic al Sf. Apostol Pavel (cf. 1, 2—5), Epistola a II-a către Timotei capătă, către sfîrșit forma unui adevărat testament spiritual al Apostolului neamurilor, punînd accentul pe cele mai de seamă îndatoriri care revin păstorului Bisericii. După cum sublinia și în comentariul la prima Epistolă către Timotei (6, 13—14), Sfîntul Ioan Hrisostom⁹⁶⁷ menționează aici faptul că Sfîntul Apostol Pavel îl atenționează pe ucenicul său iubit asupra îndatoririlor ce-i revin, însă acum, Timotei este conjurat prin reamintirea judecății înaintea căreia trebuie să mergem toți, să-și îndeplinească neabătut atribuțiunile de păstor spiritual al Bisericii. Acest ultim apel adresat de Apostolul neamurilor lui Timotei este mai solemn și mai fierbinte decît cele făcute în această Epistolă mai înainte (cf. 1, 6, 8, 13; 2, 1—3, 8, 14; 3, 14), Apostolul rezumă întregul conținut al Epistolei și accentuează asupra celei mai de seamă laturi a slujirii preoțești: propovăduirea adevărului evanghelic (vers. 2).

967. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650—651.

Verbul διαμαρτύρομαι înseamnă a mărturisi în chip public și festiv, a depune mărturie, a conjura și este folosit de Apostolul neamurilor pentru a aminti conținutul predicii sale (I Tes. 4, 6) și pentru a atrage atenția în modul cel mai serios lui Timotei (I Tim. 5, 21) sau pentru a-l îndemna ca el însuși să disciplineze pe cei ce se certau pe cuvinte (II Tim. 2, 14). În antichitate «diamartiria» avea loc îndeosebi în cazul unor proceduri succesoriale în care depunerea unei mărturi era indispensabilă pentru stabilirea adevărului, mai cu seamă când mărturia era depusă prin invocarea divinității⁹⁶⁸. De aci, solemnitatea și forța deosebită a folosirii de către Apostol a acestui verb atât de expresiv, mai cu seamă când este urmat de o serie de imperative (vezi vers. 2). Timotei este conjurat înaintea lui Dumnezeu-Tatăl și a lui Hristos Iisus (cf. I Tim. 5, 21 ; 6, 13), pe care îi ia ca Martori, pentru ce are să-i comunice ucenicului său în continuare⁹⁶⁹, căci orice slujitor al lui Dumnezeu, dă socoteală înaintea Acestuia de felul în care își îndeplinește slujirea (cf. Luca 16, 2). Așa cum notează Sf. Ioan Hrisostom⁹⁷⁰, Apostolul obține un efect și mai puternic, prin evocarea Judecății de Apoi pe care o va face Domnul nostru Iisus Hristos. Folosirea verbului μέλλω cu infinitivul (κρίνειν) echivalează cu o perifrază pentru viitor⁹⁷¹, timpul în care Hristos va face judecata din Urmă. Iisus Hristos va veni să judece simultan pe toți oamenii, «viii și morții», care vor învia la Parusie (Matei 25, 31 ; Luca 18, 8 ; Ioan 5, 27, 29 ; I Cor. 15, 21—52 ; I Tes. 5, 16—17 ; Apoc. 20, 12 ș.u.). Această formulare care s-a păstrat în Simboalele de credință pare kerigmatică, fiind folosită, fără îndoială, în mod curent în veacul apostolic în predica creștină, ca și în mărturisirile de la Sfântul Botez (cf. Fapte 10, 42 ; 17, 31 ; I Petru 4, 5). Învățătura că Mîntuitorul va face Judecata Universală este pretutindeni exprimată în cărțile Noului Testament (vezi de ex. Matei 25, 31, 34 ș.u. ; II Cor. 5, 10 etc.), această putere fiindu-I dată de Dumnezeu-Tatăl (Ioan 5, 22). Prin sintagma «va să judece viii și morții» se afirmă, în primul rînd, universalitatea Judecății, care se mai numește, pentru aceasta, și universală, căci «Se vor aduna înaintea Lui (a lui Hristos ca Judecător) toate neamurile» (Matei 25, 32). Judecata din Urmă va avea în primul rînd caracter universal, deoarece Iisus Hristos va judeca pe cei drepti, ca și pe cei păcătoși, cum tilcuiește Sf. Ioan Hrisostom cuvintele Apostolului⁹⁷². Dar același mare Părinte al Bisericii precizează imediat : «Pe cei duși de la noi și pe cei ce sînt acum, căci mulți vor fi prinși fără de veste (la Parusie), fiind încă vii»⁹⁷³ (cf. I Cor. 15, 51). Judecarea celor morți și a celor vii este un alt aspect al universalității Judecății din Urmă... Se înțelege, așa cum subliniază Teodoret al Cirului⁹⁷⁴, că cei morți vor fi înviați la Parusie pentru a putea fi judecați.

968. L. Gemet, *Droit et société dans la Grèce antique*, Paris, 1955, p. 83 ș. u. cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 798.

969. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650—651.

970. *Ibidem* ; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

971. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 798.

972. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650 ; Cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229 ; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 125.

973. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650.

974. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849, 852.

Prin ἐπιφάνεια trebuie să înțelegem, așa cum explică toți comentatorii din epoca patristică⁹⁷⁵, Parusia Domnului, venirea a doua a lui Hristos la sfârșitul veacurilor (cf. I Tim. 6, 14; II Tim. 4, 8; Tit 2, 13).

Acești comentatori au în textul pe care-l explică varianta textuală κατὰ τὴν ἐπιφάνεια» căreia îi dau un înțeles temporal, urmînd pe Sf. Ioan Hrisostom care spune: «Cînd anume (va judeca)? La Arătarea Sa cea întru slavă, cea împreună cu Împărăția...». Sf. Ioan Hrisostom însă nu numai că nu exclude înțelesul susținut de varianta: καὶ τὴν ἐπιφάνεια», care este și cea mai bine atestată de manuscrise și acceptată de aproape toate edițiile critice ale Noului Testament în limba greacă. De aceea Sfîntul Părinte adaugă: «Sau poate că (Apostolul) zice: «Te rog fierbinte (διαμαρτύρομαι) întru Arătarea și Împărăția Lui. Întru acestea dau mărturie»⁹⁷⁶. Cu alte cuvinte, Timotei este conjurat de Sfîntul Apostol Pavel nu numai înaintea lui Dumnezeu și a Domnului nostru Iisus Hristos, dar și pentru Parusia și Împărăția Sa, cînd toate se vor vădi în întregul lor adevăr⁹⁷⁷.

Parusia va fi un eveniment care va arăta slava Fiului și puterea Lui, căci atunci «va veni Fiul Omului întru slava Sa și toți sfinții îngeri cu El; și atunci va ședea pe scaunul slavei Sale» (Matei 25, 31). Sf. Ioan Hrisostom numește această venire a Domnului «Arătarea Sa cea întru slavă»⁹⁷⁸. Legată de Parusie și de Judecată ne apare și Împărăția lui Hristos căci, cum precizează un comentator mai nou: «Cu Epifania începe și Împărăția»⁹⁷⁹. Prezentă în chip tainic în și prin Biserică (cf. Col. 1, 13), Împărăția lui Hristos se va arăta întru putere și în mod deplin la Parusie (Matei 16, 28; Luca 23, 42), ea fiind îndeosebi legată de sălășluirea laolaltă într-însa a celor drepti care au primit cununa sfințeniei de la Hristos, Întemeietorul și Cîrmuitorul ei (cf. I Cor. 6, 9; 15, 50; Gal. 5, 21; Efes. 5, 5; I Tes. 2, 12; II Tes. 1, 5). Amintirea în acest context a Judecării și Parusiei este, fără îndoială, de natură să sublinieze exigențele puse înaintea unui slujitor bisericesc, dar, în același timp, evocarea Împărăției în același context accentuează ideea de răsplată a celor care își îndeplinesc cu fidelitate slujba lor: ei vor sta laolaltă cu Mîntuitorul în această Împărăție (Matei 25, 34; II Tim. 2, 12; Apoc. 5, 10; 20, 4, 6; 22, 5).

4, 2. După cuvintele din versetul 1, în care Apostolul conjură pe Timotei în mod solemn înaintea lui Dumnezeu și a Domnului nostru Iisus Hristos, era de așteptat, desigur, să fie menționat și motivul pentru care se procedează astfel. Motivul acestei pregătiri speciale a lui Timotei este primirea celei mai de seamă învățături, pe care Apostolul are să i-o dea acum cînd sfârșitul lui martiric este aproape: κήρυξον τὸν λόγον adevăratul testament paulin, un rezumat al tuturor Epistolelor pastorale,

975. Sf. Ioan Hrisostom, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650; Teodoret, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 849; Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 126 etc.

976. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650.

977. Cf. P. Dornier, *op. cit.*, p. 236; L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 511; A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 220.

978. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 650.

979. E. Pax, *Ἐπιφάνεια: Ein religionsgeschichtlicher Beitrag zur biblischen Theologie*, München, 1955, p. 237; cit. la N. Brox, *op. cit.*, p. 263.

un adevărat imperativ categoric al slujirii preoțești. Verbul $\kappa\upsilon\rho\acute{o}\sigma\sigma\epsilon\iota\nu$ al cărui imperativ este folosit aici, înseamnă a proclama cu glas tare, a încunoștiința în chip public și lămurit, făcând parte din aceeași familie de cuvinte cu $\kappa\eta\rho\upsilon\gamma\mu\alpha$, *propovăduire* (cf. Rom. 16, 25; I Cor. 1, 21; II Tim. 4, 17; Tit 1, 3) și cu $\kappa\eta\rho\upsilon\acute{\xi}$, *propovăduitor* (cf. I Tim. 2, 7; II Tim. 1, 11), cuvinte-cheie ale vocabularului prin care e descrisă lucrarea apostolică și preoțească. Acest verb nu se mai întâlnește în Epistolele pastorale decât în I Timotei 3, 16, unde citim că «Taina dreptei credințe... s-a propovăduit între neamuri» (cf. Matei 10, 27), adică în întreaga lume, conform poruncii Mântuitorului (Matei 28, 19). Deci prima și cea mai de seamă îndatorire a lui Timotei este de a propovădui, de a mărturisi în public dreapta credință. Obiectul propovăduirii este $\acute{o}\ \lambda\acute{o}\gamma\omicron\varsigma$ = *cuvîntul*, adică Evanghelia⁹⁸⁰, numită «cuvîntul adevărului» (II Tim. 2, 15), «cuvîntul cel credincios al învățăturii» (Tit 1, 9), cuvintele credinței» (I Tim. 4, 6), «cuvintele sănătoase» (I Tim. 6, 3). Propovăduirea sau mărturisirea în public a acestui cuvînt, nu a unor învățături lumești sau invenții personale⁹⁸¹, este prima îndatorire a unui Apostol (I Cor. 1, 17; 9, 16). Propovăduirea Evangheliei trebuie făcută pe față, în văzul și auzul tuturor (Tit 1, 3), ea deosebindu-se de infiltrările în ascuns și, prin acestea, dubioase, ale falșilor învățători, care «vinează» ascultători prin case sau locuri ascunse (II Tim. 3, 6). «Ce îl îndatorează? (pe Timotei), întreabă Ecumeniu. Să nu țină ascuns cuvîntul, ci să-l propovăduiască»⁹⁸².

Seria imperativelor continuă: «*Stăruiește cu timp și fără timp*». Verbul $\acute{\epsilon}\phi\iota\sigma\tau\alpha\mu\alpha\iota$ (hapax paulin; intransitiv) înseamnă mai întii a interveni, a apare pe neașteptate, cînd e nevoie. Folosirea aoristului imperativ echivalează cu atenționarea lui Timotei, în sensul de a fi permanent la datorie «nu numai pentru a predica, ci și pentru a-și îndeplini orice îndatorire a misiunii sale»⁹⁸³. Apostolul cere lui Timotei o mare atenție și mai ales promptitudine (cf. Luca 21, 34; I Tes. 5, 5), în intervențiile sale ca episcop al Efesului, trebuind să fie permanent în alertă. Timotei trebuie să lucreze, să acționeze, să intervină «*cu timp și fără timp*» ($\acute{\epsilon}\delta\chi\alpha\iota\rho\omega\varsigma$ $\acute{\alpha}\chi\alpha\iota\rho\omega\varsigma$, fără conjuncția completativă $\kappa\alpha\iota$), locuțiune cvasi proverbială, energică, însemnînd continuu, permanent. Lipsa copulei ne duce cu gîndul la o formulare în limba latină de felul: «*volens nolens*»⁹⁸⁴. Interpretînd această expresie paulină, Sf. Ioan Hrisostom precizează: «Să nu ai un timp hotărît, ci mereusă ai timp; nu numai în timp de pace, nu numai în timp de liniște, nici numai șezînd în biserică, iar în timp de primejdii ascunzîndu-te..., ci pururea... nu înceta a-mustra»⁹⁸⁵. Cîțiva comentatori moderni raportează cuvintele Apostolului și la primitorii propovăduirii care pot să se afle în împrejurări favorabile sau nefavorabile, pregătiți sau mai puțin pregătiți să primească adevărul evanghe-

980. Cf. F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 508; P. Dornier, *op. cit.*, p. 236.

981. Cf. I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 337.

982. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

983. P. Dornier, *op. cit.*, p. 237.

984. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 799.

985. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 651; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 229; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

lic⁹⁸⁶. Timotei și ceilalți slujitori bisericești au în Apostolul neamurilor un excelent exemplu în ce privește predicarea cuvîntului evanghelic. El a propovăduit nu numai în sinagogă, ci și în agora, în timpul cît a fost închis, cît s-a aflat pe mare, în corabie, înaintea proconsulului și a barbarilor. Izvorul, cum spune Sf. Ioan Hrisostom, curge mereu, chiar dacă nu vin mulți să ia apă din el. Astfel este și Cuvîntul lui Dumnezeu⁹⁸⁷. El curge mereu de pe buzele slujitorilor bisericești, chiar dacă numai un mic număr de ascultători trag foloase de pe urma lui⁹⁸⁸. Ambrosiaster subliniază, pe bună dreptate, că slujitorul bisericesc trebuie să predice cu asiduitate⁹⁸⁹.

Timotei, ca orice slujitor bisericesc trebuie să fie permanent pregătit să intervină nu numai prin propovăduirea cuvîntului, ci și prin muștrare și prin certare, atunci cînd este cazul. De aceea seria imperativelor continuă : «*Mustură, ceartă, îndeamnă cu toată îndelunga răbdare și învățătura*». Verbul ἐλέγχο este folosit în Noul Testament cu sensul de a certa, a muștra, a dojeni, a aduce la ordine (cf. Matei 18, 15 ; Luca 3, 19) ; a da pe față, a da în vileag (Ioan 3, 20 ; 8, 46 ; 16, 8 ; I Cor. 14, 24). În Epistolele pastorale, acest verb este folosit numai în sensul de a muștra, a dojeni mai ales pe cei ce păcătuiesc (I Tim. 5, 20), pe cei potrivnici (Tit 1, 9), pe cei care nu dovedesc o poziție fermă în afirmarea adevărului (Tit 1, 13). În Tit 2, 15, ca și în II Tim. 4, 2, acest verb este folosit de autorul sfînt pentru a defini o latură a activității pastorale a preotului, aceea de a manifesta o permanentă grijă față de purtarea, care uneori poate să nu fie cea mai potrivită, a credincioșilor săi. Acest verb ne sugerează ideea de apel la conștiința căruia îi este adresată muștrarea⁹⁹⁰, aceasta fiind o primă treaptă a posibilității de intervenție a păstorului spiritual în fața unei abateri a credinciosului de la o purtare corectă. O intervenție mai decisă a slujitorului bisericesc față de o abatere, desigur mai gravă, de la dreapta învățătură sau de la conduita morală, este sugerată de verbul ἐπιτιμάω (hapax paulin al căruia orist imperativ este întrebuintat în textul nostru). Este însă foarte des întrebuintat în Evangheliile sinoptice, unde îl întîlnim folosit în sensul de a porunci (Matei 12, 16 ; 16, 20 ; Marcu 8, 30), de a certa (Matei 17, 18 ; Marcu 1, 25 ; 3, 12 ; Luca 4, 35 ; 8, 24 ; 9, 21 ; 17, 3). În textul nostru verbul înseamnă desigur, a certa pe cel ce a greșit, dar spre îndreptare (cf. Luca 17, 3 ; II Cor. 2, 6). Certarea are însă un caracter individual ; ea trebuie aplicată într-un caz concret și unei persoane anume⁹⁹¹. Sf. Ioan Hrisostom tilcuiește laolaltă cuvintele Apostolului din acest verset, legînd într-un tot unitar îndrumările date lui Timotei aici⁹⁹². Din permanența propovăduirii care nu trebuie în nici o împrejurare și sub

986. H. v. Soden, *op. cit.*, p. 202 ; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506 ; cf. și C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 799 ; L. Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 511 ; N. Brox, *op. cit.*, p. 263 ; Eutimie Zigabenu, *Com. la II Tim.*, cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 388.

987. *Hom. III in Laz. et Div.*, cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 799, cf. și H. Bürki, *op. cit.*, p. 109.

988. A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 224.

989. *Com. la II Tim.*, Migne, P. L., XVII, 522.

990. H. v. Soden, *op. cit.*, p. 202, cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

991. *Ibidem*.

992. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 651.

nici un motiv să fie întreruptă, din permanenta veghe în care trebuie să se afle păstorul bisericesc spre a putea să intervină în orice moment cînd împrejurările o impun, trebuie să decurgă și acele contacte personale cu credincioșii care trebuie muștrați sau certați sau îndemnați cu îndelungă răbdare, cînd este cazul. Sfîntul Părinte insistă că certarea să vină după muștrare și numai «cînd se va dovedi fapta»⁹⁹³, adică în fața unor evidențe. Numai după muștrarea continuă își are timpul său «epitimia» sau certarea⁹⁹⁴. Astfel procedează și medicii, spune marele Părinte și Dascăl al Bisericii: «Numai după ce bolnavul își spune durerea, dau și ei medicamentul, iar, dacă va lipsi una din acestea două, cealaltă devine inutilă. Dacă vei pedepsi, fără să muștri, vei părea de nesuferit și nimeni nu poate răbda aceasta; dar după ce ai dovedit abateră, atunci va fi primită și muștrarea și certarea». Această completă și subtilă pedagogie, care comportă o permanentă încordare, eforturi și purtare de grijă, își găsește expresia în cuvîntul Apostolului: «*Îndeamnă cu toată îndelunga răbdare*». Verbul παρακαλέω al cărui aorist imperativ este întrebuițat de Apostol aici, înseamnă a îndemna, a sfătui, a mîngîia (cf. Matei 2, 18; 5, 4; 26, 53; Marcu 5, 10, 12, 17; Luca 3, 18; 7, 4; 15, 28 etc.). În Epistolele pastorale, este folosit în sensul de a îndemna, a sfătui (I Tim. 1, 3; 2, 1; 5, 1; 6, 2; Tit 1, 9; 2, 6, 15). Această lucrare de îndemn și de sfătuire a credincioșilor, ca și acțiunea de muștrare și certare au drept caracteristică de bază «*toată îndelunga răbdare și învățătura*», calificînd și precizînd condițiile în care trebuie să se desfășoare activitatea pastorală a slujitorului bisericesc. «Certarea (pedeapsa) este, cum spune, pe drept cuvînt, Sf. Ioan Hrisostom, ea singură, de nesuferit dacă nu este unită cu îndemnul întru îndelunga răbdare»⁹⁹⁵. Sau, cum spune Teodoret al Cirului: «Aceasta o fac și cei mai învățați dintre medici. Căci mai întîi vindecă boala cea ascunsă, folosindu-se de medicamentele cele mai greu de suportat, pentru că după aceea, să le admnistreze pe cele mai blînde. Deci muștrarea se aseamănă cu tăierea bolii, certarea cu medicamentele cele mai greu de suportat, iar mîngîierea (ή παράκλησις) cu cele blînde»⁹⁹⁶. Muștrarea, certarea și îndemnul sau mîngîierea sînt cele trei trepte ale lucrării pastorale, urmărind ocrotirea unei vieți creștine conforme cu morala evanghelică și a dreptei credințe, atunci cînd aceasta este amenințată de falși învățători, cum se întîmplă adesea. Păstorul bisericesc trebuie să manifeste în toată activitatea sa îndelungă răbdare (μακροθυρία, I Tim. 1, 16; II Tim. 2, 10), care este roada Sfîntului Duh, fiind asociată cu dragostea, pacea, bunătatea, facerea de bine și credința (Gal. 5, 22; Col. 3, 12; cf. II Cor. 6, 6; II Tim. 3, 10). Muștrarea, certarea și îndemnul nu pot să fie făcute «la întîmplare»⁹⁹⁷, zice Sfîntul Ioan Hrisostom, ci pe temeiul învățaturii creștine, vistieria cea bogată în care se poate afla întregul arsenal al argumentelor și dovezilor de care slujitorul bisericesc are trebuință în activitatea sa pastorală. El trebuie să învețe pe cei ce au greșit, în ce fel au păcătuit și

993. *Ibidem*; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

994. *Ibidem*.

995. *Ibidem*.

996. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 582.

997. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 651.

care este natura păcatului și, în același timp, să învețe pe păcătoși ce folos le aduce mustrarea și «epitimia»⁹⁹⁸. Trebuie însă accentuat că întreaga lucrare pastorală a preotului este, în mod esențial didactică și catehetică, întrucât ea comunică o doctrină religioasă și morală (Fapte 2, 42; 5, 28; Tit 1, 9). A cenzura sau a pedepsi greșeala sau fără a-i clarifica caracterul, înseamnă a lăsa intacte rădăcinile răului, care pot oricând lăstări⁹⁹⁹.

4, 3. Lucrarea pastorală și de propovăduire a învățării trebuie îndeplinită fără încetare «cu timp și fără timp», «mai înainte ca aceștia (cei păcătoși) să părăsească drumul cel bun», cum spune Sf. Ioan Hristostom¹⁰⁰⁰: «Fă toate acestea, cât timp ai pe lângă tine pe ucenici de bună voie»¹⁰⁰¹, comentează mai departe același Sfânt Părinte. Și mai înainte (I Tim. 4, 1—2; II Tim. 3, 1), Sfântul Apostol Pavel îi atrăsese atenția lui Timotei asupra unui viitor plin de încercări și de primejdii, în care unii se vor îndepărta de la învățătura sănătoasă, căreia îi vor sta împotrivă (I Tim. 1, 10; 6, 3; Tit 1, 9; 2, 1). Și aici se referă la același viitor de care se teme pentru ucenicul său apropiat, pentru Biserica întemeiată în Efes și pentru credincioșii acestei înfloritoare comunități din epoca apostolică. «*Va fi un timp*, spune el, *cînd nu vor mai suferi învățătura sănătoasă*». Apostolul îl previne pe Timotei asupra acestui viitor sumbru pentru a-l feri de surprize neplăcute și pentru a-l pregăti să întâmpine acest viitor (cf. 3, 1; 4, 1). Acesta este unul din motivele pentru care Apostolul i-a trimis lui Timotei cele două Epistole care-i poartă numele și îndeosebi pe aceasta din urmă, în care se întîlnesc atîtea îndrumări privind modul în care trebuie să se poarte învățătorul și slujitorul bisericesc față de cele mai neașteptate situații în care poate să fie pus (1, 6, 13, 14; 2, 1, 7, 14—15, 16, 22—25; 3, 1 ș.u.). Conceptul de «timp» (*καιρός*) este uneori raportat de Apostolul neamurilor, în Epistolele pastorale, la momente sau perioade mai lungi din viața Bisericii în care aceasta va fi confruntată cu dificultăți mai ales în ce privește doctrina sa religioasă și morală (I Tim. 4, 1; II Tim. 3, 1; cf. și II Tim. 4, 2). Aceste perioade corespund mai ales vremurilor eshatologice, în care învățătura sănătoasă și morală evanghelică vor fi încălcate. Și aici, Apostolul precizează că: «*nu vor mai suferi învățătura sănătoasă*». Verbul *ἀνέχομαι*, al cărui viitor este folosit aici, este adesea întîlnit în Epistolele pauline cu sensul de aici, acela de a îngădui, a suporta, a răbda, a asculta cu simpatie (I Cor. 4, 12; II Cor. 11, 14; 19—20; Efes. 4, 2; Col. 1, 4; Evrei 13, 22). Cînd este întrebuit cu negația (*οὐκ*), verbul are cel mai adesea, sens de refuz, pur și simplu (Isaia 1, 13)¹⁰⁰². În cazul de față, refuzul se referă la «*învățătura sănătoasă*»; este vorba de învățătura din 3, 10, care este obiectul didahiei (*διδαχή*) din versetul 2 și conținut al Evangheliei. Această învățătură este cea auzită din gura unor propovăduitori autorizați cum este însuși Sfântul Apostol Pavel (II Tim. 1, 13) sau Timotei (2, 2), care constituie o garanție deosebită a

998. Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

999. C. Spicq, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*, vol. II, p. 799.

1000. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 651.

1001. *Ibidem*, Cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

1002. C. Spicq, *Saint Paul. Les épîtres pastorales*, vol. II, p. 800.

autenticității și a obirșiei ei dumnezeiești și a profunzimii ei (cf. Evrei 4, 5). Respingînd învățătura sănătoasă, cei pe care-i are aici în vedere Apostolul neamurilor (subiectul e nedefinit) sînt cei care «după poftele lor, își vor îngrămădi învățători». Poftele proprii (τὰς ἰδίας ἐπιθυμίας, cf. I Tim. 6, 9; II Tim. 22; 3, 6; Tit 2, 12; 3, 3) exclud criteriul adevărului și autenticității, constrîngător și îndatorînd la conformare. În schimb, se face loc unui apetit după senzațional și după un nou îndoielnic (cf. Fapte 17, 21). Cei ce gîndesc astfel își caută alți învățători, ale căror concepții morale și despre viață sînt mai puțin exigente decît cele ale moralei evanghelice și ale doctrinei creștine și care, în același timp, satisfac și cerințele unei anumite mode trecătoare (cf. 2, 16; 3, 7). E de la sine înțeles că fiecare din acești așa-zisi învățători nu vor reține prea mult atenția acestor oameni, ci vor fi schimbați fără încetare, unul înlocuind mereu pe celălalt. Aceasta este ideea pe care o exprimă verbul ἐπιωρεῖω (hapax legomenon biblic; dar cf. ωρεῖται, în Rom. 12, 20; II Tim. 3, 6) care înseamnă a îngrămădi, a aduna grămădă, a înghesui, avînd aici sens ironic, peiorativ¹⁰⁰³. De aceea, pe bună dreptate, un exeget mai nou traduce: «își dau dascăli după dascăli»¹⁰⁰⁴. «Mulțimea dascălilor celor îndoielnici a învederat-o prin cuvîntul ωφόσουςιν (își vor îngrămădi)», spune Sf. Ioan Hrisostom¹⁰⁰⁵. Succesiunea aceasta a așa-zisilor învățători, nu poate să conducă decît la satisfacții superficiale, căci aceștia nu minuiesc decît cuvinte care nu slujesc un conținut bogat în învățături, ca predica creștină. Într-un cuvînt, ascultătorii acestor așa-zisi dascăli, nu obțin nimic altceva decît o desfătare a auzului. Verbul κνήθομαι (hapax legomenon biblic), înseamnă a scărpinga, a gîdila, zgîria, sau figurat, a linguși, a flata. Acest verb și-a aflat o foarte bună echivalență în Vulgata, unde este tradus prin «pruriente»¹⁰⁰⁶, care înseamnă mîncărime (a urechii), deci pasiune, plăcere exacerbată (cf. ἐπιθυμία, supra). Este bună explicația dată expresiei pauline κνήθόμενοι τῇ ἀκοῇ de un specialist recunoscut în ce privește vocabularul grecesc al Noului Testament¹⁰⁰⁷, care face precizarea: «să gîdile agreabil urechea prin învățături noi». Tîlcuind aceeași expresie, Sf. Ioan Hrisostom arată că acești dascăli despre care vorbește aici Apostolul vor grăi pentru plăcerea (ascultătorilor), căutînd să le încînte auzul¹⁰⁰⁸. Această înclinație a unora către o vană încîntare a auzului își are, desigur, obirșia în jocul de cuvinte atît de inutil al sofistilor, pe care Clement Alexandrinul îl descrie astfel: «Gîdilă și măgulesc... auzul celor care doresc cu tărie să fie măguliți; scot din gura lor rîu de cuvinte, dar fără pic de

1003. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 801; cf. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

1004. P. Dornier, *op. cit.*, p. 238.

1005. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 659; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128.

1006. *Novum Testamentum Graece et Latine, Deutsche Bibelgesellschaft*, Stuttgart, 1979, p. 555.

1007. Walter Bauer, *op. cit.*, col. 864.

1008. *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXII, 651; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXIX, 232; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., CXXV, 128; Teodoret al Cirului, *Com. la II Tim.*, Migne, P. G., LXXXII, 852.

minte»¹⁰⁰⁹. Prin ἀκοή trebuie să înțelegem, cum s-a putut deja deduce în cele de mai sus, atât simțul auzului (I Cor. 12, 17), cât și urechea ca organ al acestui simț¹⁰¹⁰ (Marcu 7, 35; Luca 7, 1; Fapte 17, 20).

4, 4. O urmare imediată a frecventării acestui fel de dascăli este aceea că cei ce procedează astfel «își vor întoarce auzul de la adevăr». Verbul ἀποστρέφω al cărui viitor este întrebuințat aici, se mai întâlnește în Epistolele Sfintului Apostol Pavel, numai în Romani 11, 26; Evrei 12, 25; II Tim. 1, 15 și Tit 1, 14, avînd înțelesul de a se îndepărta, a se lepăda. Interesant este faptul că în Epistola către Tit, acest verb este întrebuințat într-un context asemănător aceluia din textul de care ne ocupăm: «Să nu dea ascultare basmelor iudaicești și poruncilor unor oameni care se întorc de la adevăr». În măsura în care cei vizați de Apostol «își vor întoarce auzul de la adevăr» și-l vor «îndrepta către basme». Verbul ἐκτρέπωμαι (aici la viitor) înseamnă a se îndrepta, a se întoarce cu fața către. Este folosit de Sf. Apostol Pavel numai în Epistolele pastorale (I Tim. 1, 6; 5, 15; 6, 20) și în Epistola către Evrei (12, 13). În I Timotei 1, 6, Apostolul folosește acest verb pentru a desemna pe cei ce, rătăcind de la ținta poruncii care este «dragostea din inimă curată», «s-au întors spre deșartă vorbire». Este limpede că, și în versetul 4, opoziția avută în vedere de Apostol este cea între «adevăr» și «basmе». Or, în Epistolele pastorale, această opoziție este o temă fundamentală (I Tim. 1, 4; 4, 6—7; 6, 3—4; 20—21; II Tim. 2, 16; Tit 1, 14). Din I Timotei 1, 4, unde termenul «basmе» este urmat de «nesfîrșite genealogii» și din Tit 1, 14, unde acestea sînt numite «iudaicești», rezultă că aceste basme sau mituri își au obirșia în unele cercuri de creștini proveniți dintre iudei (cf. Tit 1, 10). Dar, din I Timotei 4, 7 se constată ca și în textul nostru, că aceste basme își pot avea proveniența în istorisirile fantastice și mitologice (cf. «basmеle cele lumeste și băbești» din I Tim. 4, 7) care aveau o largă circulație în antichitatea greacă și elenistică¹⁰¹¹ și, deci, și în Efes, unde Timotei își desfășura activitatea în calitate de episcop. În orice caz, termenul μῦθος, care nu se întâlnește în Noul Testament, decît în Epistolele pastorale (I Tim. 1, 4; 4, 7; Tit 1, 14; II Tim. 4, 4) și în II Petru 1, 16 are întotdeauna înțelesul de învățătură străină adevărului creștin¹⁰¹². Mitul este, prin caracterul său iluzoriu și ireal, opus adevărului credinței (Tit 1, 14). Mitul este opus în general istoriei, fiind atemporal, anti-istoric, și petrecîndu-se în afara timpului concret al istoriei¹⁰¹³. În Creștinism, dimpotrivă, faptele mintuitoare se petrec în istorie, căreia îi dau un sens, revelîndu-i rolul și existența într-o perspectivă eshatologică. «În aceasta rezidă originalitatea Creștinismului în comparație cu alte religii. Religiiile de mistere, religiiile sincretiste pornesc de la un

1009. Clement Alexandrinul, *Scrieri*, partea a II-a, *Stromatele*. *Stromata I*, cap. III, 22, 5, Migne, P. G., 712, trad. Pr. D. Fecioru, col. «Părinți și scriitori bisericești», 5. Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1982, p. 22.

1010. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

1011. C. Spicq, *op. cit.*, vol. I, p. 94.

1012. *Ibidem*, p. 93.

1013. Oscar Cullmann, *Le mythe dans les écrits du Nouveau Testament*, în «Études de Théologie biblique», Neuchâtel, 1968, p. 139.

mit atemporal... Creștinismul primar pornește de la istorie și rămâne strict în planul timpului chiar când interpretează istoria»¹⁰¹⁴. Sfântul Apostol Pavel a înțeles în profunzime opoziția ireconciliabilă dintre adevărul creștin care s-a produs în istorie și mit care este antiistorie, între creștinism, care este adevărul lui Hristos, Logosul întrupat și păgânism, o religie a mitului prin excelență¹⁰¹⁵. Cu toate că se împărtășiseră de adevărul evanghelic, unii creștini din Efes erau în pericol să se întoarcă la mituri, care, cum se poate constata, aveau o deosebită capacitate de rezistență și chiar o oarecare forță de atracție (cf. Tit 1, 14; II Petru 1, 16). În comentariul la acest text, Sf. Ioan Hrisostom notează că Apostolul îi atrage atenția lui Timotei asupra acestor evenimente, care se vor produce în viitor, nu pentru a-l întrista, ci pentru a nu fi surprins de apariția lor și pentru a fi mereu de veghe, întrebându-și timpul cum se cuvine¹⁰¹⁶.

4, 5. După ce a descris în versetele 3—4, unele evenimente care se vor produce în viitor, prin expresia *ὁ δὲ «tu însă»* (cf. 3, 10, 14) își întoarce cuvântul din nou către Timotei căruia îi cere, în primul rînd: «*fii treaz întru toate*». Verbul *ῥῆπε* este imperativul de la *ῥῆφω* care înseamnă a fi lucid, a fi treaz, a fi sobru. Sfântul Apostol Pavel mai folosește acest verb numai în I Tesaloniceni (5, 6, 8; Cf. I Petru 1, 13; 4, 7; 5, 8). În pericopa 5, 6—11 din I Tesaloniceni, Apostolul neamurilor dezvoltă această temă a vegheii continue: «să nu dormim ca și ceilalți (copiii nopții și ai întunericului, cf. I Tes. 5, 5), ci să priveghem și să fim treji» (5, 6). Această stare de trezvie și de luciditate este cerută și de Mîntuitorul fie direct (Matei 25, 13), fie prin intermediul unor parabole ca a celor zece fecioare (Matei 25, 1—12), aceasta fiind o stare permanentă a creștinului, care trăiește cu nădejdea Parusiei, evenimentul care va pune început veacului viitor, desăvîrșind lucrarea mîntuitoare săvîrșită de Hristos. Timotei, ca orice slujitor bisericesc, în general, trebuie să rămînă treaz, nu numai în ce-l privește pe el, ci și în ce privește turma cuvîntătoare ce i s-a încredințat spre păstorie. Pe aceasta trebuie s-o ferească de orice amenințare, venind din partea dascălilor mincinoși, a lupilor răpitori, a falselor învățături. Acesta este sensul expresiei «*întru toate*» (ἐν παντί). Sf. Ioan Hrisostom, tîlcuind cuvintele: «Tu însă fii treaz întru toate», spune: «Ai văzut că pe toate le-a prevăzut? Precum Hristos zicea către sfîrșit: «Căci se vor ridica Hristoși mincinoși și prooroci mincinoși» (Matei 24, 24), tot astfel a făcut și Pavel înainte de a adormi»¹⁰¹⁷.

Este pentru a treia oară cînd Apostolul îi cere lui Timotei în această Epistolă, să îndure suferința, să pătimească «*pentru Evanghelie*» (1, 8), «*ca un bun ostaș al lui Hristos*» (2, 3). Aici Apostolul îi cere lui Ti-

1014. *Ibidem*, p. 139—140.

1015. Cf. A. H. Krappe, *Mythologie universelle*, Paris, 1930; cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. I, p. 94.

1016. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 651; cf. și Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 232; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 129.

1017. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 651—652; Cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 129.

motei să sufere răul¹⁰¹⁸, κακοπάθειον fiind aoristul imperativ de la κακοπαθέω (numai aici în Noul Testament; cf. συγκακοπαθέω în II Tim. 1, 8 și 2, 3, folosit, ca și aici, tot la aorist imperativ), care înseamnă a îndura, a suferi răul sau nenorocirea¹⁰¹⁹. Sf. Ioan Hrisostom tâlcuiește: «Tu însă, fii treaz întru toate, «sufere răul», adică ostenește-te, preîntâmpină răul, mai înainte de a se ivi acea vătămare, pune oile în siguranță pînă nu vor mai fi lupi deloc»¹⁰²⁰. Ecumeniu, de asemenea, interpretează: «Luptă cu hotărîre, ostenește-te ca la urechile ucenicilor să ajungă bunele și adevărate învățături, și să îndepărtezi molima de la ei»¹⁰²¹. De aceea, trebuie spus că, îndurînd suferința pricinuită de activitatea dăunătoare a falșilor învățători, el trebuie să se concentreze și mai mult asupra lucrării sale misionare, contextul îndreptățindu-ne să înțelegem verbul în sensul pe care i-l acordă și Vulgata: *labora, lucrînd cū asiduitate*¹⁰²², fără a se lăsa oprit, indiferent de natura dificultăților și piedicilor întîmpinate. Legat de acest sens al verbului amintit, în continuare, Apostolul îi scrie ucenicului așezat episcop în Biserica Efesului: «Fă lucrul evanghelistului». Verbul ποιήσον este tot un aorist imperativ, ca și verbele celelalte din acest verset, ceea ce întărește ideea că indicațiile Apostolului stau sub semnul unei presante necesități impuse de condițiile speciale pe care Biserica le întîmpină din cauza activității potrivnice a dascălilor mincinoși. Termenul εὐαγγελιστής nu e întrebuintat decît în Faptele Apostolilor (21, 8), în legătură cu Filip și în Epistola către Efeseni (4, 11), într-o listă a harismelor. Aici nu are, fără îndoială, sensul tehnic (autor al unei Evanghelii scrise sau de purtător al unei harisme speciale), ci se referă la îndatorirea lui Timotei de propovăduitor al Evangheliei. Pe bună dreptate, deci, un cunoscut exeget modern traduce aceste cuvinte ale Sfîntului Pavel astfel: «Împlinește lucrarea ta de predicator al Evangheliei»¹⁰²³. Această lucrare (ἔργον) este o îndatorire personală a preotului aflat în slujba lui Hristos¹⁰²⁴ (I Cor. 4, 1), a cărui învățătură, lucrare și persoană trebuie să le predice. Această îndatorire este cu deosebire accentuată în Epistola a II-a către Timotei (1, 8, 11; 2, 2, 15; 4, 2). Este de la sine înțeles că lucrul evanghelistului fiind propovăduirea adevărului evanghelic, el înlătură prin însuși acest fapt basmele de care unii creștini se lasă atrași¹⁰²⁵. Sf. Ioan Hrisostom leagă, interpretînd aceste cuvinte ale Apostolului neamurilor, «lucrul evanghelistului», de suportarea răului: «Așadar acesta este lucrul evanghelistului, spune el, să sufere răul și prin sine și prin alții din afară»¹⁰²⁶.

1018. Vezi la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 803, traducerea: «îndură suferința»; cf. și P. Dornier, *op. cit.*, p. 238; «suportă suferința»; F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 512.

1019. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

1020. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652; Cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 129.

1021. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 232.

1022. Cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 802.

1023. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 63.

1024. H. von Soden, *op. cit.*, p. 202; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

1025. F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 510.

1026. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652.

O caracterizare, o concluzie și un rezumat al întregii doctrine pastorale a Apostolului neamurilor sînt cuvintele cu care încheie acest verset: «*Slujba ta, fă-o deplin*» (cf. II Tim. 4, 17). Substantivul *διακονία*, slujire, nu se referă, desigur, aici, la vreo harismă specială, nici la prima treaptă a preoției, ci reprezintă totalitatea îndatoririlor care revin slujitorului bisericesc, fie că se referă la lucrarea sfințitoare, la cea învățătoarească sau la cea pastorală, acest termen avînd, prin bogăția conținutului său (cf. Efes. 4, 12; Rom. 11, 13; II Cor. 4, 1; I Tim. 1, 12; II Tim. 4, 11), o deosebită capacitate de a exprima totalitatea lucrării preoțești. Această diaconie îi revine desigur slujitorului bisericesc care a primit harul preoției prin taina hirotoniei (cf. II Tim. 1, 6; I Tim. 4, 14) și care, prin aceasta, a devenit «ostaș al lui Hristos» (II Tim. 2, 3), căruia i se pot da îndrumări categorice, cum sînt cele exprimate prin imperative ca cele din Epistola de care ne ocupăm (2, 22; 3, 14; 4, 2, 5) și care trebuie privite ca obligatorii, ca porunci primite de un ostaș de la superiorul său¹⁰²⁷. Asupra felului în care trebuie împlinită slujirea preoțească și toate aceste îndrumări apostolice sîntem pe deplin edificați de verbul *πληροφορέω* ales în chip desăvîrșit de marele Pavel în acest scop¹⁰²⁸. Folosit aici tot la aoristul imperativ ca și celelalte verbe din acest verset, acest verb înseamnă a împlini deplin, pînă la sfîrșit (o acțiune, o lucrare)¹⁰²⁹. În Noul Testament se întrebuintează pentru a caracteriza evenimentele în legătură cu Iisus Hristos, deplin adevărate (*πεπληροφορημένων*; Luca 1, 1), o făgăduință în întregime ținută (Rom. 4, 21) sau vestirea de către Sfîntul Pavel a Evangheliei, în mod desăvîrșit împlinită (II Tim. 4, 17). Ideea este aceea a unei plinitudini la care nu se mai poate adăuga nimic¹⁰³⁰. Sf. Ioan Hrisostom precizează că Sfîntul Apostol Pavel cere lui Timotei să-și îplinească deplin îndatoririle, găsind încă un motiv pentru suportarea răului¹⁰³¹. Tot la fel tilcuiește cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel și Ecumeniu, dar el raportează deplina îndeplinire a slujbei lui Timotei la propovăduirea Evangheliei¹⁰³², ca și Teodoret al Cirului¹⁰³³. Eutimie Zigabenui adaugă: «pînă la capăt»¹⁰³⁴. Toate îndrumările Sfîntului Apostol Pavel, toată diaconia care se cere împlinită de Timotei sînt, de asemenea, îndatoriri fundamentale ale oricărui slujitor al lui Hristos, din toate locurile și din toate timpurile.

1027. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 802—803.

1028. *Ibidem*, p. 802.

1029. Cf. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 63, unde acest verb este tradus prin: «Îndeplinește-ți cu fidelitate pînă la sfîrșit» (slujba ta).

1030. P. Dornier, *op. cit.*, p. 240.

1031. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652; cf. și Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 129.

1032. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 232.

1033. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXXXII, 852.

1034. Cit. la I. Knabenbauer, *op. cit.*, p. 340; Cf. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 63.

IV. TESTAMENTUL SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL (4, 6—8)

4, 6. Căci eu acum mă jertfesc și timpul despărțirii mele s-a apropiat. 7. Lupta cea bună m-am luptat, călătoria am săvârșit, credința am păzit. 8. De acum îmi este gătită cununa dreptății pe care mi-o va da Domnul în Ziua aceea, Dreptul Judecător, dar nu numai mie, ci și tuturor celor ce au iubit Arătarea Lui.

Variante ale textului. Vers. 6. În unele manuscrise (D, și altele), unele manuscrise ale Italiei (s, f, t) și în Vulgata Stuttgartensis tipărită în 1975 (ediția a II-a) cuvintele $\epsilon\mu\eta\varsigma$ αναλοσεως înlocuiesc cuvintele : αναλοσεως μου. Vers. 7. În manuscrisele D, Ψ și altele citim $\alpha\gamma\omega\nu\alpha$ του καλον în loc de καλον αγωνα. Vers. 8 $\epsilon\pi\alpha\sigma\iota$ este omis din D*, 6, 1739*, 1881 și altele puține din traducerile latine, siriaca Peșito, Ambrosiaster, Augustin.

Înainte de a transmite lui Timotei ultimele sale dorinți și, deci, înainte de a-și încheia Epistola și, în același timp, șirul Epistolelor sale, Sfântul Apostol Pavel face în aceste trei versete, un adevărat bilanț al întregii sale activități, simțindu-și sfârșitul aproape. Sînt cuvinte ca un adevărat testament, pe care Apostolul îl face înaintea lui Dumnezeu al cărui slujitor a fost neîncetat și pe care, în același timp, îl lasă moștenire lui Timotei și întregii Biserici. El își îndreaptă privirile asupra prezentului (vers. 6), asupra trecutului (vers. 7) și asupra viitorului (vers. 8). Acest scurt «cuvînt de adio» își găsește asemănări cu cel rostit de Iisus în seara Cinei celei de Taină (Ioan 13—18) și cu cel rostit de Sfântul Pavel însuși către preoții din Efes (Fapte 20, 18—35)¹⁰³⁵. Cu toate că Apostolul anunță lui Timotei apropiatul său sfârșit, ceea ce i-a provocat acestuia, fără îndoială, o profundă emoție, impresia generală este una de liniște, de calm, de împăcare, unite cu certitudinea mării creștini, care este destinată celor ce au iubit Arătarea lui Hristos. Sfântul Pavel știe și mărturisește că a trăi sau a muri, acestea sînt pentru el și pentru orice creștin ofrandă adusă lui Hristos (cf. Rom. 14, 8; Filip. 1, 20). În întreaga sa viață de Apostol, Sfântul Pavel a trăit urmînd pilda lui Iisus. Și în moarte, el îl va urma pe Învățătorul său, oferindu-se ca jertfă, fiind deplin conștient că va primi cununa dreptății, ca toți cei ce au iubit Arătarea Domnului.

4. 6. Pînă acum, Apostolul a vorbit despre Timotei (cf. $\acute{\omicron}\nu$, vers. 5) și despre îndatoririle fundamentale care-i revin. Acum revine la sine ($\acute{\epsilon}\gamma\acute{\omega}$)¹⁰³⁶, dar în legătură cu cele de mai înainte ($\gamma\acute{\alpha}\rho$), căci cele ce urmează sînt menite să întregească imaginea unei slujiri pînă la capăt. Această imagine capătă contur și putere de convingere prin arătarea sfârșitului Apostolului care pecetluiește întreaga sa viață. Viața Apostolului nu se sfîrșește oricum, la întîmplare, ci și acest moment, de regulă dureros, subliniază sensul adînc al întregii activități a Apostolului. În această lumină, el poate să spună: «De acum mă jertfesc». Adverbul $\eta\delta\eta$ = acum (cf. I Cor. 4, 8; Rom. 1, 10) arată iminența sfârșitului Apostolului neamurilor. Apostolul folosește pentru a exprima ideea martiriului său doi termeni: $\sigma\pi\acute{\epsilon}\nu\delta\omicron\mu\alpha\iota$ (pasivul verbului $\sigma\pi\acute{\epsilon}\nu\delta\omega$) și sub-

1035. Cf. P. Dornier, *op. cit.*, p. 240.

1036. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

stantivul ἀνάλοσις. Verbul σπένδω (cf. Filip. 2, 17) înseamnă, literal, a face o libație, a oferi ca jertfă o băutură (vin sau ulei) și este folosit în Noul Testament, numai de Sf. Apostol Pavel ca imagine a jertfei înseși (Filip. 2, 17; cf. Sf. Ignățiu Teoforul, *Către Romani*, cap. II)¹⁰³⁷. Când acest verb se folosește la diateza pasivă, ca în acest caz, el semnifică nu numai sfințirea și libațiunea, ci însăși jertfirea ca atare¹⁰³⁸. Imaginea libațiunii este împrumutată din ritualul jertfelor, întâlnit atât la iudei, cât și la păgâni¹⁰³⁹. În Vechiul Testament libațiunea era, în general, o stropire făcută cu vin (Deut. 32, 38; Osea 9, 4) sau ulei (Fac. 28, 18; Miheia 6, 7). Legislația mozaică precizează amănunțit, în ce condiții trebuiau făcute libațiile de vin și ulei, în momentul aducerii jertfei (Exod 29, 40—41; Lev. 23, 13, 18; Numeri 15, 5—10; 28, 7—8; 29, 6—19). Alegerea acestei imagini este semnificativă. Apostolul nu dorește să spună că a ajuns la sfârșitul vieții pur și simplu. El lasă să se înțeleagă că are conștiința că sfârșitul său este o jertfă (cf. Filip. 2, 17). Se poate presupune că Apostolul se referă la credința iudaică, după care moartea martirilor are valoare de jertfă (II Mac. 6, 28—29; 15, 21—22). Sf. Ioan Hristostom, referindu-se la întrebuintarea de către Sfântul Pavel a verbului σπένδομαι într-un astfel de context, spune: «Nu s-a zis «timpul jertfei mele», ci ceva mai mult. Căci din jertfă (θυσίας) nu totul se oferă lui Dumnezeu, pe când din libațiuni (τῆς σπονδῆς), totul se dă lui Dumnezeu»¹⁰⁴⁰.

Pentru a anunța moartea sa, Sfântul Pavel se folosește și de o a doua metaforă: «timpul despărțirii mele a venit». Adverbului ἤδη din prima metaforă îi corespunde, aici, substantivul ὁ καιρός care indică, de asemenea, iminența evenimentului la care Apostolul se referă, ținând seama de faptul că predicatul propoziției (ἐφέστηκεν) este la perfect. Evenimentul însuși, moartea Apostolului, este desemnat prin cuvântul ἀνάλοσις, termen cu o semantică complexă, apt să ne introducă în starea de spirit, în bogăția și profunzimea simțămintelor Apostolului încarcerat la Roma, așteptându-și sfârșitul martiric, căruia îi era destinat. În primul rând, desigur, acest termen este «un eufemism pentru moarte», cum se exprimă un comentator modern¹⁰⁴¹. Dar ἀνάλοσις (hapax legomenon biblic), necunoscut în papirusuri¹⁰⁴², înseamnă eliberare (a unui suflet din corpul în care era încarcerat)¹⁰⁴³, disoluție, descompunere a unui tot în părțile componente, motiv pentru care Fer. Ieronim, în Vulgata, traduce acest termen prin resolutio («et tempus resolutionis meae instat»). În același timp, ἀνάλοσις desemnează acțiunea de a ridica ancora. De aici și metafora unei nave care-și ridică ancora pentru a părăsi

1037. Migne, P.G., V, 806, în *Scrierile Părinților Apostolici*, trad. de Pr. D. Fecioru, Editura Institutului Biblic și de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, București, 1979, p. 175.

1038. Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 506.

1039. P. Dornier, *op. cit.*, p. 240.

1040. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652; cf. Ecumeniu, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXIX, 233; Teofilact, *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., CXXV, 129.

1041. F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 511.

1042. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 804.

1043. *Epictet*, I, 9, 16; *Plutarh, Consol. Apoll.*, 13; cf. J. Dupont, *L'Union avec le Christ suivant Saint Paul*, Bruges, Louvain, 1952, p. 172, cit. la C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 804.

țărml, îndreptîndu-se spre largul mării sau a ostașului sau a călătorului care-și pregătește cortul pentru plecare¹⁰⁴⁴. Chiar dacă termenul ἀνάλοσις nu se întîlnește în noul Testament, verbul ἀναλόω, făcînd parte din aceeași familie de cuvinte, se află în Luca 12, 36 și, mai ales, într-un context identic, în Filipeni 1, 23, un loc paralel al textului de care ne ocupăm, în care Apostolul își exprimă dorința despărțirii de trup, pe cînd aici, această dorință este pe punctul de a i se împlini. În ambele metafore de care se folosește Apostolul spre a-și anunța sfîrșitul, fiind sigur de acest fapt, ca unul care se împărtășea de harul preștiinței, Sfîntul Apostol Pavel lasă să se întrevadă o pace și o liniște, dacă nu chiar o bucurie¹⁰⁴⁵, pe care le trăia pentru sfîrșitul care îi apare ca o eliberare.

4. 7. Ajungînd cu comentariul său la aceste cuvinte, Sfîntul Ioan Hrisostom mărturisește : «De multe ori, luînd în mînă pe Apostol (scierile sale), și gîndindu-mă cu atenție la acest pasaj, am rămas nedumerit, întrebîndu-mă, de ce oare Pavel se mîndrește zicînd : «*Lupta cea bună m-am luptat*. Acum mi se pare că, cu harul lui Dumnezeu, am găsit explicația. Deci, pentru ce oare a spus el acestea ? Pentru că a dorit să mîngie tristețea ucenicului, îndemnîndu-l să fie curajos, căci el se duce spre a-și primi cununa»¹⁰⁴⁶. Se pare că sub semnul acestei remarci a marelui Părinte bisericesc trebuie să fie înțelese cele scrise de Apostolul neamurilor în acest verset și în cel următor.

Caracterizînd pe scurt întreaga sa lucrare apostolică, Sfîntul Pavel o rezumă aici prin trei propoziții ale căror verbe sînt toate la timpul perfect, ceea ce dă ansamblului un caracter de totală împlinire. Prima dintre ele este : «*Lupta cea bună m-am luptat*» (cf. pentru expresie I Tim. 6, 12). Imaginea luptei celei bune (τὸν καλὸν ἀγῶνα) este familiară Sfîntului Apostol Pavel. Această imagine ne poate duce cu gîndul la un ostaș (cf. II Tim. 8, 4) sau la un atlet (cf. II Tim. 2, 5), care, respectînd regulile profesiei lor, își îndeplinesc riguros îndeletnicirile care le revin. Mențiunea cununii (vers. 8) ne îndeamnă mai precis să ne gîndim la un atlet care se luptă în arenă pentru obținerea cununii învingătorului (I Cor. 9, 24—25 ; cf. Filip. 1, 30 ; Col. 2, 1). Desigur, lupta cea bună despre care vorbește aici Sfîntul Pavel este «lupta cea bună a credinței» (I Tim. 6, 12) pe care el a dus-o în toate împrejurările, îndurînd toate lipsurile și persecuțiile (II Cor. 11, 23—27), care nu numai că nu l-au îndepărtat de la țelul său, ci, dimpotrivă, l-au întărit în năzuința de a-și împlini misiunea sa apostolică, toate săvîrșindu-le și suportîndu-le «pentru Evanghelie» (I Cor. 9, 23). Lupta sa a avut întotdeauna un scop, un sens ; ea nu a fost dusă «la întîmplare» (I Cor. 9, 26). De aceea, Sf. Ioan Hrisostom precizează în comentariul său la cuvintele Apostolului : «Cu adevărat lupta este bună, nu cînd încîntă pe privitori, ci cînd este folositoare»¹⁰⁴⁷.

A doua metaforă folosită de Apostolul neamurilor spre a-și caracteriza lucrarea sa misionară este exprimată prin cuvintele : «*călătoria*

1044. Iosif Flaviu, *Antichități iudaice*, 19, 4, 1, cit. la A. Bailly, *op. cit.*, p. 130.

1045. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 64.

1046. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652.

1047. *Ibidem*.

am săvârșit. Termenul *δρόμος* (întilnit în Noul Testament numai aici și în Fapte 13, 25 și 20, 24) înseamnă, nu o călătorie pur și simplu, ci o misiune, o sarcină încredințată (cf. Gal. 2, 2)¹⁰⁴⁸. Această metaforă a călătoriei este cu deosebire expresivă pentru a sublinia enorma energie și activitate desfășurată de Sfântul Apostol Pavel, pentru a-și împlini «slujba» sa (Fapte 20, 24). «Întreaga lume a colindat-o, spune Sf. Ioan Hrisostom, începînd din Galileia și Arabia și mergînd pînă la marginile pămîntului. Așa încît de la Ierusalim și din ținuturile de primprejur pînă în Iliric, am împlinit propovăduirea Evangheliei lui Hristos» (Rom. 15, 19), întreaga lume ocolind-o... și peste mii de piedici trecînd»¹⁰⁴⁹. Ideea de efort și de permanentă încordare în vederea îndeplinirii misiunii apostolice comparată cu o lungă și istovitoare cursă este redată de verbele «a alege» și «a osteni», folosite de Apostol în Epistola către Filipeni (1, 14; cf. și 3, 12—14). Verbul *τετέλεκα* (perfectul de la *τελέω*) are un dublu sens, acela de a împlini toate prescripțiunile și exigențele unei misiuni (Luca 2, 39; 24, 44) și de a le realiza (Luca 12, 50); acesta a fost și ultimul cuvînt al lui Iisus: «săvârșitu-s-a» (Ioan 19, 30). «Această călătorie, spune Sf. Ioan Hrisostom, pe care Sfântul Pavel a făcut-o aici, pe pămînt, este mai curată decît aceea pe care soarele o face pe cer»¹⁰⁵⁰.

Este dificil de precizat sensul exact al cuvintelor: «*Credința am păzit*». Numeroși comentatori¹⁰⁵¹ înțeleg aici termenul «*credință*» (*πίστις*) în sensul de depozit, de învățătură curată care trebuie păzită de orice răstălmăcire. Alți comentatori¹⁰⁵² înțeleg cuvîntul *credință* în sens de credincioșie, fidelitate, loialitate¹⁰⁵³ față de Hristos și de misiunea pe care el a primit-o ca Apostol al lui Hristos. Probabil că exegetul să nu trebuiască să aleagă între cele două interpretări, deoarece Sfântul Pavel afirmă aici deopotrivă păzirea și statornicia în adevărata învățătură și fidelitate față de misiunea încredințată și de angajamentul luat. În Epistola către Tit citim: «Să le arate toată buna credință (*πίστις*) ca să facă de cinste, întru toate, învățătura» (2, 10)¹⁰⁵⁴, care poate să fie cheia înțelegerii depline a cuvintelor Apostolului neamurilor: «*credința am păzit*».

4, 8. Apostolul s-a arătat mulțumit de trecutul său, de lucrarea pe care a săvârșit-o pînă acum, cînd își așteaptă sfirșitul cu seninătate. Și viitorul se conturează a fi pe măsura celor realizate de Apostol în slujba lui Hristos. El privește acest viitor cu o totală încredere, fără nici un fel de îngrijorare: «*De acum mi s-a gătit cununa dreptății*», spune el. Acuzativul adverbial *λοιπόν* preferat adesea de Sfântul Pavel (zece în-

1048. H. von Soden, *op. cit.*, p. 203; cit. la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 206—207.

1049. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 653.

1050. *Ibidem*.

1051. L.-Cl. Fillion, *op. cit.*, p. 512; J.-A. Petit, *op. cit.*, p. 423; A.-F. Maunoury, *op. cit.*, p. 229; F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 511—512.

1052. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 61—62; C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, ed. a II-a), p. 805; J. Reuss, *op. cit.*, p. 74; N. Brox, *op. cit.*, p. 262 (trad.) și 266 (comentariul) etc.

1053. Vezi C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 805—806, folosirea termenului grecesc *πίστις* în sens de fidelitate, loialitate, în literatura profană greacă și latină.

1054. P. Dornier, *op. cit.*, p. 241.

trebuințări din douăsprezece în Noul Testament) are aici un sens temporal, însemnând, ca în greaca clasică, de acum înainte, pentru viitor¹⁰⁵⁵ (cf. Matei 26, 45; Fapte 27, 20; I Cor. 7, 29; Evrei 10, 13), pentru tot restul¹⁰⁵⁶ (pentru totdeauna). După faptele săvârșite, după împlinirile dobândite în lucrarea misionară, în mod logic, urmează răsplata, împlinirea nădejdii «cea gătită în ceruri» (Col. 1, 5). Indicativul prezent al verbului compus ἀποκειμαι întrebuințat aici de Apostol, exprimă certitudinea totală în privința primirii acestei răsplăți¹⁰⁵⁷, căci acest verb are sensul de a fi deplin pregătit¹⁰⁵⁸. Acest verb este sinonim cu ἐτοιμαζω din Matei 25, 24 («Veniți binecuvîntații Tatălui Meu, moșteniți Împărăția cea pregătită vouă de la întemeierea lumii»). Fericirea veșnică este evocată de Apostol ca o încununare. În Noul Testament termenul στέφανος desemnează cununa primită ca răsplată pentru cîștigarea unei întreceri sportive (I Cor. 9, 25), pe credincioșii sau Bisericiile, care prin aleasa lor trăire creștină, constituiau un titlu de cinste pentru Apostolul neamurilor (Filip. 4, 1; I-Tes. 2, 19), și viața veșnică. Cînd se referă la viața veșnică, substantivul στέφανος apare însoțit de atribute ca «ne-stricăcioasă» (I Cor. 9, 25), «a vieții» (Iac. 1, 12; Apoc. 2, 10), «cea ne-vestejită a măririi» (I Petru 5, 4). E de notat că această metaforă se inspiră din mediul elenistic. Este cert că termenul cunună avea o simbolistică bogată. Ea marca, în primul rînd, o onoare și simboliza bucuria unei biruințe, fiind echivalentă cu primirea unei decorații, a unei răsplăți pentru fapte deosebite¹⁰⁵⁹. Ea este semnul regalității (Matei 27, 29; Evrei 2, 7, 9; Apoc. 6, 2). Aici, substantivul «cunună» este însoțit de atributul «a dreptății» (της δικαιοσύνης)¹⁰⁶⁰. Apostolului i se cuvine această răsplată ca și atletului care a cîștigat o întrecere dreaptă, cu respectarea tuturor regulilor de luptă (II Tim. 2, 5; I Cor. 9, 25). Totodată această răsplată i se cuvine Apostolului și pentru că ea a fost promisă de Dumnezeu (Iac. 1, 12; Apoc. 2, 10). În același timp, expresia «cunună dreptății» desemnează și viața veșnică, fiind numită în I Petru (5, 4) «cunună măririi» și în Epistola Sfîntului Iacob (1, 12) «cunună vieții». Sfîntul Ioan Hrisostom notează pe bună dreptate: «Această cunună nu are sfîrșit niciodată. Această cunună nu este făcută din măsline sălbatic... În întrecerile din arene, luptătorii se ostenesc timp de mai multe zile și apoi, într-un ceas au luat cunună, după care, îndată, s-a sfîrșit cu bucuria, pe cînd aici nu este așa, ci luptătorii rămîn veșnic în strălucire, veșnic întru slavă, veșnic în cinste»¹⁰⁶¹. Această «cunună a dreptății» care este pregătită din totdeauna (cf. Matei 25, 34) va fi

1055. G. Wohlenberg, *op. cit.*, p. 335; cit la Fr. Rienecker, *op. cit.*, p. 507.

1056. Cf. A. Bailly, *op. cit.*, p. 1202; cf. și F.-D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 512.

1057. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 806.

1058. Termen tehnic pentru acordarea premiilor după cîștigarea unei competiții sportive (cf. Dr. I. Olariu, *op. cit.*, p. 266; F. D. Gealy și M. P. Noyes, *op. cit.*, p. 512). Este totodată un termen tehnic pentru acordarea de către suveranii orientali a unui *haris*, pentru serviciile loiale aduse lor sau casei lor (cf. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 806).

1059. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 807.

1060. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 63, traduce «a echității».

1061. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 652.

dată (ἀποδίδομι, Matei 21, 41; Apoc. 22, 2, înseamnă în greaca profană, a plăti o datorie, a retribui un serviciu)¹⁰⁶² de «Domnul în Ziua aceea, Dreptul Judecător». Apostolul nu-și ia singur această cunună, deși ea este pe deplin meritată, ci este primită de la Domnul, îi va fi pusă «de Hristos pe cap», cum spune Sf. Ioan Hrisostom¹⁰⁶³. De cele mai multe ori, numele Mântuitorului, Hristos Iisus sau Iisus Hristos, apare în Epistolele pauline, însoțit de apelativul «Domnul» (ὁ Κύριος) sau «Domnul nostru» (Vezi de ex. Rom. 1, 4, 7; 5, 21; I Cor. 1, 2, 3, 7; 5, 3; II Cor. 1, 2, 3; Gal. 6, 14; I Tim. 1, 2, 12 etc.). În II Timotei, Mântuitorul este însă cel mai adesea numit simplu prin apelativul Domnul sau Domnul nostru (1, 8, 16, 18; 2, 7, 19, 24; 4, 14, 17, 18), ceea ce arată că Apostolul nu avea nici o îndoială în privința faptului că Timotei ca și alți cititori ai Epistolei vor înțelege că acest apelativ trebuie aplicat Mântuitorului Iisus Hristos. În același timp, se poate deduce că, o dată cu înaintarea în vîrstă, Apostolul neamurilor se folosește de acest apelativ prescurtat al Mântuitorului, ca semn al unei simțiri mai adînci a prezenței lui Iisus în viața și experiența lui spirituală. «Domnul» este explicitat însă și prin cuvintele «Dreptul Judecător» (ὁ δίκαιος κριτής cu funcție de apozitie). Mântuitorul este numit Judecător în Noul Testament nu de prea multe ori (Fapte 10, 42; Evrei 12, 23; Iac. 4, 15; 5, 9 și în II Tim. 4, 8), dar în aceste cazuri este arătat foarte clar acest atribut al Său (cf. și Ioan 5, 22: «Tatăl nu judecă pe nimeni, ci toată judecata a dat-o Fiului»). Învățătura că Iisus este Judecător al celor morți și al celor vii este parte integrantă și fundamentală a predicii apostolice (Fapte 10, 42; Rom. 2, 16; I Cor. 4, 5; II Tim. 4, 1). Epitetul eshatologic «drept» (Fapte 10, 42; Ioan 17, 25; Evrei 12, 13) se referă la caracteristica fundamentală a Judecății de Apoi¹⁰⁶⁴, care este dreptatea (II Tes. 1, 5, 6). Cununa dreptății va fi primită de Sfîntul Pavel de la Domnul, Dreptul Judecător, «în Ziua aceea» (ἐν ἐκείνῃ τῇ ἡμέρᾳ). Această expresie desemnează timpul cînd se va face Judecata de apoi (cf. II Tim. 1, 18), acest timp fiind același în care se va produce Parusia Domnului, ca și învierea morților (II Tim. 4, 1; cf. Matei 16, 27). Din faptul că primirea cununii dreptății, va fi dată Sfîntului Pavel în Ziua Judecății universale, la arătarea Domnului, cînd «se vor aduna înaintea Lui toate neamurile» (Matei 24, 32), rezultă că nu numai lui i se va da răsplata după faptele sale («nu numai mie», οὐ μόνον δὲ ἐμοί), «ci tuturor celor ce au iubit arătarea Lui». Fericirea veșnică nu poate fi deplină, decît dacă la ea participă toți cei ce au dobîndit-o pentru viața trăită conform învățaturii evanghelice. Apostolul neamurilor nu dorește să fie separat de cei pe care i-a adus la credință (I Cor. 4, 8), pe care îi socotește bucuria și cununa sa (Filipeni 4, 1). De aceea, aici el îi încredințează

1062. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 807.

1063. *Com. Ia II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 653.

1064. Este foarte probabil că, scriind aceste cuvinte, Apostolul se gîndește la nedreptii judecători romani înaintea cărora urma să apară în curînd.

că
Sf.
toli
da
tur
ved
aște
deri
ci c
rea
tari
înțe
tică
12,
inte
16,
pen
biliz
oric
esha
Hris
rusi
buc
se î
ved
stră
cine
tru
tari
drag
cum
al m
se î
potr
nice
tate
rie a
2, 10
neze
cu

Mign

ă toți cei drepti se vor bucura de fericirea veșnică (cf. Ioan 17, 26). Sf. Ioan Hrisostom subliniază caracterul pedagogic al cuvintelor apostolice: «Cu aceasta l-a încurajat pe Timotei, căci dacă «tuturor le va a cununa, cu atât mai mult lui, lui Timotei. N-a spus «și ție», ci «tuturor» și deci «cu atât mai mult ție»¹⁰⁶⁵. În acest text criteriul avut în vedere la primirea fericirii veșnice este iubirea față de Iisus Hristos, așteptarea cu aceeași dragoste a Parusiei Domnului. Un exeget modern¹⁰⁶⁶ traduce astfel cuvintele Apostolului: «Nu numai mie singur, ci de asemenea tuturor celor care cu dragoste au dorit fierbinte arătarea Lui». O astfel de traducere, care este în același timp și un comentariu, este îndreptățită, dacă, ținând seama de context, se dă verbului înțelesul de a dori, a aspira către, frecvent în greaca clasică și elenistică¹⁰⁶⁷, sau a tinde cu aviditate către un scop (cf. Luca 11, 43; Apoc. 2, 11). Așteptarea cu nerăbdare a Parusiei lui Hristos manifestată cu intensitate de creștinii din epoca apostolică (Apoc. 22, 17, 20; cf. I Cor. 6, 22) are drept urmare o intensă trăire spirituală, o permanentă grijă pentru împlinirea învățăturii morale a Bisericii, o stare de totală mobilizare a forțelor spirituale într-un continuu efort de autodepășire aoricărui creștin, ceea ce cere de la noi Însuși Mîntuitorul în Cuvîntarea shtatologică (Matei 25, 13; 24, 42; Marcu 13, 33; Luca 12, 40). Sf. Ioan Hrisostom insistă asupra acestui aspect al așteptării cu nerăbdare a Parusiei: «Cel ce se bucură pentru Parusia Lui, face cele vrednice de curie; cel ce are bunuri, le va împărți, dacă e nevoie... numai ca să se învrednicească de bunătățile cele viitoare, să se învrednicească a vedea a doua Lui venire cum se cuvine, cu îndrăzneală, cu slavă și cu strălucire. Aceasta înseamnă a iubi cineva arătarea Lui... Dacă iubeste cineva arătarea Lui, va face totul ca să-L cheme la sine și să-L aibă întru sine, să strălucească întru el lumina»¹⁰⁶⁸. În lumina acestui comentariu, Parusia trebuie cu adevărat să fie obiectul nu al temerii, ci al dragostei și dorinței creștinului de a-L vedea pe Domnul într-o slăvă, așa cum va fi această a doua venire a Sa (Matei 25, 31). Cînd marele Apostol l neamurilor se vede ajuns la capătul acestei vieți pămîntești, el nu e înspăimîntă «ca ceilalți care nu au nădejde» (I Tes. 4, 13), ci, dimotrivă, așteaptă cu seninătate primirea cununii dreptății, a fericirii veșice, promisă celor binecuvîntați ai Tatălui (Matei 25, 34). În singurătatea unei închisori romane, Apostolul trăiește anticipat nespusa bucurie a primirii cununii celei neveștejite a vieții veșnice (Iacob 1, 12; Apoc. 10), dar nu singur, ci împreună cu toți cei care împlinesc voia lui Dumnezeu, în așteptarea Parusiei, spre care trebuie să tindă orice creștin și toate puterile sale.

1065. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 653; cf. și *Ecumeniu, Com. la II Tim.*, Migne, P.G. CXIX, 233.

1066. J. Jeremias, *op. cit.*, p. 63.

1067. C. Spicq, *op. cit.*, vol. II, p. 808.

1068. *Com. la II Tim.*, Migne, P.G., LXII, 653.

RESPONSABILITATEA CREȘTINĂ DUPĂ EPISTOLELE SFÎNTULUI APOSTOL PAVEL *

Pr. Drd. Stelian TOFANĂ

A fi creștin și a urma întocmai învățătura Domnului nostru Iisus Hristos înseamnă a duce o viață plină de răspundere, de responsabilitate.

Responsabilitatea creștină astăzi privește atât viața personală a fiecăruia, cât și a semenilor noștri, a lumii întregi și a problemelor ei, în care el își realizează propria mîntuire.

Responsabilitatea reprezintă nu numai o răspundere de sine individuală și colectivă a oamenilor, dăruirea și azeziunea lor la o anumită cauză (un ideal), ci și o modalitate activă de raportare a lor la cauza respectivă, prin asumarea unor răspunderi și riscuri (chiar), acționînd uneori dincolo de sisteme de norme care le guvernează drepturile și obligațiile, în vederea atingerii telului propus¹.

Responsabilitatea creștină implică slujire, iar slujirea creștină se poate îndrepta spre două forme concrete, esențiale, care se întrepătrund, individuale și colective. Slujirea individuală vizînd fapta caritativă a creștinului față de semenii și continuînd cu cea colectivă, prin care contribuie la sporirea bunurilor spirituale și materiale ale omenirii întregi. A rămîne în afară, înseamnă autoeliminarea dintre semenii, din lume. Căci slujirea lui Dumnezeu și a semenilor (lumea) este rațiunea esențială a responsabilității creștine.

I. Temeiuri revelaționale ale responsabilității creștine

1. *Obișșia comună a oamenilor și egalitatea lor înaintea lui Dumnezeu*

Temeiurile responsabilității creștine față de Dumnezeu, de sine însuși, de semenii, de omenirea întreagă, provin din Revelația divină, atât cea naturală, cât și cea supra-naturală.

În lumina Sfintei Scripturi, omul e creația lui Dumnezeu (Iov 10, 8; Luca 3, 8), trupul omului fiind făcut din pămînt, iar sufletul fiindu-i dat de Dumnezeu (Ecles. 12, 7; I Cor. 15, 47), iar femeia fiind făcută după bărbat și din el (Marcu 10, 6—8; I Tim. 2, 13; I Cor. 11, 8).

Așadar întreaga omenire provine de la unica și prima pereche de oameni Adam și Eva.

Adam e «părintele lumii» (Înț. Sol. 10, 1), iar Eva este «maica tuturor celor vii» (Fac. 2, 30) și din ei a răsărit tot neamul omenesc (Fac. 22, 7; Tobit 8, 6). În cuvîntarea sa din Areopagul Atenei, Sfîntul Apostol Pavel spune că Dumnezeu «a făcut dintr-un sînge tot neamul omenesc, ca să locuiască peste toată fața pămîntului» (Fapte 17, 26).

Întreaga omenire formează o unitate, întrucît descinde din aceiași strămoși, în virtutea binecuvîntării date de Dumnezeu primei perechi de oameni de a crește, de a se înmulți și de a stăpîni pămîntul (Fac. 1, 28). Adam ocupă o poziție cu totul specială, în el găsindu-se virtual toți oamenii care îi urmează.

Din acest adevăr al originii comune a tuturor oamenilor, rezultă încă un alt mare adevăr, acela al egalității tuturor înaintea lui Dumnezeu.

Fiecare om stă înaintea lui Dumnezeu ca *ἄνθρωπος*, ca *κτίσις τοῦ Θεοῦ*, fiecare e răspunzător față de Dumnezeu care l-a creat și e supus păcatului (Rom. 1, 18; 3,

* Lucrare întocmită și susținută în cadrul cursurilor pentru doctoratul în Teologie, la secția biblică, specialitatea principală: Studiul Noului Testament, sub îndrumarea Părintelui Prof. Dr. Constantin Cornișescu, care a dat și avizul de publicare.

1. «Dicționar de filosofie», Editura politică, București 1978, p. 598.

1, 5, 18) și supus morții (Rom. 5, 12), supus judecății dumnezeiești (Rom. 2, 3) și beneficiar al mântuirii, din veci plănuită de Dumnezeu, în Hristos Iisus (Rom. 3, 28; 5, 18; I Tim. 2, 4; 4, 10; Tit 2, 10²).

Egalitatea tuturor oamenilor înaintea lui Dumnezeu e afirmată tot atât de clar și în Gal. 3, 28: «Nu mai este iudeu, nici elin, nu mai este rob, nici slobod, nu mai este parte bărbătească și parte femeiască, pentru că voi toți una sînteți în Hristos Iisus»³.

Deopotrivă părtași la păcat (Rom. 3, 9) oamenii sînt chemați toți în virtutea originii lor comune, să se împărtășească de binefacerea harului, dar sînt și responsabili împreună de mîntuirea fiecăruia în parte, precum și de desăvîrșirea universului întreg.

2) Omul, chip al lui Dumnezeu și menirea sa

Fiind superior creaturii neraționale, omul are și o menire superioară. El este făcut «după chipul lui Dumnezeu», ceea ce implică responsabilitatea sa față de Creator.

Dumnezeu l-a deosebit pe om de restul creației, intrînd cu el într-o relație apropiată, personală și adresîndu-i-se ca unui «tu» (Fac. 3, 9). El l-a creat pe om ca partener de dialog și colaborator și de aceea, omul trebuie să-i răspundă cu iubire și încredere⁴. În raport cu Dumnezeu, așadar, menirea omului constă în a tinde conștient și liber spre Creator, prin cunoașterea, iubirea și preamărirea Lui.

În raport cu sine însuși, omul are a se dezvolta și perfecționa neîncetat, năzuind la asemănarea cu Dumnezeu. «Fiți dar desăvîrșiți, precum și Tatăl vostru cel din ceruri desăvîrșit este» (Matei 5, 48).

Iar în raport cu natura externă, menirea omului e de a fi mijlocitor între ea și Dumnezeu; el e preotul care aduce jertfă de laudă și mulțumire lui Dumnezeu în numele tuturor fapturilor necuvîntătoare și e profetul care comunică celorlalte fapte voia Creatorului⁵.

Omul e «după chipul lui Dumnezeu» și fiind chipul lui Dumnezeu (Sf. Apostol Pavel spune că noi sîntem din neamul lui Dumnezeu, Fapte 17, 29), tinde în mod firesc spre Dumnezeu, aflîndu-se într-o relație vie cu El⁶. Iar Sfîntul Grigore de Nissa spune că «natura (umană) în totalitatea ei este chipul lui Dumnezeu»⁷.

În perspectiva neotestamentară, noțiunea de chip al lui Dumnezeu dobindește o nouă dimensiune și un nou conținut, atât în plan moral, cit și pe plan hristologic, soteriologic și eshatologic. Hristos cel preexistent este «chipul lui Dumnezeu» (II Cor. 4, 4; Filip. 2, 6) și astfel prin întrupare, firea omenească regenerată în Hristos, recucerează «mărirea» pe care a pierdut-o prin păcat. Prin Botez, omul se îmbracă în Hristos (Gal. 3, 27) care e chipul lui Dumnezeu. În felul acesta, chipul lui Dumnezeu din om, întunecat și slăbit prin păcat, este restaurat la «frumusețea cea dintii». Sfîn-

2. Diac. Pr. Dr. Grigorie T. Marcu, *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941, p. 32.

3. Locul acesta nu desființează deosebirea naturală dintre sexe. Ea, din punct de vedere antropologic, rămîne în vigoare. Femeia n-a fost creată nemijlocit de Dumnezeu. Ea e o copie a acelei *imago Dei* pe care Dumnezeu a creat-o în bărbat. Însă din punct de vedere soteriologic, ea e asemenea bărbatului și se mîntuiește în aceleași condiții ca și bărbatul pentru că și ea e făptură supusă păcatului. Mîntuirea nu desființează deosebirile naturale dintre om și om, însă ca părtași ai mîntuirii, oamenii sînt una (Prof. Gr. T. Marcu, *op. cit.*, p. 33).

4. Pr. Asist. Vasile Mihoc, *Omul chip și asemănare a lui Dumnezeu, deși poartă ranele păcatelor*, în rev. «Mitropolia Ardealului», nr. 7—9, 1981, p. 551, an XXVI.

5. *Ibidem*, p. 552.

6. *Ibidem*, p. 556.

7. *Ibidem*.

tul Pavel scrie Colosenilor: «V-ați dezbrăcat de omul cel vechi, dimpreună cu faptele lui și v-ați îmbrăcat cu cel nou care se înnoiește spre deplină cunoștință, după chipul Celui ce l-a zidit» (Col. 3, 9—10).

Însă credinciosul creștin nu se oprește aici. După Botez el trebuie să crească permanent în asemănarea cu Hristos: «Ci îmbrăcați-vă în Domnul Iisus Hristos» — scrie Sf. Apostol Pavel romanilor (Rom. 13, 14) și «chiar dacă omul nostru cel dinafară se trece, cel dinlăuntru se înnoiește din zi în zi» (II Cor. 4, 16). «Făptura cea nouă» se constituie, așadar, în funcție de asimilarea lui Hristos cel mort și înviat (II Cor. 5, 17; Col. 1, 27; Efes. 2, 10), în măsura în care Hristos ia chip în omul botezat (Gal. 4, 19).

Credinciosul creștin, ca om, primește o dublă moștenire: de la Adam și de la Hristos. Înainte de Botez el era după chipul lui Adam, iar la «a doua creație», adică la Parusie, va atinge asemănarea deplină cu Hristos, «Care va schimba la înfățișare trupul smereniei noastre, întru asemănarea trupului slavei Sale» (Filip. 3, 21); «atunci când El se va arăta vom fi asemenea Lui, fiindcă Îl vom vedea cum este» (I Ioan 3, 2). Aici perspectiva e tot eshatologică: asemănarea și slava apar drept culminația dezvoltării spirituale inițiate prin Botez.

Confirmându-se chipului lui Hristos, Care, la rîndul Său, este chipul adecvat, al lui Dumnezeu (II Cor. 4, 4), credinciosul ajunge la asemănarea cu Dumnezeu⁸, prerogativă pentru moștenirea Împărăției cerești.

3. Omul ființă socială

Caracterul social al ființei umane îl probează mai întâi *îmboldul irezistibil după asociere* cu semenii, îmbold sădit de Dumnezeu în firea omului și în temeiul căruia fiecare om simte o atracție firească față de semenii săi.

Menirea omului de a trăi în colectivitate este atestată și de *iubire*, prin intermediul căreia comunică cu semenii săi exprimându-se prin cuvînt, le împărtășește gândurile și problemele sale. Cuvîntul are, pe lângă sens și o sarcină afectivă, pozitivă sau negativă, și care se transmite de la subiect la subiect. Prin cuvînt se imprimă pe de o parte nu numai legătura statică, ci și cea dinamică între oameni, iar pe de altă parte se descoperă dimensiunea de viitor la care gîndește cineva⁹.

Oamenii dialoghează între ei, pentru că prin cuvinte își exprimă intențiile lor de viitor spre care nu pot pași separați, ci în colectivitate. Iar eficiența cuvîntului se arată în faptă ca realizare a chipului viitor al lucrurilor, de către oameni. Fiecare om se află prin cuvînt și faptă într-o legătură ontologică și activă cu aproapele.

Datorită dinamismului ce caracterizează dialogul dintre oameni, aceștia se susțin reciproc și dau dovadă de adîncă responsabilitate în procesul spiritual de desăvîrșire¹⁰.

Sub raport spiritual, omul e și mai mult avizat la colaborarea și ajutorul semenilor săi. Nici într-o ramură a științei, artei etc., el n-ar putea produce ceva remarcabil, dacă fiecare, fiind lipsit de îndrumare și ajutor, ar trebui să o ia de la capăt. Deci,

8. *Ibidem*, p. 557.

9. Diac. Prof. Dr. Emilian Cornîtescu, *Responsabilitatea creștină în fața noilor pericole ce amenință viața pe planeta noastră*, referat la cea de-a 46-a Conferință teologică interconfesională, Cluj-Napoca, 12—13 noiembrie 1985, p. 5.

10. *Ibidem*.

izolat, omul e ca și dezarmat în fața trebuințelor vieții¹¹. Oamenii sînt astfel, din fire avizați la ajutor reciproc, sînt destinați să trăiască în colectivitate, în societate.

Faptul că omul este o ființă socială generează o serie de îndatoriri și răspunderi care reglementează responsabilitatea creștină față de semenii în societate. El are menirea să răspundă cu conștiințiozitate datoriiilor generale cuprinse în iubirea față de aproapele și în dreptate, precum și datoriiilor speciale, impuse de anumite forme ale vieții sociale. Omul e creat după chipul și asemănarea lui Dumnezeu, dar în acest chip nu e dată numai relația cu Dumnezeu, ci și cu semenii săi, cu care împreună poartă acest chip. Din această relație izvorăște responsabilitatea sa față de semenii și față de societatea unde își desfășoară viața.

4. Întruparea Fiului lui Dumnezeu

În calea păcatului și a morții pe care lumea le-a moștenit ca urmare a neascultării lui Adam, a fost așezat, la plinirea vremii, actul întrupării Fiului lui Dumnezeu și al jertfei Sale mîntuitoare pentru toți oamenii.

Întruparea Mîntuitorului Hristos și opera Sa răscumpărătoare este suprema manifestare a bunătății (*κρηστότης*) și a iubirii de oameni (*φιλανθρωπία*) a lui Dumnezeu față de cei de pe pămînt¹². «Nu din fapte plinite de noi întru îndreptățire, ci după mila Lui ne-a mîntuit Dumnezeu Mîntuitorul nostru» (Tit 3, 3—4).

Toți oamenii au păcătuit în Adam și Eva și toți erau lipsiți de mărirea lui Dumnezeu (Rom. 3, 23) și cum omenirea nu-și putea lua această mărime prin propria ei putere, i-a dat-o Dumnezeu «în dar», cu harul Lui (*δωρεάν τῆ αὐτοῦ χάριτι* — Rom. 3, 24), dîndu-L pe Iisus Hristos jertfă de ispășire (*ἱλαστήριον*) ca să avem răscumpărare (*ἀπολύτρωσις*) întru El (Rom. 3, 25).

Prin neascultarea (*παρακοή*) unuia — a lui Adam — am devenit toți păcătoși, ca urmași ai lui Hristos. Prin ascultarea celuilalt — ascultarea lui Hristos — toți ne putem mîntui fără deosebire (Rom. 3, 22, 29—30; 5, 19)¹³. Și acest lucru constituie temei de neînlăturat din el decurgînd marea noastră responsabilitate față de Dumnezeu și față de semenii. Tuturor oamenilor s-a dat posibilitatea înfierii, fără deosebire, prin credința în Hristos Iisus.

Prin singele crucii lui Hristos toate au fost împăcate; prin El s-a făcut pace între cer și pămînt, precum și între pămînteni (Col. 1, 20; Efes. 2, 13). Prin moartea Sa pe cruce, Hristos a anulat drepturile ce și le-a cîștigat păcatul asupra noastră, apropiindu-ne de Dumnezeu, pe noi, cei ce eram «departe» de El din pricina păcatului, împăcîndu-ne cu El (Rom. 5, 10), înfiindu-ne Lui și dăruindu-ne harul Lui (Efes. 1, 5—6).

Roadele jertfei izbăvitoare a Mîntuitorului le rezumă desăvîrșit propoziția paulină: «Domn este Iisus Hristos» (*Κύριος Ἰησοῦς Χριστός* — Filip. 2, 11)¹⁴, căci pe El Dumnezeu L-a înviat din morți și L-a așezat de-a dreapta Sa în cer, mai presus de toată domnia și stăpînia și puterea și dregătoria și decît tot numele ce se numește nu numai în veacul de acum, ci și-n cel viitor.

Toate le-a supus sub picioarele Lui (1, 20—22), însă părtași acestor roade ale întrupării Sale se fac numai cei ce vor. Căci spune Apostolul: «De vei mărturisi

11. Mitropolit Dr. N. Mladin, Prof. Diac. Dr. Orest Bucevschi, Pr. Dr. C-tin Pavel, Prof. Dr. Ioan Zăgorean, *Teologia morală ortodoxă*, manual pentru Institutele teologice, vol. II, București, 1980, p. 171.

12. Prof. Gr. T. Marcu, *op. cit.*, p. 204.

13. *Ibidem*, p. 205.

14. *Ibidem*, p. 210.

cu gura ta că Iisus este Domnul și crezi în inima ta că Dumnezeu L-a înviat din morți, te vei mîntui. Căci cu inima se crede spre îndreptățire, iar cu gura se mărturisește spre mîntuire» (Rom. 10, 9—10; Filip. 2, 11).

Prin urmare, opera răscumpărătoare a Fiului lui Dumnezeu întrupat face lumea creștină responsabilă în fața lui Dumnezeu, datore cu slujirea lui Dumnezeu, ca răspuns binefacerilor primite și cu diaconie și părtășie la omenirea în Hristos, Biserica, expresia împlinită a dumnezeieștii intenții, articulate în Efes. 1, 19: «Toate să le reazeze în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pămînt, toate întru El».

II. Dimensiunile responsabilității creștine

1. Responsabilitatea față de Dumnezeu

a) Refacerea și păstrarea unității Bisericii

Refacerea și păstrarea unității Bisericii lui Hristos vizează responsabilitatea creștină ca fiind una din problemele acute care confruntă și preocupă lumea creștină de azi. Unitatea Bisericii e dat fundamental al Revelației Noului Testament.

Temeiul acestei unități îl constituie însuși Dumnezeu în Sfînta Treime, «dintru care sînt toate și noi întru El» (I Cor. 8, 6), «un Dumnezeu și Tatăl tuturor, care este peste toate și prin toate și întru toate» (Efes. 4, 6), descoperit desăvîrșit întru Iisus Hristos, «pentru că Dumnezeu era în Hristos și a împăcat lumea cu Sine» (II Cor. 5, 19). Biserica cea una Trupul lui Hristos, al cărei Cap este și rămîne El, Hristos (Efes. 4, 12, 15) se unifică în Duhul cel Unul, desăvîrșitorul a toate, pentru că noi toți ne-am botezat într-un Duh, făcîndu-ne un trup (I Cor. 12, 13).

Dumnezeiasca Euharistie întărește mereu unitatea Bisericii și a membrilor ei laolaltă, în Hristos, «căci o pîine este întrucît toți ne împărtășim, dintr-o pîine» (I Cor. 10, 17; Rom. 12, 4—5; Efes. 4, 25; 5, 30; Gal. 3, 27—28), de aici decurgînd datoria și responsabilitatea creștină de a păzi unitatea Bisericii «întru legătura păcii», cu vrednicie, cu smerenie și blîndețe, cu îndelungă-răbdare și îngăduință, în toate cu iubire, «care este legătura desăvîrșirii» (Efes. 4, 1—3; Col. 3, 14).

Unitatea Bisericii se arată în primul rînd în *păstrarea unității credinței*, exprimată în aceeași mărturisire: «Un Domn, o credință, un Botez» (Efes. 4, 5; I Cor. 1, 10; Gal. 1, 8), se arată de asemenea în *cultul comun, în unitatea euharistică, în păstrarea intactă a învățăturii revelate, în structura canonică*, principial unitară, ca manifestări ale unității de credință, în *iubirea reciprocă și pacea* dintre creștini, mădulare ale aceluiași Trup tainic, al lui Hristos¹⁵.

Mai întii, în unitatea Bisericii e presupusă unitatea de credință. Sfîntul Ioan Gură de Aur scrie în această privință: «Sfîntul Apóstol Pavel a spus: «în unitatea credinței». Aceasta înseamnă, după cum ni s-a vestit, ca toți să avem o singură credință. Căci aceasta e unitatea credinței, cînd toți împreună mărturisim legătura»¹⁶.

Comunitatea de cult aparține și ea unității Bisericii, întrucît e expresie a unității de credință, exprimarea doxologică a credinței. Iar în centrul cultului stau Sfintele Taine, îndeosebi Botezul și Euharistia. Expresia cea mai clară a unității Bisericii este tocmai comuniunea euharistică, iar nu singularizarea. Comuniunea într-un act euharistic unitar cu Hristos și cu ansamblul trupului Său tainic se afirmă astfel drept condiție de mîntuire¹⁷, și cînd vorbim de mîntuire, vorbim de răspunsul nostru direct

15. Pr. Prof. Dr. Isidor Todoran, *Unitatea Bisericii în perspectiva ecumenistă*, în rev. «Ortodoxia», an. XXV, nr. 3, 1973, p. 339.

16. *Omilia 11, la Epistola către Efeseni*, cap. IV, P.G., 4, XII, 83, 3.

17. Prof. I. Todoran, *art. cit.*, p. 340.

la lucrarea de mîntuire a Fiului lui Dumnezeu întrupat, devenind astfel responsabili înaintea lui Dumnezeu de propria noastră realizare în Hristos și de felul în care am înțeles chemarea și lucrarea lui în lume al cărei Creator, Proniator și Restaurator El este.

b) *Păstrarea intactă a învățăturii revelate.* — Sfîntul Pavel deduce responsabilitatea față de această lucrare din faptul că «toată Scriptura este insuflată de Dumnezeu și de folos spre învățătură, spre mustrare, spre îndreptare și spre înțelepțirea întru dreptate» (II Tim. 3, 16). «Pentru aceea și noi mulțumim lui Dumnezeu neîncetat, că primind voi cuvîntul lui Dumnezeu auzit de la noi, l-ați primit nu ca pe un cuvînt al oamenilor, ci cum e adevărat — ca pe însuși cuvîntul lui Dumnezeu» (I Tes. 2, 13), singurul care poate să zidească și să ne dea moștenirea între toți cei sfinți» (Fapte 20, 32). Iar acest cuvînt care ne face responsabili în fața lui Dumnezeu, nu poate fi răstălmăcit și interpretat la voia întîmplării (II Petru 3, 16), pentru că învățăturile rătăcite, ereziile de tot felul, tulbură și scindează această unitate (I Cor. 1, 10; Filip. 1, 27; 2, 1 ș.u.; Efes. 4, 3 ș.u.).

Din punct de vedere teologic, și în Noul Testament ne referim în mod special la epistolele Sfîntului Pavel, față de unitatea Bisericii ca organism teandric de mîntuire și păstrare a unității ei, responsabilitatea creștină se impune cu evidentă.

Pentru Sfîntul Apostol Pavel unitatea Bisericii este doctrină creștină și comandament obligatoriu pentru toți credincioșii. Prin «doctrină» înțelegem constant voință divină și realitate eclesiologică întruchipată instituțional (Efes. 1, 22—23). Prin «comandament» înțelegem poruncă de participare activă și responsabilă a credincioșilor Bisericii la menținerea și afirmarea unității ei.

c) *Cunoașterea lui Dumnezeu.* — În relațiile dintre ei oamenii sînt responsabili reciproc unii față de alții, dar, în relațiile dintre om și Dumnezeu, numai omul este ținut responsabil, sau omul e numai în rolul de responsabil, nu și în rolul celui ce impune lui Dumnezeu un răspuns, o responsabilitate în mod necesar (Rom. 9, 20). În acest sens Sfîntul Maxim Mărturisitorul spune că «Dumnezeu e în afară de relații» (*ἄσχετος*)¹⁸.

În epistolele pauline cunoașterea lui Dumnezeu nu e o preocupare doar teoretică. Dimpotrivă, aceasta — pe măsură ce se adîncește — trebuie să ducă pe credincios la o tot mai evidentă împlinire a voinții lui Dumnezeu care se prezintă ca o realitate supremă, de care atîrnă omul și cosmosul întreg, fiind și ținta finală a acestora. Sfîntul Pavel nu desparte cunoașterea lui Dumnezeu de faptă. Și în acest sens le scrie Corintenilor: «Nu încetăm să ne rugăm pentru voi și să cerem ca să vă umpleți de cunoașterea voinții Lui (Hristos), întru toată înțelepciunea și priceperea duhovnicească, pentru a umbla în chip vrednic de Domnul, spre toată plăcerea, făcînd vădit în tot lucrul bun și sporînd în cunoașterea lui Dumnezeu, întărindu-ne cu toată puterea, după țîria măririi Lui» (Col. 1, 9—11).

Cunoașterea lui Dumnezeu se impune creștinului nu numai pentru faptul că Dumnezeu se prezintă ca realitate supremă, ci și pentru faptul că Dumnezeu este și Binele absolut, bine care ni se prezintă ca o realitate vie, o persoană cu o supremă putere de atracție și o forță imperativă¹⁹ (Rom. 11, 36).

Identificarea binelui cu Dumnezeu, reduce, în cele din urmă, toată viața creștinului la acest efort esențial: asemănarea cu Dumnezeu²⁰. Și de aici decurge responsa-

18. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Responsabilitatea creștină*, în rev. «Ortodoxia», an. XXII, nr. 2, 1970, p. 184.

19. *Teologia morală ortodoxă...*, p. 14.

20. *Ibidem*.

bilitatea creștină față de Dumnezeu, manifestată în datoria și obligația de a-l cunoaște pe Dumnezeu. «Aceasta e viața veșnică: să Te cunoască pe Tine, singurul Dumnezeu adevărat, și pe Iisus Hristos, pe Care Tu L-ai trimis» (Ioan 17, 3).

Dar Dumnezeu nu e numai Binele absolut, ci și iubire, energie morală fără de care viața creștină e imposibilă. Mîntuitorul Hristos ne avertizează: «Fără de Mine nu puteți face nimic. Rămîneți în Mine și Eu în voi» (Ioan 15, 4—5). Și această energie spirituală necesară realizării sale finale creștinul o primește de la Dumnezeu în măsura în care el îl cunoaște pe Dumnezeu și trăiește în Dumnezeu. Așadar, din acest punct de vedere, relația omului cu Dumnezeu și cunoașterea Lui de către om are o importanță fundamentală în mîntuirea omului.

În acest sens, Sfîntul Pavel spunea: «Toate le pot întru Hristos Cel ce mă întărește» (Filip. 4, 13). Iar pe Efeseni îi îndeamnă să fie «înradăcinați și întemeiați în dragoste, ca să cunoașteți dragostea lui Hristos cea mai presus de orice cunoștință, ca să fiți plini de toată plinătatea lui Dumnezeu» (Efes. 3, 17—19) și aceasta, continuă Apostolul Neamurilor, «pînă vom ajunge toți la unitatea credinței și a cunoașterii Fiului lui Dumnezeu — ca să nu mai fim prunci aruncați de valuri, ci ținînd adevărul în dragoste, să creștem întru toate în El» (Efes. 4, 13—15). Iată, aici, o sinteză făcută de Sf. Pavel, a responsabilității creștine față de Dumnezeu.

Cunoscîndu-l pe Dumnezeu drept Creator, Proniator, Restaurator și Desăvîrșitor a toate, creștinul în mod automat se știe responsabil în acest sens de viața lui, a semenilor lui, a naturii înconjurătoare, a universului întreg.

În sfîrșit, Dumnezeu ca Bine absolut și iubire veșnică, este și ținta supremă spre care se îndreaptă întreaga viață creștină. «Mie a vieții este Hristos, iar a muri cîstig»; «doresc să mă despart de trup și să fiu împreună cu Hristos» (Filip. 1, 21, 23).

Prin urmare, cunoașterea lui Dumnezeu și relația creștinului cu El, este de o varietate și nuanțare infinite. El își primește existența de la Dumnezeu, viață în necontenită dependență de Dumnezeu, se desăvîrșește în Dumnezeu, care e plenitudinea tuturor desăvîrșirilor.

2. Responsabilitatea față de sine

a) *Necesitatea schimbării omului celui vechi și îmbrăcarea omului celui nou, făcut după chipul Ziditorului.* — O latură a răspunderii față de sine, în concepția Sfîntului Apostol Pavel, e dată în necesitatea dezbrăcării noastre de omul cel vechi și îmbrăcarea în omul cel nou, în Hristos Domnul. Sfîntul Pavel avea să le scrie efesenilor: «Să vă dezbrăcați față de viețuirea voastră de mai înainte, de omul cel vechi, care se strică prin poftetele amăgitoare... îmbrăcîndu-vă cu omul cel nou, care e făcut după chipul lui Dumnezeu, în dreptatea și sfințenia adevărului» (Efes. 4, 22—24; II Cor. 5, 17).

De altfel, metoda duhovnicească a transformării epavei deteriorate de păcat, a omului cel din Adam, în capodopera omului celui nou, îi aparține Sfîntului Pavel în exclusivitate²¹. Dar «omul cel nou» nu se poate realiza decît în intima viețuire cu Hristos, atunci cînd omul poate exclama cu deplină certitudine și obiectivitate ca și Apostolul Pavel: «Mie a vieții este Hristos» (Filip. 1, 21) și «nu mai trăiesc eu, ci Hristos trăiește în mine» (Gal. 2, 20).

Terminologic, trei expresii echivalente (plus sinonimele lor) definesc rodul comuniunii cu Hristos: «om duhovnicesc» (πνευματικός ἄνθρωπος, I Cor. 2, 15; 3, 1; 14, 17; Gal. 6, 1), «om nou» (καινός ἄνθρωπος, Efes. 2, 15; 4, 24; νέος ἄνθρωπος, Col. 3, 10)

21. Pr. Prof. Grigorie T. Marcu, «Omul cel nou» în concepția antropologică a Sf. Pavel, în rev. «Studii teologice», an. XXXIII, nr. 7—8, 1981, p. 417.

sau «făptură nouă» (καινή πρῆσις, II Cor. 5, 17; Gal. 6, 15); și «bărbat desăvârșit» (ἀνὴρ τέλειος, Efes. 4, 13; comp. și I Cor. 2, 6; 14, 20; Filip. 3, 15; Col. 1, 28; 4, 12; Evrei 5, 14)²².

Omul duhovnicesc este o realitate antropologică superioară, de proveniență și structură specific creștină, capabil să înțeleagă cuvinte învățate de la Duhul Sfint, din clipa în care a devenit receptiv față de revărsările harice. Pe lângă faptul că nu-i privat cituși de puțin de posibilitățile naturale ale lui ψυχῆ, omul duhovnicesc are putința de a judeca realitățile superioare în lumina Duhului care sălășluiește întru el de la Botez, le poate pătrunde mai bine sensul și le poate sesiza proporțiile cele adevărate²³.

Omul cel nou e o paralelă a omului duhovnicesc. Adjectivul «nou» (καινός) apare în epistolele pauline de nouă ori, iar ca atribut pe lângă «om» (ἄνθρωπος) numai de două ori (Efes. 2, 15 și 4, 24).

Din aceeași familie de cuvinte face parte, ca sens, și expresia νέος ἄνθρωπος, pe care Sfântul Pavel o utilizează o singură dată (Col. 3, 10), cu înțelesul de «om nou»²⁴.

Actul prin care ia naștere omul cel nou e Botezul. Înnoirea pe care o săvârșește Botezul nu se consumă în momentul săvârșirii Botezului, ci rămîne să se desăvârșească după aceea, prin alte mijloace, aici intervenind efortul nostru spre continuă înnoire. Cuvintele Apostolului: ca să se facă neputincios trupul păcatului (Rom. 6, 6) arată că moartea definitivă a omului vechi urmează să se producă în viitor²⁵.

Omul cel vechi sfirșește așadar, virtual la Botez, și tot acolo începe omul cel nou. Faptic, însă, omul cel vechi continuă încă să subziste în fiecare creștin, alături de cel nou (Efes. 4, 24 și Col. 3, 10). Dacă în Rom. 6, 6 se vede mai mult partea lui Hristos în înnoirea omului, locurile citate aici proclamă fără ocol necesitatea efortului pe care trebuie să-l facă cel botezat, pentru ca să se mențină în comuniune cu Hristos, valorificînd darul oferit prin Botez în fapte de virtute²⁶.

Învățătura despre omul cel nou în mod iminent va conduce, așadar, spre însăși esența creștinismului, care nu-i altceva decît viața cea nouă a omenirii unite cu Hristos, în Biserica Sa. Iată din ce unghiuri de vedere trebuie privită responsabilitatea creștină raportată la sine.

22. *Ibidem*, p. 419.

23. *Ibidem*, p. 421.

24. Contextul (Col. 3, 9) arată că ὁ νέος ἄνθρωπος stă în opoziție cu omul cel vechi (ὁ παλαιὸς ἄνθρωπος). Ceea ce înseamnă că ὁ νέος ἄνθρωπος este echivalentul sau formula paralelă a lui ὁ καινός ἄνθρωπος. Între adjectivele καινός și νέος deși au aceeași semnificație de «nou» — există oarecare deosebiri de nuanță, care sînt respectate atît în greaca precreștină, cît și în limba originală a Noului Testament. Νέος înseamnă «nou» sub raportul timpului, e ceva ce n-a existat pînă acum, ceea ce a apărut de puțină vreme, ceva tînăr, proaspăt, pe cînd καινός înseamnă «nou» sub raportul calității, primenit, șlefuit, adică ceva ce-i mai bun și mai valoros decît un lucru vechi. (Cf. R. Ch. Treuch, *Synonima des Neuen Testaments*. Selecțiuni în trad. germ. de H. Werner, Tübingen, 1907, p. 134—139. Amănunte în G. T. Marcu, *Antropologia Paulină*, Sibiu, 1941, p. 96—97).

Aplicînd sensurile desprinse aici la formula în analiză, rezultă că omul paulin din expresiile ὁ καινός și ὁ νέος ἄνθρωπος, este o făptură nouă atît calitativ, cît și sub raportul timpului apariției ei.

25. Verbul καταργεῖν nu înseamnă că trupul păcatului e nimic, ci că e scos din funcțiune, e făcut inoperant, nu mai are voie să săvârșească păcatul, poate fi împiedicat să mai păcătuiască. Cf. V. Gheorghiu, *Epistola către Romani, Introducere și comentariu*, ed. II, Cernăuți, 1938, Com. la Rom. 6, 6, p. 82.

26. Pr. G. T. Marcu, *op. cit.*, p. 423.

b) *Desăvîrșirea religios-morală a creștinului — țintă de atins.* — «Însăși starea de creștin este în sine o stare de desăvîrșire»²⁷.

Creștinul care și-a atins scopul moral spre care a fost menit prin Botez — acela de a viețui în Hristos — este un τέλειος άνθρωπος²⁸. Într-un asemenea om se presupune că toate virtuțile au depășit stadiul inițial, dobîndind o anumită maturitate. Dar nu-i mai puțin adevărat că nu se poate fixa o limită pînă la care au să se întindă eforturile sale morale. Fiecare datorie împlinită trebuie să ridice în mod automat noi țeluri de viață și mai înalte pentru care trebuie să se silească să le ajungă.

Omul desăvîrșit se află, așadar, într-o continuă strădanie de perfecționare religios-morală. Tocmai prin această vrere de continuă autodepășire se legitimează el ca τέλειος άνθρωπος, «care se înnoiește spre deplină cunoștință, după chipul celui ce l-a zidit» (Col. 3, 10).

În procesul de desăvîrșire religios-morală conceput și experimentat de Sfîntul Apostol Pavel, esențialul este disciplinarea ființei credinciosului cu ajutorul puterilor harice, punerea ei de acord cu voia lui Dumnezeu și deprinderea evlaviei care e hotărîtoare (I Tim. 4, 7—8). În acest sens, fiecare creștin poate fi «artistul» desăvîrșirii sale. Fiecare creștin poate — și trebuie să fie — un «ascet» în sensul pe care-l dă cuvîntului «asceză». Sfîntul Apostol Pavel: tot cea ce în viața duhovnicească e deprindere, efort, luptă împotriva pornirilor rele și ispitelor dinafară, tot ceea ce e strădanie pozitivă de perfecționare a activităților noastre sufletești²⁹.

«Asceza paulină e esențialmente spirituală, dar e mai presus de toate efort voluntar. Atenția nu e împărțită în păzirea unei multiplicități de prescripții periferice. Munca ce se săvîrșește în acest sens e riguroasă: ea se operează în profunzime. Scopul ei e de ordin lăuntric — pe ruinele omului vechi să se înstaureze făptura cea nouă»³⁰.

Însă adevăratul creștin pornit pe calea desăvîrșirii morale nu-și poate legitima înnoirea duhovnicească decît prin virtute, prin practicarea virtuții și curățirea de patimi.

Virtutea (ή ἀρετή) e mărturia prezenței active a Duhului Sfînt în om — și roada acestei prezențe (cf. Gal. 5, 22; Efes. 5, 9). Ea cumulează, după înseși spusele Apostolului Pavel, toate cîte sînt adevărate, cîte sînt cinstite, cîte sînt drepte, cîte sînt curate, cîte sînt iubite și cîte sînt cu nume bun (Filip. 4, 8).

«Omul cel nou» pornit pe calea desăvîrșirii morale, ca o consecință a responsabilității datoriei față de sine însuși, este prezentat de Sfîntul Apostol Pavel încărcat de rodul îmbelșugat al trăirii și umblării sale în Duhul (Gal. 5, 25). Apostolul întocmește chiar o listă de virtuți ce trebuie urmate³¹. Cele mai bogate figurează în I Cor. 13, 4—7 și Gal. 5, 22, cea mai de frunte fiind ή ἀγάπη (I Cor. 13, 13), cea care unește cele de jos cu cele de sus, coboară cerul pe pămînt și pămîntul îl suie la cer.

Etica paulină țintește la organizarea creștinească a relațiilor noastre cu aproapele, tocmai prin cultivarea iubirii și a păcii. «Trăiți în bună pace cu toți oamenii. Nu vă răzbunați. Nu te lăsa biruit de rău, ci biruieste răul cu binele» (Rom. 12, 18, 21).

27. Ernst Cremer, *Über die Christliche Vollkommenheit*, Gütersloh, 1899, p. 35.

28. *Ibidem*, p. 426.

29. Pr. Prof. Dr. Grigorie T. Marcu, *Posibilitatea desăvîrșirii morale la Sf. Ap. Pavel*, în rev. «Mitropolia Ardealului», an. V, nr. 9—10, 1960, p. 673.

30. Leon Bouvet, *L'Ascèse dans Saint Paul*, Lyon, 1936, p. 165.

31. Iată cîteva: I Cor. 13, 4—7; Gal. 5, 22—23; Efes. 4, 2; 5, 9; Col. 3, 12; I Tim. 3, 2—6—8—13; 6, 11; II Tim. 2, 22).

Urmăriți dragostea... (I. Cor. 14, 1), căci «dragostea e plinirea legii» πλήρωμα νόμου ἢ ἀγάπη (Rom. 13, 10), cu alte cuvinte cea care duce la desăvârșire. Astfel, «fiecare va da seama pentru sine lui Dumnezeu» (Rom. 16, 12), ne spune Sfântul Apostol Pavel.

3. Responsabilitatea creștină față de semenii

a) Iubirea și slujirea semenilor ca vocație comunitară a responsabilității creștine. — Iubirea e o intenționalitate spre comuniune, inerentă persoanelor în care se realizează unirea ființială dintre ele printr-o dăruire reciprocă³².

Mesajul creștin al chemării la iubire e în același timp un mesaj de chemare la o viață comunitară. Posesor al chipului lui Dumnezeu, creștinul se manifestă cu necesitate ca viață de comuniune cu semenii săi³³. Chipul lui Dumnezeu din noi apare în toată lumina și strălucirea lui numai în relație de iubire cu semenii noștri: «Orice amărăciune și supărare și minie și izbucnire și defăimare, să piară de la voi, împreună cu orice răutate» (Efes. 4, 31). Așa îi îndemna Sfântul Pavel pe creștinii din Efes, cu scopul de a statornici între ei relații de iubire. «Învățați-vă și povățuiți-vă între voi, cu toată înțelepciunea» (Col. 3, 16). Iar Tesalonicenilor le adresa îndemnul de slujire reciprocă: «Vă rugăm, însă, fraților, dojeniți pe cei fără de rânduială, îmbărbătați pe cei slabi la suflet, sprijiniți pe cei neputincioși, fiți îndelung răbdători față de toți» (I Tes. 5, 14—15).

Aici Apostolul Pavel dă o listă cu mai multe categorii de oameni față de care avem o răspundere deosebită: a) cei fără de rânduială; b) cei ușuratici, puțini la suflet; c) cei slabi în credință și în ispite; d) toți creștinii față de care ni se cere îndelungă-răbdare³⁴. Iar actul de și mai strânsă slujire și solidaritate cu semenii noștri, datorită chipului lui Dumnezeu comun din noi, e realizat de Sfântul Pavel în Rom. 12, 15: «Bucurați-vă cu cei ce se bucură, plângeți cu cei ce plâng» și în I Cor. 10, 24: «Nimeni să nu caute ale sale, ci fiecare pe ale aproapelui».

Îndemnul la răbdare și la solidaritate cu semenii noștri și îndemnul la slujirea lui: «Datori sintem noi cei tari să purtăm slăbiciunile celor neputincioși și să nu căutăm plăcerea noastră, ci fiecare dintre noi să caute să placă aproapelui său, la ce este bine, spre zidirea lui» (πρὸς οἰκοδομήν — spre perfecționarea creștină, Rom. 15, 1—2)³⁵, îl motivează cu exemplul Mintuitorului Hristos: «Că și Hristos n-a căutat plăcerea Sa» (Rom. 15, 3), adică n-a viețuit pentru Sine, ci pentru noi oamenii s-a întrupat, a murit, a pățimit (Filip. 2, 6 ș.u.; II Cor. 8, 9).

Caracterul activ al iubirii creștine se prezintă sub un îndoit aspect: subiectiv și obiectiv. Sub aspect subiectiv iubirea e activă, deoarece ea pătrunde în intimitatea sufletului creștinului, îl înnoiește, îl transformă, îl înobilează prin duhul viu al ei, iar sub aspect obiectiv, ea se manifestă totdeauna prin faptele iubirii față de aproapele. Privită sub acest aspect, iubirea creștină înseamnă inițiativă, îndemn, decizie, și acțiune susținută în favoarea semenului (Gal. 6, 1; Rom. 13, 8; Rom. 1, 9).

Fiind în trup, creștinii sînt legați în timpul vieții lor pămîntești de împrejurările specifice existenței lor istorice. Mintuirea subiectivă se realizează de fiecare dintre

32. Arhid. Prof. Dr. Ioan Zăgrean, *Sensul activ al iubirii creștine*, în rev. «Mitropolia Ardealului», an. XV, nr. 4—6, 1970, p. 274.

33. *Ibidem*, p. 275.

34. Pr. Dr. Haralambie Roventza, *Epistola I-a către Tesaloniceni a Sf. Apostol Pavel, Introducere și comentariu*, București, 1938, p. 141.

35. Dr. Iosif Olariu, *Epistolele Sf. Apostol Pavel către Romani, Corinteni, Galateni și Efeseni*, Caransebeș, 1910, p. 200.

ei în lume, în mijlocul semenilor și nu în afara lor³⁶. Iar din răspunderea ce o au față de mîntuirea lor subiectivă, decurg și răspunderile pe care le au față de semenii, față de lume. Izolarea față de semenii și lume periclitează îndeplinirea condițiilor subiective ale mîntuirii, care, pe lîngă credință, cer și fapte bune destinate a îmbunătăți creștinul și pe semenii săi, iar acestea împlinindu-le în lume, contribuie, deci, și la îmbunătățirea lumii.

Subliniind importanța slujirii semenilor de realizarea cărora sîntem responsabili înaintea lui Dumnezeu, Sfîntul Isaac Sirul spunea: «Nimic nu poate apropia inima mea așa de mult de Dumnezeu, ca milostenia... Sprijinește cu cuvîntul pe cei întristați și te va sprijini dreapta care poartă toate... Cel ce gîndește la Dumnezeu, cinstește pe orice om, află ajutor la orice om prin voința ascunsă a lui Dumnezeu. Și cel ce apără pe cel asuprit are pe Dumnezeu de aliat. Iar cel ce oferă brațul său spre ajutorul aproapelui primește brațul lui Dumnezeu în ajutorul său³⁷.

Dar de o adevărată slujire a semenilor nu se poate vorbi fără înfăptuirea dreptății între oameni, dimensiune majoră a slujirii creștine. Sfîntul Pavel se ocupă în mod expres de acest lucru. Ideea de dreptate la Sfîntul Pavel e în strînsă legătură cu Mîntuitorul Iisus Hristos și cu noua stare în care se află creștinii după primirea Sfîntului Botez. «Să se depărteze de la nedreptate — spune Sfîntul Pavel — tot cel ce numește numele Domnului» (II Tim. 2, 19). Creștinii trebuie să fie plini de roade ale dreptății, cele prin Iisus Hristos, spre mărirea și lauda lui Dumnezeu (Filip. 1, 11). «Iar cel ce face nedreptate își va lua plata nedreptății, întrucît nu este părtinire» (Col. 3, 25). «Vor fi deci, osîndiți cei care n-au crezut adevărului, ci le-a plăcut nedreptatea» (II Tes. 2, 13). De aceea Sfîntul Pavel sfătuieste pe Timotei: «Urmează dreptatea, credința, iubirea, pacea cu cei care cheamă pe Domnul din toată inima curată» (II Tim. 2, 22).

Iar în epistola I către Corinteni, combătînd toate actele de nedreptate socială și toate pricinile de dezbinare între creștini, scrie: «Ci voi înșivă faceți strîmbătate și aduceți pagubă și aceasta fraților. Sau nu știți că nedreptii nu vor moșteni împărăția lui Dumnezeu?» (I Cor. 6, 8—9).

b) *Datoria păstrării, apărării și cultivării vieții aproapelui.* — Viața e un dar de la Dumnezeu. Nimeni în afară de Dumnezeu nu poate dispune de viața omului, nici chiar omul însuși. Fiecare om e o existență unică și irepetabilă și cu potențe nebănuite. «Fiecare viață e o chemare dată de Dumnezeu unui om, o temă de realizat, și această chemare trebuie realizată pînă la capătul natural al ei, rînduit de Dumnezeu. Fiecare om reprezintă și actualizează într-o formă unică chipul lui Dumnezeu sau frumusețea și bogăția spirituală nesfirșită. A ucide un om înseamnă a opri revelația prin actualizarea umană a întregii frumuseți a lui Dumnezeu³⁸.

Dacă a lua viața unui om e un păcat strigător la cer (Fac. 9, 6), uciderea fiind expresia culminantă a urii față de aproapele, cu atît mai mult trebuie condamnată uciderea în masă, războiul, care seceră milioane de vieți, iar în condițiile actuale de înarmare, întreaga viață umană de pe Tera. Și pentru că viața ne-o desfășurăm lîngă și împreună cu semenul nostru, încercînd realizarea noastră finală în această solidari-

36. Pr. Prof. Dr. Petru Rezuș, *Răspunderea creștinilor față de lume*, în rev. «Ortodoxia», anul XXIV, nr. 2, 1972, p. 300.

37. *Una sută capete teologice și practice*, cap. 96. *Filoc. rom.*, VI, p. 94.

38. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Să nu ucizi*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», nr. 1—2, 1964, p. 87.

tate și comuniune, devenim astfel responsabili de viața lui. În epistola către Galateni Sfântul Pavel vorbea tocmai de dimensiunile unei asemenea responsabilități: «Purtați-vă sarcinile unii altora și așa veți împlini legea lui Hristos» (Gal. 6, 2).

Responsabilitatea față de semenul nostru are însă și o complicație de natură eshatologică. Criteriul judecății universale va fi practicarea sau nepracticarea iubirii de oameni, care își are temelia fermă în vederea lui Dumnezeu prin om, în înrădăcinarea lui în Dumnezeu, în înțelegerea semenului ca chip al lui Dumnezeu, ca chip al lui Hristos³⁹. În mod special, Mîntuitorul Iisus Hristos ne-a asigurat de identificarea Sa cu cei obidiți și va cerceta în ce măsură L-am iubit în aceștia (Matei 25). Fiecare dintre noi va iubi pe Hristos deplin numai cînd va iubi și sluji pe orice om, căci neîubind un om, nu iubești pe Hristos.

Însă slujirea semenilor noștri e consecința directă a faptului ontologic al proexistenței. A sluji înseamnă a lucra pentru altul pe cînd a proexista înseamnă mai mult, a exista pentru alții. Proexistența e tensiune după mai multă viață și condiție a îmbogățirii reciproce a membrilor unei colectivități. «Eu exist pentru alții și prin alții... Altul e finalitatea și cauza mea, mai bine zis ceilalți, căci nimeni nu există numai printr-un om și pentru un om»⁴⁰.

În acest sens, Sfîntul Apostol Pavel le spune Corintenilor: «Deși sînt liber față de toți, m-am făcut rob tuturor, ca să dobîndesc pe cei mai mulți... Tuturor toate m-am făcut ca în orice chip să mîntuiesc măcar pe unii» (I Cor. 9, 19, 22). «Cine este slab și eu să nu fiu slab? Cine se smintește și eu să nu ard?» (II Cor. 11, 28—29). Tot corintenilor, Sfîntul Apostol Pavel le arată că în slujba sa este dezinteresat și că nu caută cele ale oamenilor, ci pe oameni: «Iată a treia oară sînt gata să vin la voi și nu vă voi fi povară, căci nu caut ale voastre, ci pe voi» (II Cor. 12, 14).

Iar ca temei și argumentare a întregii acestei responsabilități, Sfîntul Pavel pune faptul că toți creștinii sînt mădulare ale trupului tainic al lui Hristos, «iar dacă un mădular suferă, toate mădularele suferă împreună» (I Cor. 12, 25—26).

4. Responsabilitatea creștină

în fața lumii actuale și a problemelor ei

a) *Slujirea lumii. Relația creștin-lume și implicațiile ei.* — «Lumea e creația lui Dumnezeu și mediul în care omul își exercită rolul său creator, preoțesc și profetic»⁴¹.

Persoana umană e prisma în care se arată lumea, în care se întregeste, deci, realitatea lumii, e orizontul în care se arată lucrurile⁴². Aceasta înseamnă, că realitatea lumii e întregită de om și că omul nu poate exista real decît în lume. Realitatea lumii e legată de om, întrucît prin el este cunoscută lumea și își manifestă sensul ca una ce se reflectă în el.

39. Pr. Prof. Dr. Dumitru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, București, 1978, vol. 3, p. 435.

40. Pentru creștini, desigur, ceilalți oameni nu sînt cauza și finalitatea ultimă, ci numai o finalitate și o cauză intermediară, mai precis cauza instrumentală și finalitatea intermediară principală. Cauza și finalitatea ultimă pentru creștini e Dumnezeu. (Pr. Prof. D. Stăniloae, *Servire și proexistență*, în rev. «Glasul Bisericii», anul XXII, 1963, nr. 11—12, p. 1027).

41. Pr. Prof. Dr. Ion Bria, «Dicționar de teologie ortodoxă», A—Z, București 1981, p. 245, cuv. «lume».

42. Hristu Giannara, *Τὸ ὀντολογικὸν περιεχόμενον τῆς θεολογικῆς ἐννοίας τοῦ προσώου*, Atena 1970, p. 13.

E drept că lumea a fost creată înainte de om. Dar abia prin om și-a împlinit realitatea deplină și-și împlinește destinația ei de a fi adunată în om și umanizată. De aceea Sfinții Părinți au considerat pe om ca un colaborator al lui Dumnezeu și continuator al creațiunii⁴³. Omul trebuie să cunoască lumea și pe semenii săi și să se folosească de ea și de ei, pentru a-și explica și dezvolta posibilitățile sale, de aici decurgând responsabilitatea sa față de lume, de chipul și problemele actuale care o confruntă.

Dumnezeu i-a dat ființei umane și un destin creator în lume, libertatea și capacitatea lui de a interveni în lume prin forțele sale și prin acceptarea conștientă și voluntară de a împlini acest rol și de a-și desăvârși această calitate, ființa umană progresa în «asemănarea cu Dumnezeu». Ea e «după chipul lui Dumnezeu» prin capacitatea fundamentală a ei de a fi în relație dialogică activă cu Dumnezeu, prin lume, ca persoană cu persoană⁴⁴. «Lumea e supusă omului — spunea un teolog modern — și toți acei care acționează în lume și îi modifică înfățișarea sau îi stăpinesc forțele, iau parte la opera lui Dumnezeu. Se face astfel simțit — am putea spune — un serviciu sacerdotal în creație. Biserica nu mai e un loc sacru, izolat de lume și ea e pretutindeni unde oamenii prin voința lui Dumnezeu, acționează pentru progresul omenirii»⁴⁵.

Deschiderea Bisericii față de lume se face prin slujire care trebuie înțeleasă în lumina hristocentrismului Bisericii și al creației, care formează un întreg unitar și care se găsesc incluse în una și aceeași iconomie a mântuirii, al cărei autor e Iisus Hristos⁴⁶.

Pentru ortodoxie, Biserica e într-adevăr icoana lumii răscumpărate de Hristos⁴⁷. Prin întruparea Sa, Fiul lui Dumnezeu a reasezat firea umană și realitățile umane, într-o nouă perspectivă, în perspectiva soteriologică. Lumea cu toată autonomia ei specifică nu constituie o ordine separată, ruptă de ordinea harului, deoarece tot ceea ce se petrece în lume, chiar în cadrul naturii, își are izvorul în Dumnezeu și ținta tot în Dumnezeu, de aici decurgând responsabilitatea creștină față de lume. «Slujirea trebuie privită, deci, nu numai ca o simplă necesitate istorică, pastorală, ci ca o coresponsabilitate față de umanitatea la care Biserica a fost chemată prin înseși întemeierea, misiunea și destinul ei».

Prin întrupare, omul a devenit colaborator al lui Dumnezeu⁴⁸ în lucrarea de desăvârșire a creației Sale (II Cor. 6, 1). Însăși noțiunea de mântuire, ca realitate dinamică, stă la baza progresului uman în Hristos⁴⁹, astfel încât slujirea Bisericii nu trebuie desprinsă de perspectiva ei soteriologică⁵⁰.

Creștinul, mădular al Bisericii, e așadar în lume, creează în lume și există pentru lume, e implicat ontologic și soteriologic cu toată ființa în ea. De aceea, cea mai uriașă responsabilitate ce apasă azi pe umerii lumii creștine este apărarea și promovarea păcii și înmulțirea dragostei în lume.

43. Pr. Prof. D. Stăniloae, *Chipul lui Dumnezeu și responsabilitatea lui în lume*, în rev. «Ortodoxia», anul XXV, nr. 3, 1973, p. 347.

44. *Ibidem*, p. 353.

45. Lukas Vischer, *L'Eglise dans le monde, un problème oecumenique*, în «Documentation Centre Concilio», nr. 226, p. 3.

46. Dr. Antonie Plămădeală, *Episcop-vicar patriarhal, Biserica slujitoare în Sfânta Scriptură, în Sfânta Tradiție și în teologia contemporană*, teză de doctorat, în rev. «Studii teologice», anul XXIV, nr. 5—8, 1972, p. 616.

47. Alexander Schmemmann, *Theology or Ideology?* în vol. *Technology and Social Justice*, edited by Ronald H. Preston, SCM, Pres Ltd, London 1971, p. 230.

48. Dr. Antonie Plămădeală, *op. cit.*, p. 618.

49. Nikos A. Nissiotis, *Introduction to a Christological Phenomenology of Development*, în vol. *Technology and Social Justice*, ed. cit., p. 159.

50. A. Schmemmann, *Theology or Ideology*, în vol. cit., p. 228, 230.

b) *Apărarea și promovarea păcii.* — Lupta pentru pace, pentru creștini constituie însăși esența chemării lor în viața socială: aceea de a împuțina răul și moartea, de a înmulți binele și viața și de a înfăptui împărăția lui Dumnezeu pe pământ. De aceea scrie Sf. Ap. Pavel: «Împărăția lui Dumnezeu nu e mîncare și băutură, ci dreptate și pace și bucurie în Duhul Sfînt; iar cel ce slujește lui Hristos întru acestea e bineplăcut lui Dumnezeu și încercat pentru oameni. Să urmăim, așadar, cele ale păcii și cele spre zidirea unuia către altul» (Rom. 14, 17—19), sau: «De aceea îndreptați mințile cele obosite și genunchii cei slăbiți și faceți cărări drepte pentru picioarele voastre, ca să nu se abată ceea ce este șchiop, ci mai degrabă să se vindece. Căutați pacea cu toți și sfințenia, fără de care nimeni nu va vedea pe Domnul» (Evrei 12, 12—14). «Purtați grijă de cele bune înaintea tuturor oamenilor. De este cu putință, cît ține de voi, fiți în pace cu toți oamenii» (Rom. 12, 17—18).

Iar a îndrepta «mințile cele obosite și genunchii cei slăbiți», «a face cărări drepte pentru toate picioarele» și a purta grijă de vindecarea tuturor infirmităților, înseamnă, în grai biblic și profetic, a susține toate actele de binefacere și toate inițiativele cu caracter umanitar menite să pună capăt ignoranței, bolilor, pauperismului și, în general, oricărei suferințe din lume⁵¹, a realiza egalitatea între oameni și a îndepărta nedreptatea socială. Numai atunci se poate vorbi de pace.

Pentru Sfîntul Ap. Pavel, «pacea» înseamnă ceva foarte profund; e o realitate în care creștinul e implicat soteriologic. Mîntuirea în Hristos — în efectele ei ultime — este o lucrare de pace, un act de împăcare fără precedent și fără repetiție. Dumnezeu a plănuit această lucrare din eternitate, cu scopul mărturisit de a expulza păcatul, adică pricina neorînduiei din lume, reasezînd toate ale lumii în Hristos Iisus. În Epistola către Efeseni, Apostolul Pavel exprimă în mod expres acest lucru. În intenția dumnezeiască, mîntuirea a fost plănuită «ca toate să le reaseze (reunească) în Hristos, cele din ceruri și cele de pe pământ (toate) întru El» (Efes. 1, 10)⁵².

În Iisus Hristos, animozitățile din lume, de orice fel ar fi ele, pier, pentru că în El a fost suprimată pricina lor. «El este pacea noastră», proclamă Sf. Ap. Pavel, motivînd afirmația sa cu aceea că «El (Hristos) a făcut din cele două lumi una, surpînd zidul despărțitor de la mijloc, adică vrajba... și venind, a binevestit pace vouă: și celor de departe, și celor de aproape» (Efes. 2, 14—17). Fragmentul acesta dens de doctrină soteriologică îi rezervă păcii un rol capital în șiragul efectelor concrete ale jertfei Mîntuitorului.

Interpretarea pe care el o dă operei de mîntuire nu-i întîmplătoare și nu-i unică. În același sens, Sfîntul Pavel îi încredințase pe creștinii din capitala Ahaiei că «spre pace ne-a chemat pe noi Dumnezeu» (I Cor. 7, 15), iar creștinii din Roma, de la același Apostol Pavel aflau puțin mai tîrziu: «că îndreptați fiind prin credință, pace avem cu Dumnezeu, prin Domnul nostru Iisus Hristos» (Rom. 5, 1), ca să înțeleagă că «mărire, cinste și pace» este răsplata prevăzută pentru «tot cel ce face binele» (Rom. 2, 10).

În numeroase alte locuri din epistolele sale, Sfîntul Apostol Pavel întărește această deducție în slovă inspirată, spunînd: «Dumnezeul păcii să fie cu voi cu toți» (Rom. 15, 33; 16, 20). «Desăvîrșiți-vă, mîngiați-vă, uniți-vă în cuget, viețuiți în pace și Dumnezeul dragostei și al păcii va fi cu voi» (II Cor. 13, 11; Fil. 4, 9; I Tes. 5, 23; Evrei 13, 20, 21).

51. Diac. Prof. Nicolae Nicolaescu, *Sfîntul Apostol Pavel și creștinătatea actuală*, în rev. «Studii teologice», anul III, nr. 7—8, 1951.

52. Pr. Prof. Gr. T. Marcu, *Biserica Ortodoxă în slujba apărării păcii*, în rev. «Ortodoxia», anul III, nr. 1, 1951, p. 26.

Pacea e, aşadar, opera lui Dumnezeu, dar şi a omului. În realizarea şi susţinerea ei, creştinul trebuie să devină aliatul Său, colaborator al lui Dumnezeu, implicat cu toată fiinţa sa.

Responsabilitatea creştină în apărarea păcii, pe pământ, se amplifică dacă ţinem seama că ea e singura condiţie a progresului în omenire, singurul temel al rînduiei, înţelegerii între oameni şi popoare: «Dumnezeu nu este al neorînduiei, ci al păcii» (I Cor. 14, 33), spune Sfîntul Apostol Pavel.

e) *Creştinismul şi ecologia*⁵³. — Una din problemele de o excepţională importanţă pentru păstrarea şi perpetuarea vieţii pe pământ este problema protecţiei mediului înconjurător. Iar apărarea şi asigurarea vieţii nu pot fi concepute în afara preocupării pentru ocrotirea şi conservarea tuturor sistemelor vii⁵⁴. Problema protecţiei mediului înconjurător are implicaţii profunde atât în sfera calităţii vieţii cît şi în cea primordială, a condiţiei vieţii.

Pentru creştini, problema protejării mediului ambiant, a naturii în totalitatea sa, constituie o preocupare ce izvorăşte din însăşi doctrina asupra creaţiei. Natura e un dar al lui Dumnezeu pentru oameni, ea fiind permanent raportată la oameni⁵⁵. Ea e un mijloc necesar pentru «dezvoltarea umanităţii în solidaritate», Dumnezeu a creat-o, ca şi pe om, într-o solidaritate şi este la latitudinea omului să poată dezvolta această solidaritate, sau dimpotrivă, să o nimicească, prin acţiunea ce o exercită asupra ei în sens pozitiv sau negativ, pentru el şi pentru semenii săi⁵⁶.

Natura, în scrisul Sfîntului Apostol Pavel, e solidară cu destinul omului şi al lumii. «Căci făptura a fost supusă deşertăciunii, nu de voia ei, ci din cauza aceluia care a supus-o cu nădejde, pentru că şi făptura însăşi se va izbăvi din robia stricăciunii, ca să se bucure de libertatea mării fiilor lui Dumnezeu. Căci ştim că toată făptura împreună suspină şi împreună are dureri pînă acum» (Rom. 8, 20—22).

Acest «împreună» exprimă foarte bine solidaritatea omului cu natura. Cosmosul natural sensibil suferă, ca şi omul şi prin om, urmările păcatului şi aşteaptă împreună cu el şi prin el mîntuirea de legăturile aceluiaşi păcat: «Pentru că nădejdea cea dornică a făpturii, aşteaptă descoperirea fiilor lui Dumnezeu» (Rom. 8, 19). «Omul nu se mîntuieşte prin univers, dar universul se mîntuieşte prin om»⁵⁷.

53. Această problemă a constituit şi subiectul unui referat la cea de-a 47-a Conferinţă teologică interconfesională ținută la Bucureşti între 22—23 mai 1986, referat susţinut de Pr. Asist. Nicolae Dura, cu titlul «Integritatea creaţiei. Probleme ecologice în lumina referatului biblic al creaţiei».

54. S-a dovedit că impactul om-natură se supune unor legi care permit o dezvoltare optimă a societăţii numai în anumite condiţii ecologice şi nu în orice circumstanţe stabilite arbitrar (Viorel Soran, *Probleme actuale ale ecologiei*; în vol. de comunicări: *Problemele păcii şi ale războiului în condiţiile revoluţiei ştiinţifice şi tehnice. Necesitatea istorică a dezarmării*, Bucureşti, 1977, p. 141—142).

55. Lumea urmează omului pentru că e ca o natură a lui; e «antroposfera» lui, s-ar putea spune. Şi această legătură antropocosmică se împlineşte cînd se împlineşte chipul uman cu Dumnezeu... Deci sîntem responsabili de lume (subl. n.)... sîntem cuvîntul, logosul în care lumea vorbeşte şi nu depinde decît de noi, ca să hulească sau să se roage» (Vl. Lossky, *Théologie Dogmatique*, în «Messenger de l'Exarchat du Patriarcat Russe en Europe Occidentale», 1964, p. 227).

56. Natura apare în mod cu totul clar ca mediu prin care omul poate face bine sau rău semenilor săi, dezvoltîndu-se sau ruinîndu-se el însuşi din punct de vedere etic şi spiritual. Natura e intercalată cu deplină evidenţă în dialogul interuman binefăcător sau distrugător, dialog fără de care nu poate exista nici omul singular, nici comunitatea umană (Pr. Prof. Dr. D. Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, Bucureşti, 1978, vol. I, p. 324).

57. Pr. Asist. Vasile Mihoc, *art. cit.*, p. 551.

Apărarea vieții și apărarea păcii se află într-o indestructibilă relație de condiționare cu acțiunea de protejare a mediului înconjurător, a întregii naturi, a macro — și microcosmosului și aceasta prin folosirea tuturor resurselor naturii și a legilor ei exclusiv în favoarea omului și anume prin îndepărtarea oricăror experiențe care aduc serioase perturbări în legile naturii și mediului înconjurător. Iată, așadar, dimensiunile responsabilității noastre față de lume, mediul înconjurător, semeni, noi înșine. În toate trebuie să lucrăm nu numai cu conștiința că Dumnezeu lucrează prin noi, ci și cu conștiința că nu lucrează fără noi (II Cor. 6, 1), că nu lucrează, de regulă, decît prin noi⁵⁸.

Concluzii

În încheiere putem reține, în esență, următoarele: — Existența pămîntească a creștinului nu e una lipsită de sens, ci una încărcată de o adîncă responsabilitate față de sine însuși, față de semeni, lume, mediul înconjurător, față de Dumnezeu, cauza ultimă a tuturor lucrurilor, avînd ca temeuri revelaționale originea comună a tuturor oamenilor, egalitatea lor înaintea lui Dumnezeu, semnificația hristologică a aproapelui și înțelegerea soteriologică a prezenței în istorie a actului întrupării Fiului lui Dumnezeu, prin izbăvirea fiecărui îns în parte și a lumii întregi.

— Responsabilitatea creștină angajează pe credincios la slujirea omului ca chip al lui Dumnezeu, la o adevărată slujire a valorii lui spirituale. Din acest punct de vedere, responsabilitatea creștină are și un aspect soteriologic. Mîntuirea nu se obține în izolare, ci împreună cu întreaga zidire a lui Dumnezeu, prin slujirea omului, în special, și a lumii întregi, în general.

— Ca fapte concrete ale responsabilității creștine putem aminti rugăciunea, cultivarea unei conștiințe noi, pe măsura omului celui nou în Hristos, lupta comună pentru pace și înlăturarea tuturor inițiativelor de înarmare și stocare pe Terra a tot mai noi și sofisticate arme, care amenință viața ei, păstrarea curată a naturii înconjurătoare în mijlocul căreia trăim precum și promovarea și înmulțirea tuturor valorilor spirituale ale întregii omeniri.

TAINA MĂRTURISIRII *

— expunere pastoral-catehetică —

Drd. Constantin Eugen JURCĂ

Taina Mărturisirii este, prin excelență, taină a cuvîntului, a comunicării. Însăși ființa ei o constituie cuvîntul și harul iertării păcatelor. Se observă, ca atare, o strînsă legătură a mărturisirii propriu-zise din Taina Pocăinței cu propovăduirea Bisericii, ca acte de comunicare. Preotul duhovnic rămîne și acolo, în scaunul mărturisirii, un învătător al credinței creștine mîntuitoare. El adresează penitentului un *cuvînt de învătătură*, iar penitentul, mărturisindu-se, comunică duhovnicește cu preotul. Între ei se statornicește astfel o inter-comunicare de la inimă la inimă.

Cît despre propovăduirea Cuvîntului, ea, în sine, e *mărturisire*: a adevărului revelat, a credinței etc. și tot ea explică semnificația Tainei și îndeamnă spre scaunul

58. Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, *Biserica și lumea*, curs dactilografiat, București, 1985, p. 7.

* Lucrare alcătuită și susținută în cadrul cursurilor pentru doctoratul în Teologie sub îndrumarea P. C. Sale Părintelui Prof. Constantin Galeriu care a dat și avizul pentru publicare.

Spovedaniei. Fără propovăduire nu poate exista nici mărturisire, după cuvîntul Apostolului: «Cum vor crede în Acela de care n-au auzit? Și cum vor auzi, fără propovăduitor?» (Rom. 10, 14).

Prin urmare, e de la sine înțeles că, propovăduitorul Bisericii trebuie să cunoască și modul în care trebuie să înfățișeze Taina Mărturisirii în predică. Acest lucru încearcă să-l lămurească studiul de față.

I. Taina mărturisirii în lupta cu păcatul

Ne confruntăm mereu cu aceste întrebări: De ce (să) ne spovedim? Cum să ne spovedim? Ce reprezintă preotul duhovnic? Ce legătură are Taina Mărturisirii cu viața noastră? De ce e Taină a Bisericii? ș.a. Răspunsul fiecărei întrebări în parte trebuie să-l ofere propovăduirea noastră.

O temă de mare actualitate, ca bază de plecare în explicarea Tainei Mărturisirii, o constituie păcatul și însingurarea. E bine cunoscut că în întreaga istorie a umanității, a sentimentului religios și a culturii în general, nici un motiv nu este mai cutremurător gustat și trăit decît drama însingurării, a solitudinii în universul creat, deci a lipsei de comunicare și comuniune. Pe drept cuvînt singurătatea «zămislește demoni» în sfredelirile conștiinței, în răscolirile imaginației, în jindul făpturii după cuvînt, după destăinuire și părtășie.

Singurătatea e expresie a lipsei de comunicare, a lipsei partenerului de dialog, a lipsei *celuilalt* de lîngă tine. Acestea ne descoperă adînc rațiunea primordială a hotărîrii divine: «Să nu fie omul *singur*; să-i facem ajutor *potrivit* pentru el» (Fac. 2, 18), deci care să-l asculte, să-l înțeleagă și să-l iubească.

Așadar setea de comunicare, de cuvînt, de mărturisire — ca și setea de cunoaștere — e o pornire firească, o necesitate existențială, primară, naturală. Oricare simte nevoia altei persoane, cu care să «între-n vorbă», să-i împărtășească din mulțimea gîndurilor, a ideilor și năzuințelor sale. Sufletul nostru simte dintotdeauna nevoia să între-n dialog cu Dumnezeu, Părintele creator și iubitor, să «între-n Cuvîntul Lui», al cărui chip și este, în voia și rațiunea Lui, să se împace cu El. Căci «numai în Dumnezeu — cum observă gînditorul creștin N. Berdiaev — se află acel ceva prin care depășesc în întregime singurătatea, numai în El dobîndesc viitorul și intimul, un sens comensurabil cu existența mea»¹.

Trebuie spus că însingurarea noastră e consecința păcatului originar, al neascultării și ruperii de comuniunea primordială cu Părintele creșc. La fel se întîmplă și în viața obișnuită. Cel ce nu vrea sau nu mai poate să se deschidă sufletește, să comunice cu ceilalți și cu Dumnezeu este (sau devine) un «alienat, adică un înstrăinat în raport cu ceilalți, cu existența socială, comunitară, cu viața spirituală vie. El este un înstrăinat în raport cu însăși esența umană. În el se produce o denivelare, o dezorganizare a «Umanului» în însăși specificitatea sa»². El devine un însingurat din lipsa unui suport existențial sau din desprinderea de Acel «Ax universal, atotcuprinzător și etern»³, care este Dumnezeu.

Deci însingurarea⁴ este expresia păcatului, ca rupere de Dumnezeu și de comuniune cu semenii. Cum observă alt mare gînditor: «ontologic, singurătatea e expresia

1. N. Berdiaev, *5 méditations sur l'existence, solitude, société, et communauté*, trad. du russe par Irène Vilde-Lot, Paris, f.a., p. 102—103.

2. Dr. M. Lăzărescu și colaboratorii, *Curs de psihiatrie*, Lito Inst. Medicină, Timișoara, 1982, p. 3—4.

3. Corneliu Mircea, *Inter-comunicare*, București, 1979, p. 11.

4. Utilizăm acest termen, spre a nu se confunda cu singurătatea plină, dinamică

nostalgiei după Dumnezeu ca subiect și nu ca obiect, după Dumnezeu ca «tine» și nu ca «sine» (ca «el») ⁵, adică după Dumnezeul iubirii și iertării; Dumnezeu ca persoană vie, cald, comunicativ, nu un principiu metafizic abstract, impersonal. Căci persoana înseamnă viață, iubire, deschidere, comunicare. Dorul după cuvânt este un dor personal, dorul de o altă persoană, care să umple golul singurătății mele. «Înima — tilcuiește Sf. Isăac Sirul — dă mărturie, prin frica ce o apasă și o războiește, că-i lipsește cineva» ⁶, deci nu «ceva», ci o altă persoană. Numai o altă persoană mă poate scoate din solitudinea mea, din autofintemnițarea în mine însumi.

Și mai trebuie adăugat, păcatul, întâi te rupe de comuniunea cu Dumnezeu și cu semenii, te izolează deci de posibilitatea de apărare din exterior, apoi te închide în interiorul tău și acolo, pe câmpul tău spiritual se petrece marea confruntare a celor doi adversari înverșunați: păcatul și conștiința. Căci păcatul, cum se constată de obicei, e indiciu al inconștienței, ca impuls inconștient, care se izbește de pavăza conștiinței ⁷.

E bine ca propovăduitorul Bisericii să lămurească ascultătorilor întreaga tragedie a păcatului, acesta fiind direct implicat în cursul vieții noastre. Păcatul e un adevărat parazit existențial, care infectează viața și devenirea, însăși esența umană, care produce mari leziuni sufletești și suferință. Când existența suferă în însăși esența ei, rădăcinile suferinței trebuie căutate în păcat. El poartă ființa către neființă, către desființare, către distrugere. E cel mai înverșunat dușman al vieții. Caută să-i smulgă rădăcinile din însăși temelgia (Ps. 36, 9) și sursa ei nutritivă, din Dumnezeu.

De aceea păcatul se opune lui Dumnezeu, ca o reacție de împotrăvire la sacru, pentru că se opune existenței și legilor ei firești. El ar vrea să distrugă creația, viața, chiar și Izvorul ei. Și ca urmare ne izolează și ne «ascunde» mereu fața lui Dumnezeu, ca să distragă atenția de la ființă, de la viață, de la o altă persoană, deci de la comunicare la disperare și însingurare, și la non-sensul existențial și sinucidere.

În consecință, logic și ontologic, «plata păcatului e moartea» (Rom. 5, 23), căci calea lui e calea morții. Nenumărate cazuri concrete o arată: păcatul duce la însingurare, deznădejde și sinucidere ⁸. E pilduitoare în acest sens moartea lui Iuda, care

a nevoitănelor monahale sau, în mare parte, a genialității creatoare. Călugărul iese din lume și din dialogul obișnuit cu lumea, pentru a se statornici mai intim în dialogul cu Dumnezeu.

5. Ch. Martin Buber, *Ich und Du*, la N. Berdiaeff, *op. cit.*, p. 102—103.

6. *Filocalia* 10, p. 112.

7. Acolo, în interiorul nostru, trăiește o lume. Noi înșine ne făurim o lume internă în hoinărelile imaginației. Lupta care se dă în minte e mai înverșunată chiar decât cea din realitate, căci mintea se zbate în ea însăși, se luptă cu plămăuirile imaginației, cu dușmani inchipuiți, care sînt mai amenințători chiar decât cei adevărați, în fața cărora ai fi pus. Mă tem atunci cînd nu-mi cunosc dușmanul, cînd încerc să-mi confrunt mintal arsenalul forțelor mele cu ale lui. Dar atunci cînd se află înaintea mea îl privesc, îl citesc, îl cunosc, nu mă mai impresionează așa profund, implicit scade și teama mea față de el. Cunoașterea devine, prin urmare, armă împotriva fricii, alături de alți stîlpi ai echilibrului sufletec: biruința minții, paza imaginației halucinate etc.

8. Iată cîteva aprecieri medical-statistice de actualitate: sînt semnalate «zîlnic în lume, mai mult de 100 de sinucideri»; un studiu colectiv la noi «semnalează o frecvență a sinuciderilor de la 14 la 100.000 pentru populația municipiului București», iar printre *situațiile existențiale* care provoacă sinuciderea sînt enumerate: «divorțul în curs sau după; văduvia; neînțelegerile conjugale, asociate cu lipsa copiilor; abandonul; izolarea și singurătatea; deznădăcinarea» etc... Vezi V. Mironțov-Țuculescu și colaboratorii, *Sănătatea mintală în lumea contemporană*, București, 1986, p. 95—99.

în culmea disperării, «aruncînd arginții în templu — deci indicînd mobilul sinuciderii ca într-o «scrisoare de adio» — a plecat și, ducîndu-se, s-a spînzurat» (Matei 27, 5).

Intuind perfect această realitate, Ioan Carpatinul observa: «Mai cumplit lucru este a deznădăjdui decît a păcătui»⁹. Aceeași rațiune a avut-o în vedere mai întii Domnul nostru Iisus Hristos, înstituiind Taina Mărturisirii, ca omul să nu deznădăjduiască din pricina neputinței lui, ci să-și caute reazim în afară: la Dumnezeu, la preotul duhovnic, la ceilalți membri ai Bisericii. Pentru că cel însingurat nu-și poate găsi sprijin în sine, în ființa sa, timorată, frămîntată, bolnavă, ci numai în afara sa, în altă persoană. E un adevăr recunoscut: în altul mă caut pe mine și altul se caută pe sine în mine. În altul mă regăsesc și altul se regăsește pe sine în mine. Altul mă descoperă mai bine decît aș putea s-o fac eu, atunci cînd mă deschid către el, iar eu îl descoper pe celălalt, cînd el, la rîndu-i, mi se deschide. El se reflectă în mine și eu în el. În el devin oglinda propriului meu chip.

În acest înțeles, Pr. Prof. D. Stăniloae observa: «Precum în ordinea fizică, așa și în cea spirituală, nici o viață nouă nu o poate naște unul singur... nimeni nu se poate naște singur ca om duhovnicesc... cel ce nu se mărturisește, nu poate ieși din sterilitatea lui, din moartea lui spirituală, cu tot noianul de gânduri ce răsar mereu în el. Acestea mai mult îl incurcă, îl dezechilibrează... Dar prin altul îmi cîștig adevărata cunoștință de mine..., prin altul mă cunosc nu numai ceea ce sînt, ci și ceea ce pot și trebuie să fiu. Și mă cunosc ca atare cînd mă mărturisesc. Căci mărturisirea nu o fac în fața unui zid insensibil, ci ea trezește o reacție în cel căruia i-o fac»¹⁰.

Deci, lămurind credincioșilor caracterul eclesiologic al Tainei Mărturisirii, trebuie pusă în lumină această concepție: Mărturisirea e Taină a Bisericii, special instituită pentru slujirea vieții membrilor Bisericii, pentru înviorarea acelor mlădițe cu început de «veștejire» duhovnicească. Fiindcă mai înainte de toate, Biserica înseamnă viață în comun, comunicare și cuminecare¹¹ a credincioșilor întreolaltă și cu Hristos, nu-i o filosofie eclesiologic-instituțională sterilă. Fiecare membru al Bisericii e față de mine un altul, celălalt care mă scoate din solitudinea mea.

Cum semnala Ecclziastul: «Mai fericiți sînt doi laolaltă decît unul... Căci dacă unul cade, îl scoală tovarășul lui. Dar vai celui singur care cade și nu este cel de-al doilea ca să-l ridice» (Eccl. 4, 9—10); pentru care Mîntuitorul spune: «Unde sînt doi sau trei adunați în numele Meu, sînt și Eu în mijlocul lor» (Matei 18, 20). Acestea semnifică însă mult mai mult, că Biserica nu e o simplă colectivitate umană, o simplă adunare, ci mai presus, o comunitate sacramentală, deci «comunune de iubire și viață a oamenilor cu Dumnezeu prin Hristos în Duhul Sfînt»¹², de unde, logic, se desprinde că, atît integrarea, cît și reintegrarea sau reactivarea în sînul ei trebuie să fie acte sacramentale, deci și săvîrșite numai de persoane sfințite.

9. *Filocalia* 4, p. 151.

10. Pr. Prof. D-tru Stăniloae, *Mărturisirea, mijloc de creștere duhovnicească*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 4—5/1956, p. 170.

11. «Comunicarea — precizează gînditorul contemporan C. Noica — este de ceva, cuminecarea e în sînul a ceva, întru ceva... Cuvîntul acesta «cuminecare», purtător de atîtea afirmații, nu este numai al limbii noastre. Vine de la latinescul comunicare și, prin latina ecclziastică, a căpătat în toate limbile romanice același sens, de a se împărtași de la, a se împărtași întru ceva». Vezi *Rostirea filosofică românească*, București, 1970, p. 267—268.

12. Pr. Prof. D-tru Radu, *Ce este Biserica după învățatura ortodoxă?*, în «Indrumător pastoral», Arhiepiscopia Bucureștilor, 1981, p. 43.

Această legătură lăuntrică dintre Taina Mărturisirii și Taina Preoției este evidențiată de instituirea lor comună în seara Duminicii Învierii, când Mîntuitorul, suflînd asupra Apostolilor — adică infuzînd într-însii harul Duhului Său — le-a zis: «Luați Duh Sfînt, cărora veți ierta păcatele, iertate vor fi, cărora le veți ține, ținute vor fi» (Ioan 20, 22—23). Prin urmare, puterea iertării păcatelor este direct legată de Preoția sacramentală, un privilegiu al sacerdoțiului instituit, s-ar putea spune. De altfel, nimeni nu-și poate aroga dreptul iertării păcatelor semenului, cum desigur nimeni nu-și asumă responsabilitatea pentru faptele altuia, în afară de Hristos. Astfel, puterea de a «lega și dezlega» păcatele oamenilor aparține doar celor rînduiți și investiți cu această putere din puterea lui Hristos, prin Hirotonie, adică episcopilor și preoților Bisericii.

E nevoie să precizăm în propovăduire și legătura Tainei Mărturisirii cu Botezul. Căci după cum știm, Sfinții Părinți o numesc «al doilea Botez» sau «înnoirea Botezului». Ei o numesc astfel pentru că amîndouă Tainele sînt taine ale iertării. Și observăm, în înțeles restrîns, «iertarea își are temeiul în Sfîntul Botez...», dar cum Botezul nu se mai repetă în viața creștinului... , deci nu ne mai putem împărtăși cu Hristos în Euharistie fără iertarea păcatelor, a păcatelor de după Botez, se înțelege atunci că Taina Mărturisirii a fost instituită de Mîntuitorul tocmai pentru a continua și a face mereu actuale roadele Botezului»¹³.

Încă mai mult, Sf. Ioan Scărarul a îndrăznit să afirme că «izvorul lacrimilor, adică pocăința, e mai mare decît Botezul»¹⁴. În general «Sfinții Părinți văd în asemenea lacrimi un semn vizibil al prezenței harului primit la Botez, sporit și rodit mereu. Așa precum Mîntuitorul a curățit pe ucenici înainte de Cina cea de Taină prin «spălarea picioarelor» lor, la fel ne spălăm și noi mereu prin Taina Mărturisirii înainte de Sfînta Împărtășanie»¹⁵.

Dar în înțeles mai larg, iertarea deplină își are temeiul în jertfa și învierea Mîntuitorului. De aceea, Pocăința ca Taină instituită în Duminica pascală este legată de însăși taina Învierii: de harul împăcării cu Dumnezeu și al ridicării umanității căzute. Dacă Botezul e Taină a integrării prin har în viața nouă în Hristos, în viața Bisericii, Taina Mărturisirii este Taina reintegrării în comuniunea Trupului eclezial. Dar ce înseamnă de fapt cele două noțiuni? A te integra întru ceva, înseamnă un fel de «întrupare» în acel ceva, iar a te reintegra, e ca o revenire la viața comună, după o dezintegrare. Reintegrarea e, așadar, ca o adevărată înviere, ca o restabilire a apartenenței și atitudinii față de acel ceva.

În acest context se înțelege de ce pocăința stă la hotarul dintre cele două Testamente: cel al «literei» care ucide (II Cor. 3, 6) și cel al învierii în Hristos; de ce e conținutul primei predici neotestamentare și de ce împacă cele două lumi: lumea păcatului, a morții și lumea iertării, a învierii și vieții veșnice, de asemenea lumea noastră internă cu cea din afară. Toate acestea justifică și afirmația lui Tertulian că «Pocăința e taină a vieții»¹⁶. Ca urmare se impune cunoașterea ei ca Taină a Bisericii în slujirea vieții credincioșilor.

13. Pr. Prof. C-tin Galeriu, *Taina Mărturisirii*, în «Ortodoxia», nr. 3—4/1979, p. 487—488.

14. *Filocalia* 9, p. 166.

15. Din dialogul cu Pr. Prof. C-tin Galeriu, Ierom. Ioanichie Bălan, în *Convorbiri duhovnicești*, Ep. Romanului și Hușilor, 1984, p. 221.

16. Vezi *Despre pocăință*, în vol. «Apologeti de limbă latină», București, 1981, p. 211.

II. Mărturisirea în slujirea duhovnicească a vieții credincioșilor

Precum se știe, după învățătura și experiența Bisericii, Taina Mărturisirii cuprinde esențial următoarele momente sau faze succesive: căința, mărturisirea propriu-zisă, epitimia și dezlegarea. Aceasta ar trebui să fie ordinea lor din punct de vedere logic și teologic. Dar din punct de vedere practic-pastoral, această succesiune nu mai corespunde întru totul. Motivul principal constă în lipsa unei continuități sau regularități la mărturisire, apoi în necunoașterea sensului adevărat al Tainei Mărturisirii, care o transformă într-un mecanicism sau formalism uzual.

De aceea, pare a fi mai de folos să se îndrepte stăruitor interesul credincioșilor către mărturisirea propriu-zisă, către aspectul pozitiv-afirmativ al Tainei, ca o convorbire intim-duhovnicească, desigur împreună cu necesitatea mărturisirii păcatelor, avându-se în vedere: puținătatea *timpului* duhovnicesc al credinciosului, apoi *ignoranța* duhovnicească — cu necunoașterea tragediei păcatului, de multe ori a însăși noțiunii de păcat, a mijloacelor de apărare împotriva lui, dintre care, cum s-a observat din experiența concretă, cel mai eficient este Taina Mărturisirii; alt motiv e *ignorarea* voită sau nefngrijirea duhovnicească — cu nesocotirea păcatului, lipsa unui auto-control moral permanent sau a examenului zilnic al conștiinței; *inconștiența morală* sau laxismul moral etc.; opusă laxismului e scrupulozitatea excesivă, un alt motiv care taie avântul spre deschidere ș.a.m.d.

Și ca să fim obiectivi, e mult prea dificil, uneori ineficace, a se încerca o conștientizare obștească a păcătoșeniei. E o problemă de durată și de pricepere care poate da rezultate sau nu. În plus, necesitățile duhovnicești, în general sînt grabnice, mai ales la persoane cu frecventare redusă a Bisericii, și nu suportă aminare. Așa încît mărturisirea se impune adeseori pe nepregătite. Încă, precum se observă obișnuit, interdicția neconținută stîrnește reacții de împotrivire, de contrazicere, pînă la refuzul categoric al dialogării, așa încît e mai de folos a se îndemna insistent în predică spre scaunul mărturisirii, unde se va canaliza ulterior atenția discuțiilor, în mod firesc, spre căință și fuga de păcat. De reținut, pentru argumentarea hotărîrii grabnice la mărturisire, cuvîntul Mintuitorului: «Nu vă îngrijiți — nici preotul și nici credinciosul — cum sau ce veți răspunde sau ce veți zice. Că Duhul Sfînt vă va învăța, chiar în ceasul acela ce să spuneți» (Luca 12, 11—12), printr-un fel de intuiție duhovnicească.

Alegerea mărturisirii ca bază de plecare a îndreptării își are această rațiune: ca să nu mai fac *ceva*, trebuie să fac *alt-ceva*. Pentru imunizarea față de păcat e nevoie mai întîi de o anumită scoatere din mediul lui și de o anumită «izolare» duhovnicească dinaintea lui, cum întrezărea Isaia Pustnicul: «nu-și vede omul păcatele sale, de nu se va desface mai întîi de ele cu amărăciune»¹⁷.

Așa cum s-a constatat din practică: «Omul, ca unicat, poate fi înțeles numai în contextul trăirilor sale, o înțelegere ce se poate realiza *numai* pe baza unei anamneze amănunțite, în cadrul unor convorbiri repetate cu subiectul, familia, anturajul său. Prima convorbire reprezintă și prima acțiune psihoterapeutică»¹⁸. Prin urmare, *prima mărturisire* trebuie să fie ca o scoatere a penitentului din mediul său interior, «po-luat» de patimi, și începutul imunizării propriu-zise față de păcat. El trebuie scos, prin mărturisire, din întunecimea gîndurilor, a frămîntărilor lăuntrice și mai ales din crezul egoist și orgolios într-o «autocefalie» moral-duhovnicească, pentru ca ulterior

17. *Filocalia* 1, ed. II, p. 387.

18. V. Mironțov-Țuculescu și colab., *op. cit.*, p. 100.

să se poată analiza și singur, ca dintr-un fel de exterioritate a sa, mult mai lucid și mai profund, de la alt nivel duhovnicesc, impunându-și ca deviză personală cuvintele Mîntuitorului: «Fără Mine nu puteți face nimic» (Ioan 15, 5).

E bine deci să se recomande întii hotărîrea grabnică pentru mărturisire, fără reținerile: nepregătirii, rușinii, fricii etc. Căci amînarea ei continuă poate duce uneori la renunțarea definitivă la mărturisire, dar cu amplificarea complexelor de conștiință, care pot deveni fatale. Mărturisirea trebuie să fie ca act spontan, chiar de curaj, prin înfrîngerea mîndriei sau a rușinii.

Graba la mărturisire și îndreptare își află justificarea în vindecările săvîrșite de Mîntuitorul. De pildă slăbănogul din Evanghelie (Ioan, cap. 5), întii e vindecat de neputință, apoi i se atrage atenția asupra stării lui morale. Boala lui e trupească, dar, vindecîndu-l, Domnul îi vorbește despre cu totul altceva: despre păcat și neputința sufletească, bine cunoscînd pricina reală a suferinței lui. La fel, observații concrete din viață justifică această grabă: cu totul excepționale sînt cazurile în care cineva s-ar documenta mai întii asupra bolii sale ori asupra mijloacelor de prevenire a ei, cînd e deja pus în fața faptului împlinit sau cînd nici măcar nu cunoaște diagnosticul exact, ca de-abia la urmă să se adreseze medicului. Ba chiar dacă mă consider prea documentat asupra unui subiect, sînt ispitit să nu mai solicit părerea celorlalți. E cert însă că în timpul tratamentului aflu și mijloacele de preîntîmpinare pe viitor. Ca atare și mărturisirea are dublu caracter: terapeutic și profilactic.

Dar această grabă nu presupune ignorarea cunoașterii modului corect de pregătire pentru spovedanie. Credinciosul trebuie să-l cunoască și rămîne la aprecierea lui dacă-l va împlini sau nu. Datoria preotului însă este să-l învețe. Cum spune Pr. Ilie Cleopa: «credincioșii sînt datori să-și cerceteze conștiința din copilărie și să noteze pe hîrtie toate păcatele făcute (de la ultima spovedanie), pentru a nu uita nici unul. Mărturisirea se face întotdeauna cu *post* (minimum 3 zile înainte) și *rugăciune*, înainte de a mîncă»¹⁹. Cele mai la îndemină dreptare pentru cercetarea cugetului sînt: Decalogul, Fericirile și poruncile bisericesti, luîndu-se fiecare poruncă și fericire în parte și analizîndu-se în fiecare seară, înainte de rugăciunea obișnuită, în raport cu împlîmirile zilei. De mare ajutor este *chestionarul* din Molitfelnic.

Mai trebuie ținut seamă că «pricina tuturor relelor — cum observă Antonie cel Mare — este *pofta și mînia*»²⁰, pofta de orice: mîncare aleasă, băutură, bani, lectură nepotrivită etc. și mînia, sub toate formele ei: invidie, înjurături, ură, vorbe necuviincioase, bătaie etc.. De reținut și cuvîntul lui Marcu Ascetul: «cei trei uriași ai diavolului sînt *trîndăvia, uitarea și neștiința*»²¹, sub chipul uitării de Dumnezeu, de rugăciune, de grijă permanentă etc., ca efect al trîndăviei sau neștiinței, chiar comodității intelectuale, mascată adeseori sub nesațul de lecturi ușoare etc. Se va ține seamă și de cele 8 *gînduri ale răutății* enumerate de Sf. Casian Romanul: *lăcomia pîntecelui, pofta trupească, iubirea de arginți, mînia, întristarea, trîndăvia, slava deșartă, mîndria*²². Întrucît pe baza acestei examinări a conștiinței se va susține dialogul propriu-zis cu preotul, ar fi de dorit ca el să nu lipsească.

Se cuvine spus că dacă necesitatea hotărîrii pentru mărturisire e atît de grabnică, nu-i mai puțin adevărat că pasul următor spre vindecare, de aceeași importanță și stringență, este «alegerea unui duhovnic bun și iscusit» (Arhim. Ilie Cleopa). «Ar fi

19. Ierom. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 56.

20. *Filocalia* 1, ed. II, p. 6.

21. *Ibidem*, p. 316, la P. Damaschin, *Filocalia* 5, p. 64.

22. *Ibidem*, p. 94—123.

nebuie — avertizează Casian Romanul — să credem că arta duhovnicească, cea mai grea dintre toate meșteșugurile, să nu aibă trebuință de învățător»²³. Iar Sf. Ioan Scărarul grăiește cu tîlc: «Toți cei ce voim să ieșim din Egipt — adică din voia liberă înclinată spre păcat — și să fugim de faraon — de patimi — avem negreșit și noi nevoie de un Moise oarecare — preotul duhovnic — ca mijlocitor către Dumnezeu... S-au înșelat deci cei ce s-au încrezut în ei înșiși și au socotit că n-au nevoie de nici un povățuitor»²⁴.

Deci subliniem, folosind analogia cu slăbănogul de la Vitezda, că, după cum el avea trebuință de un om care să-l arunce-n scaldătoare (Ioan 5, 7), tot așa și credinciosul, nu se poate vindeca singur. Însă el are nevoie de un anumit om, după cum iarăși învață Casian Romanul: «E bine să nu ascunzi gîndurile tale..., dar să nu le destăinui oricui ți-ar ieși în cale, ci să le vestești bătrînilor duhovnicești care au dat deosebirii și nu celor ce nu-s decît albiți de vreme»²⁵.

Și se mai cere subliniat un lucru: deși, în general, comunicarea interumană este preferențială, pe baza a două criterii: *asemănarea și complementaritatea*²⁶, totuși, pentru că în Taina Mărturisirii nu se caută nici asemănarea cu preotul duhovnic, nici numai complementaritatea lui, ci, prin el, comunicarea și asemănarea cu Hristos, se recomandă solicitarea grabnică a asistenței preotului parohial. Căci orice preot e investit prin hirotonie și duhovnicie cu puterea de a lega și dezlega păcatele, ca un «iconom» al Tainelor lui Hristos (I Cor. 4, 1) și rînduit anume în slujba unei unități parohiale. Dacă însă există motive întemeiate, ca: rudenia de sînge, căsătoria etc., e bine să fie solicitat ajutorul altui duhovnic. Dar se cade ca și preotul să ia seama: nu cumva, necunoscînd boala, să omoare duhovnicește pe vreunii din bolnavi, precum zice Mîntuitorul: «dacă orb pe orb va călăuzi, amîndoi vor cădea în groapă» (Matei 15, 14).

În legătură cu preotul duhovnic, trebuie accentuat în propovăduire că, el nu va rîde, nici nu va acuza pe nimeni pentru slăbiciunile lui. Spovedania nu e un prilej de cunoaștere a întimităților cuiva din curiozitate sau pentru satisfacția personală a preotului. Nu e nici un for de judecată civilă, ci un mijloc de a-l ajuta pe credincios să depășească mai ușor frămîntările care-l apasă sufletește. Încrederea lui poate fi cîștigată prin afirmația răspicată că preotul a auzit atîtea păcate și a cunoscut atîtea situații de viață în activitatea sa pastorală, încît nu mai are ce să-l mire și nu mai are cum să rețină mulțimea tuturor păcatelor parohienilor săi²⁷.

Pe de altă parte, credinciosul trebuie să aibă certitudinea că niciodată taina sa nu va fi divulgată. De aceea, preotul nu trebuie să povestească nimănui, nici în familia sa, absolut nimănui, păcatele cunoscute la spovedanie; vorbind despre un anumit păcat în predică categoric preotul nu va avea dreptul să folosească cu acest prilej exemplificări aluzive la păcatele vreunui parohian de-al său.

Apoi preotul va trebui să aibă neapărat în vedere și timpul mărturisirii, spre a fi evitate: aglomerația, graba, superficialitatea etc. E foarte importantă ziua spovedaniei, chiar și condițiile atmosferice, care pot influența dispoziția sufletească, încă și ceasul stabilit din ziua respectivă. După cum recomandă N. Aghioritul, cel mai potrivit timp

23. *Ibidem*, p. 137.

24. *Ibidem*, vol. 9, p. 48.

25. *Ibidem*, vol. 1, p. 137.

26. Corneliu Mircea, *op. cit.*, p. 56—58.

27. † Antonie Hrapovițchi, *Spovedania sau mărturisirea păcatelor*, trad. † Gurie, Chișinău, 1932, p. 30.

e *dimineața*²⁸, când mintea e odihnită și omul se poate concentra mai ușor; după alții, *seara*, după vecernie, adică la «ora melancolică, atunci când apune soarele, când se face umbră, când trebuie să se aprindă luminile în case»²⁹. Dar preotul trebuie să stăruie, prin îndemnuri repetate, îndeosebi pentru alegerea zilei și a orei când amândoi, și el și credinciosul, *au cât mai mult timp* disponibil pentru convorbirea duhovnicească.

Cît despre cadrul mărturisirii, el trebuie anume pregătit. Dacă spovedania nu se poate face oricui și oricînd, cu atît mai mult nu se poate face nici oricum. Ea trebuie făcută în Biserică, într-un anumit loc, «cinstit, sfînt și osebit, fără zgomot» (Simeon al Tesalonicului), slab luminat, intim, cu un colorit sobru, odihnitor, iar în cazuri speciale se va face «în cancelaria parohială, decorată religios și corespunzător»³⁰.

În privința poziției penitentului, el poate sta: în genunchi, în picioare sau chiar așezat, în unele cazuri; cei bolnavi, după posibilități. Cea mai indicată e poziția în genunchi, dar trebuie ținut seamă de durata convorbirii. Poziția șezînd acordă o mai mare familiaritate în dialogul duhovnicesc, dar, de reținut, se pierde din valoarea smereniei penitentului. Așa că preotul trebuie să țină seama de mai mulți factori în alegerea locului, a poziției și a timpului spovedaniei: de vîrstă, sex, pregătire, profesie, temperament, starea sănătății etc.. E de mare folos să se cunoască și tehnicile psihoterapeutice, dintre care cea mai apropiată de Taina Mărturisirii e tehnica *psihanalitică*, «o metodă psihoterapeutică verbală, simpatologică, aplicabilă individual»³¹.

28. În *Carte foarte folositoare de suflet*, București, 1898, p. 39, la P. Vintilescu, *Spovedania și duhovnicia*, București, 1939, p. 78.

29. *Ibidem*.

30. *Ibidem*, p. 30. Neapărat trebuie avute în vedere cele 5 simțuri: Văzul penitentului e bine să fie îndreptat ori către icoana Mîntuitorului, ori către crucea pe care duhovnicul o ține în mînă (se înving astfel reținerile, timiditatea și se conștientizează mai ușor mărturisirea față de Hristos) — preotul poate să aibă credinciosul înaintea sa, pentru a-i putea urmări expresia feței sau într-o parte, urmărindu-l direct cu privirea; *auzul* penitentului nu trebuie iritat prin voce strigătoare sau artificială — vocea preotului să fie caldă, afectuoasă, joasă, firească și încurajatoare, iar ceilalți credincioși care așteaptă pentru spovedanie, să nu fie prea aproape; pentru primirea *mirosului* e bine să se ardă tămîie, dar cu măsură, și să fie păstrată o distanță corespunzătoare între cei doi; în *mîinile* penitentului să fie pusă sfînta cruce, iar mărturisirea să se facă pe *nemîncate* sau la oră mai depărtată de la servirea mesei.

31. Vezi Prof. Dr. Ursula Șchiopu și colaboratorii, *Dicționar enciclopedic de psihologie*, vol. III, Lito Universitatea București, 1979, p. 389. *Procedura* e următoarea: «Pacientul stă, de obicei, culcat pe o canapea, într-o cameră liniștită. Terapeutul ce se află în afara cîmpului său vizual, și care păstrează o atitudine de tăcere binevoitoare, îl invită să spună «tot ce-i trece prin minte». La început, asociațiile pot să se refere la probleme banale, circumstanțiale. Treptat, însă, ies la iveală secrete întime, în mare măsură neconștiente, «ușurează» sufletul pacientului prin «catharsisul» realizat. Cura continuă însă, terapeutul intervine puțin, orientînd parțial pacientul, atrăgîndu-i atenția asupra unor probleme, dar *ne oferînd niciodată soluții*. Astfel, apar treptat la iveală probleme din subconștientul pacientului care erau «refulate». În această fază se avansează analiza și interpretarea materialului psihic inconștient, analiză care este făcută de pacient și terapeut, *împreună*. Progresiv, pacientul ajunge să se vadă «ca într-o oglindă», să se «defuleze» după o prealabilă «criză sufletească», să se înțeleagă și să se schimbe, să-și restructureze personalitatea... În analiza clasică, ședințele se fac de 1—2 ori pe săptămînă, cura în ansamblu, puțînd ține 1—3 ani sau toată viața. Psihoterapia de inspirație psihanalitică poate să se desfășoare și în alte modalități. E posibil ca pacientul să nu stea culcat, ci pe un fotoliu, față în față cu terapeutul. Cura poate fi scurtă, analiza nemergînd în profunzime, oprindu-se la un anumit nivel, în corelație cu evenimentele trăite; ea poate porni de la analiza viselor, de la teste «asociativ verbale» etc. (Dr. M. Lăzărescu și colab., *op. cit.*, p. 149—150).

Ca dovadă cităm din constatările celebrului psihanalist elvețian C. G. Jung, dintr-un dialog cu M. Eliade: «Eu sînt și rămîn psiholog — susține Jung — ori, pe plan psihologic, eu am de a face cu experiențe religioase care au o structură și un simbolism ce poate fi interpretat. Pentru mine, experiența religioasă este reală, este adevărată: eu constat că atari experiențe pot «salva» sufletul, pot accelera vindecarea și pot instaura echilibrul spiritual. Pentru mine, ca psiholog, starea de grație există: este perfectă serenitate a sufletului, echilibrul creator, sursă de energie spirituală. Tot ca psiholog, eu constat că prezența lui Dumnezeu se manifestă în experiența profundă a psihicului... Credința credinciosului este o mare forță spirituală; este garanția integrității sale psihice... Lumea modernă este desacralizată, de aceea, ea se află în criză. Trebuie ca omul modern să redescopere o sursă mai profundă a propriei vieți spirituale»³².

Se înțelege că toate propunerile metodologice, amintite mai sus, sînt aplicabile individual, pentru că însăși Taina Mărturisirii se adresează «dramei individuale și nu unei umanități abstracte» căci și «în plan moral, ca și în patologia medicală nu există boli, ci bolnavi»³³. De acest fapt trebuie să țină seama neapărat și preotul la mărturisirea propriu-zisă a fiecărui credincios.

Avîndu-se în vedere elementele pregătitoare, credinciosul trebuie învățat apoi cum va decurge dialogul individual propriu-zis, spre a se evita un debut de genul acesta: «Părinte, n-am nici un păcat; de ce să mă spovedesc?», la care, uneori se adaugă pe nerăsuflăte și întrebarea: «Ce înseamnă, de fapt, păcatul?»

De reținut, mai întii, ca principiu fundamental: credinciosul nu trebuie niciodată contrariat, forțat, bruscat, grăbit, ci ascultat cu îngăduință, răbdare și atenție, ca de-abia la urmă să fie călăuzit treptat și firesc spre adevăr, prin argumente logice și concrete. E constatat că sănătatea morală, ca și sănătatea mintală, se construiește, se promovează, se reînnoiește continuu³⁴. De aceea, reținem și principiul de bază al psihoterapiei morale: de la concret la abstract, de la experiența umană cotidiană, la experiența duhovnicească.

Prin urmare, nu se vor căuta definiții savante ale păcatului, ale Tainei Mărturisirii, de către preotul duhovnic, ci, la nivelul intelectual și duhovnicesc al credincioșilor, se va explica învățătura Bisericii despre: păcat, virtute, pocăință, îndreptare etc. Așadar, «e bine să se știe că păcatul începe de la nesăvîrșirea binelui, de la «talantul îngropat», nerodit. Cum de altfel mai arată Sf. Scriptură: «cel ce știe să facă ce e bine și nu face, păcat are» (Iacob 4, 17), sau, sub un alt aspect, cum au spus Părinții: «cînd nu ai de lucru îți dă diavolul de lucru. Cînd nu faci binele ești gata să faci răul»³⁵. Dacă faci ceva util, nici timpul nu-ți mai îngăduie să faci altceva păgubitor, rușinos, prisositor.

Păcat mai înseamnă tot ceea ce nu suferim la noi înșine sau nu suferă alții la noi: familia, prietenii, colegii. Cum zice proverbul: «Ce ție nu-ți place, altuia nu face!», urmînd așa-numitei «reguli de aur» a creștinismului: «Toate cîte voiți să vă facă vouă oamenii, asemenea și voi faceți lor» (Matei 12, 7). Tot ceea ce este împotriva rațiunii, a bunei rînduiei și a firii este păcat. Adică, prin ceea ce greșesc față de mine sau față de semenul meu, prin aceea greșesc față de Dumnezeu. Cum învață

32. Vezi *Secolul 20*, nr. 2—3/1978, p. 28.

33. În *Viața românească*, nr. 9/1985, p. 42.

34. V. Mironțov-Țuculescu și colab., *op. cit.*, p. 54.

35. Pr. Prof. C-tin Galeriu, *art. cit.*, p. 493.

însăși Sfânta Scriptură: «Dacă vreun bărbat va face vreun păcat față de un om..., prin aceasta va păcătuî împotriva Domnului și va fi vinovat sufletul acesta» (Numeri 5, 6).

De observat, tot în acest caz, Sfânta Scriptură pune și problema necesității mărturisirii, continuînd: atunci «să-și mărturisească păcatul ce a făcut și să întoarcă aceea prin ce a păcătuî și să mai adauge la aceea a cincea parte și să dea acelaia față de care a păcătuî» (Num. 5, 6—7): e o soluție bună de reținut și pentru canonul Spovedaniei. Se vor aduce acum și alte mărturii scripturistice despre necesitatea și obligativitatea mărturisirii: «De vom zice că păcat nu avem, ne amăgim pe noi înșine și adevărul nu este întru noi. Dacă mărturisim păcatele noastre, El este credincios și drept, ca să ne ierte păcatele și să ne curățească de toată nedreptatea» (I Ioan 1, 9); «Nu este om care să nu păcătuiască» (III Regi 8, 46); «Cel ce-și ascunde păcatele lui nu propășește, iar cel ce le mărturisește, și se lasă de ele, va fi miluit» (Pilde 28, 13); «Și se botezau de către Ioan în riul Iordan, mărturisindu-și păcatele» (Matei 3, 6); «Și mulți dintre cei ce crezuseră veneau să se mărturisească și să spună păcatele lor» (Fapte 19, 18); «Mărturisiți-vă unul altuia păcatele și vă rugați unul pentru altul, ca să vă vindecați» (Iacob 5, 16) etc.

Se-nțelege prin urmare că, dacă mărturisirea păcatelor este o necesitate logică și, dacă păcatul ține de întimitatea noastră, atunci mărturisirea trebuie făcută numai în taină și numai unei persoane anumite, unei persoane sfințite, care reprezintă o autoritate morală și care cunoaște rostul acestei Taine pentru sănătatea noastră sufletească. «Numai persoanele alese de Hristos într-un mod obiectiv verificabil, cum au fost aleși și apostolii, pot avea și pot exercita puterea lui Hristos cu seriozitate și pot fi luați în serios de ceilalți în exercitarea ei... Nu se poate spune că prin mărturisirea reciprocă credincioșii se eliberează de păcate»³⁶, ba de multe ori, din așa-zisa lor «mărturisire» fac un act de bravadă și o pricină de sminteală sau încurajare la alte noi păcate.

De aceea credinciosul trebuie să cunoască solemnitatea adevăratei Mărturisirii și modul în care ea va decurge, în taină. Rînduiala mărturisirii din Taina Spovedaniei cuprinde trei părți: o parte introductivă sau pregătitoare, în care se citesc rugăciunile începătoare și credinciosul este pregătit sufletește pentru destăinuire; partea expozitivă sau a mărturisirii propriu-zise și partea finală didactică, în care se dau îndrumările cuvenite, canonul și dezlegarea. Acestea constituite de fapt și partea văzută a Tainei Mărturisirii.

De reținut că, partea întâi e hotărîtoare pentru întreg cursul spovedaniei. E de mare folos ca ea să nu lipsească niciodată, dar să fie făcută cu atenție deosebită. Orice cuvînt sau gest nepotrivit poate determina eșecul mărturisirii. Uneori la început, credinciosul e sfios, timorat, sau blocat; de aceea trebuie cîștigată încrederea lui și negreșit ajutat să-și potolească tensiunea inhibitorie, cu: calm, răbdare, voce liniștită, argumentări logice din viața noastră și a Mîntuitorului. Rugăciunile începătoare au un mare efect liniștitor. Ca atare, trebuie citite rar, calm și simțit, marcîndu-se special cuvintele: «Iată Fiule, Hristos stă nevăzut primind mărturisirea ta cea cu umilință. Deci nu te rușina, nici nu te teme să ascunzi de mine vreun păcat, ci fără sfiială spune toate cîte ai făcut, ca să iei iertare de la Domnul nostru Iisus Hristos...» Aceste cuvinte au o mare forță de sugestie și de pătrundere.

36. Pr. Prof. Dr. D-tru Stăniloae, *Teologia Dogmatică Ortodoxă*, vol. III, București, 1978, p. 124—125.

Întreaga atenție trebuie îndreptată către Hristos, eventual și privirea penitentului către icoana Mântuitorului, după citirea³⁷ îndemnului paulin: «Îndreptați privirea voastră la Trimisul și Preotul mărturisirii voastre, la Iisus Hristos» (Evr. 3, 1). Cum observa Pr. Prof. D. Stăniloae, «preotul se șterge cu totul în fața lui Hristos, punind în fața conștiinței penitentului pe Hristos, ca for suprem, în fața căruia nu se simte umilit nici un om, for care este în același timp persoana cu cea mai înțelegătoare și iertătoare iubire a neputințelor omenești, El, Care S-a rugat și pentru iertarea celor ce L-au răstignit pe cruce»³⁸.

Dar preotul nu va trebui să aștepte pasiv mărturisirea penitentului, ci el să ia inițiativa dialogării, după care îi va îngădui să-și despovăreze conștiința. De reținut, dacă preotul nu-și amintește, e bine să nu lipsească întrebarea: când s-a spovedit ultima dată?

Din cuvîntul de învățătură al preotului, credinciosul trebuie să cunoască neapărat și modul mărturisirii. Corect ar fi de urmat aceeași cale indicată pentru cercetarea cugetului, adică: Decalogul, Fericitările, poruncile bisericesti, păcatele capitale, păcatele împotriva Duhului Sfînt, păcatele strigătoare la cer etc. Acestea sînt valabile pentru o spovedanie generală, care e necesară, măcar o dată pe an. Dacă însă pare prea obositor, penitentul trebuie lăsat să spună, în mare, păcatele care-l apasă cel mai greu de la spovedania precedentă sau cele tănuite anterior etc., fără a fi întrebat de ce le-a făcut. Nu e potrivit nici să fie adesea întrerupt, contrazis, grăbit, ci ascultat cu atenție și răbdare, încurajat, să simtă participarea suflutească a preotului la drama sa interioară. Aceasta se poate marca prin mici intervenții ajutătoare care să-l îndrume pe penitent «spre lucrurile esențiale în mărturisirea lui, pentru ca acesta să nu devieze, cu intenție sau din neștiința lucrurilor importante, într-o vorbărie sentimentală neesențială, prin care el acoperă mai mult adevăratele păcate și slăbiciuni și pleacă netălmăduit sau fără recomandările necesare tămăduirii»³⁹.

E important ca preotul să țină seama de sensibilitatea excesivă a penitentului în vremea mărturisirii. În sufletul lui se găsește o mare încărcătură emoțională și o puternică tensiune nervoasă amplificată, de multe ori, de tendința de tănuire a vreunui păcat. De aceea duhovnicul nu trebuie să-l forțeze, nici să-l descurajeze, încredințându-l totodată că în el are un prieten înțelegător, la care poate apela ori de cîte ori va fi nevoie. Ca atare, mărturisirea trebuie să rămîină o problemă deschisă. Căci într-o singură convorbire duhovnicească nu se poate epuiza totul. Încrederea și vindecarea morală se dobîndesc în timp. Deci nu e indicat să se forțeze nota la prima întîlnire, ci să se obțină doar garanția unui alt dialog apropiat. De reținut, mărturisirea la intervale temporale mari e bine să fie tratată ca spovedanie primă.

În partea finală a mărturisirii preotul deține rolul de învățător duhovnicesc. Credinciosul trebuie să știe că preotul nu se va face judecătorul lui, ci părintele și călăuză sa spirituală. Ei vor căuta împreună rădăcinile păcatelor; vor arunca o privire de ansamblu asupra lor, căutînd să restrîngă pricinile cazurilor individuale la cauzele fun-

37. E important ca preotul să aibă la îndemină Sf. Scriptură, Filocaliile sau alte scrieri duhovnicești. Pentru înlesnirea orientării își poate face un indice tematic personal, într-un carnetel, cu păcatele cele mai des întîlnite.

38. Pr. Prof. Dr. D-tru Stăniloae, *op. cit.*, p. 132.

39. *Ibidem*, p. 129.

damentale, care «înăbușă» rodirea faptelor bune: *grijile, bogăția și plăcerile vieții* (Luca 8, 14)⁴⁰, *pofta și mînia* (Antonie cel Mare) sau *trîndăvia, uitarea și neștiința* (Marcu Ascelul).

E de mare importanță ca mărturisirea «să pună în lumină în conștiința penitentului absurditatea, nonsensul păcatului, față în față cu sensul ziditor al vieții în Hristos»⁴¹. Căci însăși esența umană este afirmativă⁴², continuă devenire sau afirmare a personalității, pe cînd păcatul înseamnă negație permanentă: a valorilor lumii create, a demnității umane, a integrității fizice și morale etc.. Păcatul e lipsit de sens creator, afirmativ. Ce folos pot aduce vieții: beția, desfrîul, ura, invidia, lăcomia ș.a.m.d.? Toate duc la dezumanizare, la depersonalizare, la strivirea demnității umane de «chip» al lui Dumnezeu.

Prin aceasta se face omul vinovat, propriu-zis, față de Tatăl Său ceresc. Cum neascultarea de părinți comportă deformarea chipului lor în copil, așa și neascultarea față de Dumnezeu înseamnă nesocotirea demnității noastre de fii ai Părintelui ceresc, un act de nerecunoștință față de Ziditorul vieții și de ignorare a adevăratului ei scop.

Prin păcat te afli într-o continuă schismă interioară: ești mereu împărțit între doririle tale bune și muștrările cugetului sau te afli într-o desprindere dureroasă de ceilalți și de Dumnezeu. În acest caz, sîntem de trei ori vinovați: față de noi înșine, față de ceilalți: părinți, soț(ie), copiii, prieteni și, prin toate acestea, față de Dumnezeu, Care ne-a zidit după chipul Său și a sădit în noi un scop înalt al vieții: «Cresteiți și vă înmulțiți, umpleți pămîntul și-l stăpîniți» (Gen. 1, 28).

Totodată trebuie arătat că «viața creștinului nu se reduce numai la lupta cu păcatul. Nu-i de ajuns să cunoaștem răul, ci trebuie să cunoaștem și mai profund binele; nu numai ce nu trebuie făcut, ci și ceea ce trebuie să facem; nu numai ceea ce scoatem, ci și ceea ce punem la loc»⁴³. Iertarea păcatelor în Taina Mărturisirii nu e scop în sine, ci un mijloc de curățire și îndreptare în vederea împărțirii cu însuși Trupul și Singele Mîntuitorului.

Iar Taina Mărturisirii nu se adresează numai celor păcătoși — de altfel o spune și rugăciunea: «nu este om, care să fie viu și să nu greșască — ci se adresează tuturor credincioșilor. Nu sîntem noi în măsură să apreciem moralitatea faptelor noastre, ci numai Dumnezeu. De reținut și avertismentul paulin: «Cel căruia i se pare că stă, să ia seama să nu cadă» (I Cor. 10, 12). Cert e însă că viața creștină înseamnă continuu progres, depășire permanentă, nu numai confruntare cu păcatul.

Omul păcatului se află de-abia în stadiul «cîinelui care se întoarce la vărsătura lui» (Pilde 26, 11), cum spune Înțeleptul. Spre deosebire de el, omul virtuții e asemenea «bărbatului înțelept care a clădit casa sa pe stîncă» (Matei 7, 24—25), pe care în loc să-l macine sufletește patimile, sporește neconținut în virtute, în bine, adevăr și frumos. Acest sens ziditor-afirmativ trebuie să-l promoveze și îndrumările date creștinului și canonul acordat la mărturisire.

40. De mare ajutor pentru îndrumarea credincioșilor sînt textele: pentru *griji*: Predica de pe Munte (Matei 6, 25—34); Marta și Maria (Luca 10, 38—42); pentru *bogăție*: Predica de pe Munte (Matei 6, 19—23); tînărul bogat (Matei 19, 16—26); bogatul nemilostiv și săracul Lazăr (Luca 16, 19—31), iar pentru *plăcerile vieții*: oiaia pierdută, drahma pierdută, fiul risipitor (Luca 15).

41. Pr. Prof. C-tin Galeriu, *art. cit.*, p. 494.

42. Același, *Sensul creștin al pocăinței*, în «Studii teologice», nr. 9—10/1967, p. 686.

43. *Ibidem*, p. 680—681.

III. CANONUL ȘI DEZLEGAREA, MIJLOACE DE ÎNSĂNĂTOȘIRE MORALĂ

Canonul sau epitimia are ca scop îndreptarea, vindecarea și luminarea credinciosului, ca o acțiune vizibilă, concretă de propășire spirituală. Din păcate, în practica pastoral-duhovnicească epitimiei i se acordă prea mică importanță; uneori lipsește cu desăvârșire. Și aceasta, din mai multe motive: necunoașterea valorii ei, nesocotire, ignoranță, prea mare îngăduință etc.. De reținut, credinciosul știe, de obicei, că nu trebuie să facă anumite lucruri, dar adeseori nu știe «cum sau ce să facă pentru ca să nu le mai facă». De aceea, toată atenția canonului sau epitimiei trebuie îndreptată în această direcție.

E de folos ca epitimia să reprezinte pentru el o angajare concretă în lupta cu un anumit păcat; să simtă real că a dobândit mici victorii împotriva lui, care vor spori, cu timpul, până la eliminarea totală a păcatului respectiv. În acest sens, reținem cuvintele Părintelui Ilie Cleopa: «În vremile vechi, când creștinii aveau mai mare rivnă și evlavie... cel mai greu canon era oprirea pe un timp mai lung sau mai scurt de la Sf. Împărtășanie. Acum însă..., cred că cel mai mare canon pentru îndreptarea sufletelor este părăsirea păcatelor spovedite și lupta cu ele până la moarte»⁴⁴, altfel spus: fiecare boală cu leacul ei.

De aceea stăruim asupra celor rinduite în Numeri 5, 7:1. credinciosul «să-și mărturisească păcatul»; 2. «să întoarcă deplin aceea prin care a păcătuit» și 3. «să mai adauge la aceea... față de care a păcătuit». Deci canonul trebuie raportat în funcție de fiecare caz individual, ținându-se cont de aceiași factori: vîrstă, pregătire, profesiune, temperament etc. și să vizeze cu precădere căința penitentului, hotărîrea lui de a nu mai repeta păcatele mărturisite și păstrarea legăturii cu Biserica.

Prin canonul acordat, «trebuie mutat accentul de la un fel de obsesie a păcatului la contemplarea binelui, a frumuseții vieții celei adevărate. Să eliberăm îndeosebi acele suflete extrem de scrupuloase de tortura gîndului la păcat, încît parcă ar ajunge să contemple păcatul, și să le ajutăm să contemple fața luminoasă, plină de iubire și speranță a lui Hristos»⁴⁵. În alegerea canonului, preotul va trebui să evite angajări temporale prea îndelungate sau peste puterile credinciosului; la fel și actele în care el nu se vede direct confruntat cu păcatul.

În cuvîntările bisericești vor trebui adesea amintite și mijloacele de preîntîmpinare a păcatului și de sporire duhovnicească. Acestea sînt: postul, rugăciunea, citirea Sfintei Scripturi, a Filocaliilor sau a altor scrieri duhovnicești, lectura adecvată, paza minții, paza limbii, paza simțurilor, a mîniei, participarea la Sf. Liturghie și căutarea comuniunii cu ceilalți membri ai Bisericii. Legat de acestea, vom încerca unele recomandări canonice. De pildă, pentru păcatul *lăcomiei* pîntecelui se poate propune post obișnuit în zilele de miercuri; ajunare vineri, timp de 3—4 săptămîni, avîndu-se în vedere nesăturarea pîntecelui, paza simțurilor, rugăciune stăruitoare; citire din Matei 4, 4; Rom. c. 14; I Cor. c. 8 (un cap. sau 2—3 versete pe zi, care pot fi reluate) etc.⁴⁶; pentru *pofta trupească*: evitarea căutării prilejului de păcat; oprire temporară de la Sf. Împărtășanie; conștientizarea zilnică a consecințelor desfrînării: destrămarea familiilor, îmbolnăviri, avort etc.; paza minții și a simțurilor; post și rugăciune — Psalmul 50 (o dată pe zi); citire din Pilde 5, 3; 6, 26; 12, 4; 14, 1; 31, 3; Matei

44. Ierom. Ioanichie Bălan, *op. cit.*, p. 57.

46. I se poate scrie credinciosului un bilețel cu versetele respective. De cel mai mare ajutor preotului în această lucrare îi este un ghid tematic scripturistic și filocalic personal, cu toate păcatele și remediile duhovnicești oferite de Mîntuitorul, Sfinții Apostoli, prooroci și Sfinții Părinți.

5, 27—32 (2—3 versete pe zi); I Cor. 6, 18; I Tim. 5, 11 etc.; pentru *beție*: evitarea întâlnirilor dese cu prietenii, căci «tovărășiile rele strică obiceiurile bune» (I Cor. 15, 33) și «omul cu mulți prieteni, îi are spre pieirea lui» (Pilde 18, 24); citire din Efes. 5, 18 etc.; pentru *întristare*: căutarea tovarășiei membrilor Bisericii, a dialogului cu preotul etc.; pentru *trîndăvie*: rugăciunea lui Efrem Sirul; citire din Pilde 6, 6 ș.a.; pentru *aprinderea la minie*: paza minții; rugăciunea lui Efrem Sirul; Efes. 4, 26; pentru *judicarea aproapelui*: rugăciunea lui Efrem Sirul; «Înimă curată zidește întru mine Dumnezeu...»; Matei 7, 1—5 etc.; pentru *îndoiala în credință*: prima rugăciune a împărtășirii: «Cred Doamne...», Crezul; pentru *slăbiciune, ftică*: rugăciunea «Prea Sfântă Treime...» etc.; pentru *neînfrînarea limbii*: paza minții; rugăciunea lui Efrem Sirul, «Pune Doamne strajă gurii mele...» (Ps. 140, 3) ș.a.m.d.⁴⁷. E necesar să se explice și rațiunea canonului respectiv, pentru mărirea atenției și a râvnii spre împlinire.

În cazurile grave se impune oprirea de la Împărtășanie, dar nu pentru o perioadă prea îndelungată, pentru a nu pricinui căderea în păcatul deznădejdiei. E de neapărată trebuință a fi stabilită o întâlnire ulterioară, lăsînd a se înțelege că abaterea parțială de la canon sau slăbiciunea omenească nu constituie impimentele unei noi mărturisiri. Dar trebuie avut grijă de a nu încuraja laxismul moral. Se impune o atitudine fermă, dar nu rigidă. Credinciosul trebuie încurajat, la virtute, nu părtinit în imoralitate. De reținut, etapele scurte, cumpănite și precise asigură sporul duhovnicesc.

Totodată, în acordarea canonului trebuie să se țină seama de angajarea cît mai concretă și intensă a credinciosului în viața Bisericii⁴⁸; în activitățile pastoral-misionare, ca: vizitarea bolnavilor, ajutorarea săracilor etc.; în cultul Bisericii, prin citiri sau cîntări la strană, în organele parohiale etc.; acestea fiind mijloacele cele mai eficiente de însănătoșire morală a celor înstrăinați, prin păcat, de îndeletnicirile și satisfacțiile comune ale celorlalți membri activi ai Bisericii.

Taina Mărturisirii se încheie *solemn* cu punerea epitrahilului și a mîinilor pe capul credinciosului, prin rostirea rugăciunii dezlegării: «Domnul Dumnezeu și Mîntuitorul nostru Iisus Hristos, cu harul și cu îndurările iubirii Sale de oameni, să te ierte pe tine fiule (N)... Iar eu, nevrednicul preot și duhovnic, cu puterea ce-mi este dată, te iert și te dezleg de toate păcatele tale, în numele Tatălui și al Fiului și al Sfîntului Duh. Amin».

Credinciosul trebuie învățat din timp și despre valoarea mîinii ca organ al mîngîierii, prin care se transmite harul Duhului Sfînt Mîngîietorul, ce ne aduce mîngîiere inimii și pace sufletească. Va fi povățuit să caute să se «dezlege» și el sufletește în numele iertării primite de la Hristos prin preot, odată cu mărturisirea sa *sinceră*, și să caute mai stăruitor împăcarea cu Dumnezeu, cu semenii și cu sine în vederea unirii tot mai strînse cu Hristos în dumnezeiasca Împărtășanie.

*

Lucrarea de față este o încercare de sinteză pastoral-catehetică a Tainei Mărturisirii. S-a încercat deslușirea efectelor negative ale păcatului în viața noastră, arătîndu-se că cel mai eficient mijloc de apărare împotriva lui e Taina Mărturisirii, ca Taina cea mai vizibil implicată în propășirea noastră duhovnicească. S-au urmat apoi fazele

47. Canonul poate fi întreit: 1. un *act concret*, vizibil de luptă contra unui anumit păcat; 2. o *rugăciune scurtă*, cu directă referire la acel păcat și 3. *citire scurtă* pe tema respectivă. E bine să fie limitat temporal, recomandîndu-se o altă mărturisire apropiată în timp.

48. În psihiatrie, «principiul de bază în recuperarea bolnavului psihic este menținerea acestuia în activitate». Vezi V. Mironțov-Țuculescu și colab., *op. cit.*, p. 18.

sucsesive ale Tainei, evidențindu-se atât caracterul ei combativ de confruntare cu păcatul, cât și caracterul ei pozitiv-afirmativ, de creștere în Hristos. Ca urmare, aceeași semnificație pozitivă a fost evidențiată și în canonul și dezlegarea finală de păcate în Taina Mărturisirii.

ROLUL CATEHETIC-MISIONAR AL IERURGIILOR *

Pr. Drd. Vasile GORDON

Ierurgiile fac parte din ansamblul mijloacelor sacre ale Bisericii, care au drept scop sfințirea creației și reorientarea ei către Cel ce a zidit-o. Lucrearea ierurgiilor ține de funcțiunea sfințitoare a Preoției în Biserică. În afară de scopul sfințitor-harismatic pentru care au fost așezate în viața Bisericii, ierurgiile, sînt în același timp, căi prielnice și eficiente de pastorație și misiune, poate nu totdeauna destul de bine fructificate de preoți în vremea noastră.

Mai întîi de toate ele sînt o formă a slujirii preoțești, izvorită din slujirea lui Hristos: «Căre n-a venit să I se slujească, ci ca El să slujească»... (Marcu 10, 45). Așadar, ierurgiile țin de rîvna celor trimiși de Hristos (Ioan 20, 21), de a sluji «cu timp și fără timp» (II Tim. 4, 2), pentru mîntuirea sufletelor și ridicarea firii înconjurătoare la acel stadiu de «pămînt nou» de care vorbește Sf. Ioan Evanghelistul în Apocalipsă (21, 1).

Slujirea este rațiunea esențială și existențială a ierarhiei Bisericii creștine în lume¹, după cum tot prin slujire se descoperă caracterul integral al vieții creștine². Mai ales în vremea noastră, cînd ne găsim confrunțați cu tendințe și intenții demente de a pune opera lui Dumnezeu sub amenințarea aneantizării și sub stăpînirea celui rău, trebuie să repetăm și să reinnoim cu timp și fără timp toate mijloacele de luptă împotriva lucrării satanice, atât din viața credincioșilor, cât și din natură. Lupta aceasta, de altfel se desfășoară neîntrerupt, dar rîvna se cere mereu înprospătată și adaptată la realitățile actuale deoarece, duhurile necurate își înnoiesc și ele viclenia și rîvna de a distruge împotriva omului și a firii înconjurătoare pe măsura progresului spiritual al omenirii.

Aceasta cu atât mai mult, cu cît ierurgiile lipsesc din cultul comunităților protestante și al celorlalte denominațiuni creștine.

× Săvîrșirea lor implică deci și un aspect misionar și din acest punct de vedere.

De aceea se impune mai întîi o edificare a credincioșilor și o încredințare că aceste acte liturgice țin de misiunea Bisericii, care «de la leagăn pînă la mormînt și dincolo de mormînt, îl întovărășește pe om la toate răspîntiile mai însemnate ale destinului său, ...îl însoțește în munca lui de toate zilele, sfințindu-i străduința, suferințele și moartea, bucuria și necazul, prin rugăciune, rit și sacrament»³.

Iar odată cu săvîrșirea lor, preotul are tot atîtea prilejuri de a reinnoi rîvna credincioșilor și de a-i întări în păstrarea dreptei credințe, a bunelor purtări, a împlinirii datoriei față de Dumnezeu, Biserică și societate.

* Lucrare întocmită și susținută în cadrul cursurilor pentru doctorat în Teologie la Catedra de Omiletică, Catehetică și Pedagogie creștină, sub îndrumarea P. C. Sale Părintelui Prof. Constantin Galeriu care a dat și avizul de publicare.

1. P. S. Antonie Plămădeală, *Biserica slujitoare în Sfînta Scriptură, în Sfînta Tradiție, în teologia contemporană*, teză de doctorat, în «Studii teologice», nr. 5—8/1972, p. 621.

2. *Ibidem*, p. 338.

3. Nicolae Arseniev, *Biserica răsăriteană*, trad. de Arhiepiscop-vicar Tit Sîmedrea, Ed. Cartea Românească, București, 1929, p. 41.

1. Sfințirea lumii prin Hristos

Lucrarea de restaurare a creației, săvârșită de Mîntuitorul Hristos, se prelungește în Biserică, prin mijloacele instituite de El: Cuvîntul Lui («mergînd învățați...» — Matei 28, 19) și Sfintele Taine. Alături de acestea, întemeind Biserica, i-a dat acesteia puterea de a binecuvînta viața omului, în integralitatea ei, dar și firea înconjurătoare: «Eu am venit ca lumea viață să aibă și s-o aibă din belșug» — Ioan 10, 10).

În ordinea firească, sfințirea lumii se realizează mai întîi *prin cuvînt*. El premerge celorlalte mijloace, pentru că are rol pregătitor. Celor ce sînt chemați la mîntuire întîi li se predică pentru că «credința este din auz, iar auzul prin cuvîntul lui Hristos» (Rom. 10, 17), căci «cum vor crede în Acela de Care n-au auzit?» (Rom. 10, 14).

De aceea, dintru început «cei trimiși» — sfinții Apostoli, «stăruiau în rugăciune în slujirea cuvîntului» (Fapte 6, 4). Așadar, propovăduirea cuvîntului stă la temelia creștinismului, dar îi asigură totodată și continuitatea.

Desigur, prin cuvînt credinciosul nu poate dobîndi harul mîntuitor, transmis numai prin lucrarea Sfintelor Taine, însă «se află totuși în prezența unei puteri harice, înjlocite prin chemarea misionară»⁴. În Biserica ortodoxă nu se face o delimitare în dimensiunea învățătoarească și cea sfințitoare, întrucît între ele există o strînsă legătură, ele mergînd «mină în mină», se întrepătrund, se condiționează una pe alta și se ajută. Nu putem spune că una e mai însemnată ca alta. Ele sînt asemenea unor note care leagă laturile unui triunghi în care și marginile și laturile sînt egale și între ele nu se poate contura decît unindu-le pe toate...

Cel mult putem spune că într-un moment dat putem privi una din aceste laturi în prim plan și pe celelalte în plan secundar. Putem spune, de pildă, că slujirea cuvîntului premerge în timp slujirii sfințitoare, dar ele rămîn nedespărțite și însăși «slujirea cuvîntului» are în sine putere sfințitoare, fiindcă vestind adevărul, acesta îl face pe om liber, îl desprinde de rătăcire și îl luminează ca și într-o simfonie în care toate sunetele se armonizează, chiar dacă la un moment dat unele sunete răsună mai puternic»⁵.

Harul mîntuitor desăvîrșit îl primește omul, desigur, prin Sfintele Taine. Vestirea cuvîntului este în același timp și o chemare la primirea Sfintelor Taine. Predica și rugăciunea ne ridică mintea la faptul revelației în măsura în care o ridică Taina. Prin ascultarea cuvîntului și prin actul intern al credinței se ajunge la desăvîrșirea mîntuirii prin participarea la Sfintele Taine, prin care se realizează incorporarea creștinilor ca mădulare la Trupul lui Hristos⁶.

Alături de Sfintele Taine, Biserica a rînduit și *ierurgiile*, ca mijloace de «purificare a omului credincios și a firii ce-l înconjoară, în care trăiește el, adică vietățile lucrurilor de care omul credincios are nevoie pentru trai sau pentru viața sa materială și spirituală»⁷. Ele se mai numesc și *evhologii* sau *binecuvîntări*, iar la romano-catolici *sacramentalii*⁸.

4. Pr. Gheorghe Drăgulin, *Propovăduirea cuvîntului și cultul în Biserica Ortodoxă*, «Studii teologice», nr. 3—4, 1975, p. 242.

5. P. S. Vasile Coman, Episcopul Oradiei, *Scrieri de teologie liturgică și pastorală*, Oradea, 1983, p. 298.

6. Pr. Gh. Drăgulin, *op. cit.*, p. 244.

7. Pr. Prof. Ene Braniște, *Liturgica Specială*, Manual pentru Institutele teologice, București, 1980, p. 437.

8. Cuvîntul *ierurgie* vine din grecescul *ιερουργία* — lucrare (slujbă) sfîntă; iar *evhologion* tot din grecește *εὐχὴ* — rugăciune și *λόγος* — cuvînt, *ibidem*.

Ca definiție, ierurgiile sînt rugăciuni pentru binecuvîntarea și sfințirea omului în diferite momente și împrejurări ale vieții, precum și pentru binecuvîntarea și sfințirea firii înconjurătoare și a diferitelor obiecte sau lucrări de folos omului⁹. Ierurgiile se întemeiază, pe de o parte, pe pilda Mîntuitorului, care a binecuvîntat elemente din natură, ca pîinea și pește (Matei 24, 19) și pe copii (Matei 19, 15), iar pe de altă parte pe îndemnul expres al Domnului Care a dat poruncă Sfinților Apostoli să binecuvînteze casele în care vor fi primiți (Matei 10, 12) și le-a împărțit puterea de a alunga pe demoni (Matei 10, 8).

Administrarea Sfințelor Taine credincioșilor, prin care aceștia primesc harul mîntuitor, nu face inutilă lucrarea ierurgiilor, căci ele sporesc acest har și sînt o prelungire a puterii Tainelor atît pentru viața omului, cît mai ales pentru firea înconjurătoare care nu poate participa la harul Sfințelor Taine.

2. Scurtă privire asupra raportului între Sfințele Taine și ierurgii

Ca și Sfințele Taine, ierurgiile sînt acte eclesiale, săvîrșite de episcop sau preot. Deși ierurgiile se pot săvîrși cu același efect sfințitor și în afara sfîntului locaș, ele nu pot fi considerate acte rupte de lucrarea Bisericii, ci acte care mijlocesc lucrarea ei și a slujitorilor ei în tot locul.

Despărțite de Bîserică, atît Tainele cît și ierurgiile riscă să devină simple ceremonii, goale de conținut¹⁰. Așadar, o primă asemănare dintre Taine și ierurgii este caracterul lor eclesiologic.

— Și unele și altele sînt săvîrșite de preot ;

— au o parte văzută și una nevăzută¹¹ ;

— își au izvorul și unele și altele în Jertfa de pe Cruce a lui Iisus Hristos, de unde izvorăște harul dumnezeiesc și mîntuirea.

Tainele și ierurgiile urmăresc același scop și țintă finală : să scoată pe credincios și întreaga fire de sub înfrurirea celui rău și să aducă pe credincios și întreaga fire văzută în slava împărăției lui Dumnezeu¹².

Pentru a determina lucrarea proprie ierurgiilor trebuie să notăm că ele se deosebesc de Sfințele Taine prin aceea că, deși își au izvorul în Jertfa Mîntuitorului și-n latura sfințitoare a misiunii Lui, nu sînt întemeiate direct de El, ci în diversitatea lor sînt orînduite în cea mai mare parte de Biserică, în baza recomandărilor, poruncilor și exemplului dat de Mîntuitorul.

Altă distincție este aceea că de efectele ierurgiilor se bucură nu numai viața omenească, ci și natura și făpturile necuvîntătoare, vizînd întreaga zidire. Omul fiind, desigur, coroana făpturilor, ierurgiile vin să sfințească tot ce are el, tot ce atinge, vede și simte el : «toate bunele lucrări ale omului, toate lucrurile din natură : cîmpul cu țarinile, livezile, lanurile, roadele pămîntului, mîncărurile, apele, casele și pe cei din ele, animalele și adăposturile lor, munca cu începutul și sfîrșitul ei, îndeletnicirile, momentele și întîmplările mai importante din viața omenească ș.a., făcînd totodată și rugăciuni de alungare a tuturor dăunătorilor acestora și de ferire de orice rele a tot ce stă în legătură cu existența umană»¹³.

9. *Învățătura de credință creștină ortodoxă*, București, 1952, p. 308.

10. Vezi Pr. Lect. Dumitru Radu, *Caracterul ecleziologic al Sfințelor Taine și problema intercomuniunii*, teză de doctorat, în «Ortodoxia», nr. 1—2/1978, p. 130.

11. Pr. Prof. Isidor Todoran, *Sfințele Taine și ierurgiile*, în «Mitropolia Ardealului», nr. 1—3/1965, p. 105.

12. *Învățătura de credință...*, p. 300.

13. Pr. Prof. I. Todoran, *op. cit.*, p. 106.

Din punct de vedere soteriologic, Sfintele Taine sînt fundamentale pentru mîntuirea noastră, unele fiind absolut obligatorii, necesare pentru orice creștin (Botezul, Mirungerea, Pocăința, Euharistia), pe cînd ierurgiile — chiar acelea care privesc viața noastră — nu au acest caracter de absolută necesitate, lipsa lor nu atrage pierderea mîntuirii, dar prezența lor sporește și întărește harul și sfințenia primite prin Sfintele Taine¹⁴.

Ierurgiile solicită, mai cu deosebire, vrednicie atît din partea săvîrșitorului cît și, mai ales, a primitorului. Nu-i suficientă doar «o receptivitate pasivă, ci o dispoziție pozitivă, care să cuprindă îndeosebi un cuget curat, credință, încredere, acte de iubire și de pocăință». Această *receptivitate activă*, o semnalează Mîntuitorul cînd zice: «Și dacă va fi casa aceea vrednică, pacea voastră va veni peste dînsa; iar dacă nu va fi vrednică, pacea voastră se va întoarce la voi» (Matei 10, 13)¹⁵.

În sfîrșit, ierurgiile nu împărtășesc harul mîntuitor sau sfințitor în sens restrîns, propriu, ci numai ajutor dumnezeiesc sau *asistență dumnezeiască*, căreia i s-ar putea spune *har general*¹⁶.

Dincolo de aceste asemănări și deosebiri, remarcate mai mult în scopuri didactice, reținem că ierurgiile, prin efectul lor, nu contrazic lucrarea Sfintelor Taine, ci, dimpotrivă, o evidențiază și aduc spor de har nu numai pentru om, dar și pentru cele create și puse în slujba lui.

3. Lucrarea ierurgiilor

Se știe că ierurgiile nu se pot clasifica după obiectul lor, după formulă și structură și după scop sau efecte¹⁷. Pentru noi nu este important și nu este necesar să vorbim aici de aspectele tipiconale, ci mai ales de rezonanța ce o are săvîrșirea lor în viața credincioșilor și ce anume influențează pozitiv în conduita lor, în sensul desăvîșirii lor morale. Și nu ne propunem o analiză spiritual-morală a tuturor ierurgiilor, ci numai a celor prin care preotul are un prilej mai sporit de catehizare și misiune în vremea de azi.

a) *Ierurgii în legătură cu momente mai însemnate din viața omului.* — După cum preotul folosește prilejul săvîrșirii Sfintelor Taine spre a edifica pe credincioși în credința ortodoxă, rostind un scurt cuvînt de învățătură îndată după rînduiala propriuzisă, tot astfel ierurgiile îi dau preotului posibilitatea reimpărtășirii acestei învățături și menținerea legăturii strînse cu enoriașii, întărindu-le convingerile și, mai ales, întărindu-i în fața amenințărilor viclene ale sectelor.

Pentru că nu numai săvîrșirea solemnă a Sfintelor Taine și în special a Spovedaniei și Euharistiei, ca mijloace harice mai frecvente, ci «orice alt prilej de întîlnire și de convorbire cu credincioșii, iar îndeosebi evenimentele mai deosebite, prilej de înfrîntare sau de bucurii însemnate în viața lor, apropiere pe preot de sufletul credincioșilor și-l edifica asupra temelilor și datorțiilor lui de predicator, oferindu-i mult și prețios material pentru predici, dacă preotul pune interesul cuvenit pentru găsirea lui, dacă pune la inimă cauza servirii și mîntuirii credincioșilor»¹⁸. Prin întreața sa lu-

14. Pr. Prof. E. Braniște, *op. cit.*, p. 441.

15. Hristou Andrușos, *Dogmatica Bisericii ortodoxe a Răsăritului*, trad. rom., Sibiu, 1930, p. 322.

16. Pr. Prof. I. Todoran, *op. cit.*, p. 107.

17. Astfel, după obiect sau destinație: ierurgii ce se săvîrșesc asupra omului și asupra lucrurilor; după formă și structură rugăciuni sau molitve, rînduiele și slujbe; după scop: exorcisme, curățiri, și dezlegări, binecuvîntări, sfințiri ș.a.

18. Prof. Teodor M. Popescu, *Predica — o mărturisire a preotului*, în «Glasul Bisericii», nr. 11—12/1954, p. 668.

crare, Biserica îl ocrotește pe om din clipa venirii pe lume și pînă la trecerea în viața de dincolo, dar și dincolo de mormînt, prin rugăciunile ei pentru cei adormiți.

Deschizînd *Molitteľnicul și Aghiazmatarul*, observăm că, practic, prima slujbă rînduită este o *ierurgie* legată de Taina Botezului, numită «Rînduiala de ziua întii la femeia lăuză». În textul rugăciunii de sfințire a apei pentru lăuză întilnim cuvinte de mîngiere pentru mamă, prunc și casa în care locuiesc: «Și fă (apa aceasta) spre alinarea sufletelor, spre iertarea păcatelor, spre depărtarea tuturor duhurilor celor, rele, spre întărire și vindecare și spre sfințire a casei»...¹⁹. Sînt primele cuvinte prin care Biserica și preotul își mărturisesc misiunea lor de ocrotire pentru pruncul ce se pregătește spre a deveni creștin. Venirea pruncului în lume este întîmpinată de Biserică cu binecuvîntările ei, pentru ca această ființă ivită pe pămînt să găsească ocrotirea împotriva tuturor celor rele sub acoperămintul sfințelor rugăciuni. Pruncul acesta poate să fie în viitor un stîlp al Bisericii, al țării, un mare demnitar al lumii, un luminător al poporului său și de aceea Biserica are grijă a-i da toată atenția cuvenită²⁰.

În a opta zi de la nașterea pruncului, preotul trebuie, după rînduială, să meargă în casa unde s-a născut pruncul pentru a săvîrși o altă ierurgie, numită «Rînduiala la femeia lăuză». Tot în această zi trebuie făcută și «Rugăciunea de însemnare a pruncului cînd i se pune numele» și cînd preotul are un foarte bun prilej de pastorație. Mai întii, prin cuvintele din textele rugăciunilor²¹, el va sensibiliza pe cei prezenți, va putea da anumite sfaturi utile și anumite învățături duhovnicești, care să încolțească spre rodire în sufletele creștinilor respectivi.

Preotul se roagă ca mama și pruncul să fie păziți și ocrotiți cu «acoperămintul aripilor» dumnezeiești. Se roagă ca pruncul să fie păzit «împotriva a toată asuprairea diavolului». Se roagă să fie ocrotiți și mama și pruncul «cu îngerii cei de lumină strălucitori» ș.a.

Rugăciunea de punere a numelui are darul de a reamînti celor de față că numele pruncului va fi un nume de creștin și, prin urmare, trebuie ales dintre numele creștine.

Rolul pastoral al preotului legat de acest aspect trebuie exercitat cu mult tact și delicatețe. Încă de la *Cununie*, tinerii căsătoriți trebuie sfătuiți să pună la copii nume obișnuite în popor, nume românești și creștinești. Trebuie arătat viitorilor părinți că «numele de botez leagă pe noul-născut de părinții, moșii și strămoșii săi, integrîndu-l în comunitatea religioasă a Bisericii și în cea națională, a neamului din care face parte; după tradiția Ortodoxiei românești, numele ce se dă pruncului este de obicei numele nașului sau al sfințului zilei în care s-a născut sau în care se botează pruncul. Sfințul al cărui nume îl purtăm este pentru noi nu numai un ocrotitor sau apărător, ci și un model de urmat, un permanent imbold pentru viața creștinească»²².

Legătura cu sfinții, prin numele ce-l purtăm, este o legătură cu lumea spirituală, o unire cu Biserica cerească²³.

19. *Aghiazmatarul*, București, 1976, p. 8.

20. Badea Cireșeanu, *Tezaurul liturgic*, București, 1912, tom. III, p. 345.

21. *Aghiazmatarul*, p. 9, 12.

22. Pr. Prof. E. Braniște, *op. cit.*, p. 449.

23. Vezi I. Beleuță, *Convorbiri asupra legăturilor Bisericii cu credincioșii pe baza Molitteľnicului*. Studiu din domeniul Teologiei pastorale, Prelucrare din l. franceză, Sibiu, 1922, la Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 449, nota 12.

Pentru «nume românești» a se vedea și studiile: (nesemnate), *Care îi va fi numele?* în «Mitropolia Banatului», nr. 1—3/1955, p. 1—4; Pr. D. Buzatu, *Despre numele românești*, în «Mitropolia Olteniei», nr. 9—10/1968, p. 732—744; Nicolae Iorga, *Numele de Botez la români*, București, 1934; V. Ursăchescu, *Vechi nume românești de botez*, în rev. «Biserica Ortodoxă Română», an. 1939, nr. 11—12, p. 612—663.

Ține de rostul misionar-pastoral al preotului să vegheze cu acest prilej și asupra păstrării bunelor tradiții ale poporului român.

Este foarte neplăcut și chiar scandalos când ni se aduc la botez nume bizare, așa-zise «moderne», împrumutate de la străini, datorită impresiei greșite a unor părinți că, punând astfel de nume, ar fi mai originali. Desigur că preotul nu trebuie să silească pe nimeni la alegerea unui nume, ci este dator să sfătuiască și să recomande cele mai frumoase nume românești și creștinești.

Aceasta pentru că și prin onomastică se caracterizează configurația spirituală și culturală a unui popor.

• După Botez, un alt moment pastoral prilejuit de o ierurgie este «**Rinduiala la patruzeci de zile după nașterea pruncului**», când pruncul este îmbiericic. În practică această rinduială se face imediat după Taina Botezului, prilej cu care preotul poate rosti un cuvânt edificator, deși va trebui să fie limitat ca timp. Când această rinduială se face separat, preotul poate arăta părinților cât și celor de față importanța aducerii pruncului, amintind de aducerea Mîntuitorului la Templu, al cărui exemplu îl urmărește. Că pruncul devine de acum prietenul sfinților, fiul Împărăției lui Dumnezeu, că el e renăscut de Biserică și toți trebuie să-l privească cu dragoste și căldură, pentru că harul a intrat din nou în casă. Acum este momentul când preotul trebuie să îndrumeze și să sfătuiască pe părinți pentru creșterea și educarea creștinească pe care sînt dator să o dea copilului de aici înainte»²⁴.

Logodna, este o ierurgie ce oferă un prilej unic de a sfinți pe tinerii care, prin căsătorie, încep un drum cu totul nou în viață.

În practică, logodna se săvîrșește unită cu Taina Cununii și sfaturile convenite se dau în cuvîntul rostit după oficierea Tainei.

Dar există pe alocuri, îndeosebi în Ardeal și în Moldova, obiceiul ca înainte de căsătorie, propriu-zis înainte de logodnă, să aibă loc un moment când tinerii merg la preotul locului spre a-l înștiința de intenția căsătoriei și, spre a se mărturisi. Acest vechi obicei prin aceste părți, este deosebit de binevenit. Preotul are prilejul să cunoască din vreme seriozitatea hotărîrii tinerilor și, eventual, să preîntîmpine anumite căsătorii pripite, sau necanonice, după caz.

Totodată poate cu succes să le dea anumite învățăături și să-i orienteze spre rosturile creatoare ale familiei, pentru binele lor, al țării și spre cinstea Bisericii.

Dacă acest obicei s-ar generaliza (și aceasta depinde în primul rînd de rîvna preoților de a cultiva în parohii asemenea practică), s-ar da o mai mare importanță evenimentului căsătoriei și Tainei Cununii, conștientizîndu-i totodată și pe cei ce se hotărăsc să facă un asemenea pas că nu este un act formal, ci un act de cea mai mare importanță pentru viața lor împreună, iar Taina Cununii temelie pentru căsnicia lor²⁵.

Slujba numită «**La ieșirea cu greu a sufletului**» este un alt prilej când preotul poate avea contact direct cu o anumită familie. Bolnavul care se află în agonie și în suferințe mari și nu își poate da sufletul trebuie cercetat mai cu osebire. Preotul se cuvine să cerceteze fără zăbavă pe cei suferinzi care așteaptă mîngîiere.

24. Magistr. Protos. Gh. Băbuș, *Ierurgiile ca mijloc și prilej de pastorație*, în «Studii teologice», nr. 9—10/1954, p. 536.

25. Propunem, așadar, nu ca pe ceva nou, ci ca pe ceva practicat deja cu rezultate evidente în Ardeal, ca preoții, atunci când sînt anunțați pentru programarea cununiei, să-i invite pe tineri la o mică discuție. Fără să forțeze nota, dacă tinerii vor fi de bună credință, pot fi și mărturisiți, iar dacă nu vor consimți, cel puțin li se vor da convenitele sfaturi. Preotul e dator să facă orice este de datoria lui duhovnicească și misionară, în parohia sa vis-à-vis de cei care îi cer serviciile.

După slujba propriu-zisă, preotul are prilej nemijlocit de a-l pregăti pe bolnav pentru a-și încheia această viață creștinește prin spovedanie și împărtășanie. Preotul va da muribundului merindea cea trebuincioasă, «leacul nemuririi», act la care îndeamnă Soborul de la Niceea, prin canonul 13: «Iar pentru cei ce pleacă (din viață), să se păzească legea veche și canonicască încît dată pleacă cineva, să nu fie lipsit de merindea cea mai de pe urmă și cea mai trebuincioasă»²⁶.

Ierurgia numită «Rînduiala la ieșirea cu greu a sufletului», este un prilej pastoral foarte util și celui pentru care se săvîrșește ca și celor din familia bolnavului. De sollicitudinea și tactul preotului depinde ultima pregătire a sufletului, înaintea înfățișării la scaunul de judecată a lui Dumnezeu. Cînd preotul se găsește la căpătîiul unui bun creștin, slujba aceasta îl va mîngîia și întări în ceea ce însuși a crezut și nădăjduit. Cînd, însă, bolnavul face parte din acea categorie de creștini care n-au fost apropiați de Sfînta Biserică, iar preotul se află în casa lui, poate, la dorința familiei, ierurgia aceasta poate fi șansa ultimă a salvării unui suflet, desigur cînd îi urmează spovedania și împărtășania dorită de bolnav. Că un suflet poate fi salvat chiar în clipa socotită tardivă, ne-o ilustrează pilda convertirii tilharului de pe cruce (Luca 23, 43).

Inmormîntarea este una din cele mai mari și mai frecvente ierurgii prin care preotul vine în contact cu enoriașii săi, spre a se ruga împreună pentru sufletul celui răposat.

Viața preotului se împletește cu cea a păstoriților săi, atît la bucurii, cît și la necazuri. Preotul care se identifică cu durerile creștinilor din parohie va fi sufletește apropiat de ei și va putea ușor, oricînd, să-i modeleze sufletește.

Scopul catehetic-misionar al acestei ierurgii poate fi atins printr-o slujbă făcută cu toată cuviința necesară, și mai ales printr-un cuvînt bine întocmit și bine rostit.

Să nu uităm că la înmormîntări și chiar la parastase, participă credincioși de toate vîrstele și profesiile, dintre care unii vin la biserică doar în astfel de împrejurări²⁷.

Într-o astfel de ocazie, preotul poate cîștiga sau îndepărta definitiv anumite suflete de la Împărăția lui Hristos.

Necrologul poate cuprinde scurte învățături dogmatice, morale ș.a. Dacă va vorbi convingător, bine încadrat în timp și cu adresă emoțională, preotul va putea semăna în sufletele ascultătorilor sămînța din care poate răsări o nouă orientare în viață: a credinței și nădejzii în Dumnezeu. Necrologul este și un omagiu pentru sufletul care trece la cele veșnice, dar și o mică lecție de creștinism pentru cei ce ascultă. Preotul trebuie să știe că sufletele ascultătorilor sînt deja sensibilizate de momentele trăite în astfel de împrejurări și poate avea acces în inimile lor pe uși alteori închise pentru primirea învățaturii creștine. «Alocuțiunea să fie naturală; stilul simplu; cuvintele potrivite la caracterul persoanei decedate. Să nu se cadă în laude succesive sau în sentințe usturătoare. E necesară o abținere de la patetic și o evitare a rezervelor reci. Dacă în viața persoanei respective nu pot fi găsite fapte demne de admirație, (vorbitorul) să facă cîteva aluzii nuanțate care, conciliind adevărul cu ceea ce așteaptă ascultătorii, să fie acceptat formal de toți, în mod sincer și fără reacții nedorite»²⁸.

S-a spus că de la sublim la ridicol nu e decît un pas. O grea pierdere pastorală se produce atunci cînd pasul a fost făcut. Chiar dacă credincioșii, în general, așteaptă ca prin necrolog preotul să-i sensibilizeze pînă la lacrimi, nu este deloc inspirată si-

26. La Magistr. Gh. Băbuș, *op. cit.*, p. 537.

27. A se vedea și studiul nostru, *Rugăciunile pentru morți în expunerea catehetică* (cu un plan de necrolog), în «Glasul Bisericii», nr. 1—2/1984, p. 93—106.

28. R. P. Rambaud, *Traité moderne de prédication*, Lyon-Paris, 1941, p. 74.

tuația când se cade în excесе : nu folosește nimănui dacă preotul va «profita» de îndurerarea sufletească a ascultătorilor, deschizind și mai tare o rană sufletească și așa destul de dureroasă prin pierderea cuiva drag. Dimpotrivă.

Ca predicator al credinței în înviere, tocmai aci trebuie să știe să conducă atenția ascultătorilor, de la cele vremelnice, la cele veșnice. Desigur îi va sensibiliza pe credincioși, plângînd și el cu cei ce plîng. Dar nu se va opri aici. Nu întotdeauna predica ce provoacă lacrimi trebuie considerată un succes. În cazul înmormîntării, predica ce se va rezuma numai la lacrimi, va fi un eșec. Dacă preotul nu va vorbi de nădejdea Învierii și dacă nu-i va edifica pe ascultători, în această credință, atunci vor rămîne numai la «întristare», ca cei ce «n-au nădejde» cum glăsuiește Apostolul în rînduiala înmormîntării (I Tesal. 4, 13).

Enunțarea citorva învățături dogmatice și morale, împletite armonios cu prezentarea corespunzătoare a vieții celui răposat, toate în viziunea creștină despre viață și moarte, avînd ca țel învierea, au ca rezultat un necrolog reușit.

Totodată, această cuvîntare îi dă prilej preotului să vorbească, pe scurt desigur, despre importanța rînduielilor și rugăciunilor pentru cei adormiți, despre cinstirea Sfîntei Cruci, îndeosebi pentru faptul că este semnul care străjuiește mormintele creștinilor și despre alte puncte de credință atacate de învățătura sectară.

Prezentarea citorva învățături ortodoxe, poate suplini cu succes uzul așa-ziselor «iertăciuni» care au rămas încă în componența necrologului, mai ales în Ardeal și, care, în afară de faptul că provoacă lacrimi excesive, creează de multe ori o atmosferă ridicolă și incompatibilă cu duhul tradiției ortodoxe. Desigur, obiceiul iertăciunilor fiind vechi și împămîntenit pe alocuri, nu poate fi ușor desființat. Dar poate fi controlat și redus la strictul necesar, mulțumindu-i și pe ascultători și protejîndu-i în același timp și pe creștinii mai puțin familiarizați cu acest obicei²⁹.

Ierurgii la felurite nevoi sufletești ale enoriașilor.

Dintre cele mai frecvente, amintim rugăciunile ce se fac în caz de «jurămint sau blestem» și cele cuprinse în «Acatiste și Paraclise».

De prima categorie se leagă ușurința prin care unii creștini din dorința necontrolată de a fi crezuți într-o afirmație anumită, se jură și chiar se blestemă la întimplare, pe orice, ignorînd porunca expresă a Mîntuitorului : «să nu vă jurați de loc nici pe cer, pentru că este Tronul lui Dumnezeu, nici pe pămînt, pentru că este așternut picioarelor Lui... ci ce este da, da și ce este nu, nu, ce este mai mult decît acestea, de la cel rău este» (Matei 5, 34—37).

Biserica a rînduit însă, rugăciuni de dezlegare, prilej cu care preotul va îndemna pe cei în cauză la respectarea poruncii Mîntuitorului, spre a nu repeta în viitor căderea aceasta și, totodată, îi va povățui să rostească vorbe demne de calitatea de creștini «drese» cu sarea bunei chibzuințe.

Acatistele și Paraclisele sînt ierurgii la care credincioșii participă cu multă evlavie. Se săvîrșesc de obicei miercuri și vineri seara, legate de slujba vecerniei, cînd preotul citește și pomelnicele date de credincioși.

Legat de aceste pomelnice și de faptul că, uneori, credincioșii — din neștiință — scriu anumite dorințe ciudate și nepotrivite caracterului de rugăciune³⁰, preotul va tre-

29. De pildă, în loc de cuvînte patetice de «rămas bun», preotul poate vorbi de relațiile firești, pozitive ce trebuie să existe între părinți și copii, frații între ei, între soț și soție, între vecini, sau simpli concetățeni etc.

30. Vezi și Magistr. Protos Gr. Băbuș, op. cit., p. 541.

bui să facă lumină și în această privință, povățuind ce anume și cum trebuie cerut de la Dumnezeu, recomandându-le cu precădere cereri folositoare mîntuirii sufletului.

După oficierea propriu-zisă, preotul are datoria să rostească un cuvînt, care poate să aibă un pronunțat caracter misionar. Dacă săvîrșește în fiecare săptămînă aceste slujbe, va putea programa un ciclu de teme conform cu îndrumările Sfîntului Sinod, prin care să se dea creștinilor măcar un minimum de cunoștințe necesare contracarării prozelitismului sectar. Poate, într-un cuvînt, să-i întărească și să-i lumineze pe credincioși în credința ortodoxă și în același timp poate să le reamintească de datoriile ce le revin ca români adevărați întru păstrarea unității ființiale a neamului nostru.

b) Ierurgii privitoare la lucrurile din natură

Precum omul — după venirea Mîntuitorului — are puțința de a fi scos de sub stăpînirea diavolului, prin Sfintele Taine și prin ierurgiile ce se leagă de acestea, tot așa și lucrurile din natură, prin sfințire, se eliberează de lucrările diabolice și pot fi folosite în slujba lui Dumnezeu. Între om și natură a existat de la început o pronunțată solidaritate și o adevărată simbioză. Prin căderea lui Adam, toată făptura a fost supusă «deșertăciunii» și «stricăciunii» (Rom. 8, 20—21). Odată cu omul a căzut și natura sub blestem, trecînd, împreună cu acesta, sub stăpînirea diavolului, care este numit, de atunci încoace, «stăpînitorul acestei lumi» (Ioan 12, 31; 14, 30; 16, 11; Efes. 2, 2; 6, 12)³¹.

Dar Mîntuitorul, sfințind El însuși firea omenească în care s-a întrupat și pe care a purtat-o, a lăsat și Sfînților Apostoli puterea de a sfinți natura, de a o sustrage de sub înfrîurirea și puterea celui rău și de a o readuce în împărăția harului divin, pentru a sluji spre slava lui Dumnezeu și folosul oamenilor, după cuvîntul Sfîntului Apostol Pavel, «toată făptura lui Dumnezeu este bună, dacă se ia cu mulțumire, căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune» (I Tim. 4, 45).

Dintre acestea vom pomeni cîteva care oferă mai des prilej preotului de a veni în contact cu păstoriții și de a face cunoscută învățătura creștină, arătînd strînsa legătură ce există între natură și Creatorul ei.

SFINȚIREA APEI CELEI MICI (aghiazma) este cea mai răspîdită și cel mai mult săvîrșită la noi. De aceea, odată cu oficierea ei, preotul are un bun prilej de a cunoaște îndeaproape pe enoriași, la ei acasă, unde se săvîrșește la cerere. Dialogul ce se poate înfîripa după săvîrșirea slujbei, poate fi de un real folos sufletesc pentru păstoriți.

Va putea răspunde anumitor întrebări și nelămuriri legate de problemele de credință. Ținînd seama de gradul de înțelegere și de pregătire intelectuală a enoriașilor săi, preotul va căuta să se facă de folos cu propriile cunoștințe teologice și să recomande cărți și reviste potrivite cu nivelul lor intelectual și cu interesul lor.

Preotul va fi apostolul vieții familiale. Va sfătui și va învăța respectul reciproc, le va aminti de datoriile onora față de alții și față de Biserică și societate.

Un alt lucru «de importanță covîrșitoare pentru viața de familie, pe care preotul trebuie să-l aibă în vedere cînd cercetează pe enoriașii săi este de a-i învăța să se roage împreună în casă»³².

În familia în care există o patimă oarecare prin care se poate pierde demnitatea de creștin, preotul va interveni, combătînd-o cu grijă și tact, arătîndu-le celor în cauză, starea nefirească în care se află și consecințele grave la care se supun.

31. Arhim. Cleopa Ilie, *Despre credința ortodoxă*, București, 1981, p. 171.

32. Magistr. Protos. Gr. Băbuș, *op. cit.*, p. 545.

Pentru ca succesul pastoral să-i fie deplin, preotul însuși și familia lui trebuie să fie enoriașilor model. Sfatul lui să nu fie numai cu vorba ci, mai ales, cu fapta și exemplul personal.

ALTE IERURGII LEGATE DE SFINȚIREA LUCRURILOR. Amintim slujbele ce se fac cu următoarele prilejuri :

— La *Sfințirea Bisericii*, cînd se adună un mare număr de credincioși, iar episcopul local are prilejul de a-i însufleți și întări în credința ortodoxă. Dacă în parohia respectivă sau în împrejurimi există sectari, episcopul «va accentua și mai mult asupra legăturii duhovnicești ce trebuie să existe între Biserica și credincioși. Se va vorbi de datoriile ce le revin în calitate de fii ai Bisericii, că ei trebuie să o împodobescă, să o îngrijească mai mult decît își îngrijesc propriile lor case, dar mai ales va arăta că adevărata podoabă a Bisericii este cît mai deasă ei cercetare»³³.

— La *sfințirea unei case noi*, preotul rostește rugăciunea prin care cere lui Dumnezeu să coboare asupra casei «Duhul cel sfînt al păcii, al dragostei, al bune înțelegeri, al credinței, al iubirii și înțelepciunii», sfătuiind pe credincioși ca aceste daruri să le pună și la temelie sufletelor lor.

c) APĂRAREA ȘI PROPOVĂDUIREA DREPTEI CREDINȚE PRIN IERURGII

Se obiectează, neîntemeiat, că ierurgiile n-au fost practicate în Biserica veche, ci ar fi «creații sau născociri mai noi ale Bisericii, sub presiunea mentalității magice a poporului simplu»³⁴.

Adevărul este că ele sînt tot atît de vechi cît și Biserica creștină³⁵. Unele ierurgii își au originea chiar și în Legea Veche, de exemplu slujba pentru curățirea femeii la 40 de zile după ce naște (Levitic 12); de asemenea, legat de înmormîntare, actul spălării trupului celui adormit și înfășurarea lui în giulgiu sînt elemente din Vechiul Testament, căci și acolo, cel decedat era spălat, uns cu aromate și înfășurat cu fișii de pînză peste tot corpul cum știm că s-a procedat și cu trupul Mîntuitorului Iisus Hristos, «probabil în aceste fișii de pînză își are originea giulgiul pentru morți în cultul creștin»³⁶.

De altfel, împrumutul din Vechiul Testament nu a alterat cu nimic fondul spiritual creștin al cultului, căci el privește mai mult partea formală³⁷.

Alte ierurgii își au izvorul în practica Mîntuitorului însuși (tămăduirea bolnavilor, izgonirea duhurilor necurate, felurite binecuvîntări); în sfîrșit, despre cele mai multe din ele ne vorbesc Sfinții Părinți și scriitorii bisericești, ca : Sfîntul Iustin Martirul, Tertulian, Sfîntul Vasile cel Mare³⁸ ș.a. Iar unele rugăciuni de sfințire a elementelor, le întîlnim — în cuvinte asemănătoare — în *Constituțiile Sfinților Apostoli*, precum și într-o veche carte de slujbă *Evhologhiul Episcopului Serapion de Tmuis din Egipt* (sec. IV)³⁹.

33. *Ibidem*, p. 546.

34. Pr. Prof. E. Braniște, *op. cit.*, p. 400.

35. *Ibidem*.

36. Magistr. Chițu I. Viorel, *Raportul dintre cultul Vechiului Testament și cultul creștin*, în «Studii teologice», nr. 5—6, 1961, p. 311.

37. Pr. Prof. Petre Vintilescu, *Cultul și ereziile*, teză de doctorat, Pitești, 1926, p. 20.

38. La Pr. Prof. Ene Braniște, *op. cit.*, p. 440, notele 6, 7, și 8.

39. *Ibidem*, nota 10.

Desigur că Sfînta Tradiție a păstrat și acele ierurgii dezvoltate pe parcurs de Biserică, datorită feluritelor nevoi ale credincioșilor.

Se obiectează faptul că ierurgiile nu sînt pomenite expres în Sfînta Scriptură, «fiind inovații» fără temei⁴⁰.

Dar, am văzut deja că unele ierurgii își au izvorul atît în Vechiul cit și în Noul Testament, în chiar cuvintele sau faptele Mîntuitorului sau ale Apostolilor. Dar ele s-au dezvoltat îndeosebi în Sfînta Tradiție și paralel cu dezvoltarea ulterioară a cultului Bisericii. Ierurgiile întăresc și fac prezentă, și prin lucrarea lor, Sfînta Tradiție în viața credincioșilor⁴¹.

Se obiectează iarăși că orice făptură a lui Dumnezeu este bună și nimic nu este de lepădat dacă se ia cu mulțumire. Căci se sfințește prin cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune... (I Tim. 4, 4—5).

Dar de aici chiar, reiese că orice făptură «se sfințește», deci nu este sfințită *ab initio*. Că se sfințește «prin Cuvîntul lui Dumnezeu și prin rugăciune», deci e necesară o rugăciune, o rînduială, care implică în sine și persoane liturgice, deci pe preoți⁴².

*

Săvîrșind ierurgiile, preotul poate folosi aceste mijloace frecvente de pastorație pentru influențarea pozitivă a credincioșilor întru cinstirea acelor valori ale credinței pe care sectarii, aproape de toate nuanțele, le resping :

— *Cultul Maicii Domnului și al sfinților* este mereu actualizat în conștiința ortodoxă prin săvîrșirea ierurgiilor numite Acatiste și Paraclise.

— *Cultul sîntelor icoane*, prin rînduielele de sfințire a icoanelor, din Molitfelnic.

— *Cultul Sfintei Cruci* prin întrebuițarea cinstitului obiect la toate ierurgiile și prin închinăciunile din timpul săvîrșirii sîntelor slujbe și a rugăciunilor de tot felul.

— *Cultul morșilor*, prin toate ierurgiile destinate celor răposați.

Alături de conținutul liturgic, ierurgiile sînt presărate și de adevăruri fundamentale de credință, «fiind un mijloc puternic de valorificare și de trăire a dogmelor în viața credincioșilor ortodocși. Prin ele, se revarsă asupra credincioșilor noi puteri mai ales de înnoire duhovnicească, de luptă împotriva păcatului și de propășire în virtute»⁴³.

IERURGIILE ÎN VREMEA DE AZI

Mai mult ca oricînd, astăzi se simte nevoia unei tot mai mari apropieri între preot și credincioși, pentru că, odată cu diversificarea trebuințelor materiale, au crescut și s-au diversificat și nevoile sufletești. Dacă viața materială se află sub amenințarea norilor negri ai iernii nucleare, nu e mai puțin adevărat că și viața sufletească este amenințată de iarna întunericii etern, din care se cere salvată în primul rînd prin misiunea păstorilor de suflete.

Ierurgiile pot crea punți fericite de legătură între sufletul preotului și al păstorilor, pentru ca împreună să străbată calea vieții creștinești autentice. «Orice clasificare sau orice înțeles s-ar da noțiunii de «ierurgie», experiența arată că elementul ei principal este acela de experiență individuală, de spontaneitate religioasă...

40. Vezi Pr. Prof. Petru Deheleanu, *Sectologia*, Arad, 1940, p. 432.

41. *Ibidem*, p. 431.

42. Arhim. Cleopa Ilie, *op. cit.*, p. 172.

43. Arhim. Drd. Dometie Manolache, *Dogmele și valorificarea lor în viața credincioșilor ortodocși*, în «Studii teologice», nr. 3—4, 1975, p. 240.

În ceasuri de păstorație prin ierurgii, rugăciunea sfințește și învață totodată; viața credinciosului realizează atunci un contact direct și viu cu cuvîntul Evangheliei sau cu cuvintele celui care o tălmăcește. Sfaturile scurte, ocazionale desprinse din Cartea Cărilor și din înțelepciunea de fiecare zi, pe care creștinul le primește cu blîndețe și încredere, echivalează cu acea evanghelizare cu timp și fără timp (II Tim. 4, 2), la care îndemna apostolul odinioară»⁴⁴.

Prin efectul lor, ierurgiile pot apropia mai mult pe credincioși de Sfînta Biserică, cu deosebire atunci cînd preotul le va săvîrși cu toată dăruirea și responsabilitatea: ținută demnă, pronunțare corectă, fără grabă, a rugăciunilor, trăire personală a ceea ce săvîrșește și modelul vieții proprii.

La acestea, după ceremonia propriu-zisă, va adăuga un cuvînt bun, un sfat potrivit, recomandarea unei cărți ș.a.

Totodată, acolo unde este cazul, preotul va folosi ierurgiile și ca prilej de a-i în-tări pe credincioși în credința ortodoxă, edificîndu-i în chestiunile atacate de prozelitismul sectar.

Dar, mai presus de toate, prin ierurgii, preotul va sfinți — cu puterea lui Hristos — viața credincioșilor în diversele ei ipostaze, precum și natura care e pentru noi «o ofrandă divină, un sacrament»⁴⁵, căci, apa, vinul, griul, piinea, untdelemnul ș.a. sînt elemente nelipsite din cultul divin ortodox. Astăzi, mai mult ca oricînd, din pricina înmulțirii factorilor poluanți — în natură și în viața oamenilor — preotul trebuie să fie conștient de datoria lui de a sluji păzirii și sfințirii creației, în puritatea originară și în vocația ei transfiguratoare spre «un cer nou și un pămînt nou» (Apocalipsă 21, 1)⁴⁶.

44. Pr. Gh. Drăgulin, *Propovăduirea cuvîntului*, rev. cit., p. 248.

45. Pr. Prof. Constantin Galeriu, *Preoția, Taină și slujire în viața Bisericii*, în «Ortodoxia», nr. 4/1982, p. 549.

46. *Ibidem*.

DIN CRONICA INSTITUTELOR TEOLOGICE

AL XVII-LEA CONGRES INTERNAȚIONAL DE BIZANTINOLOGIE

— Washington D.C. 3—8 august 1986 —

Este pentru prima oară cînd un congres de bizantinologie are loc în afara Europei și anume în capitala Statelor Unite ale Americii. Alegerea Washington-ului ca loc pentru acest congres se justifică prin aceea că aici se află centrul cel mai important de studii bizantine din afara Europei și anume la Dumbarton Oaks, cu una dintre cele mai bune biblioteci, dacă nu cea mai bună din lume. De altfel, Congresul și-a ținut o parte din lucrări la Dumbarton Oaks, cealaltă la Georgetown University. Un alt motiv care a determinat alegerea Statelor Unite ale Americii ca loc pentru Congres este numărul mare de specialiști, care lucrează la diverse universități între care Harvard University deține locul de frunte. Au participat cca 600 de specialiști, dintre care cei mai mulți din SUA și Canada. Costul ridicat al călătoriei și al șederii la Washington a împiedicat pe mulți bizantinologi din Europa să participe la Congres. Din țările socialiste au participat delegații din URSS, Bulgariei, Iugoslavia, din RDG, Polonia, Cehoslovacia și Ungaria. Din România semnatul acestor rînduri a prezentat comunicarea intitulată *Ierarhia ecleziastică pe teritoriul României. Creșterea și structura ei pînă în secolul al VII-lea*, și a reprezentat Societatea de studii bizantine din România, în calitate sa de vicepreședinte al acestei Societăți.

Programul de lucru al Congresului s-a desfășurat în ședințe plene, în cursul dimineților, în care au fost prezentate rapoartele generale, și în ședințe pe secții, după amiezele, cu comunicări pe teme limitate.

În ședințele plene au fost dezbătute 5 teme principale în 37 de rapoarte. La prima temă: *Creștinarea imperiului* au fost abordate probleme ca acestea: *Semnificația anului 312 d Hr.. Dificultatea de creștinare a imperiului* prezentată de Ramsay Mc Mullen; *Continuarea păgînismului în statul lui Iustinian*, de Johannes Irmscher; *Nou și vechi în literatura creștină*, de Averil Cameron; *Sinoadele ecumenice ca indicii pentru ierarhia ecleziastică*, de Vittorio Peri; *Creștinarea artei antice tîrzii*, de Josef Engemann.

Tema a doua a fost intitulată: *Transformarea vieții urbane în Bizanțul timpuriu*. În cadrul ei au fost prezentate rapoarte privind dezvoltarea orașelor ca atare (Cyril Mango: *Dezvoltarea Constantinopolului ca centru urban*), transformarea vieții urbane (James Russel: *Contribuția și limitele datelor arheologice*), caracterul urban al Imperiului bizantin timpuriu (Johannes Koder: *Cîteva reflecții asupra unei așezări. Legătura geografică cu tema*), viața de toate zilele în perioada bizantină timpurie (André Guillou: *Eusebia = pietatea. O reflexie lexicografică*), tranziția de la dreptul roman la cel bizantin (comunicare cu acest titlu ținută în grecește de Spyros Troianos).

Tema a treia a dezbătut separat *aspecte ale raporturilor dintre Bizanț, arabi și slavi*. În ce privește *raporturile bizantino-arabe* au fost prezentate referate despre fortificațiile din timpul lui Iustinian pe limesul oriental (Fernando de Maffei: *Fortificațiile lui Iustinian pe limesul oriental: monumente și izvoare*), viziunea arabă despre

Bizanț (Ahmad M. H. Shboul : *Viziunea arabă despre Bizanț : în mediul oficial, în mediul cult și în cel popular*), precum și imaginea bizantină despre arabi în literatură (Elizabeth M. Jeffreys); de asemenea, un raport a abordat problema, dacă frontiera bizantino-arabă reprezenta o barieră sau un pod (Walter Emil Kaegi Jr.), iar un altul s-a ocupat de soarta bisericii melkite de la cucerirea arabă pînă la începerea cruciadelor (Hugh Kennedy).

Partea a doua a temei a treia, *Bizanțul și slavii*, a fost tratată și ea în mai multe rapoarte : Slavii în Imperiul bizantin (Maria Nystazopoulou-Pelekidou), imaginea reciprocă pe care o aveau despre ei bizantinii și slavii (raport prezentat în limba rusă de Gennadii G. Litavrin), receptarea culturii bizantine de către slavi (Simon Franklin), relațiile culturale între Constantinopol și Kiev înainte de secolul al XIII-lea (Zinaida V. Udalcova), dependență și independență în raporturile culturale dintre Preslav și Constantinopol (două mici rapoarte prezentate de Dimiter Angelov și Ivan Bozilov), precum și probleme de arhitectură în țările slave, cu izvoarele ei bizantine (Vojislav Korac), arhitectura creștină la slavii din Macedonia începînd cu jumătatea secolului al IX-lea pînă la sfîrșitul secolului al XII-lea (Petar Miljkovic-Peppek).

Tema a IV-a intitulată *Tradiție și inovație în secolele IX și X* a început a fi tratată printr-un scurt raport al lui Herbert Hunger despre «reconstrucție și concepția despre trecut în literatură» și a continuat cu altele din care cităm : Înfățișarea sfîntului în hagiografia bizantină din secolele IX—X (Wolfgang Lackner), noi forme ale hagiografiei : eroii și sfinții (Lennart Rydén), probleme ale dezvoltării sociale în secolele VIII—X (Friedhelm Winkelmann și Helga Köpstein) și altele.

Ultima temă, a V-a, a fost intitulată *Lumea mediteraneană în secolul al XIII-lea*. Trei rapoarte au fost mai cuprinzătoare și importante : Bojidar Ferjancic a tratat despre statele și raporturile internaționale, Davis Jacoby, despre orientările economice, iar John Meyendorff despre teologie în orient și occident. Alte trei rapoarte au avut subiecte de artă din aceeași perioadă și au fost prezentate de Valentino Pace, N.B. Drandakis și Alexander Alexidze.

Deși tematica expusă mai sus este interesantă, ea n-a atins decît anumite aspecte și nu totdeauna pe cele mai importante. De asemenea, cu unele excepții, raportorii n-au fost totdeauna bine aleși, iar lipsa unor specialiști consacrați din Europa s-a făcut simțită. Discuțiile pe marginea rapoartelor n-au fost nici ele destul de consistente.

Mai interesante și mai vii au fost ședințele în care s-au prezentat comunicări scurte. Deși în număr record (circa 350) ele au fost bine repartizate în 75 de secții după similitudinea tematică și fiecare din ele a întrunit un număr suficient de ascultători, dar și de luări de cuvînt. Iată cîteva exemple de secții și colocvii în care au fost grupate comunicările : Text și imagine în manuscrisele bizantine (colocviu), sigilografia bizantină (colocviu, decorația bisericilor : program și patronaj, simbolism și liturghie : dezvoltarea planului bisericii timpurii, relieful sculptural, istoria Bisericii, cum s-a dezvoltat gîndirea teologică, continuitatea tradiției vechi, cultura bizantină printre slavii de sud și români, creștinarea artei în antichitatea tîrzie, Bizanțul și Armenia, Bizanțul și Nordul, menținerea stăpînirii bizantine în spațiul mediteranean, bibliografia bizantină, ilustrarea manuscriselor, hagiografia și cultura populară, monahismul creștin timpuriu, muzica bizantină, instrumenta studiorum, Muntele Athos, pictura post-bizantină, Bizanțul și Italia : arta și arhitectura, Bizanțul și evreii, probleme militare, arta capadociană, Marea Neagră, etc.

Congresiștii au avut posibilitatea să vadă și două expoziții de artă bizantină, mai cu seamă de argintărie din secolele V—VII, una la Dumbarton Oaks din Washington D.C. și alta la Baltimore la The Walters Art Gallery. În ambele locuri au fost expuse vase și obiecte de cult din argint și aur de o deosebită valoare artistică descoperite în diverse părți ale Imperiului bizantin, dar mai cu seamă în Asia Mică și Siria. Descoperirile din Asia Mică sînt de dată relativ recentă și ele nu au fost decît în parte publicate. Mă refer la tezaurul Bisericii «Noul Sion» (Νέα Σιών) dintr-un sat din sud-vestul Asiei Mici, constînd din platouri mari din aur și argint, potire, cupe, lingurițe, casete, policandre și chiar colonete din argint de la cibarium-ul de deasupra sfintei mese, toate intrate relativ de curînd în colecțiile de la Dumbarton Oaks. În expoziția de la Baltimore au fost expuse mai cu seamă obiecte din tezaurul unor biserici din Siria și Liban; unele vase de argint au fost împrumutate din alte muzee sau colecții particulare și expuse la The Walters Art Gallery cu prilejul Congresului. Valoarea exponatelor constă nu numai în arta cu care au fost realizate, în materialul din care sînt făcute, în reprezentările figurative de pe ele, ci și în inscripțiile, care ne dau indicații asupra donatorilor, meșterilor, timpului cînd au fost realizate și chiar asupra destinației lor. Un *corpus* al argintăriei de la Dumbarton Oaks și din alte părți este în curs de pregătire, iar un volum despre argintăria de la The Walters Art Gallery a și apărut.

Congresul de la Washington a reprezentat și prilejul alegerii unor noi organe de conducere ale Asociației internaționale de studii bizantine. După retragerile din funcția de președinte activ a profesorului Herbert Hunger și din cea de secretar general a lui M. Chatzidakis, comunicate la Congres, au fost aleși în locul lor Ihor Sevckenko, prof. la Harvard University, și, respectiv, Ioannes Karayannopoulos, profesor la Universitatea din Thessalonice. Au mai fost aleși ca vicepreședinți: D-na Margaret Fraser, președinte al Comitetului de organizare a Congresului de la Washington și președinte al Comitetului național american de studii bizantine, Cyril Mango, profesor la Oxford, Johannes Irmscher, profesor în Berlinul răsăritean, precum și semnatarul acestor rânduri. D-na Hélène Ahrweiler, profesoară la Sorbona, care a concurat cu Ihor Sevckenko la funcția de președinte activ, a pierdut în fața acestuia, la vot secret, și a fost aleasă președinte de onoare.

Următorul congres internațional de bizantinologie va avea loc la Moscova în anul 1991 (*Prof. EMILIAN POPESCU*).

1. Comitetul american de organizare a Congresului nu s-a angajat, cum a fost pînă acum tradiția, să publice comunicările prezentate (probabil din lipsă de bani (?)). El s-a mulțumit doar să ofere participanților cele două volume apărute, unul cu rapoartele generale, celălalt cu rezumatele comunicărilor, publicate sub titlul: *The 17 th International Byzantine Congress. Major Papers*. Dumbarton Oaks/Georgetown University, Washington D.C., August 3—8, 1986, Aristide D. Caratzas Publishers, New Rochelle, New York, 737 p.; 2. *Abstracts of Short Papers*, 397 p.

